

פרשת כיתבוא ה'תשס"ו

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קָה א הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: ב שִׁירוּ לוֹ זְמֵרוּ לוֹ
 שִׁיחוּ בְכָל־נִפְלְאוֹתָיו: ג הִתְהַלְלוּ בְשֵׁם קְדֹשׁ יִשְׁמַח לֵב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דְּרֹשׁוּ
 יְהוָה וְעִזּוּ בְקִשׁוֹ פָּנָיו תִּמְיֵד: ה זְכֹרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה מִפְתֵּי וּמִשְׁפְּטֵי־פִיו:
 ו זַרְע אֲבָרָהֶם עֲבָדוּ בְנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפְּטֵיו:
 ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאַלְף דָּוָר: ט אֲשֶׁר בָּרַת אֶת־אֲבָרָהֶם וּשְׁבוּעָתוֹ
 לִישָׁחֶק: י וַיַּעֲמִידָהּ לַיַּעֲקֹב לְחֶק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: יא לֵאמֹר לְךָ אֲתֵן
 אֶת־אָרֶץ־כְּנָעַן חֹבֵל גְּחֻלְתְּכֶם: יב בַּהֲיוֹתֶם מְתֵי מִסְפָּר כְּמַעֲט וְגָרִים בָּהֶ:
 יג וַיִּתְּהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: יד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעַשְׂקֶם
 וַיִּזְכַּח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל־תִּגְעוּ בַּמְּשִׁיחִי וְלֹנְבִיאִי אֶל־תִּרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רָעַב
 עַל־הָאָרֶץ כָּל־מִטְהַ־לֶּחֶם שָׁבַר: יז שְׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף: יח עָנּוּ
 בַּכֶּבֶל רָגְלוֹ (כתיב רגליו) בְּרֹזֶל בָּאָה נִפְשׁוּ: יט עַד־עַתָּה בָּא־דִּבְרוּ אִמְרַת יְהוָה
 צִרְפַּתְהוּ: כ שְׁלַח מַלְאָךְ וַיִּתִּירְהוּ מִשָּׁל עַמִּים וַיִּפְתַּחְהוּ: כא שָׁמוּ אָדוֹן לְבֵיתוֹ
 וּמִשָּׁל בְּכָל־קְנִינָיו: כב לְאֶסֶר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ וַיִּקְנִיו יַחֲפָם: כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם
 וַיַּעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ־חַם: כד וַיִּפֹּר אֶת־עַמּוֹ מֵאֵד וַיַּעֲצֵמְהוּ מִצְרָיו: כה הִפְךָ לְבָס
 לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהִתְנַפֵּל בְּעַבְדָּיו: כו שְׁלַח מֹשֶׁה עֲבָדוֹ אֶהְרֹן אֲשֶׁר בָּחַר־בוֹ: כז שָׁמוּ־
 בָם דְּבָרֵי אֱתוֹתָיו וּמִפְתֵּי־בְּאֶרֶץ חַם: כח שְׁלַח חֲשָׁד וַיַּחֲשֹׁד וְלֹא־מָרוּ אֶת־דִּבְרוֹ
 (כתיב דבריו): כט הִפְךָ אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם וַיִּמַּת אֶת־דָּגְתָם: ל שָׂרֵץ אֲרָצָם
 צִרְדָּעִים בְּחִדְרֵי מְלָכֵיהֶם: לא אָמַר וַיָּבֵא עָרֹב כְּנִים בְּכָל־גְּבוּלָם: לב נָתַן
 גְּשָׁמֵיהֶם בְּרֹד אִשׁ לְהַבּוֹת בְּאֲרָצָם: לג וַיִּךְ גִּפְנִים וַתִּאֲנַתֶם וַיִּשְׁפֹּר עַץ גְּבוּלָם:
 לד אָמַר וַיָּבֵא אַרְבֶּה וַיִּלֶּק וַאֲיִן מִסְפָּר: לה וַיֵּאֱכַל כָּל־עֹשֵׁב בְּאֲרָצָם וַיֵּאֱכַל פְּרֵי
 אֲדָמָתָם: לו וַיִּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאֲרָצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם: לז וַיִּזְצִיאֵם בְּכֶסֶף וַזָּהַב
 וַאֲיִן בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל: לח שָׁמַח מִצְרַיִם בַּצֵּאתָם כִּי־נִפְל פָּחַדְם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׁ
 עַנְן לְמִסְדָּךְ וְאִשׁ לְהָאִיר לִילָה: מ שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלֶחֶם שָׁמִים יִשְׁבִיעֶם: מא פָּתַח
 צוּר וַיִּזְבּוּ מִיַּם הֵלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר: מב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבָר קְדֹשׁ אֶת־אֲבָרָהֶם
 עֲבָדוֹ: מג וַיִּצְאָ עַמּוֹ בְּשֹׁשׁוֹן בְּרִנָּה אֶת־בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל
 לְאֵמִים יִירָשׁוּ: מה בַּעֲבוּר | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְעֲרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו א הַלְלוּיָהּ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב מִי יִמְלַל גְּבוּרֹת יְהוָה
 יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: ג אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֵי מִשְׁפַּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה
 בְּרִצּוֹן עֲמֹד פְּקֹדֵנִי בִישׁוּעֶתְךָ: ה לְרֹאוֹת | בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לְשִׂמְחַת בְּשִׂמְחַת גּוֹיְךָ
 לְהַתְּהַלֵּל עִם־נַחֲלֹתֶיךָ: ו חָטְאנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ: ז אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם |
 לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם בַּיַּם־סוּף:
 ח וַיִּשְׁיַעַם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחֲרַב וַיִּזְלִיכֶם
 בַּתְּהוֹמוֹת פַּמְדָּבָר: י וַיִּשְׁיַעַם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיִּגְאַלֵּם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְסּוּ־מַיִם צְרִיחֶם
 אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתַר: יב וַיֵּאֱמִינוּ בַדְּבָרֵיךָ יִשְׁרִי תְהִלָּתוֹ: יג מֵהָרוּ שָׂכְחוּ מַעֲשָׂיו
 לֹא־חָפְזוּ לַעֲצֹתוֹ: יד וַיִּתְּאוּ תְאוּהָ בַמְדָּבָר וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם
 שְׁאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רִזּוֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לַמֶּשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה:
 יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתְךָ וְתִכַּסּ עַל־עַדַת אֲבִירִים: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לְהַבִּיחַ
 תְּלַהֵט רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחָרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמַּסְכָּה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדֶם
 בַּתְּבִנִּית שׁוֹר אֲכַל עֵשֶׂב: כא שָׂכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֶם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם:
 כב נַפְלְאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף: כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם לוּלִי מֶשֶׁה בְּחִירוֹ
 עָמַד בַּפָּרֶץ לִפְנֵי לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מֵהַשְּׁחִית: כד וַיִּמְאַסּוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה לֹא־הֵאֱמִינוּ
 לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם
 בַּמְדָּבָר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת: כח וַיַּצְמִדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרִיץ־בָּם מַגַּפָּה: ל וַיַּעֲמִד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל
 וַתַּעֲצֵר הַמַּגַּפָּה: לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצְדָקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי
 מְרִיבָה וַיִּרַע לַמֶּשֶׁה בַּעֲבוּרֶם: לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטָא בְּשִׁפְתָיו: לד לֹא־
 הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם: לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם:
 לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עַצְבֵיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לז וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בָּנוֹתֵיהֶם
 לְשִׂדִּים: לח וַיִּשְׁכְּחוּ דָם נְקִי דָם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לְעַצְבֵי כְנַעַן וַתַּחֲנַף
 הָאָרֶץ בַּדָּמִים: לט וַיִּטְמְאוּ בַּמַּעֲשִׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחֲרֶ־אָרֶץ יְהוָה בַּעֲמוֹ
 וַיִּתְעַב אֶת־נַחֲלֹתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׁנֵאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם
 אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְנְעוּ תַחַת יָדָם: מג פְּעַמִּים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהִמָּה יִמְרוּ בַעֲצַתָם וַיִּמְכּוּ
 בַּעֲוֹנָם: מד וַיֵּרָא בַּצַּר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם: מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחַם כְּרַב
 חֲסִדּוֹ: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ
 מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלֹתֶיךָ: מח בָּרוּךְ יְהוָה | אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אֱמֹן הַלְלוּיָהּ:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהילים ק"ה ק"ו ב
- ב) מאמר ד"ה השקיפה ממעון קדשך ש"פ תבוא, ח"י אלול ה'תשכ"ז ה
- ג) שיחת יום ד' פ' תבוא, י"ג אלול ה'תשמ"ב יג
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת כי תבוא כה
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת כי תבוא כט
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת כי תבוא לז
- ז) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת כי תבוא לט
- ח) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת כי תבוא סג
- ט) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת כי תבוא ע
- י) לקוטי תורה מבואר - אני לדודי פרק ד עב
- יא) ביאורים לפרקי אבות פרק שלישי עד
- יב) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עה
- יג) ספר הזכרונות (בלה"ק) – פרק קכ"ט עו
- יד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת כי תבוא עט

בס"ד. ש"פ תבוא, ח"י אלול ה'תשכ"ז*

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל¹, ומדייק כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמרו ד"ה זה² [שאמרו בח"י אלול הראשון בבואו לארה"ב בפעם השני' ע"מ לדור, והקביעות דח"י אלול אז היתה בש"פ תבוא, כבשנה זו] מה שאומר את עמך את ישראל, הרי עם ה' (עמך) הם ישראל וישראל הם עם ה', ולמה מפרט שניהם. כן צ"ע, דמזה שאומר את עמך את ישראל (ולא את עמך ישראל), משמע שעמך וישראל (בפסוק זה) הם שני ענינים. וצריך להבין (כמו שמדייק בהמאמר), הרי הענין דישראל הוא למעלה מהענין דעמך [וכמובן גם מזה דשם עם מורה (לפעמים) על היפך השבח³, ושם ישראל הוא על שם כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל⁴], וכאן מקדים עמך לישראל.

(ב) ויש לומר, דהמבואר בהמאמר, דמזה שאומר את עמך את ישראל משמע שהם שני ענינים, מיוסד על מה שאמרו רז"ל⁵ עה"פ⁶ על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל, על על הפסיק הענין⁷. ועפ"ז יש להוסיף, שמהיתור דאת למדין לא רק שעמך וישראל הם שני ענינים⁸, אלא שגם בוברך את עמך את ישראל שני ענינים, ברכה לעמך וברכה לישראל⁹. וצריך להבין החילוק שבין ב' הברכות, ושהברכה לעמך היא קודמת להברכה לישראל.

(ג) ולבאר זה מקדים בהמאמר דאיתא בירושלמי¹⁰ בוא וראה כמה גדול כוחן של עושי מצוה, שכל השקפה שבתורה ארורה וזה בלשון ברכה. דע"י קיום המצוות מהפכים את הקללה לברכה [ובהמשך לזה מבאר הפ סוק¹¹ ולא אבה הוי' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך הוי' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך הוי' אלקיך, שאומר ג' פעמים הוי' אלקיך, כדלקמן סעיף ד]. ולאח"ז¹² מבאר שני הסוגים דעמך וישראל, דידועי תורה ויושבי אהל הם ישראל, ואנשים פשוטים שמקיימים תורה ומצוות בתמימות ובפשטות הם עם הוי' (עמך)¹³. ומקדים עמך לישראל, כי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה¹⁴ ועושי מצוה מהפכים את הקללה לברכה.

כמו תיבת על דלעיל".

(8) שזה היו יודעים גם באם ה' כתוב "עמך וישראל", וההפסק ד"את" מלמד ש"וברך" קאי על כל אחד בפ"ע, כבמו"ק שם. (9) ועפ"ז יובן שמזכיר כאן ב' ענינים אלה דוקא (אף שבהתחלקות דישראל כמה אופנים, י"ב שבטים; יו"ד הסוגים שבפרשת נצבים; וכיו"ב), כי החילוק דשני ענינים אלה (עמך וישראל) הוא (גם) בהברכה, ככפנים.

(10) מעשר שני פ"ה ה"ה.

(11) תצא כג, ו.

(12) בסוף המאמר (סה"מ ה'ש"ת ע' 160).

(13) בתחלת המאמר מפרש "עם הכוונה על הפשוטים שבישראל". ולהעיר, דבהפירוש שבתחלת המאמר אומר "עם הכוונה כו", עם סתם, ובהפירוש שבסיום המאמר "שמקיימים תומ"צ כו"מ מדייק "עם הוי'".

(14) קידושין מ, ב. ב"ק יז, א.

(* יצא לאור בקונטרס ח"י אלול – תש"נ, "לקראת יום הבהיר ח"י אלול, יום הולדת את שני המאורות הגדולים, הבעש"ט (בשנת נח"ת) ואדמו"ר הזקן (בשנת קה"ת) .. יום ג' פ' תבוא יד אלול, שנת ה'תש"נ".

(1) פרשתנו (תבוא) כו, טו.

(2) דשנת ה'ש"ת – נדפס בסה"מ ה'ש"ת ע' 155 ואילך.

(3) ראה במדבר"ר פ"כ, כג (ההפרש בין "עם" ל"ישראל"). ועם

מלשון עוממות – שעהיה"א רפ"ז. ובכ"מ.

(4) וישלח לב, כט.

(5) מו"ק כו, א. ולהעיר שגם בהפסוק שבמו"ק שם "ועל עם ה'" – כמו "את עמך", "ועל בית ישראל" – כמו "את ישראל". וראה חדא"ג מהרש"א שם. ואכ"מ.

(6) שמואל-ב א, יב.

(7) וראה מו"ק שם, אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר "את המגילה ואת הדברים", ובעיון יעקב לע"י שם "דאת הפסיק הענין

ויש לומר, שהשייכות דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה לזה שמקדים עמך לישראל, הוא, כי מזה שגדול תלמוד הוא לפי¹⁵ שהתלמוד מביא לידי מעשה מוכח שהמעשה הוא העיקר¹⁶. אלא שזה בלבד אינו ביאור מספיק על זה שמקדים עמך (מקיימי מצוות) לישראל (לומדי תורה), שהרי במרוז"ל זה עצמו אומר גדול תלמוד. ולכן מוסיף שעושי מצוה מהפכים הקללה לברכה, היינו שבענין זה (דהפיכת קללה לברכה) מתגלה המעלה שבמעשה לגבי תלמוד (ע"ד לע"ל שאז יהי מעשה גדול¹⁷). וכיון שענין השקיפה גו' וברך הוא הפיכת קללה לברכה (כנ"ל מירושלמי) לכן מקדים עמך לישראל. וצריך להבין השייכות דהפיכת קללה לברכה למעלת המעשה.

ד) והנה לאחרי שמבאר בהמאמר שע"י קיום המצוות מהפכים קללה לברכה, מביא בהמאמר מ"ש ולא אבה הוי' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך הוי' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך הוי' אלקיך, ומבאר, שבפסוק זה – ג' ענינים. ובכל אחד מהם אומר הוי' אלקיך¹⁸. ענין ולא אבה גו' לשמוע אל בלעם הוא שהקב"ה אינו רוצה לשמוע ואינו שומע קטרוגים על ישראל. וזה שאינו שומע את הקטרוגים (אף שמצד מדת הדין יש להם מקום¹⁹) הוא מצד מדת הרחמים, הוי' אלקיך. וענין ויהפוך לך את הקללה לברכה הוא שזדונות²⁰ נהפכים לזכויות²¹ [דלא רק שאין שומעים להמקטרגים (אבל העוונות לא נמחקו), אלא שנעשה כפרת העוונות, ויתירה מזו, שזדונות נהפכים לזכויות]. ואומר כאן הוי' אלקיך פעם שני', כי הוי' שממנו נמשך ולא אבה לשמוע להמקטרגים הוא הוי' דלתתא, ובכדי שתהי' כפרת עוונות, ובפרט הפיכת זדונות לזכויות, הוא ע"י המשכת גילוי הוי' דלעילא²². וענין כי אהבך היא האהבה העצמית דהקב"ה לישראל, שגם בהדרגא דלמעלה מהשתלשלות שבה נאמר כי אח עשו ליעקב²³, מ"מ ואוהב את יעקב²³ דוקא. וזהו הוי' אלקיך, דהגם שבהוי' דלעילא (אוא"ס שלמעלה מהשתלשלות) הכל שוין, מ"מ, ע"י גילוי האהבה העצמית דהקב"ה לישראל (כי אהבך), גם הוי' דלעילא הוא אלקיך (דישראל) דוקא. ולאחרי זה מבאר בהמאמר²⁴ הטעם שמקדים עמך (מקיימי מצוות) לישראל (לומדי תורה), כי [גדול תלמוד שמביא לידי מעשה ו]עושי מצוה מהפכים את הקללה לברכה (כנ"ל סעיף ג). וצריך להבין, דלכאורה, בכדי לבאר הטעם שמקדים עמך לישראל נוגע רק שעושי מצוה מהפכים קללה לברכה, ומזה שמקדים בהמאמר (גם) הביאור דג' הענינים שבפסוק ולא אבה גו' לשמוע אל בלעם, משמע, שזה מוסיף ביאור בזה שמקדים עמך לישראל.

בלקו"ת תצא לח, ג ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ב

ע' תרמב ואילך. וש"נ.

(20) יומא פו, ב.

(21) ראה גם לקו"ת שם לט, א. מאמרי אדהאמ"צ שם ע' תרסב.

(22) ראה גם לקו"ת שם (בהביאור) לט, סע"ג ואילך. מאמרי

אדהאמ"צ שם ע' תרס ואילך.

(23) מלאכי א, ב.

(24) בסופו.

(15) ולהעיר מהל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ג. ואכ"מ.

(16) לקו"ת אחרי כו, ד. סה"מ תרכ"ט ע' יט. תרע"ח ע' קכד.

ובכ"מ.

(17) ראה בארוכה ד"ה ועבדי דוד תרצ"ט ס"ד (סה"מ תרצ"ט

ס"ע 193 ואילך). ד"ה ביום השמיני גו' דזאת חנוכה ה'תשמ"ו

ס"ה (לעיל ח"ב ע' קצה), ובהנסמן שם הערה 23.

(18) ראה גם ד"ה ולא אבה עטר"ת (בסה"מ עטר"ת ע' תרלא

ואילך. וראה שם ע' תרמ).

(19) שזוהו החידוש דולא אבה לשמוע. – וראה ד"ה ולא אבה גו'

(ה) ויובן זה בהקדים מ"ש אדמו"ר מהר"ש במאמרו ד"ה שבחתי²⁵ ירושלים את הוי' הללי אלקיך ציון (דש"פ תבוא לפני מאה שנה²⁶), דצריך להבין²⁷, הרי ציון הוא למעלה מירושלים [דציון היא הפנימיות דירושלים]²⁸, ואעפ"כ, בירושלים נאמר הוי' ובציון אלקים. והנה ישראל נק' בשם ציון כמ"ש²⁹ לאמר לציון עמי אתה. ועפ"ז יש לומר, שציון וירושלים הם שתי דרגות בישראל. וע"פ מ"ש במאמר הנ"ל שירושלים היא יראה תתאה, יש לומר, שציון היא יראה עילאה³⁰. ויש לומר הרמז דיראה עילאה בציון, כי הביטול דיראה עילאה הוא ביטול במציאות³¹, וביטול זה נרמז בציון מלשון סימן שאינו מציאות לעצמו והוא רק סימן על למעלה. וזהו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים³², שבציון נאמר תורה וכירושלים נאמר דבר ה', כי מהחילוקים בין יראה תתאה ויראה עילאה הוא³¹, שיראה תתאה היא מגדולתו ית' בכריאת והתהוות העולמות, שהביטול דיראה זו הוא ביטול היש. ויראה עילאה היא מגדולתו ורוממותו ית' שלמעלה מעולמות, דכולא קמי' כלא חשיב³³, דהביטול שביראה זו הוא ביטול במציאות. וזהו מ"ש³⁴ ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את הוי', שבכדי לבוא ליראה את הוי', יראה עילאה, הבאה ע"י הרגש הרוממות דאוא"ס שלמעלה מעולמות, הוא ע"י תורה ומצוות (החוקים האלה). כי ע"י התבוננות אפשר להשיג רק האלקות שבערך העולמות, ובכדי שיורגש הרוממות דאוא"ס שלמעלה מעולמות, הוא דוקא ע"י גילוי מלמעלה שנמשך ע"י לימוד התורה וקיום המצוות. וזוהי השייכות דציון לתורה ודירושלים לדבר ה', כי יראה תתאה (ירושלים) היא מדבר ה' שמהווה את העולמות, בדבר ה' שמים נעש³⁵, ויראה עילאה (ציון) היא מגילוי הרוממות דאוא"ס שלמעלה מעולמות שנמשך ע"י תורה ומצוות. ועפ"ז, הדיוק בהכתוב שבחי ירושלים את הוי' הללי אלקיך ציון (שבירושלים נאמר הוי' ובציון אלקים) הוא גם בהענין דירושלים וציון שבעבודת האדם. דהנה ידוע³⁶ בענין הוי' ואלקים, דאלקים הוא אור הממלא (אור שבערך העולמות) והוי' הוא אור הסובב (אור שלמעלה מעולמות). ומזה מובן, שיראה תתאה שייכת לאלקים ויראה עילאה להוי', ואעפ"כ, בירושלים (יראה תתאה) נאמר הוי' ובציון (יראה עילאה) נאמר אלקים.

(ו) וביאור העילוי דיראה עילאה (ציון) בפרטיות יותר, יובן בהקדים המבואר בהמאמר ד"ה שבחי הנ"ל, שבהתבוננות המביאה ליראה תתאה (ירושלים) שני ענינים³⁷.

מירושלים" באים ליראה תתאה כדלקמן סעיף ו] שגם ירושלים עצמו הוא יראה תתאה (ראה שם ע' שצ). ועפ"ז י"ל שעד"ז הוא בנוגע לציון.

(31) ראה לעיל ס"ע רצד ואילך, ובהנסמך שם בהערות.

(32) ישע"י ב, ג.

(33) ראה זח"א יא, ב.

(34) ואתחנן ו, כד.

(35) תהלים לג, ו.

(36) סהמ"צ להצ"צ סב, א. ובכ"מ.

(37) שני הענינים דלקמן – ראה גם תו"א נו, ב. ובכ"מ. אבל

בתו"א שם אין מפורש שגם ענין השני (שהתהוות היא רק מבחינת עולם הדיבור) היא ההתבוננות המביאה ליראה תתאה.

(25) תהלים קמז, יב.

(26) משנת אמירת מאמר זה (תשכ"ז) – תרכ"ז (נדפס בסה"מ תרכ"ז ע' שפא ואילך. שם ע' שפו ואילך). וראה גם ד"ה זה בסידור עם דא"ח (סב, ג ואילך). יהל אור לתהלים שם (ע' תקעה ואילך).

(27) ראה גם לקו"ת דברים א, ג.

(28) מקומות שבהערות הקודמות. וראה ע"ח שער הירח פ"ג.

וראה בארוכה לקלוי"צ על מאחז"ל ע' קע ואילך. אגרות-קודש ע' רכה ואילך.

(29) ישע"י נא, טז. וראה ירושלמי תענית פ"ד סוף ה"ב. מגילה

פ"ג סוף ה"ו. זח"ג לה, א.

(30) ראה גם סה"מ תרכ"ז שם (ס"ע שצג) השייכות דציון ליראה עילאה. אלא ששם מבואר שע"י בחינת ציון באים ליראה עילאה. משא"כ בנוגע לירושלים מבואר שם [נסוף לזה שע"י "ודבר ה'

ההתבוננות בגדולתו ית' שבהבריאה עצמה, הן בהענין דמה³⁸ רבו מעשיך הוי' והן בהענין דמה³⁹ גדלו מעשיך הוי'. וההתבוננות שכל ההתהוות (דריבוי הנבראים וגדולי הנבראים) היא רק מבחינה הכי אחרונה. כמ"ש⁴⁰ גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו ואמרו רז"ל⁴¹ אימתו הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו, שגדולתו ית' כמו שהיא מצד עצמה היא למעלה מהשגתנו, וזה שאנו יודעים גדולתו ית' ע"י בריאת העולמות הוא כמו שהיא בעיר אלקינו שהוא עולם הדיבור. דכמו שעיר כפשוטה היא קיבוץ מריבוי בתים ובית הוא מריבוי אבנים, עד"ז הוא ברוחניות, שאותיות נק' אבנים והתיבות שנעשות מצירוף כמה אותיות נק' בתים [כדאיתא בספר יצירה⁴² שתי אבנים בונות שני בתים שלש אבנים ששה בתים] ועולם הדיבור (בכללותו) נק' עיר אלקינו. וכמו שאבנים [וכן הבתים והעיר שנעשים מהאבנים] הם דומם, בחינה היותר אחרונה שבדצח"מ, עד"ז הוא בנוגע לעולם הדיבור שממנו נתהוו כל העולמות, שהוא בחינה היותר אחרונה. וזהו ודבר ה' מירושלים, שדבר ה' שמהווה ומחי' ומקיים את כל הנבראים הוא מירושלים, עיר אלקינו, בחינת דומם.

יש לומר, דהמבואר בהמאמר שההתבוננות המביאה ליראה תתאה (ירושלים) היא (לא רק בהגדלות שבהבריאה, אלא גם) בזה שההתהוות היא רק מבחינה היותר אחרונה, הוא, כי ירושלים הוא יראה שלם⁴³, שלימות היראה⁴⁴. ובכדי שהיראה (הביטול) תהי' בשלימות, הוא ע"י ההתבוננות שהנבראים אינם תופסים מקום⁴⁵. וזהו הקשר דשני הפירושים (הענינים) בירושלים – שירושלים הוא עולם הדיבור ושירושלים היא שלימות היראה – שע"י ההתבוננות בודבר ה' מירושלים, שהתהוות כל העולמות היא (רק) מבחינת ירושלים (עולם הדיבור) שהיא בחינת דומם לגבי המדריגות שלמעלה ממנה, עי"ז יבוא לשלימות היראה.

אלא שאעפ"כ נכלל זה ביראה תתאה, כי עיקר ההתבוננות שלו הוא בהאלקות שבערך העולמות, ולכן, גם כשמתבונן שהוא רק בחינת דומם, אין נרגש בו (כ"כ) הרוממות דאוא"ס שלמעלה מעולמות שכולא קמי' כלא חשיב⁴⁶. ומזה מובן, דזה שיראה עילאה היא מהרוממות דאוא"ס שלמעלה מעולמות, הכוונה בזה היא שנרגש אצלו ענין זה עצמו. ועפ"ז צריך להבין עוד יותר מה שגבי ציון (יראה עילאה) נאמר אלקים⁴⁷.

ז) ומבאר בהמאמר ד"ה שבחי הנ"ל⁴⁸, דהטעם על מ"ש הללי אלקיך ציון מבאר הכתוב

תופסים מקום לגבי האור המהווה אותם, דלגבי אור זה "א"א לומר שאין העולמות תופסים מקום כלל". ולכן הוא בכלל יראה תתאה, כמפורש בסה"מ שם. משא"כ בהתבוננות שבחינת "עיר אלקינו" היא רק בחינת דומם*, נרגש העדר תפיסת מקום דהנבראים לגבי האור שלמעלה מעולמות.

(46) ראה עד"ז המשך תערוב"ב ח"א פ' ק"נ (ע' רצה).

(47) ומ"ש שבחי ירושלים את הוי' יש לומר שזהו לפי שבשלימות היראה (ירושלים) נרגש באופן כללי עכ"פ האור שלמעלה מעולמות, כנ"ל בפנים.

(48) וכ"ה בסידור וביהל אור שבהערה 26.

(* ובפרט ש"עיר אלקינו" הוא המקור שממנו נמשך הדיבור המהווה ("ודבר ה' מירושלים") ואעפ"כ הוא רק בחינת דומם.

(38) תהלים קד, כד.

(39) שם צב, ו.

(40) שם מח, ב.

(41) ראה זהר ח"ג ה, א.

(42) פ"ד מי"ב.

(43) תורה'הר – תענית טז, א, מב"ר פנ"ו, י.

(44) ראה גם ד"ה א"ר אושעיא כו' צדקת פרזונו כו' תרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ע' של). ד"ה הנ"ל תשל"ט ס"ד (לעיל ח"ב ע' עה), ובהנסמן שם הערה 31.

(45) ראה גם סה"מ תרס"ה ע' רג וסה"מ ה'תש"ח ע' 140, שבהתבוננות דיראה תתאה נכללת גם ההתבוננות שהנבראים אינם תופסים מקום לגבי אלקות". אבל שם מדובר שאינם

עצמו (בהפסוק שלאח"ז) כי חזק בריחי שעריך גו'. והענין הוא דאיתא במשנה⁴⁹ כופין אותו (לבן עיר) לבנות לעיר חומה ודלתיים ובריח. דחומה היא בכדי להגן מן השונא שלא יכנס בעיר, ובכדי שיוכלו בני העיר לצאת ולבוא, עושים פתח ודלת בהחומה, ועושים בריחים לדלת, בכדי שלא יכנסו לעיר רק אלה הראויים ליכנס. ועד"ז הוא למעלה, דענין הבריחים הוא הגבורות דשם אלקים שמגבילים את השפע, שלא יומשך ממנו יניקה לחיצונים. וזהו הללי אלקיך ציון (והטעם שנאמר כאן שם אלקים הוא) כי חזק בריחי שעריך, שבציון הוא המשכת אוא"ס שלמעלה מהשתלשלות (כנ"ל), דלגבי אור זה הכל שוין, ולכן צריך להגבורות דשם אלקים להגביל השפע שנמשך מאור זה, שלא יינקו החיצונים. ועד"מ"ש ולאמר לציון עמי אתה, שההשפעה מבחי' ציון תהי' רק לעמי, לישראל. וזהו שממשיך הכתוב ברך בניך בקרבך, שהברכה וההשפעה תהי' רק לבניך, לישראל.

וממשיך בהמאמר, שענין זה נעשה ע"י העבודה דשופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך⁵⁰. שעריך הם נ' שערי בינה הנמשכים ממוח הבינה למדות שבלב. וע"י העבודה דשופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, שכל ז' המדות [שכל אחת מהם כלולה מזו] יהיו לה' לבדו, עי"ז נעשה בריחי שעריך, שלא יומשך השפע לחיצונים רק לישראל.

ח) והנה לאחרי שמבאר בהמאמר שבחי ירושלים גו' כי חזק בריחי שעריך גו', מבאר בהמאמר הפסוק⁵¹ השם גבולך שלום גו' ושייכותו לכי חזק בריחי שעריך, ולאח"ז מבאר הפסוק⁵² הנותן שלג כצמר גו'. ומבאר⁵³, דשלג הוא בחינת לבושי' כתלג חיזור⁵⁴, וצמר הוא בחינת שער רישי' כעמר נקא⁵⁵. וזהו⁵⁶ מ"ש⁵⁶ אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו, שני הוא חוט לבן אלא שנצבע בצבע אדום, היינו שהפגם הוא רק בהלבושים, והתיקון דפגם זה הוא ע"י בחינת לבושי' כתלג חיזור, ותולע הוא אדום בעצם, היינו שהפגם הגיע בעצם הנפש, ובכדי לתקן פגם זה הוא ע"י בחינת צמר, שער רישי' כעמר נקא, דשער רישי' הם המשכות מעצם הנפש⁵⁷, כמו שרואים, שכשמושכין אדם בשערות ראשו נמשך כל הגוף. וענין הנותן שלג כצמר הוא שגם בשלג שהוא לבוש יומשך בחינת צמר, עצם. והחיבור דצמר ושלג הוא ע"י המשכה ממקום שלמעלה משניהם. ולאחרי שמבאר בהמאמר ענין הנותן שלג כצמר, מבאר עוד פעם (בשינוי קצת) ענין שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, ושערי"ז נעשה כי חזק בריחי שעריך. וצריך להבין השייכות דהנותן שלג כצמר לכי חזק בריחי שעריך.

ט) ויובן זה בהקדים, דשלג וצמר, יש יתרון בכל אחד מהם. והענין הוא, דלבושי' כתלג חיזור (שלג) הוא י"ג תיקוני דיקנא ששרשם הוא במוחא סתימאה דאריך שבו מלוכש גבורה דעתיק, ושער רישי' כעמר נקא (צמר) הם בגלגלתא דאריך שבו מלוכש חסד דעתיק⁵⁸. ומבואר בסידור⁵⁹, דענין הגבורות שבי"ג תיקוני דיקנא הוא כי הם באים להמתיק הדינים

(54) דניאל ז, ט.

(55) ראה גם לקו"ת שם.

(56) ישעי' א, יח.

(57) כ"ה הלשון בסה"מ תרכ"ז (ע' שפה. ע' שצו).

(58) סידור שם (סג, ב). ובכ"מ.

(59) סד, ב.

(49) ב"ב ז, ב.

(50) ר"פ שופטים.

(51) תהלים קמז, יד.

(52) שם, טז.

(53) וראה גם לקו"ת דברים א, ד. סידור עם דא"ח ד"ה הנותן

שלג כצמר (סג, ב ואילך).

ואין הדינים נמתקים אלא בשרשם⁶⁰, ושערות הראש, שאין באים להמתיק דינים (שהרי הם למעלה מיגמה"ר), הם בחינת חסד. ומזה מובן, שהמתקת הדינים שע"י הי"ג תיקוני דיקנא, כיון שהם באים להמתיק את הדינים, לכן ההמתקה שייכת להחטא (לא לה שנתעורר דינים עליהם), וההמתקה שע"י שער רישי', שהם למעלה מענין המתקת הדינים, הוא מצד החסדים שבהם, גילוי מלמעלה. וזהו שיי"ג תיקוני דיקנא הם רחמים (י"ג מדות הרחמים) ושער רישי' הם חסד⁶¹, דרחמים הם (בדרך כלל) מזה שמרגיש את צערו של הזולת⁶², והחסד הוא מצד עצמו⁶³.

והנה מהמבואר בהמאמר (הובא לעיל סעיף ח) דתיקון הפגמים שע"י הגילוי דשער רישי' הוא בדוגמת שכשמושכין אדם בשערות ראשו נמשך כל הגוף, מוכח, דבחינת שער רישי' שלמעלה הוא העצם דישראל [דכיון ששער רישי' הוא העצמיות דלמעלה שלמעלה מבחינת לבושי', הרי זהו גם העצמיות דישראל, כי ישראל וקוב"ה כולא חד]. ועפ"ז צריך לומר, דהמובא לעיל ששער רישי' הם חסד (והמתקת הדינים הוא ע"י גילוי מלמעלה) הוא בנוגע לכחות הגלויים דהנשמה, שעל ידם הוא תיקון וגילוי הפגמים. והענין הוא, די"ג תיקוני דיקנא, עם היותם למעלה מהשתלשלות, מ"מ, כיון שהם באים להמתיק הדינים (שבהשתלשלות) הם שייכים להשתלשלות. וי"ל שענינם באדם הוא העצם דכחות הגלויים. ולכן, הגילוי די"ג תיקוני דיקנא פועל בכחות הגלויים דהנשמה. ובחינת שער רישי' הוא העצמיות דלמעלה שלמעלה מהעצם דכחות הגלויים [וזהו מ"ש בהמאמר (הובא לעיל סעיף ח) שהגילוי דבחינת שער רישי' מועיל גם כשהפגם הגיע בעצם הנפש, כי העצם שבו הגיע הפגם הוא העצם ששייך להגילויים, ובחינת שער רישי' הוא עצם הנשמה ממש, שאין שייך בה פגם]. וכיון שהעצם הוא מובדל מהגילויים, אין שייך שיפועול בהם. ותיקון הפגמים בכחות הגלויים שע"י הגילוי דבחינת שער רישי', הוא, שמתגלה בהם, שמצד עצם הנשמה אין שייך פגם, דגם בשעת החטא היא באמנה אתו ית"ג⁶⁴, וכיון שעצם הנשמה היא העצם שלהם, לכן גם הפגמים שבהם הם רק בחיצוניות. והיינו, שתיקון הפגמים שע"י י"ג תיקוני דיקנא הוא שהעצם השייך לכחות הגלויים פועל בהם, בהציוור שלהם. ותיקון הפגמים שע"י בחינת שער רישי' הוא שמתגלה בהם שמצד העצם (שלהם) אין שייך בהם פגם, אבל אין זה שייך כ"כ לענינם של כחות הגלויים עצמם, להציוור שלהם.

יו"ד) וזהו הנותן שלג כצמר, כי בכ"א מהם יש יתרון. היתרון דשלג הוא שתיקון ומילוי הפגמים שע"י י"ג תיקוני דיקנא (שלג) היא בפנימיות (בהציוור דכחות הגלויים), אבל הוא במדידה והגבלה, דכיון שהוא בדרך פעולה [שהעצם השייך לכחות הגלויים פועל בהם] יש בזה כמה חילוקי דרגות. והיתרון דצמר הוא, דתיקון הפגמים שע"י שער רישי' הוא שמתגלה בהם שבפנימיות (מצד העצם שלהם) אין שייך כלל שיהי' בהם פגם. וענין הנותן שלג כצמר, שגם בשלג יומשך בחינת צמר, הוא – שיהיו שתי המעלות.

60 תניא פלי"א (לט, ב). וראה זח"א קנא, א ובמקדש מלך שם. לקו"ת שם.

61 פ"ח שער כו (שער השופר) פ"א. ולכן לא נוגע בזה מצב המקבל, כמארז"ל (סוכה מט, ב)

62 שחסד הוא בין לעניים בין לעשירים – לקו"ת שם. לקו"ת שם.

63 ששכר הרחמים אינם אלא על מי שצר לו ועל העניים – (64 תניא פכ"ד (לא, א).

היינו, דזה שמצד העצם אין שייך בהם פגם, יפעול גם בהציור שלהם.

ובכדי שיהי' החיבור דצמר ושלג הוא ע"י המשכה ממקום הגבוה משניהם [כמובא לעיל (סעיף ח) מהמאמר]. וי"ל הביאור בזה, דזה שעצם הנשמה והציור דכחות הם (דוגמת) שני ענינים, הוא לפי שגם עצם הנשמה היא מוגדרת בגדר, והגדר שלה הוא למעלה מציור דכחות. אבל מצד עצם הנשמה כמו שהיא מושרשת בהעצמות, הפשיטות דהנשמה והציור דשכל ומדות שבה הם כולא חד⁶⁵. וע"י גילוי בחינה זו דהנשמה, גם הכחות דהנשמה (הציור דהכחות) הם באופן שאין שייך שיהיו שלא כפי הכוונה. וע"י ההמשכה דעצם הנשמה (צמר) בכחות הפרטיים (שלג) נעשה עילוי גם בעצם הנשמה, כי עי"ז מתגלה בה שרשה כמו שהיא מושרשת בהעצמות.

ועפ"ז יש לבאר השייכות דענין הנותן שלג כצמר לענין כי חזק בריחי שערך, דצמר ושלג הם דוגמת מקיף ופנימי. וע"י החיבור דצמר ושלג, דעצם הנשמה שלמעלה מכחות הגלויים (צמר, מקיף) נמשכת בכחות הגלויים (שלג, פנימי), עי"ז נעשה עד"ז בהגלויים דלמעלה, שגם המקיפים נמשכים בפנימיות.

ויש להוסיף, דענין הנותן שלג כצמר שייך גם להענין דירושלים וציון שבתחלת המאמר. דירושלים וציון (יראה תתאה ויראה עילאה) הם בדוגמת שלג וצמר. דיראה תתאה, כיון שהיראה היא מגדולתו ית' שבבריאת העולם, שייכת היא גם לנפש הבהמית – ע"ד הדרגא דשלג שפועלת בכחות הגלויים, ויראה עילאה, כיון שהיא מהרוממות דאוא"ס שלמעלה מעולמות, לכן, אף שבנוגע לנפש האלקית היא יראה גדולה יותר, היא באופן שהיראה דהנשמה אינה פועלת על נפש הבהמית⁶⁶ – ע"ד הדרגא דצמר, שאינה פועלת בכחות הגלויים. וכמו שבחינת צמר, עם היותה למעלה מבחינת שלג, מ"מ, ע"י המשכתה לבחינת שלג, נעשה בה עילוי, עד"ז הוא ביראה עילאה (ציון), שע"י שנמשך ממנה נתינת כח ביראה תתאה (ירושלים), לפעול ברור הגוף ונה"ב וחלקו בעולם, נעשה בה עילוי [וע"ד גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, דע"י שהתלמוד מביא לידי מעשה, נעשה גדלות בהתלמוד]. אלא שבציון וירושלים, ההמשכה דציון וירושלים היא רק שמציון נמשך נתינת כח לירושלים [וע"ד תלמוד שמביא לידי מעשה], ובצמר ושלג, בחינת צמר עצמה נמשכת בבחינת שלג, כמשנת"ל (סעיף יו"ד) בענין הנותן שלג כצמר. ולכן העילוי שנעשה בצמר ע"י המשכתו בשלג הוא עילוי גדול יותר מהעילוי שנעשה בציון ע"י המשכתו בירושלים, וכנ"ל (שם) שע"י החיבור דצמר ושלג מתגלה שורש הנשמה כמו שהיא מושרשת בהעצמות.

ויש להוסיף, דהעילוי שנעשה בהעליון ע"י המשכתו למטה הוא גם בהמשכה דבחינת שלג ודבחינת צמר בכחות הגלויים. שע"י המשכת הנשמה שלמעלה מכחות הפנימיים (בחינת שלג או בחינת צמר) בכחות הפנימיים לתקן ולמלאות הפגמים, נעשה בה עילוי. ועד"ז הוא בכחות הפנימיים, (שכל ומדות), שע"י המשכתם במחשבה דיבור ומעשה, נעשה בהם עילוי. אלא שעיקר ענין זה (העילוי שנעשה בהעליון ע"י ירידתו למטה) הוא כשהעליון

65 ראה תד"ז קונטרס ענינה של תורת החסידות ס"ז. וראה שם

66 ראה קונטרס העבודה פ"ה (ע' 31).

ס"ד הערה 101 ובשוה"ג שם.

פועל שינוי בהתחתון, שע"ז גם הפעולה דהתחתון בהעליון הוא באופן דשינוי, שהעלי' שנעשית בו ע"י ירידתו למטה היא עלי' שבאין ערוך. ולכן עיקר הענין דמעלת התחתון והעלי' שנעשית על ידו בהעליון, הוא בעבודת התשובה, שע"י ההמשכה דעצם הנשמה (בחינת שלג או בחינת צמר) בכחות הפנימיים נעשה בהם שינוי, ועד להפיכת זדונות לזכיות. ולכן, גם העלי' שנעשית ע"ז בעצם הנשמה, היא עלי' שבאין ערוך.

יב) וזהו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל, ומבואר בהמאמר דהטעם שמקדים עמך לישראל הוא כי עיקר הגילוי הוא במעשה, דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה ועושי מצוה מהפכים את הקללה לברכה, דעיקר המעלה דמעשה הוא בעבודת התשובה שמהפכת זדונות (קללה) לזכיות (ברכה). ויש לומר, שג' הענינים דהוי' אלקיך שבפסוק ולא אבה גו' המבוארים בהמאמר הם עבודת הצדיקים (העבודה דתומ"צ), עבודת התשובה דבחינת שלג ועבודת התשובה דבחינת צמר. דענין ולא אבה הוי' אלקיך לשמוע אל בלעם שאינו רוצה מלכתחילה לשמוע למקטרגים הוא ע"ד עבודת הצדיקים. וענין ויהפוך הוי' אלקיך לך את הקללה לברכה, הפיכת זדונות לזכיות ע"י גילוי הוי' דלעילא שלמעלה מהשתלשלות הוא ע"ד עבודת התשובה דבחינת שלג – למעלה מהשתלשלות שבאדם. וענין כי אהבך הוי' אלקיך, אהבה עצמית דהקב"ה לישראל דגם במקום שאח עשו ליעקב מ"מ ואוהב את יעקב דוקא, הוא ע"ד התשובה דבחינת צמר – תיקון הפגמים ע"י גילוי עצם הנשמה שגם בשעת החטא (כשהוא דומה לעשו) היא באמנה אתו ית'.

ומביא בהמאמר ג' הענינים, גם הענין דולא אבה שהוא ע"ד עבודת הצדיקים, אף שעיקר הענין דמעלת התחתון (עמך) הוא בעבודת התשובה (כנ"ל), כי הענין והעילוי בתשובה (שפועל שינוי) הוא גם בקיום המצוות (דצדיקים), כמוכא בהמאמר מירושלמי כמה גדול כחן של עושי מצוה. אלא שבעבודת התשובה הוא בגילוי. ובתשובה עצמה ישנם שני אופנים, ויהפוך גו' וכי אהבך גו', שבכל אחד מהם יש יתרון כנ"ל סעיף יו"ד.

יג) ויש להוסיף, דזה שאומר את עמך את ישראל (ולא את עמך וישראל, שגם בלשון זה מודגש שעמך וישראל הם שני ענינים) הוא בכדי לרמז שהם שתי ברכות, ברכה לעמך וברכה לישראל (כנ"ל סעיף ב). דנוסף לזה שוברך את עמך נמשכת אח"כ על ידם לכל ישראל, ישנה עוד ברכה – את ישראל. ויש לומר, דוברך את עמך, אנשים פשוטים שמקיימים תומ"צ בתמימות ובפשוטות היא ההמשכה מצד העצם (צמר), דענין הפשטות הוא מצד הפשיטות דעצם הנשמה. וברך את ישראל (יודעי תורה) היא המשכה ששייכת לענין הגילויים (שלג). ואעפ"כ אומר וברך פעם אחת, בכדי לרמז, שהם ענין אחד. שוברך את עמך, היא הברכה שנמשכת לישראל, היינו, המשכת העצם בכחות הפנימיים, שכחות הפנימיים (גם מצד הציור שלהם) יהיו כפי העצם, כנ"ל סעיף ט' ויו"ד.

ואין מקרא יוצא מידי פשוטו⁶, ויהי' ובמהרה בימינו ממש וברך את עמך את ישראל כפשוטו, הן בענינים הרוחניים והן בענינים הגשמיים, בבני חיי ומזוני רויחי, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

בס"ד. שיחת יום ד' פ' תבוא, י"ג אלול ה'תשמ"ב.

בלתי מוגה

* * *

ו. נוסף על המדובר לעיל אודות י"ג אלול, ישנו ענין מיוחד השייך לי"ד אלול (והרי נמצאים אנו עתה לאחרי תפלת ערבית די"ד אלול) – כפי שכותב אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו (או"ח רסתכ"ט):

"חכמים הראשונים תקנו בזמן שביהמ"ק הי' קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלושים יום לפני הרגל, דהיינו, שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח, ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת, ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג, לפי שכאו"א הדר בא"י חייב להביא ברגל ג' קרבנות, עולת רא"י ושלמי חגיגה ושלמי שמחה. לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל ל' יום לפניו כדי להזכיר העם כו".

וזהו ענינו המיוחד דיום י"ד באלול – שאז מתחילים ללמוד ולדרוש בהלכות החג. ואע"פ שלימוד הלכות החג שייך בכל הל' יום החל מי"ד אלול, הרי מובן שישנו עילוי מיוחד בהתחלת הל' יום (י"ד באלול), כי נעוץ סופן בתחלתן.

והנה, מאחר ש"כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה", מובן, שלימוד הלכות החג ד"זמן שמחתנו" (שבזה מתבטא יחודו של חג הסוכות לגבי חגה"ש וחגה"פ, למרות שכולם הם "מועדים לשמחה") – הרי זה כאילו שחוגגים כבר את "זמן שמחתנו".

ז. והנה, אע"פ שעתה אין ביהמ"ק קיים, ואין אפשרות להקריב את קרבנות החג – הרי ממשיך אדמו"ר הזקן (שם ס"ב) ש"תקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב ביהמ"ק כו".

וענין זה מתאים עם הפתגם הידוע שאמר ר' הלל מפאריטש (פלח הרימון שמות ז, א) בשם ר' זלמן זעזמער ששמע מאדמו"ר הזקן – ש"לפני נשמות הגבוהות כמו רשב"י לא נחרב הבית כלל", וטעם הדבר – לפי שעבודתו של רשב"י היתה באופן ד"בחד קטירא אתקטרנא בי' אחידא בי' להיטא כו", ומאחר שהוא נמצא במעמד ומצב של התקשרות והתאחדות עם עצמות ומהות, מובן, שבדרגא זו לא שייך ענין של חורבן כלל, אלא זהו באותו אופן כפי שהי' למטה בזמן שביהמ"ק הי' קיים.

זאת אומרת, שישנם דרגות נעלות כאלו ששם לא שייך כללות ענין החורבן, וכפי שענין זה מתבטא גם בהלכה הנ"ל – ש"תקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב ביהמ"ק".

והנה, אע"פ שהדרגות שבהם לא שייך ענין החורבן הם דרגות נעלות ביותר – הרי זה שייך לכאו"א מישראל, כי: כאשר יהודי מתנהג בהתאם לתקנה זו (ש"לא נתבטלה אף לאחר שחרב ביהמ"ק") בעוה"ז הגשמי, נפעל ענין זה גם ע"י הדרגות העליונות שבנשמתו בעולמות העליונים [ע"ד האמור לעיל (ס"ב) שע"י העלי' לתורה בעוה"ז הגשמי, נפעל ענין של עלי' בכל הדרגות שבנשמה], ועד שבחי' יחידה שבנפש עוסקת בענין זה כפי שהיא נמצאת במעמד ומצב של התקשרות עם בחי' "יחיד", עצמות ומהות, ששם ישנו כללות הענין בתקפו באותו אופן כפי שהי' למטה בזמן שביהמ"ק הי' קיים.

ומאחר שמספרים זאת ליהודי שנמצא בעוה"ז הגשמי – מובן, שגם בהיותו נשמה בגוף בעוה"ז הגשמי, במקום שבו הי' ענין החורבן (ועד שהוא זקוק להסברה ש"תקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב ביהמ"ק", שגם אז יש לעסוק בהלכות החג מי"ד אלול ואילך) – הרי הוא יודע שנשמתו קשורה גם עם הדרגות הנעלות שבהם לא הי' ענין החורבן, ומאחר שיודע וחושב אודות ענין זה – הרי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא!

ח. והמעשה הוא העיקר:

היות שנמצאים אנו בי"ד אלול – הרי זה הזמן המתאים לעורר ולהזכיר אודות לימוד הלכות החג שלושים יום לפני החג.

ונוסף על לימוד הלכות החג – צריכים להשתדל לספק לכאו"א מישראל את כל הדרוש לו עבור צרכי החג. וכפי שדובר בארוכה בשנים שלפנ"ז (לקו"ש חי"ד ע' 369 ואילך) שכשם שצריכים להשתדל לספק לכאו"א מישראל את צרכי חג הפסח, כמו כן צריכים להשתדל לספק את צרכי חג הסוכות, ובפרט שבחג הסוכות ישנם שמונה ימים, ובחור"ל – תשעה ימים (יותר מחג הפסח).

וכמו כן צריכים להשתדל לספק את צרכי החג דר"ה – שהרי בנוגע לר"ה נאמר (נחמי' ה, י) "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאיך נכון לו". ובפרט ע"פ מ"ש בשו"ע (אדה"ז או"ח סתקפ"ג ס"ד) שבר"ה "נוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמיינה", ונוסף לזה נוהגים לאכול כל מיני סוגי מאכלים שיש בהם סימן לדברים טובים. ולכן, יש להשתדל שכאו"א מישראל יוכל להשיג את כל הדברים הנ"ל לקראת ר"ה.

ונוסף לזה: כדי ששמחת החג תהי' כדבעי, צריכים לסייע לו גם בענין הלבושים, וכן לסייע לו בכללות מצבו הכספי – שאז ביכלתו לשמוח בשמחת החג כדבעי, ואז יערבו לחיכו המאכלים והמשקאות שאוכל ושותה בחג, מאחר שאיך לו דאגות מצד מצבו הכספי, וכיו"ב.

והמעשה הוא העיקר – לשלוח את הסיוע הכספי (וכן "שוה כסף") לכל הזקוקים לזה, וכל המרבה הרי זה משובח. ואיך מזרזין אלא למזורזין, ובאופן ד"תן לחכם ויחכם עוד".

ט. בהמשך להמדובר לעיל אודות העזר והסיוע בצרכי החג – הרי כאן המקום לעורר עוה"פ אודות מה שדובר בהתוועדות שלפנ"ז (שיחת יום א' דר"ח אלול סל"ג) כיצד צריך להיות היחס כלפי כאו"א מישראל:

במשך כל השנה כולה צריכים להתנהג עם כאו"א מישראל (באיזה מעמד ומצב שנמצא) באופן ד"ימין מקרבת", וכל זה – אפילו כאשר מדובר אודות זה ש"כישף והסית וכו'", אעפ"כ אומרת הגמרא (סוטה מז, א) שצריכים להתנהג עמו באופן ד"ימין מקרבת".

ועאכו"כ בימינו אלו – שלא שייך כלל מציאות כזו, וטעם הדבר: כאשר חכמה דקדושה היתה בתקפה, הי' גם התוקף בענין החכמה דלעו"ז, עד לחכמה וידיעה דלעו"ז המביאה לידי היפך הענין דאמונה בה' (ע"ז). אבל כאשר החכמה דקדושה אינה בתוקף כ"כ, לא יתכן כללות המציאות דחכמה דלעו"ז המביאה לידי היפך האמונה בה', (וע"ד מאמר ריב"ח (חגיגה ה, ב) "כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם").

[וכמוכך מהמבואר בתניא (ספי"ט) שעיקר הענין דע"ז הוא כאשר מאמין בה בלבו ח"ו, משא"כ ע"י מעשה ודיבור בלבד, ללא כל אמונה בלב. ומאחר שבימינו אלו לא שייך כללות הענין דחכמה וידיעה (דלעו"ז) המביאה לידי היפך האמונה בה', הרי לא שייך אמיתית הענין של ע"ז.

בנוגע לעונשים בב"ד של מטה ישנו אמנם כלל ש"איך לו לדיין אלא מה שענינו רואות", ולכן מתחשבים בעיקר עם ענין של מעשה ודיבור; אבל בזמן שאיך ביהמ"ק קיים ואיך לנו סנהדרין וכו' – הרי בב"ד של מעלה מתחשבים גם עם ענין המחשבה, ועפ"ז מובן שבימינו אלו לא שייך אמיתית הענין דע"ז ח"ו].

ועפ"ז מובן שבימינו אלו בודאי צריכה להיות ההנהגה עם כאו"א מישראל באופן ד"ימין מקרבת" – במכ"ש וק"ו מזה שאודותיו נאמר בגמרא הענין ד"ימין מקרבת"!

ועאכו"כ כאשר נמצאים בחודש אלול, חודש הרחמים, שאז המלך נמצא בשדה ומקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם – לכל איש ואשה הנמצאים בשדה, זאת אומרת: אע"פ שהם נמצאים בשדה (ולא בעיר המלכות) ועוסקים בעניני השדה (שהרי לשם כך הולכים הם לשדה, ובלשון חז"ל "אזלת לקרתא הלך בנימוסה") – מקבלם המלך בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם.

ומאחר שהתורה ענינה הוראה, "תורת חיים" – הוראה בחיים, והתורה היא נצחית, היינו, לא זו בלבד שתמיד צריכים ללמוד את התורה (זהו רק התחלת הפירוש ד"התורה היא נצחית"), אלא תמיד צריכים להתנהג ע"פ הוראות התורה, כי התורה בתור הוראה היא נצחית – הרי מובן שכאשר התורה מספרת שבחודש אלול נמצא

המלך בשדה והוא מראה פנים שוחקות לכולם, הרי זו הוראה נצחית בנוגע להנהגת האדם בחיי היום-יום, שבאופן כזה צריכה להיות הנהגתו כלפי כאו"א מישראל (לא רק כלפי צדיק גמור, ולא רק בזמן שביהמ"ק הי' קיים, בשנים כתיקונם, אלא "התורה היא נצחית").

י. ואעפ"כ, ישנם כאלו שמתנהגים באופן הפכי – מפני טעמים שונים ומשונים, והעיקר – מפני שטבע נפשם הבהמית הוא באופן דהיפך החסדים, או מפני שגדל ונתחנך ללא הרכות והחום של "אם", ולכן, כאשר מדברים עמו אודות הנהגה ויחס אל הזולת מתוך חסד ורחמים אמיתיים – הרי זה דבר זר אצלו, מפני שבילדותו לא הי' לו דבר כזה!

ואעפ"כ שאין זה באשמתו (ואדרבה: בודאי השתוקק לזה) – אעפ"כ, מאחר שבפועל ממש לא טעם זאת, הנה גם כאשר מסבירים לו זאת באופן שכלי, הרי זה נשאר בשכלו בלבד, ואין זה חודר בכל מציאותו – בהרגש הלב. ולכן, היחס שלו כלפי הזולת אינו מתוך חסד ורחמים, וכפי שהדבר מתבטא בזה שהוא צועק ורוגז על יהודים!

הכעס והרוגז שלו על יהודים – הוא דבר ודאי, שהרי הוא עושה זאת באופן שהזולת יוכל לשמוע את כעסו ורוגזו, ולא רק ביחיד אלא ברבים דוקא; ואילו בנוגע לסיבת וטעם הכעס והרוגז, אם זה טעם אמיתי או "אמתלא" בלבד (וכידוע מ"ש בראשונים ש"אמתלא" פירושה "אמת לא") – יש להסתפק בדבר!

ונוסף לזה: אודות השכר על הנהגה כזו גם אין מקום לספק, שהרי מפורש בתורה "ואברכה מברכך", ולאח"ז נאמר הענין ההפכי!

ועפ"ז – היתכן להכניס את עצמו בספק (אולי יש סיבה וטעם אמיתי לכעס ורוגז זה) ולדבר באופן דהיפך הברכה כו', בה בשעה שיודע מהו ה"שכר" המפורש בתורה על הנהגה כזו?!

ואפילו אם הוא מאמין בעצמו שכאשר מונח אצלו דבר מסויים הרי בודאי שזהו ענין אמיתי – הרי עכ"פ מידי ספק וספק ספיקא לא יצא!

ובנוגע לקיום המצוה "הוכח תוכיח" – הרי בלאה"כ אינו שלם בקיום המצוות! אף א' לא ירמה את עצמו לומר שהוא מקיים את כל תרי"ג המצוות בשלימותם – "טפשו" כזה אינו בנמצא! כי נוסף לזה שישנם כו"כ מצוות שאפשר לקיימם רק בזמן שביהמ"ק קיים, ועד"ז ישנם מצוות השייכות לכהונה ולוי' דוקא, וכיו"ב, הרי מלבד זאת ישנם ענינים שצריכים לתקנם כו', ואף א' אינו משלה את עצמו שהוא מקיים את כל המצוות בשלימותם. ועפ"ז – במקום להדר במצוות "הוכח תוכיח" דוקא, תהדר במצוות "ואהבת לרעך כמוך", ע"י נתינת ריבוי ברכות לכאו"א מישראל!!

ובפרט שהציווי "ואהבת לרעך כמוך" נאמר באותה פרשה ובאותו שיעור היומי שבו נאמר הציווי "הוכח תוכיח את עמיתך"! אין צורך לדפדף את החומש כדי ללמוד אודות הציווי "ואהבת לרעך כמוך", מאחר שציווי זה נאמר בהמשך אחד עם הציווי "הוכח תוכיח את עמיתך" (קדושים יט, יז-יח)!

ועפ"ז – לכל לראש תפעל על עצמך לקיים את הציווי "ואהבת לרעך כמוך", תוך כדי הדגשה שזה יהי' "כמוך" ממש, ורק לאח"ז תחשוב האם אתה צריך לקחת את ה"משרה" של זה שתפקידו "הוכח תוכיח את עמיתך"!

ועוד והוא העיקר: רואים במוחש שההצלחה בפעולה עם הזולת (שצריכים להוכיחו שיתקן את דרכיו) היא דוקא ע"י הנהגה באופן ד"ימין מקרבת", כאשר מדברים עמו בדברי נועם ודברי קירוב, ומדגישים את ההפלאה והעילוי בקו ד"עשה טוב", שע"ז פועלים בדרך ממילא שהזולת יתבייש להמשיך בהנהגתו הקודמת (כמדובר בארוכה בהתוועדות הנ"ל).

יא. והנה, מאחר שצריכים לדבר בטובתן של ישראל – הרי בהמשך לכל האמור לעיל ישנה הוראה ולימוד מהשיעור חומש דיום י"ד אלול – "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" (תבוא כח, ב). ובהקדים:

הפירוש הפשוט ("אין מקרא יוצא מידי פשוטו") במ"ש "ובאו עליך כל והברכות האלה והשיגוך" – הוא: גם כאשר ישנו "שוטה" הבורח מן הברכות, מבטיחים לו ש"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך", היינו, שהברכות ישיגוהו גם כאשר בורח מהן!
ועד"ז מובן בנוגע להמדובר לעיל:

אפילו כאשר מדובר אודות יהודי שנמצא במעמד ומצב ד"לא חפץ בכרכה", הוא בורח מן הברכות, – יש לו אפשרות לברך יהודים, ואינו צריך לתת משלו, אלא רק לקיים את שליחותו של אבינו שבשמים שצוה לברך את בני" (תוך כדי הבטחה ש"אברכה מברכך") בכל זמן ובכל מקום, ועאכ"כ בחודש אלול, חודש הרחמים, שבו מאירים י"ג מדה"ר, ואז צריכים ללמד זכויות על בני" באופן שאינן חוזרות ריקם (בדוגמת הזכויות די"ג מדה"ר שאינן חוזרות ריקם) – ואעפ"כ, אינו יכול לפעול על עצמו לברך את בני", מפני שהוא נמצא במעמד ומצב ד"לא חפץ בכרכה" –

אעפ"כ מבטיחה התורה – "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך": אתה אמנם בורח מהענין ד"אברכה מברכך", אבל בודאי שברכותיו של הקב"ה ישיגוך, ואז לא תהי' לך ברירה, כי ברכתיו של הקב"ה יפעלו עליך שסוכ"ס תתחיל לברך את בני" בקול רם, ומתוך אהבה דוקא (לא מפני הפחד מהמשך הכתוב לאחרי "ואברכה מברכך"), ע"ד "ברכת כהנים" שצריכה להיות מתוך אהבה דוקא – "לברך את עמו ישראל באהבה" (כמבואר בזהר (ח"ג קמז, ב) שזהו תנאי בקיום המ"ע דברכת כהנים), ועד"ז מובן בנוגע לברכתו של כאו"א מישראל, שעליו נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", שברכתו לבני" צריכה להיות באהבה!

וכאמור – מאחר שברכת ה' משיגתו, הרי זה פועל עליו ומכריח אותו להפוך את אופן הנהגתו (ואולי גם להפוך את טבעו, ובפרט שאין זה באשמתו, כנ"ל), ובימים אלו ממש יתחיל כבר לברך את בני" בכחו ובשליחותו של הקב"ה, מקור הברכות.

ופעולה זו (דברכת בני") תעשה בחיות והתלהבות כו' – באותו אופן שבו נאמרו הדברים ההפכיים בשנים שלפנ"ז, ואדרבה: ביתר שאת וביתר עוז, ע"ד מארז"ל הי' רגיל לקרות דף א' יקרא ב' דפים, לשנות פרק א' ישנה ב' פרקים.

ומאחר ש"באו עליך כל הברכות האלה והשיגוך" – אזי זוכים לכל הברכות האמורות בהמשך הכתובים, עד לברכה שבסיום השיעור חומש היומי די"ד אלול (יום חמישי דפ' כי תבוא) – "ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך".

וכידוע שא' הפירושים בזה הוא – ש"בואך" קאי על התחלת היום, כאשר הנשמה באה בגוף באופן חדש – "החזרת בי נשמת", ו"צאתך" קאי על סיום היום, שאז יוצאת הנשמה מהגוף ועולה למעלה (עד למחרת), כפי שאומרים קודם השינה "בידך אפקיד רוחי". וזהו "ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך" – שהתחלת היום היא באופן של "ברוך", וסיום היום הוא באופן של "ברוך", ובמשך היום כולו הרי הוא מברך את כאו"א מישראל וכללות עם ישראל (מבלי לחשוב אם זהו דבר הנוגע אליו אם לאו), מאחר שענין זה נעשה טבעו ורגילותו (לאחרי מאה פעמים, מאה פעמים ואחת וכו').

יב. והנה, עי"ז שבני" מברכים איש את רעהו – נפעלת הוספה בברכותיו של הקב"ה לכללות בני".

וזהו השייכות המיוחדת לחודש אלול – כפי שהוזכר בהתוועדות שלפנ"ז (שיחה הנ"ל סמ"ב) אודות "מנהג ישראל" ("תורה הוא", ולכן הרי זה ענין אמיתי – "תורת אמת") שכאשר אדם כותב אגרת לחבירו מר"ח אלול הרי הוא מברך אותו בברכת כתיבה וחתימה טובה (באופן של כתיבה באגרת – מעשה בפועל), היינו, שבחודש אלול נמשכת כבר ברכת כתיבה וחתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, ועד שזוכים לברכה העיקרית – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

וכמדובר כמ"פ שהגאולה העתידה תהי' באופן ד"שלימות העם", ומתוך אחדות דוקא – "קהל גדול ישובו הנה", מציאות אחת של "קהל", שבה יהיו כלולים ומאוחדים כל הסוגים דבני", אפילו הנמצאים במעמד ומצב

שצריכים להבהיר שגם הם "מלאים מצוות כרימון", ועאכו"כ אלו הנמצאים במעמד ומצב נעלה יותר.

ו"שלימות העם" תהי' ביחד עם "שלימות התורה" – בתכלית השלימות, ועי"ז זוכים ל"שלימות הארץ" – כל ארץ ישראל לגבולותי', ועד לתכלית השלימות שבזה – "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך", דקאי על ארץ קני קניזי וקדמוני,

במהרה בימינו ממש, בביאת משיח צדקנו.

* * *

יג. לאחרי י"ד אלול בא ט"ו אלול, שאז – קיימא סיהרא באשלמותא". ואע"פ שענין זה ישנו בכל ט"ו בחודש, הרי מאחר שחודש אלול הוא "חודש הרחמים", ובכל ימי החודש מאירים הגילויים די"ג מדה"ר – מובן העילוי המיוחד שביום ט"ו אלול, שאז "קיימא סיהרא – דחודש אלול – באשלמותא".

והנה, הענין המיוחד שביום ט"ו אלול בד' אמות שלנו הוא – התייסדות ישיבת תומכי תמימים בט"ו אלול שנת תרנ"ז.

[ומובן, שלכל לראש צריכים להתחיל בענין הקרוב אלינו דוקא – כמובא בספרים דיוק הלשון "אלקינו ואלקי אבותינו", קודם "אלקינו" ואח"כ "אלקי אבותינו" (אע"פ שמצד סדר הענינים מתאים יותר להקדים "אלקי אבותינו", כי אבותינו קדמו לנו) – שזהו לפי ש"אלקינו" (אלקה שלנו) הוא ענין הקרוב אלינו יותר מאשר "אלקי אבותינו". ועד"ז מובן בנוגע לענין דט"ו אלול – שלכל לראש צריכים להתחיל בענין הקרוב ביותר לד' אמות שלנו – התייסדות ישיבת תומכי תמימים בט"ו אלול].

וענין זה שייך גם לנישואי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בי"ג אלול שנת תרנ"ז – כידוע שהתייסדות הישיבה היתה בעת סעודת החתונה, בשבעת ימי המשתה.

ועפ"ז נמצא שבט"ו אלול דשנה זו ימלאו פ"ה שנה להתייסדות ישיבת תומכי תמימים – ע"ד המדובר לעיל אודות מלאות פ"ה שנה לנישואי כ"ק מו"ח אדמו"ר.

וע"פ המבואר לעיל שמספר פ"ה מורה על תכלית השלימות דטוב וחסד (ה' פעמים "טוב") – מובן, שבט"ו אלול דשנה זו נפעל עילוי מיוחד בנוגע לכל הענינים הקשורים עם ישיבת תומכי תמימים על כל סניפי', וכן בנוגע למוסדות חינוך הנקראים בשמות אחרים (וכן מוסדות חינוך לבנות), שהם בבחי' בנים ובני בנים דישיבת תומכי תמימים.

ואע"פ שמדי שנה בשנה ישנו עילוי באופן ד"מעלין בקודש" – הרי מובן שהעילוי הקשור עם מספר פ"ה שנה הוא באופן נעלה יותר, כי אז מתגלה ונמשך למטה שלימות ענין הטוב והחסד, ה' פעמים "טוב".

ומובן, שענין זה תלוי במעשינו ועבודתינו, ולכן, אשרי חלקם וגדול זכותם של אלו שנשיא דורנו העמידם בראש מוסדות אלו, עד למוסד המרכזי, שתפקידם – להמשיך ולגלות למטה את הענינים שישנם בגלוי למעלה, ובפרט שגם למטה ישנם כבר ה"כלים" לזה (באופן ד"הוא יכלכלך", היינו, שהקב"ה נותן גם את ה"כלים"), וע"י מעשינו ועבודתינו ממשיכים זאת ב"כלים" באופן גלוי, למטה מעשרה טפחים.

יד. והנה, כאשר מדברים אודות עילוי והוספה בענינים הקשורים עם ישיבת תומכי תמימים, מובן, שלכל לראש צריך הדבר להתבטא בעיקר ענינה של הישיבה – לימוד התורה, נגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה.

וכמבואר במכתב הידוע שנדפס בסוף קונטרס עץ החיים (ע' 80 ואילך) שהכוונה ביסוד הישיבה היא – "ליסד מקום אשר ילמדו . . . ויתעסקו בגפ"ת בשקידה, אמנם עם זה תהי' עליהם השגחה טובה להשריש בלבם שרשי האמונה והיראה . . . לדעת את ה' כו", היינו, לימוד נגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה – "תורה אחת", בדוגמת מציאות האדם ("זאת התורה אדם") שיש בו גוף ונשמה אבל מציאותו אחת היא, ועד"ז בנוגע ללימוד התורה – כידוע שנגלה דתורה הוא בדוגמת הגוף, ופנימיות התורה היא בדוגמת הנשמה ("נשמתא דאורייתא" – כמבואר בזהר פ' בהעלותך).

וזהו החידוש שביסוד ישיבה זו – כי עד אז הרי גם אלו שלמדו פנימיות התורה (יחידים או בקבוצות) למדו זאת במקום בפ"ע ובאופן של לימוד מיוחד בפ"ע, ולכן נוסדה ישיבה זו – שבה ילמדו במקום אחד נגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה, באופן ד"תורה אחת".

ובפשטות: בעת לימוד נגלה דתורה ניכר עליו שיש אצלו הענין ד"דע את אלקי אביך ועבדהו בלבב שלם", שזהו כללות הענין דלימוד החסידות, ידיעת סדר ההשתלשלות, השתלשלות הספירות וכו', שע"ז נפעל הענין ד"עבדהו בלבב שלם", וכפס"ד הרמב"ם (הל' יסוה"ת רפ"ב) "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וכו'", שזהו כללות הענין דעבודת התפלה, שהיא קודמת ללימוד התורה, כמבואר בארוכה בלקו"ת פ' ברכה (צו, ב) בענין "תפילתי סמוכה למטתי". וע"ד הענין ד"ברכו בתורה תחלה".

טו. ויש לקשר את הענין דחיבור נגלה דתורה ופנימיות התורה (החידוש דישיבת תומכי תמימים) עם התאריך ט"ו אלול (יום התייסדות הישיבה), שאז "קיימא סיהרא באשלמותא". ובהקדים:

בנוגע לכללות התורה ישנו חילוק בין מעשה לתלמוד – לימוד התורה, והמעשה הבא כתוצאה מלימוד התורה. ומובן, שתכלית השלימות דלימוד התורה הרי זה רק כאשר הלימוד מביא לידי מעשה, היינו, חיבור ב' הענינים דתלמוד ומעשה.

וכפי שענין זה מתבטא גם בלימוד התורה גופא – לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. וכמבואר בקונטרס עץ החיים (פכ"ט ואילך) עד כמה שיש להזהר מפלפול של שקר, היינו, שגם כאשר הלימוד הוא באופן של שקו"ט, "במחשכים הושיבני", צריך להיות הפלפול באופן אמיתי דוקא, כדי שיוכל לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.

וכמבואר בדרושי חסידות אודות ב' האופנים שבלמוד התורה, חריף ומקשה ומתון ומסיק (סיני ועוקר הרים) – שגם החריף ומקשה צריך להיות מתון ומסיק, ואדרבה: כאשר החריף ומקשה הוא גם מתון ומסיק, שיוכל לכוין לאמיתתה של תורה, מעלתו גבוה יותר הרבה ממתון ומסיק. וזוהי המעלה דתלמוד בבלי ("במחשכים הושיבני", אור חוזר, חריף ומקשה, עוקר הרים) לגבי תלמוד ירושלמי (אור ישר, מתון ומסיק, סיני) – כי ע"י השקו"ט נעשה בירור ההלכה לאמיתתה, ולכן הלכה כבבלי לגבי ירושלמי (ראה קונטרס עה"ח שם. סה"מ תש"ח ע' 122 ואילך).

והנה, כללות הענין דתלמוד ומעשה ישנו גם בלימוד התורה גופא – נגלה דתורה ופנימיות התורה: נגלה דתורה – גוף התורה, בדוגמת ענין המעשה שבתורה, ופנימיות התורה, "נשמחא דאורייתא", בדוגמת ענין התלמוד שבתורה. ועפ"ז מובן שהחיבור דתלמוד ומעשה ביחד הוא ע"ד החיבור דנגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה.

ועפ"ז יובן הקשר דחיבור נגלה דתורה עם פנימיות התורה לט"ו אלול, כאשר "קיימא סיהרא באשלמותא": ישראל מונין ללבנה ודומין ללבנה, ולכן "הם עתידים להתחדש כמותה", ומזה מובן שמעמד ומצב הלבנה בט"ו בחודש, "קיימא סיהרא באשלמותא", מורה על תכלית השלימות במעמדם ומצבם של בני", "שהם עתידים להתחדש כמותה", הלוך ומוסיף ואור, עד לתכלית השלימות ("קיימא סיהרא באשלמותא") – לעתיד לבוא.

והרי ידוע שלעתיד לבוא יהי' החיבור דתלמוד ומעשה, יוסף (תלמוד) ויהודה (מעשה), בתכלית השלימות, היינו, שאז "יתחברו שניהם יוסף ויהודה ביחד בתכלית היחוד האמיתי. . וכמ"ש אחד באחד יגשו, וזה יהי' לעתיד לבוא" (תו"א ויגש מד, ב).

וזהו השייכות דהתייסדות הישיבה לט"ו אלול דוקא – כי תכלית השלימות דחיבור נגלה דתורה עם פנימיות התורה (שזוהי מטרתה של הישיבה) יהי' לעתיד לבוא, כאשר מעמדם ומצבם של בני" יהי' בתכלית השלימות – "קיימא סיהרא באשלמותא".

טז. והמעשה הוא העיקר:

היות שבט"ו אלול ימלאו פ"ה שנה (חמשה פעמים "טוב") להתייסדות ישיבת תומכי תמימים – צריכים

להוסיף בלימוד התורה, נגלה תורה ביחד עם פנימיות התורה, ובהקדמת עבודת התפלה, ועי"ז נוסף גם בקיום המצוות, כי הלימוד מביא לידי מעשה.

ומאחר שעל התורה נאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי" מאושר" – מובן, שצריכה להיות הוספה מיוחדת גם אצל אלו התומכים בישיבה זו.

ואדרבה: ישנו עילוי מיוחד בתמכין דאורייתא – כמוכן ממאמר הזהר (ח"ג נג, ב) "ותומכי" מאושר, אל תקרי מאושר אלא מראשו, אינון תמכין לאורייתא מראשו כו" (כפי שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמרו (סה"מ תרצ"ט ע' 68)).

[ולהעיר – ש"מראשו" שייך במיוחד לראש השנה, והרי בהשגחה פרטית אירע כללות הענין דהתייסדות הישיבה (המתקיימת ע"י "ותומכי" מאושר) בט"ו אלול – בימי ההכנה לר"ה].

ומובן, שאין צורך להמתין עד ט"ו אלול, אלא יכולים וצריכים לעסוק בכל הענינים האמורים החל מי"ד אלול (עדב ט"ו אלול), כי "זריזין מקדימין", וכללות ההתעסקות בזה צריכה להיות באופן ד"כל המרבה הרי זה משובח".

יז. בהמשך להמדובר לעיל אודות ט"ו אלול – ישנו ענין מיוחד בשיעור חומש דיום זה – יום חמישי דפ' תבוא:

בהתחלת השיעור חומש דט"ו אלול נאמר: "יתן ה' את אויבך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך".

והביאור בזה בעבודת האדם:

"אויבך" קאי על היצה"ר, שהוא ה"אויב ומתנקם" הרוחני. ועז"נ "בשבעה דרכים ינוסו לפניך" – כי עיקר העבודה היא בשבע מדות.

והנה, העבודה באופן ד"ינוסו לפניך" היא – העבודה דאתכפיא, שישנה מציאות היצה"ר אלא שמציאותו היא באופן ד"ינוסו לפניך"; ולאחרי זה – באה העבודה דאתהפכא, "בכל לבבך בשני יצריך", היינו, שהיצה"ר מתהפך לטוב, וע"ד מארז"ל (סנהדרין נט, ב) שבהתחלת הבריאה (קודם החטא) הי' הנחש הקדמוני "שמם גדול", ועאכו"כ לאחרי השלימות דתיקון החטא (בדוגמת העילוי שבעבודת הבע"ת לגבי עבודת הצדיקים).

וכללות עבודה זו ("ינוסו לפניך", אתכפיא, ששלימותה – אתהפכא) שייכת במיוחד לחודש אלול – כמבואר בכתבי האריז"ל (ל"ת ר"פ תצא) שמ"ש "ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים" קאי על חודש אלול, חודש התשובה, ובבכ"י זו (שבעבודת התשובה) נכלל גם הענין דבכ"י של שמחה מצד היציאה מן השבי, שזה קשור עם העבודה דאתהפכא.

[ומובן גדול העילוי דבכ"י של שמחה – ע"ד שמצינו אצל רבי עקיבא, שכאשר למד סודות התורה דשה"ש זלגו עיניו דמעו"ת (זח"א צה, ב), היינו, דמעו"ת שמצד השמחה והתענוג.

ומאחר ש"כולהו אליבא דר"ע" – מובן, שזוהי נתינת כה לכאו"א מישראל שיוכל להגיע לענין זה.

ובפרט כאשר לימוד התורה שלו חדור ב"כלל גדול בתורה" ד"ואהבת לרעך כמוך" – בהתאם לציווי והנתינת כח דר"ע,

[ובאופן ד"כמוך" דוקא, ובפשטות: כשם ש"מלטף" את עצמו, כך "מלטף" את הזולת, היינו, שמברכו ומדבר עמו בכל לשון של חיבה ואהבה, ויתירה מזו: חשבון עצמו יודע כאו"א כו', אבל בנוגע לחשבון הזולת – אין אדם יודע מה שבלבו של תבירו, ולכן "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו",

ו"הוי דן את כל האדם לכף זכות", ועפ"ז – בודאי שצריך להתייחס אל הזולת באופן של אהבה כו'.

והנהגה ד"ואהבת לרעך כמוך" היא באופן שהקב"ה מעיד עליו שהוא מקיים את המצוה ד"ואהבת לרעך

כמוך" – כמ"ש בסיום הפסוק "אני ה'", מאחר שזהו דבר המסור ללבו של אדם (ראה פרש"י קדושים יט, יד).
 וכאשר הוא נעשה חדור ב"כלל גדול בתורה" ("ואהבת לרעך כמוך") – אזי יש לו נתינת כח מיוחדת לבוא
 להשגת רזי תורה ע"ד לימוד רזי תורה דר"ע שזלגו עיניו דמעות].

יח. והנה, ע"י הענין ד"ינוסו לפניך" בעבודה הרוחנית, היינו, ביטול כללות הענין ד"חטאינו" – מתבטל כללות
 ענין הגלות (המסובב ד"חטאינו"),

וגם כאשר נמצאים ברגעים האחרונים דזמן הגלות – הנה אע"פ שעדיין שורר החושך כפול ומכופל דזמן
 הגלות, וצריכים להמתין רגעים אחדים לקיום היעוד "קץ שם לחושך" בגאולה האמיתית והשלימה – אעפ"כ,
 נפעל כבר הענין ד"בשבעה דרכים ינוסו לפניך" כפשוטו!

זאת אומרת: לא מדובר כאן אודות פגיעה בנפשו של מישהו ח"ו, כי אם אודות הפעולה ד"בשבעה דרכים ינוסו
 לפניך" – בים באויר (למעלה מעשרה טפחים) וביבשה, וביבשה גופא – בכמה דרכים, והעיקר – באופן ד"ינוסו
 לפניך".

וכמ"ש בפסוקים שלאח"ז: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", היינו, כאשר יהודי הולך
 בתוקף של הקב"ה, ועד ש"כל עמי הארץ" רואים בעיני בשר "כי שם ה' נקרא עליך" – אזי "ויראו ממך", ובדרך
 ממילא – "בשבעה דרכים ינוסו לפניך".

ויתירה מזו: לא זו בלבד ש"בשבעה דרכים ינוסו לפניך" מפני גודל פחדם מבנ"י (פחד מהנשק, ובפנימיות
 – פחד מהקב"ה, כי אין זה באופן ד"כחי ועוצם ידי" ח"ו, אלא כחו ועוצם ידו של הקב"ה), אלא "ויראו ממך"
 – יראת הכבוד, בראותם "כי שם ה' נקרא עליך", וכתוצאה מזה – נהפכים הם לאוהבים ומסייעים (לא רק ש"ינוסו
 לפניך"), ע"ד היעוד "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך".

יט. האמור לעיל הוא ענין שהזמן גרמא – בימים הכי אחרונים:

ישנם כאלו שטענו שעתה יכולים כבר לישון בשקט, כי הכל שריר וקיים – ישנו שלום אמיתי ובר-קיימא,
 והעולם כולו נמצא במעמד ומצב של שלום, בדוגמת היעוד ד"לא ישא גוי אל גוי חרב" – כפי שהדבר שייך קודם
 ביאת המשיח.

אבל – בימים הכי אחרונים רואים בפועל שהמצב הוא באופן הפכי: ככל שהי' המצב ד"מלכיות מתגרות אלו
 באלו" עד עתה – הרי בימים הכי אחרונים נוסף עוד יותר בהתגרותן של המלכיות אלו באלו!
 וכמו כן רואים בפועל ובהדגשה בימים הכי אחרונים – שאין לסמוך על אומות העולם: "אל תבטחו בנדיבים
 בבן אדם שאין לו תשועה"!

ולכן, צריכים יהודים ללכת בתוקף של הקב"ה, ובאופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך"! יהודים
 צריכים להדגיש ולהכריז ש"בשם אלקינו נדגול", ו"בשם ה' אלקינו נזכיר", ומשום זה מדברים הם ומתנהגים
 באופן כך וכך! וכאשר אומות העולם רואים "כי שם ה' נקרא עליך", אזי "ויראו ממך", בידעם שיהודי הוא שלוחו
 של הקב"ה!

זאת אומרת: לא מדובר כאן אודות אופן עמידת הנשמה (בחי' יחידה שבנפש) בעולם האצילות, אלא בהיות
 הנשמה מלובשת בגוף הגשמי, ובעת שמדבר בלשון עם ועם – הרי דיבורו הוא באופן כזה שניכר "כי שם ה' נקרא
 עליך": לכל לראש צריכים לדעת שהוא שלוחו של הקב"ה, וכל פעולותיו ומעשיו הם בשליחותו של הקב"ה
 – כחו ועוצם ידו של הקב"ה, אלא היות שהקב"ה רוצה שכל דבר יהי' בדרך הטבע, לכן אוחו בידו כלי נשק, אבל
 בנוגע לפועל – אין כל צורך להשתמש עם הנשק, כי כאשר "ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", אזי "ויראו
 ממך", ולא זו בלבד ש"בשבעה דרכים ינוסו לפניך", אלא יתירה מזו – הם נהפכים לאוהבים ומסייעים.

וכאשר הולכים בדרך זו (להראות בגלוי ש"שם ה' נקרא עליך") – נפעל הענין ד"מלכים אומניך גו" גם כאשר
 נמצאים בסוף זמן הגלות.

כ. האמור לעיל שכאשר יהודי מתנהג כדבעי (עד ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך") נפעל הענין ד"מלכים אומניך" גם כאשר נמצאים בזמן הגלות – הרי זה סיפור מפורש בגמרא, ובאופן ד"מעשה רב" (ע"ד מארז"ל "איין למדין הלכה כו' עד שיאמרו לו הלכה למעשה" (ראה לקו"ש חי"ד ע' 50)), כדלקמן.

במסכת זבחים (יט, רע"א) מסופר: "אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן, זימנא חדא הוה קאימנא קמי' דאיזגדר מלכא ("מלך פרס היי"), והוה מדלי לי המיינאי ותייני' ניהלי' ("אבנטו של הונא בר נתן) הי' גבוה חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידיו, והפשיטו (איזגדר מלכא) למטה כדי לנאותו"), ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו ("וצריכין אתם לנהוג עצמכם בתפארת של כהנים דכתיב בהו לא יחגרו ביזע"). כי אתאי קמי' דאמימר א"ל אקיים בך והיו מלכים אומניך".

ומובן גודל ההפלאה שבסיפור זה:

"איזגדר מלכא" הי' מלך של פרס – א' המלוכות הגדולות ביותר בימים ההם, כידוע שפרס ורומי היו "מעצמות-העל" בימים ההם.

ולאידך – הונא בר נתן הי' במדינה שהיתה תחת מלכותו של "איזגדר מלכא", וא"כ, הי' מחוייב בכבודו, כי "דינא דמלכותא דינא".

ואעפ"כ, כאשר "אתגדר מלכא" ראה את הונא בר נתן חגור באבנט (כי לא התבייש להראות כיהודי!) באופן שאינו מתאים ל"תפארת של כהנים" – הנה בידעו ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו", לא המתין עד שהונא בר נתן יבקש ממנו לתקן את אבנטו (דבר שהונא בר נתן בודאי לא הי' עושה, כי הי' יכול לתקן זאת בעצמו), אלא תיכף ומיד (ללא כל התייעצות עם שריו) נגש ותיקן את אבנטו שיהי' באופן המתאים ל"תפארת של כהנים"!

זאת אומרת: לא זו בלבד ש"איזגדר מלכא" הכיר בעובדה ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו", ולא זו בלבד שהביע זאת בדיבורו, אלא הוא עשה גם מעשה בפועל ברוח זו!

וכל זה – אפילו בנוגע לענין של יופי ותפארת בלבד, שהרי לא הי' מדובר אודות חסרון בדבר הכרחי, כי אם בנוגע לענין של תפארת שבתפארת בלבד [האבנט עצמו הוא "לכבוד ולתפארת", ככל בגדי הכהונה, ובזה גופא – חגירת האבנט באופן ד"לא יחגרו ביזע", היא בבחי' תפארת שבתפארת], ואעפ"כ, השתדל "איזגדר מלכא" בעצמו שהונא בר נתן יראה בגלוי לעיני כל באופן המתאים ל"תפארת של כהנים", "ממלכת כהנים וגוי קדוש"!

וכאמור לעיל – הונא בר נתן לא הי' מבקש זאת מהמלך (כי הי' יכול לעשות זאת בעצמו), ואעפ"כ, עשה זאת המלך בעצמו, בראותו שהונא בר נתן אינו מבחין שהאבנט אינו במקומו – מאיזה סיבה שתהי', והסיבה הפשוטה לדבר היא – כדי שיתקיים הענין ד"והיו מלכים אומניך"!

כא. והנה, מאחר שסיפור זה נעשה חלק מתושבע"פ, ובפרט שמדובר אודות ענין בתורה שיש בו התוקף המיוחד ד"מעשה רב" – הרי זו הוראה נצחית, גם בימינו אלו. ובפשטות: כאשר יהודי מתנהג באופן המתאים, הנה גם בהיותו בזמן הגלות נפעל כבר הענין ד"מלכים אומניך", תוך כדי הדגשה ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו", לא רק בשעת מ"ת, ולא רק בזמן שביהמ"ק הי' קיים, אלא גם בזמן הגלות, ובעמדו לפני "איזגדר מלכא" – מלך פרס!

ומזה מובן כיצד צריכה להיות הנהגתו של יהודי – גם בהיותו בגלות:

גם כאשר יהודי נמצא בגלות, תחת מלכות אוה"ע, ובידעו שצריכים להתפלל בשלומה של מלכות, כמ"ש "ודרשו את שלום העיר גו' כי בשלומה יהי' לכם שלום", ובידעו ש"דינא דמלכותא דינא" – הנה ביחד עם זה הרי בכל הקשור לעניני יהדות הנהגתו היא בתוקף ד"גאון יעקב"!

כאו"א מישראל הוא בן אברהם יצחק ויעקב, ולכן הרי הוא מקבל בירושה את התוקף ד"גאון יעקב" – בכל הקשור לעניני יהדות!

יהודי אינו מתפעל מגויים ומ"גוי שקייט", אלא הוא מתנהג באופן המתאים ל"גאון יעקב"!

ח"ו "לרקוד" לפני הגוי, ח"ו "להתחנף" לגוי, וכיו"ב – מאחר שהנהגה כזו פוגעת ב"גאון יעקב", ובפרט כאשר הגוי יודע שחנופה זו בשקר יסודה, ומן השפה ולחוץ בלבד!

הכלל ד"דינא דמלכותא דינא", "אל תתגרה וכו'" – הרי זה דוקא כאשר מדובר אודות ענינים שאינם קשורים בעניני קדושה ויהדות; אבל כאשר מדובר אודות קיום דין בשו"ע וכיו"ב – נעשה יהודי בעה"ב על העולם כולו, וכמארוז"ל עה"פ "לא-ל גומר עלי" שיהודי פועל לשנות את המציאות דטבע העולם!

וכאמור לעיל – כאשר הולכים בדרך התורה אזי "בשבועה דרכים ינוסו לפניך", ואם היו מתנהגים ע"פ התורה בעבר, והיו מסיימים ומשלימים את המלאכה והמצוה מיד עם התחלתה – היו חוסכים מאות פצועים, ועאכו"כ שהיו חוסכים ענין של העדר החיים רחמנא ליצלן.

אבל מאחר שצריכים לדבר בטובתן של ישראל – אין לדבר על העבר, אלא שמכאן ולהבא (עכ"פ) יתנהגו כן. וזוהי ההוראה הנלמדת מסיפור הגמרא ("מעשה רב") – הוראה נצחית – שכאשר יהודי מתנהג באופן המתאים, הנה אפילו המלך דאזה"ע מכיר בעובדה ש"ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכור", ולכן הנהגתו היא באופן ד"והיו מלכים אומניך" – גם כאשר בני"י נמצאים בזמן הגלות.

והוראה זו מובנת בפשטות לכאו"א מישראל – לא רק ל"בן חמש עשרה לגמרא", אלא אפילו ל"בן חמש למקרא", כי כאשר מספרים לו סיפור זה, הרי הוא מבין מיד מהי ההוראה שבדבר, לפי שאין זה באופן של משל ונמשל, אלא אותו הענין ממש (צריכים רק להחליף את השמות)!

כב. ויה"ר שמכאן ולהבא (עכ"פ) תהי' הנהגתם של בני"י בהתאם להוראה הנלמדת מסיפור הנ"ל, ובפרט כאשר נמצאים בימי חודש אלול, שאז ישנו הענין ד"א-ל הוי' ויאר לנו", שהמלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם – שאז ישנה נתינת כח מיוחדת בנוגע להנהגה זו.

וע"י הנהגה זו זוכים למעמד ומצב ד"והיו מלכים אומניך" – גם כאשר נמצאים בימים האחרונים דזמן הגלות.

ומובן, שמעמד ומצב זה פועל הוספה בכללות קיום התורה ומצוותי' מתוך שמחה – שהרי כללות קיום התומ"צ צריך להיות מתוך שמחה של מצוה דוקא (כמוזכר לעיל במאמר), וכמארוז"ל (פסחים קיז, א) "אין השכינה שורה כו' אלא מתוך שמחה של מצוה", ולכן היתה הנהגת רבה ש"מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחו רבנן, ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא".

ומובן בפשטות שלכאו"א מישראל ישנם בכל יום ויום המון ענינים הפועלים שמחה, ולכל לראש – בפשטות: כאשר יהודי מתעורר משנתו בכל בוקר, אומר הוא י"ח (כ') "ברכות השחר", וכאשר יתבונן בפירוש המילות כפשוטו (ללא כל רמזים כו') – יראה שישנם ריבוי ענינים ממה להיות בשמחה!

וכאמור לעיל – גם כאשר בני"י נמצאים ברגעים האחרונים דחשכת הגלות, נפעל כבר הענין ד"והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך", ועי"ז נפעלת תוספת שמחה של מצוה בכללות העבודה דתורה ומצוותי'.

ובעמדנו ב"עקבתא דמשיחא", הנה לאחרי כללות מעשינו ועבודתינו בריבוי מופלג, "עד כי חדל לספור כי אין מספר" – זוכים לגאולה האמיתית והשלימה באופן ד"אחישנה", ויקויים היעוד "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד", במהרה בימינו ממש.

* * *

כד. כאן המקום לעורר אודות הוספה מיוחדת במצות הצדקה – ע"ד שדוכר לעיל (שיחת י"ב אלול סי"ג) בנוגע לילדי ישראל שלפני בר-מצוה ובת-מצוה. ובהקדים:

רואים בפועל שהעולם נע ומזדעזע כו', ובאופן שמיום ליום נעשה המצב גרוע יותר (כנ"ל סי"ט), והלואי

שהחל ממחר תתחיל הוספה בכיוון הרצוי – "העולם עומד" ו"העולם קיים".

וכדי לפעול את קיום ועמידת העולם (שזהו ענין שהזמן גרמא) – אזי נכון וטוב להחליט (בלי נדר) להוסיף בנתינת הצדקה (נוסף על השיעורים הקבועים בלאה"כ) בכל יום ויום עד הוש"ר ועד בכלל, מלבד – ביום השבת, ר"ה ויוהכ"פ ויו"ט, כמובן.

וכדי להדגיש שזהו בלי נדר דוקא – מוטב שלא לתת סכום קבוע בכל יום, אלא לשנות את הסכום מיום ליום. בנוגע לזמן נתינת הצדקה – הנה בסידור האריז"ל איתא שיש לתת צדקה בעת אמירת "ויברך דוד" (ראה גם שיחת ש"פ דברים סי"ט), אבל: רואים בפועל שישנם כאלו (ובפרט אנשים פשוטים) שנתנת הצדקה בעת אמירת "ויברך דוד" מבלבלת אותם מכוונת התפלה. ובפשטות: כאשר נגשים ליהודי באמצע אמירת "ויברך דוד" ומתחילים לרמז לו בתנועות הידים כו' (כי אי אפשר להפסיק בדיבור) שיתן צדקה – מבלבל הדבר לכוונת התפלה. ולא לה – כדאית נתינת הצדקה לפני התפלה.

ומובן, שאלו שרוצים להתנהג ע"פ מ"ש בסידור האריז"ל, ואין הדבר מבלבל אותם לכוונת התפלה – תבוא עליהם ברכה, אבל נוסף לזה – צריכים הם לתת צדקה גם בהתחלת היום, קודם התפלה, וכאמור – בימים אלו (עד לאחרי הוש"ר) יתנו יותר מאשר ע"ד הרגיל.

ויה"ר שההחלטה אודות ההוספה בנתינת הצדקה תפעל כבר את פעולת הצדקה, היינו, אע"פ שבליילה אין זה עיקר הזמן המסוגל לצדקה (כמדובר כמ"פ (לקו"ש ח"ט ע' 292 ואילך)) – הרי ידוע הפס"ד בשו"ע (או"ח סתקע"א) שכאשר מחליטים החלטה טובה, הנה אע"פ שקיומה בפועל יהי' לאחרי משך זמן, נפעלת כבר פעולת הדבר ע"י קבלת ההחלטה עצמה, וכמ"ש בדניאל (י, יב) "מן היום הראשון אשר נתת אל לבך גו' נשמעו דבריך", ועד"ז בעניננו – בנוגע לכל הפעולות הנעשות ע"י ההוספה במצות הצדקה, בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה ספחים.

ובפשטות – שרואים בעיני בשר כיצד משתנה מעמד ומצב העולם כולו מן הקצה אל הקצה, באופן ד"העולם עומד" ו"העולם קיים".

כה. ומובן, שכללות הענין ד"ישוב העולם", גם בנוגע לאומות העולם – היפך ושלילת הענין ד"מלכיות מתגרות אלו באלו" – נוגע גם לבנ"י, כפי שרואים בפועל שכאשר "מלכיות מתגרות אלו באלו", מבטאים הם חלק מכעסם על "שונאי ישראל" (בלשון "סגי נהור")!

מובא בספרים בשם ה"מונקאטשער" (פוסק בנגלה דתורה וכן בהנהגות ע"פ תורת החסידות) שבזמן מלחמת העולם הראשונה אמר שאין להתערב בבעלותו של הקב"ה כו', כי אין לדעת מה טוב ומה לא טוב כו', ולכן יש לבקש מהקב"ה בקשה וברכה כללית בלבד, ללא פירוט אודות גמר המלחמה וכיו"ב.

אבל: לכל לראש – אין הכרח לומר שהדברים המובאים בשמו הם בתכלית הדיוק (שכך נאמרו הדברים), כי אע"פ שאין להניח שמישהו המציא את כל הענין מאל"ף ועד תי"ו, הרי ידוע שע"י שינוי בתיבה אחת וכיו"ב, משתנה לפעמים תוכן כללות הענין באופן אחר לגמרי!

ואפילו את"ל שהדברים נאמרו באותו אופן כפי שנדפסו בשמו – הרי אין כל הכרח לומר שזהו כלל בנוגע לכל המלחמות בכל הזמנים כו'.

ובפרט כאשר רואים במוחש את התוצאות שישנם מכל מלחמה – אשר לא זו בלבד שהדבר גורם להעדר החיים אצל אינם יהודים [שזהו דבר בלתי רצוי, ובנ"י צריכים להשתדל למנוע זאת כפי יכולתם, במכ"ש וק"ו מזה ש"מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל" (גיטין סא, א), ועאכו"כ כאשר מדובר אודות כללות ענין החיים], אלא ישנם תוצאות בלתי רצויות גם בנוגע לבנ"י, ולא רק בנוגע לממונם של ישראל, אלא גם בנוגע לגופם של ישראל, רחמנא ליצלן.

ומזה מובן שנוסף על המדובר לעיל בארוכה (ס"ט ואילך) שצריכים לדבר על בני" באופן טוב ורצוי בלבד, ולא לומר ח"ו דבר בלתי רצוי על בני" – צריכים להשתדל שלא לומר דבר בלתי רצוי אפילו בנוגע לאומות העולם, כי ע"י אמירת דבר בלתי רצוי ממשיכים היפך הברכה בעולם ח"ו, והרי נמצאים אנו במעמד ומצב שצריכים להציף ("דערטרנקען") את כל העולם כולו בעניני ברכות בטוב הנראה והנגלה, ובדרך ממילא יתבטלו הענינים והיפך הטוב בנוגע לבני".

אלו ש"תואנה הם מבקשים" – יבואו מיד בטענה שזהו "דבר מבהיל": היתכן לנצל חצי שעה מהזמן דחודש אלול כדי להזהיר שלא לומר דברי מוסר לבני" תוך כדי אמירת דברים בלתי רצויים על בני" ח"ו, ולא זו בלבד – אלא מוסיפים ואומרים שאין לומר דברים בלתי רצויים אפילו על אומות העולם? ! ובלשונם – יטענו ויאמרו שזהו היפך הענין ד"מצוה גוררת מצוה" ח"ו!

הנה לא זו בלבד שענין זה מתאים ע"פ תורה, אלא זוהי הוראת התורה:

להקב"ה בכבודו ובעצמו הי' מתאים (כביכול) לומר למשה רבינו שיצווה את בני" עד סוף כל הדורות שהם ישפיעו על אומות העולם לקיים את שבע המצוות דבני נח (ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ח).

[איתא בגמרא (ב"ק לח, א. ע"ז ב, סע"ב) שהקב"ה "ראה ז' מצוות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתירן להן כו'". אבל: שם מדובר אודות ענין השכר דמצווה ועושה, "אבל מעונשין לא פטרן" (פרש"י ב"ק שם. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בן נח בסופו)].

והרי תוכנם הכללי דז' מצוות דב"נ הוא – "לשבת יצרה", קיום העולם, כולל – "לשבת יצרה" בנוגע לבני" בכל מושבותיהם. זאת אומרת, שבני" צריכים להשתדל בטובתן של אומות העולם, כדי שמצב העולם כולו יהי' באופן ד"לשבת יצרה", ולכן, צריכים לפעול המשכת ברכות בכל העולם כולו (ולא לדבר באופן בלתי רצוי – היפך הברכה).

ונוסף לזה: ישנו פסוק מפורש בתורה "ודרשו את שלום העיר והתפללו בעדה כי בשלומה יהי' לכם שלום", ומובן, שהתפלה לשלום העיר ביחד עם ענין של קטרוג כו' – הרי זה דבר והיפוכו!

ומה שישנם בעולם מזיקים ומחבלים וכו' – הרי אין כל הכרח לפתור זאת ע"י העדר החיים שלהם, כי גם כאשר מדובר אודות "אויב ומתנקם", צריכה להיות הפעולה ד"להשבית אויב ומתנקם", היינו, להשבית ולבטל את היותו "אויב ומתנקם", ובלשון חז"ל: "יתמו חטאים ולא חוטאים", ועד שפועלים שהם נעשים לאוהבים ומסייעים לבני", ע"ד היעוד דלעת"ל "ועמדו זרים ורעו צאנכם" (היינו, ביחד עם ההדגשה על היותם "זרים", מדגישים שהנהגתם תהי' באופן ד"ורעו צאנכם").

כו. ויהי' שהדברים המעטים בכמות יפעלו את פעולתם, ומכאן ולהבא ידברו רק בזכותם של ישראל, וכל הדיבורים שאינם בזכותם של ישראל צריכים לבערם מגבול ישראל.

ומובן שאין צורך להסתמך על דברים הנ"ל דוקא – כי כאו"א יכול לעיין בעצמו בגמרא ובמדרשי חז"ל ובשו"ע כו', ובודאי יבוא לידי מסקנא הנ"ל, מבלי כל ספק בדבר.

וזאת – כאשר גישתו ללימוד התורה תהי' באופן שרצונו שהתורה תלמד אותו, ולא שירצה ללמד את התורה מה לומר לו – כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בענין זה. ובודאי לא נחשדו ישראל בזה, ועאכו"כ כאשר נמצאים בימי חודש אלול, בהיות המלך בשדה.

ובהתאם לפס"ד הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד) "צריך כל אדם שיראה עצמו . . וכל העולם חציו זכאי וחציו חייב . . עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה" – מובן, שע"ז שמוסיפים דיבור א' בזכותם של ישראל פועלים "תשועה והצלה" – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, "נאו".

לקוטי שיחות פרשת תבוא (כרך ב)

מתורגם ללשון הקודש

שדרך זו של עבודת ה' דורשת, כמוכן, הכנה מעמיקה יותר, ושכרה רב יותר.

מבחינה זו קיימת מצות הבכורים אף בזמן הגלות ואף בחוץ לארץ. גם ביום פשוט של חול, כשאדם אומר מעומק הלב על כל אשר יש לו שזה "נתת לי ה'". נהפך הוא לקדושה, עד שהשימוש בו עשוי להיות עבודת ה' יתברך.

במצות הבכורים, כפשוטה, שהיתה בבית המקדש באה לאחריה הברכה² שיזכה לקיים בשנה הבאה פעם נוספת את המצוה בשמחה³. כך גם עתה: השימוש והניצול של הנכסים שה' נותן בצורה שה' דורש - מביאים את ברכת ה' יתברך לקיים גם בשנה הבאה מצוה זו במדה גדולה בהרבה וביתר שביעת רצון ושמחה, שהרי צריך להיות מעלין בקדש⁴.

(קובץ ליובאוויטש, שנה ד, חוברת ב, עמ' 49)

ב. לפני ראש השנה⁵, וכן לפני חג השבועות, קוראים את התוכחה. לפני חג השבועות - בפ' בחוקותי, ולפני ראש השנה - בפ' תבוא. אלא שלאחר פרשה זו נקראת בתורה פרשה נוספת: לפני חג השבועות - פ' במדבר, ולעתים גם פ' נשא, ולפני ראש השנה - פ' נציבים, ולעתים גם פ' וילך, כדי להפסיק בין התוכחה לבין החג.

טעם לדבר, לפי שהתוכחה אינה ענין של עונש ח"ו⁶, כי אם ענין של טהרת וזיכוך הכלי, ומשום כך היא נקראת לפני חג השבועות וראש השנה כי כשם שבגשמיות הרי לפני שמכניסים לכלי, דבר חשוב ויקר - יש תחלה לרחוץ את הכלי, לכלות קללותיה, כלשון הש"ס⁷ - כך גם ברוחניות.

לכן, לפני ההתגלות של מתן תורה ולפני ההתגלות של ראש השנה, שהרי בכל ראש-השנה נמשכת המשכה חדשה שלא היתה מעולם⁸, ופירוש הדבר שגם בזמן שבית המקדש היה קיים לא היתה המשכה כזו, הרי כדי לקלוט את ה"המשכה" - חייבת להיות טהרת הכלי תחלה.

כלומר, למרות שלשעה קלה הרי הם יסורים, ובפרט לגבי בן-מלך, שהוא נוסף לכך בן יחיד (שכן כל בני ישראל הם בנים יחידים של מלך מלכי המלכים, הקדוש

א. פרשת השבוע דנה במצות הבאת בכורים. יש לקחת מן המובחרים שבפירות (שהוציאה ארצנו הקדושה, תבנה ותכונן במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו, כשהיתה ארץ זבת חלב ודבש), ומבכורי הפירות - עוד לפני שהאדם לוקח מהם לעצמו - ולהביא לבית המקדש כדי להודות להקב"ה על ברכתו, שהוא, ברוך הוא, נתן בפירות האדמה. הבכורים לא נועדו, כקרבנות אחרים, להישרף על גבי המזבח, כי אם לתתם לכהן.

מכאן אנו לומדים בשני כיוונים: מן התבואה ופירות הארץ, שגדלו לאחר שהאדם חרש וזרע ועשה את שאר המלאכות הקשורות בצמיחת פירות הארץ, הוא לוקח את המובחר ובכורי הצמיחה - לא לעצמו כי אם הופך אותם לקדושה, בנתינתם לכהן. ודאי מתעוררת לעתים טענה, שלאחר העמל הרב והיגיעה שהושקעו בהם, הרי אף אם יש לתת חלק מהם למטרות קדושה - מדוע יש לקחת דוקא מן המובחר? אך כשמתבוננים בדבר באים לידי מסקנה, שטענה זו אפשרית רק כשנעדרת האמונה לגבי פרי האדמה שאותו "נתת לי ה'", וקיים הדמיון של "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"¹. לאחר ההתבוננות אפשר להיווכח שהדבר הוא היפוכה של אמונה פשוטה, והרי האמונה הפשוטה מצויה בכל איש ישראל ללא יוצא מן הכלל, ויש רק לגלותה במדה שתשפיע על חיי יום יום.

דבר שני אנו לומדים ממצוה זו, מן העובדה שאין הפירות נשרפים על גבי המזבח בבית המקדש, כי אם ניתנים לכהן ועליו להשתמש בהם לאכילה וכד', כדין בכורים: גם את העריבות שבגשמיות - כשאדם מכין עצמו במדה ראויה ומקדש עצמו והופך ל"כהן" - מסוגל הוא לנצל לקדושה (ע"י כך שיביא לבית המקדש וכו') ולעבוד את השי"ת ע"י אכילת הפירות באותה מדה כשל עבודת השי"ת בקרבנות האחרים ע"י שריפתם בבית המקדש, כקרבן עולה וכדומה.

וזה אחד מיסודות תורת החסידות - שאפשר ויש צורך לעבוד את ה', לא רק בשעת התפלה ובאמצעותה או בשעת למוד התורה ובאמצעותה, כי אם גם בשעת האכילה ובאמצעותה, בשעת העסק ובאמצעותו, אלא

(1) דברים ח, יז. הסמ"ג (מל"ת סד) כולל את זה במצוות לא תעשה מן התורה.

(2) תנחומא ריש פרשת תבוא. רש"י תבוא כו, טו.

(3) דברים כו, יא וברד"ל על הפסוק. ועל פי מה שכתוב ברמב"ם הלכות מעשר שני פרק יא הלכה טו בסופה, מובן שצריך להיות שמחתי ושימחתי (גם אחרים) בו.

(4) מנחות צט, א.

(5) מגילה לא, ב. (ומה שכתוב בתוס' - עיין שם בחידושי אגדות

מהרש"א).

(6) ראה לקוטי תורה ויקרא מת, א.

(7) מגילה לא, ב.

(8) ראה לעיל ע' 91 הערה 12.

ההבדל בין שני הביטויים הוא: "כל דעביד רחמנא לטב עביד" נאמר בלשון התרגום (ארמית), ו"גם זו לטובה" בלשון הקדש. לשון הקדש היא לשון קדושה וברורה, כל הענינים שבלשון הקדש הם ברורים, ופירוש הדבר שנראה בכירור שהכל לטובה. "כל דעביד רחמנא לטב עביד", שנאמר בלשון התרגום, הרי אף שגם כאן "לטב עביד" - אין הדבר נראה כל-כך ברור.

הסבר הדבר יובן על-פי ההבדל בין הדוגמאות שהגמרא מביאה בקשר לשני הביטויים.

הדוגמא שהגמרא מביאה בקשר ל"כל דעביד רחמנא - לטב עביד" היא:

רבי עקיבא יצא לדרך ולקח אתו נר, חמור ותרגול.

- בזמננו הנוסע לדרך לוקח אתו דברים אחרים: פנקס צ'קים, מברשת-שיניים וכו', אבל אז לקח אתו הנוסע נר, כדי שיוכל ללמוד גם בחשך, חמור, שישא את הגשמיות שלו, כך שהוא יהיה משוחרר מכך. ותרגול, שיעיר אותו לתיקון חצות -

זימן הקב"ה שלא נתנו לו להיכנס לעיר ונאלץ ללון בשדה. באה רוח וכיבתה את הנר, ונשאר שרוי בחשכה. בא אריה וטרף את החמור. בא חתול ואכל את התרגול. אמר רבי עקיבא: כל דעביד רחמנא - לטב עביד.

מאוחר יותר התברר שהכל היה לטובה. שכן באותו לילה היתה התנפלות שודדים על העיר. אילו היה לן גם הוא בעיר - היה נשבה גם הוא, ולו היה דולק הנר היו רואים אותו השודדים, ולו היו החמור והתרגול משמיעים קולותיהם היו השודדים שומעים את הקולות וכו'. מתוך כך שהפסיד כל זה - ניצול.

ה. הדוגמא בקשר ל"גם זו לטובה" מביאה הגמרא מן התנא נחום איש גס-זו. השם "איש גס-זו" ניתן לו לפי שהיה אומר על כל דבר: גם זו לטובה.

פעם הוטלה עליו שליחות למלך רומי, ונמסרו לו אבנים טובות ומרגליות כמתנה למלך. בלילה נגנבו ממנו האבנים הטובות ובמקומן הושם בתיבה עפר. אמר: גם זו לטובה, וכשיהודים עשו אותו לשליח אל המלך עליו לבצע שליחותו והקב"ה יעזור.

כשהגיע למלך רומי ומסר את התיבה כמתנה - פתחו את התיבה, וכשראו שהיא מלאה עפר רצו לעשות לו את אשר עושים למורד במלכות. אך הקב"ה שלח מיד את

ברוך הוא), והרי כל דבר קטן שאינו כשורה אינו מסוגל לסבול (ולפיכך מפסיקים בפרשה נוספת, כנ"ל) - עם זאת כדאי לאבינו אב הרחמן, ואפילו אב הרחמים⁹, שלשעה קלה לא יהיה כל-כך חלק, משום השי היקר שיתן לאחר מכן.

ג. ההבדל בין התוכחה שבפ' בחוקותי, הנקראת לפני חג השבועות, לבין התוכחה שבפ' תבוא, הנקראת לפני ראש השנה, הוא שבתוכחה של פ' בחוקותי ישנן מ"ט קללות, ובפ' תבוא - צ"ח, פי שנים.

מכאן מובן ש"גילויי" ראש השנה נעלים מ"גילויי" חג השבועות, ולפיכך נדרשת טהרה יתרה.

ה"עבודה" והגילויים של חג השבועות הם בדרך "אור ישר", מלמעלה למטה, כפי שנאמר בגמרא לגבי מתן תורה שהיה זה ענין של גרות¹⁰, וגר שנתגייר - כקטן שנולד דמי¹¹, ואילו ה"עבודה" והגילויים של חג תשרי הם - תשובה, "אור חוזר", מלמטה למעלה. לפיכך גם סדר האותיות ב"תשרי" הוא: ת, ש, ר, סדר של מלמטה למעלה.

משום כך גם: ההכנה לשבועות - היא ה"עבודה" של חדשי ניסן, אייר והתחלת סיון, עבודת הצדיקים, "דודי לי ואני לו", מלמעלה למטה, ואילו ההכנה לראש השנה היא העבודה של חג אלול, עבודת בעלי תשובה, "אני לדודי" ולאחר מכן "ודודי לי", מלמטה למעלה.

ה"גילויים" של "אור חוזר" נעלים מן ה"גילויים" של "אור ישר", כפי שידוע¹² יתרון בעלי תשובה על צדיקים. כך נראה גם מפרשת הלוחות: הלוחות השניות, שניתנו לאחר חטא העגל למחרת יום הכפורים, נעלות מן הלוחות הראשונות שניתנו בחדש סיון, ועליהן נאמר¹³: כפלים לתושיה. לפיכך גם טהרת הכלי שלפני ראש השנה היא פי שתיים.

כך גם לגבי ענין הגלות והגאולה, שגורמיהן החטא והתשובה. שורש הגלות הוא חטא העגל, ונאמר ביחס לגלות: "לקתה בכפלים", וגם לגבי החטא שהוא סיבת הגלות נאמר: "חטאה בכפלים", וע"י כן נגיע לגאולה שהיא נחמה בכפלים, ככתוב: נחמו נחמו¹⁴.

(משיחת ש"פ נצבים, תשי"ד)

ד. בענין "הכל לטובה" ישנם שני ביטויים שונים בדברי חז"ל: א) כל דעביד רחמנא לטב עביד¹⁵. ב) גם זו לטובה¹⁶.

עמוד 183 הערה 1.

13) שמות רבה ריש פרשה מו.

14) איכה רבה פ"א בסופה.

15) ברכות ס, ב.

16) תענית כא, א. סנהדרין קח, ב.

9) בחינה נעלית יותר מאב הרחמן, ראה לקוטי תורה דברים סב, ד. שיר השירים יו"ד, ג.

10) ראה יבמות מו, ב.

11) שם כב, א. ושם נסמן.

12) רמב"ם הלכות תשובה פרק ז, הלכה ד, וראה ספר המאמרים תש"ט

ה. ה"עבודה" של אלול היא הרי הכנה לתשרי. בחדש אלול יש לתקן את מעשי השנה שעברה ולהגיע ל"אחת שאלתי", לצאת מן הענינים הפרטיים. ע"י "אחת שאלתי" של חדש אלול באה לאחר מכן ה"משכה" החדשה של חדש תשרי: לך לבדך ואין לזרים אתך, שנה טובה ומתוקה בכל המצטרך לו.

וזה טעם הדבר שבמלה "אלול" נרמזים כל הקוים של: תורה, עבודה וגמילות חסדים.

"אלול" - ראשי תיבות: אנה לידו ושמתי לך²¹, המוסב ל"קו" התורה, שכן התורה מקלט מן היצר הרע, כמאמר רז"ל²².

"אלול" - ראשי תיבות: אני לדודי ודודי לי²³, "קו" העבודה, תפלה²⁴.

"אלול" - ראשי תיבות: איש לרעהו ומתנות לאביונים²⁵, "קו" גמ"ח.

היסוד וההקדמה לכל ה"קוים, היא עבודת התשובה, הרמוזה בראשי התיבות שבאלול: (ומל ה' אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך)²⁶, שהיא היסוד לכל הקוים. וכדוגמת אמירת "מודה אני לפניך" בראשית עבודת היום, כשאדם פונה אל ה', והדבר מגיע לדרגת "לפניך", דלא אתרמיז בשום אות וקוץ, וזו ההקדמה לכל הקוים.

וע"י העבודה של אלול באים לגאולה הרמוזה בראשי התיבות להוי' ויאמרו לאמר אשירה, ראשי תיבות - אלול²⁷.

כל זה הוא כלל העבודה של חדש אלול - ההכנה לתשרי, והעיקר שבו הוא בשבת שלפני תשרי, דמיניה מתברכין כולי יומי של השבוע ובכללם יום ראש השנה, שבת מברכים - למעלה - של תשרי.

יעזור ה' שתהא הכניסה לשנה החדשה בשמחה, ותהא שנה טובה ומתוקה בכל המצטרך.

(משיחת ש"פ נצביסדילך, תשט"ו)

ט. ב"סליחות" אומרים: לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים. הצדק עם הקב"ה, ככתוב: צדיק ה' בכל דרכיו²⁸, ולנו, משום הענינים שנעשו במשך השנה שלא כפי הרצוי, בושת הפנים.

לפי הפירוש של "לך ה' הצדקה" - שהצדק הוא עם

אליהו הנביא בדמות אחד השרים, שאמר למלך: יתכן שזה העפר בו ניצח אברהם אבינו במלחמותיו. הרי מלחמות אינן חסרות בין הגויים - ניסו, איפוא, מיד את העפר ובעזרתו נוצחו שונאי המלך.

ו. השוני בין שתי הדוגמאות הוא:

לרבי עקיבא היה, לאמתו של דבר, הפסד וצער. הוא איבד את חמורו ואת תרנגולו, היה שרוי בחשכה ולן בשדה. כל זה היה לשם טובה, אך הדברים עצמם היו של צער.

לנחום איש גס-זו לא היה מלכתחילה כל נזק, ואדרבה: אילו היה מביא אבנים טובות - מי יודע אם היו מתקבלות ע"י המלך, שכן בבית המלך אין מחסור באבנים טובות¹⁷, ואילו כשהביא עפר - נתקבל הדבר.

לר' עקיבא היה צער, אלא שבאמצעותו ניצל מצער גדול יותר, ואילו לנחום איש גס-זו היה הדבר עצמו טוב.

ז. זה, איפוא, היתרון שבביטוי "גם זו לטובה" על הביטוי "כל דעביד רחמנא - לטב עביד". משמעות "גם זו לטובה" היא: זו - דבר זה עצמו¹⁸ - לטובה. אין זה רק לשם טוב, כי אם בעצמו טוב. אלא שתחלה היה העולם, העינים היו עצומות, והיה נדמה שזה נזק וצער, ואילו כשסר ההעלם מתברר שמלכתחילה היה זה טוב.

נחום איש גס-זו היה רבו של ר' עקיבא¹⁹. כלומר: ר' עקיבא היה בדור מאוחר יותר משל נחום איש גס-זו. דור בו היה חשך הגלות גדול יותר (שהרי בכל דור גדל החשך). בדורו לא היתה, איפוא האפשרות לראות בגלוי שכל דבר הוא בעצמו טוב.

אף כשידועה בפשיטות האמת שכל דבר הוא עצמו טוב - הרי עם זאת בעולם אין הדבר בא בגלוי. בעולם באה בגלוי רק העבודה ש"כל מה דעביד רחמנא - לטב עביד". אבל נחום איש גס-זו ובדורו, דור קרוב אל (או בעיצומו של) זמן הבית, היתה האפשרות לגלות גם בעולם את הענין של גם זו לטובה.

עתה אנו מתקרבים אל זמן הגאולה, זמן של "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו"²⁰ כשהקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ונראה בגלוי בכל דבר ש"גם זו לטובה", לזמן של שמש ה' בגילוי מנרתיקו, ויאמר: זה ה' קוינו לו.

(משיחת כ' מנ"א. תשי"א)

23) אבודרהם סדר תפלת ראש השנה ופירושה בשם הדרשנים. פרי עץ חיים שם. שער הפסוקים שיר השירים ו, ג.
24) ראה ספר המצוות להרמב"ם מ"ע ה. ובכמה מקומות.
25) בספר ערוגת הברוש בשם ס' אמרכל.
26) בעל הטורים דברים א, ו. אבודרהם שם, וראה אגרת הקדש סימן ד.
27) ראה לקוטי שיחות חלק ב' ע' 83 הערה 13.
28) תהלים קמה, יז.

17) עיין עיון יעקב על עין יעקב.
18) על דרך שכל אחד מראה באצבעו ואומר זה אילי, רש"י שמות טו, ב.
19) חגיגה יב, סע"א.
20) שופטים ה, לא. תניא פרק כו.
21) פרי עץ חיים שער ראש השנה פרק א. שער הפסוקים שמות כא, יג.
22) מכות י, א. וראה ספר המאמרים ה'תש"ד עמוד 270.

שלך כו', איני חפץ אלא כך לבדך³¹,

- אמנם זו דרגה נעלית מאד, אך מאחר שאנו תלמידים (של אדמו"ר הזקן) ומקושרים ההולכים בעקבותיו, לפחות: תושבי המקום בו הוא מרא דאתרא, מוטלת עלינו חובה וזכות להתנהג - בכל הקשור למעשה, לפחות, בהנהגות שהורה הוא, ובכללן גם ההנהגה של "מי לי בשמים כו'". הלך הרוח של "מי לי בשמים" בכל הקשור למעשה היא - היציאה מן העצמיות, השתחררות מן ההגבלות העצמיות ועשיית רצון הקב"ה -

והרי זו דרגת "כלי גבול" - באה, איפוא, גם ה"המשכה" למטה ללא צמצומים והגבלות.

ולפיכך אנו אומרים: "צדקה לך לבד נבקש". לא משום שאין ביכלתנו לדרוש, כי אם לפי שאיננו רוצים לבוא במגע עם אחר, אנו רוצים רק: לך ה', את פניך ה' אבקש.

ה"כלי" של "לך הוי'". הכלי למציאת "פניך ה'" אינו ההתמקחות ע"י חשבונות, שכן "אם צדקת מה תתן לו". הכלי הוא: "ולנו בושת הפנים", התבטלות והעדר הישות העצמית - הכלי להגיע לעצמותו ית' ו"להמשיך" משם, וכל ההמשכה משם הן - צדקה.

ולמרות שזו דרגה בה אין מעשה התחוננים נוגע - יש ליהודים הכח, שניתן להם מלמעלה, של "ובקשתם משם - ומצאת", לדרוש לתת להם צדקה, ומובטחים בני ישראל בהשגת הדבר, שלכן "לובשים לבנים וכו'", בטוחים שהקב"ה ימלא משאלות לבנו לטובה בבני, חיי ומזוני רויחי, בשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

(משיחת ש"פ נצו"י, תשי"ג)

הקב"ה - היה צריך להיאמר: "לך ה' הצדק. ומשום מה נאמר: לך ה' הצדקה, ביטוי שיש לו גם משמעות של נתינת צדקה (לעני)?

ההבדל בין צדק לבין צדקה הוא: צדק הוא נתינת זכויות המגיעות לזולת, זו הנהגה צודקת, ואילו צדקה היא - מתנת חנם. לא זו בלבד שלא מגיע לו תשלום לפי הדין, אלא שאף בדרך מתנה אין מגיע לו הדבר, שכן על מתנה נאמר: "אי לאו דעביד ליה נייחא לנפשיה - לא הוה יהיב ליה מתנתא"²⁹ (= לולא עשה לו קורת רוח לא היה נותן לו מתנה), ואילו ההשפעה האמורה אינה אלא ענין של צדקה, מתנת חנם.

לפיכך אומרים: "לך ה' הצדקה", ביטוי שיש לו שני פירושים, שכן גם כאן הכוונה היא לשני ענינים: הקב"ה צודק בכל דרכיו ולנו בושת הפנים, ואז מרגישים כי מבחינת הצדק אין מה לדרוש, אלא שמבקשים צדקה, וכביטוי ב"סליחות": פנים אין לנו פניך לחלות, צדקה לך לבד נבקש.

י. לאמתו של דבר היתה אפשרות לדרוש על-פי הדין, שכן "כל ישראל בני מלכים הם"³⁰, ובן-מלך, משום שאינו רגיל בעבודה, וכן משום חשיבותו כבן-מלך - כל עבודה שהוא עושה, ואפילו דבר פשוט, הוא ענין גדול עבורו, עבודה קשה, ומגיע לו על כך תשלום גדול.

אלא שבמקרה כזה היתה ה"המשכה" מדרגה נחותה, מאור השייך לעולמות, לשם מגיעה אתערותא דלתתא, והוא אור מוגבל. ברם, אנו רוצים למעלה יותר.

אדמו"ר הזקן היה אומר: מי לי בשמים ועמך לא חפצתי, איני חפץ בגן-עדן שלך, איני חפץ בעולם-הבא

(31) ראה לקוטי שיחות חלק ב' ע' 68 הערה 21.

(29) ראה מגילה כו, ב. ובכמה מקומות.

(30) שבת סז, א. ובכמה מקומות.

יום ראשון י' אלול

ומפנימיותו, ובנמשל הכוונה שהנשמה באה מפנימיות האלקות, הרי, כיוון שהיא באה מפנימיות מדותיו יתברך – יש בה, בנשמה, ענין הפנימיות של מדותיו יתברך, יחד עם התגברות מדת החסד, מאז ירידתה וכניסתה בגוף. וְגַם כָּכֵל יוֹם יוֹם – הקב"ה כְּמוֹבוּ מְחַדֵּשׁ מַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית, –

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת שישאל

בטבעם הם רחמנים וגומ"ח מפני היות נפשותיהם נמשכות ממדותיו ית' אשר החסד גובר בהן על מדת הדין והגבורה והצמצום וכמ"ש גבר חסדו על יריאיו שלכן נקראת הנשמה בת כהן כמ"ש בזה"ק. והנה הצדקה הנמשכת מבחי' זו נק' בשם מעשה הצדקה כי שם מעשה נופל על דבר שכבר נעשה או שנעשה תמיד ממילא והיא דבר ההווה ורגיל תמיד ואף כאן הרי מדת החסד והרחמנות הוטבעה בנפשות כל בית ישראל מכבר מעת בריאותן והשתלשלותן ממדותיו ית' כמ"ש ויפה באפיו כו' ואתה נפחת בי ומאן דנפח כו' וגם ככל יום ויום בטובו מחדש מעשה בראשית וחדשים לבקרים כו'. אך לשון עבודה אינו נופל על דבר שהאדם עושה ביגיעה עצומה נגד טבע נפשו רק שמבטל טבעו ורצונו מפני רצון העליון ב"ה כגון לייגע עצמו בתורה ובתפלה עד מיצוי הנפש כו'. ואף כאן במצות הצדקה ליתן הרבה יותר מטבע רחמנותו ורצונו וכמ"ש רז"ל ע"פ נתן תתן אפילו מאה פעמים וכו'.

והנה מודעת זאת, – ידוע הרי, שישאל בטבעם הם רחמנים וגומלי חסדים, מפני היות נפשותיהם נמשכות ממדותיו יתברך, אשר החסד גובר בהן – במדות העליונות, על מדת הדין והגבורה והצמצום, וכמו שכתוב: "גבר חסדו על יריאיו", –

המרמו על התגברות החסד על מדת היראה והגבורה שבו יתברך, שְׁלֵכֵן נִקְרָאת הַנְּשָׁמָה "בַת כֹּהֵן" – שהיא באה מבחינת כהן, שהיא מדת החסד, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֵהָרַת הַקְּדוֹשִׁים. – וכיוון שהנשמה באה מהמדות הקדושות שבהן החסד מתבגר – לכן גם בנשמה מדת החסד והרחמנות היא בהתגברות, שיהודים בטבעם הם בעלי רחמנים וגומלי חסדים. וְהֵנָּה, הַצְּדָקָה הַנִּמְשָׁכֶת מִבְּחִינָה זו – מטבע הרחמנות²³⁶ אלא על דבר שהאדם עושה ביגיעה עצומה נגד טבע נפשו, נקרא בשם "מעשה הצדקה", כי שם "מעשה" נופל על דבר שכבר נעשה, או שנעשה תמיד ממילא והיא דבר הנהוג ורגיל תמיד, ואף

כולל התחדשותן של המדות שלמעלה, ובאשר לנשמה למטה, הרי ו"חדשים לבקרים כו". – זה פירוש "מעשה", שנעשה תמיד, שהרי תמיד ישנה ההתחדשות בנשמה ומדת הרחמים שלה, הרי זה ענין "מעשה הצדקה", הצדקה נעשית מצד מדת הרחמנות שבטבע בני ישראל. אֵךְ לְשׁוֹן "עֲבוּדָה" אֵינוֹ נּוֹפֵל אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בִּיגִיעָה עֲצוּמָה נֶגְדַּ מִטֵּבַע נַפְשׁוֹ, – שעליו להתנייע עם עצמו לעשות נגד טבע נפשו, שכן הטבע של נפשו אינו רוצה להרשות זאת, רק שֶׁמִּכְבָּל מִכֵּעַד וְרִצּוֹנוֹ מִפְּנֵי רִצּוֹן הָעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ-הוּא, כְּגוֹן

לִיִּגַע עֲצָמוֹ בְּתוֹרָה וּבְתַפִּלָּה "עַד מִצְוֵי הַנֶּפֶשׁ כו". – דבר שאין טבע הנפש רוצה להרשותו, אלא הוא מתייגע עם עצמו כנגד טבע נפשו. וְאֵף כֵּן בְּמִצְוֹת הַצְּדָקָה, – העבודה היא ליתן – לתת הרבה יותר מ – אשר טבע רחמנותו ורצונו – לתת, וכמו שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרְנוֹם לְכִרְבָּה עַל פְּסוּקֵי: "נתן תתן" – "אפילו מאה פעמים וכו'".

כָּאֵן – בענין הצדקה הבא מהרחמנות הטבעית שבנשמה, הרי מדת החסד והרחמנות הטבעה בנפשות כל בית ישראל מכבר – הרי זה דבר שכבר נעשה, מעת בריאותן והשתלשלותן ממדותיו יתברך, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב: "ויפה באפיו כו'", – בגופו של אדם הראשון נשמה של חיים, ואנו אומרים⁵ על הכנסת הנשמה ביהודי: "אתה נפחת בי", "ומאן דנפח כו'", – מתוכו נפח, מתוכיותו

1. ראה תניא ח"א ספ"א. 2. תהלים קג, יא. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ח"ב צה, א". 4. בראשית ב, ז. 5. בכורות השחר (ברכת "אלקי נשמה"), מברכות ס, ב. 6. הובא לעיל ח"א רפ"ב בשם הזהר. 7. איכה ג, כג. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אגה"ק ס"א". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ספרי דברים טו, יו"ד. פרש"י שם. 10. דברים שם.

יום שני י"א אלול

כיוון ש-יקרה וגדלה מעלתה במאד מאד, - מאשר הצדקה שמצד הטבע, בהיותו מכפיל טבעו ורצונו הגופני מפני רצון העליון ברוך-הוא, ואתכפיא סטרא אחרא, - זה"צד האחר", קליפה, מתכופפת לקדושה, ואזי אסתלק יקרא

וזהו שכתוב: "והיה מעשה הצדקה - שלום", שגם הצדקה הנקראת בשם "מעשה" ולא בשם "עבודה" - אף-על-פי-כן ב"אתערותא דלתתא אתערותא דלעילא", - על ידי עבודת הצדקה שלמטה נעשית התעוררות למעלה, מעורר - על ידי

אגרת הקדש

דקדשא ברוך-הוא כו', - ואז מתרומם יקרותו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות, וכתרון האור מן החשך דוקא - כשמחפכים את החושך ועושים ממנו אור - יש לאור זה דוקא יתרון, מעלה עליונה, בנדע, אי לואת - לכו, אין הרע יכול להיות עוד חוזר ונעדר בקלות כל כך מאליו, רק אם האדם יעוררנו וימשיכנו על עצמו חס ושלום. - ואילו מעצמו לא יתעורר הרע כל כך בקלות. וזהו שכתוב "השקט נכטח עד עולם", - שהשכר עבור "עבודת הצדקה" הוא "השקט ובטח עד עולם", "השקט" - הוא מלשון "שוקט על שמרינו"¹¹, שהשמרים נפרדים לגמרי מן היין ונפולין למטה לגמרי, ותינו למעלה וד וצלול בתכלית. ועל דרך זה הוא ב"עבודת

וז"ש והיה מעשה

הצדקה שגם הצדקה הנק' בשם מעשה ולא בשם עבודה אעפ"כ באתעדל"ת אתערותא דלעילא מעורר גילוי אור א"ס ב"ה בהארה רבה והשפעה עצומה ונעשה שלום במרומוי וגם בפמליא של מטה רק שבעוה"ז השפל לא יתגלה השלום והבירור ופירוד הרע מהטוב עד עת קץ ולא בזמן הגלות כנ"ל רק בעולם קטן הוא האדם בכל עת מצוא זו תפלה כמ"ש בצדק אחזה פניך כנ"ל אך אחר התפלה יוכל להיות הרע חוזר וניעור בקל ולהתערב בטוב כאשר יתהלך בחשכת עוה"ז. אך הצדקה בבחי' עבודה הנה מאשר יקרה וגדלה מעלתה במאד מאד בהיותו מכפיל טבעו ורצונו הגופני מפני רצון העליון ב"ה ואתכפיא ס"א ואזי אסתלק יקרא דקוב"ה כו' וכתרון האור מן החשך דוקא כנודע. אי לואת אין הרע יכול להיות עוד חוזר וניעור בקלות כ"כ מאליו רק אם האדם יעוררנו וימשיכנו ע"ע ח"ו. וז"ש השקט ובטח עד עולם. השקט הוא מלשון שוקט על שמריו דהיינו שהשמרים נפרדים לגמרי מן היין ונפולין למטה לגמרי והיין למעלה וד וצלול בתכלית. ועד"ז הוא בעבודת הצדקה השמרים הן בחי' תערובת רע שבנפשו נברר ונפרד מעט מעט עד שנופל למטה קיט למקורו ושרשו וכמ"ש ותשליך במצולות ים כל חטאתם:

הצדקה", - בצדקה שבבחינת עבודה, ה"שמרים" הן בחינת תערובת רע שבנפשו, נברר ונפרד מעט מעט עד שנופל למטה למקורו ושרשו, - מקור ושרש הרע - שמתחת לכל העולמות, וכמו שכתוב¹²: "ותשליך במצולות ים כל חטאתם"¹³:

התעוררות מלמעלה, גלוי אור-אין-סוף ברוך-הוא בהארה רבה והשפעה עצומה, ונעשה שלום במרומוי - בשרים ובמדות שלמעלה, התכלות מיכאל וגבריאל, שר של חסד ושר של גבורה, ואשר גבורה תומתק בחסד, וגם בפמליא של מטה. - בעולמות שלמטה, רק שבעולם הזה השפל - לא יתגלה השלום והבירור - של הטוב מהרע, ופירוד הרע מהטוב עד "עת קץ" - של הרע, ולא בזמן הגלות, כנזכר לעיל. רק ב"עולם קטן" הוא האדם - בכל "עת מצא", זו תפלה, - הנקראת "שלום", שהרי גם בתפלה נעשה ענין השלום והבירור של הטוב מהרע, כמו שכתוב: "בצדק - בצדקה, אחזה פניך", כנזכר לעיל. - ההתגלות הפנימית של אלקות שמתגלה בשעת

התפלה שאז ישנו ענין השלום. אך אחר התפלה יוכל להיות הרע - שבנפש, חוזר וניעור בקל ולהתערב בטוב, כאשר יתהלך ב - ענינים של חשכת עולם הזה. אך הצדקה בבחינת "עבודה" - שהוא מתייגע עם עצמו לתת צדקה יותר מטבעו, הנה מאשר -

11. ירמיהו מח, יא. 12. מיכה ז, יט. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "באוה"ת להצ"צ עה"פ (מיכה ז, יט) מציין לשל"ה וישלח (רצה ב). ויובן משם לכאן".

יום שלישי י"ב אלול

בְּפִרְוֹשׁ לְקַבֵּעַ עֵתִים כּו'. - הרי כמה שהתורה מחייבת אותו לקבוע עתים לתורה - באותה מדה הוא קובע. כל ההגבלות האמורות בעבודתו את ה' הן מפני ששורש נשמתו הוא מבחינת ה"שמאל" שלמעלה. אֲךָ בְּחִינַת יָמִין - נשמה שבאה מבחינת

ה"ימין" שלמעלה, הִיא

מֵדַת הַחֶסֶד וְהַהֲתַפְשׁוּת

בְּעִבּוּדַת ה', בְּהִתְרַחֲבוּת

בְּלִי צִמְצוּם וְהִסְתָּר כָּלֵל,

כְּמוֹ שְׁפָתוֹכֶם¹⁴:

"וְאִתְּהִלְכָה בְּרַחֲבָה כּו'",

וּמִמְנָה - מבחינת ה"ימין",

נִמְשָׁךְ גַּם בֵּין מַה שְּׂאֵמְרוּ

רְבוּתֵינוּ וְזָרוּקֵנוּ לְבְּרָכָה¹⁵:

"זָרוּק מְרָה בְּתַלְמִידִים

כּו'". (צָרִיף עֵינָי. וְנִרְאָה

שְׁצָרִיף לְהִיּוֹת קָדָם אֲךָ

בְּחִינַת יָמִין כּו') - צָרִיף

עֵינָי אִם יֵשׁ שֵׁיכוֹת לַעֲנֵן

"זָרוּק מְרָה בְּתַלְמִידִים"

לְבַחֲנֵת ה"ימין". שהרי

לְכַאוּרָה זֶה לְהִפְיָר, עֲנֵן שֶׁל

גְּבוּרָה וְחֹמְרָה, וְלֹא עֲנֵן שֶׁל

חֶסֶד. וְכַפִּי הִנְרָאָה זֶה צָרִיף

לְבוֹא לְפָנֵי הַמַּלְאִים "אֲךָ

בַּחֲנֵת יָמִין", שֶׁאֵז הַמְשַׁמְעוֹת שֶׁל "וּמִמְנָה" הִיא עַל בַּחֲנֵת

ה"שְּׂמָאל" וְהַגְּבוּרָה, שֶׁמִּמְנָה נִמְשָׁךְ "זָרוּק מְרָה בְּתַלְמִידִים". עַל כֹּל

פְּנִים, הוּא אוֹמֵר כֵּן, שֶׁמִּבְּחִינַת ה"ימין" בֹּא אִי-הִתְחַבְּאוֹת בְּהַצְנַע,

אֲלֵא לִלְכַת בְּהִרְחִיבָה בְּעִבּוּדַת ה', וְגַם - לֹא רַק אוֹפֵן הַעֲבֹדָה הוּא

בְּהִרְחִיבָה, אֲלֵא גַם עֵצֶם הַעֲבֹדָה הוּא בְּלִי צִמְצוּם וְנִבּוּל כָּלֵל, וְאִין

מְעַצֹּר לְרוּחַ נְדָבָתוֹ, בֵּין בְּצַדִּיקָה וּבֵין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְשֵׁאֲרֵי

מִצְוֹת, - הַכֹּל הוּא עוֹשֶׂה בְּרוּחַ נְדִיבָה שֶׁלֹּא בְּהַגְבָּלָה, נוֹתֵן צַדִּיקָה

בְּלִי גְבוּל וְלוֹמֵד תּוֹרָה בְּשׁוֹפֵי - לֹא רַק כַּפִּי שֶׁהוּא מְחַוֵּיב עַל פִּי דִין

לְקַבֵּעַ עֵתִים לְתוֹרָה, וְהוּא מְקַיֵּים מִצְוֹת בְּאוֹפֵן כּוּזָה שֶׁל רוּחַ נְדִיבָה.

וְלֹא דִי לֹא לְצִאֵת יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּלִבָּד, - בְּעַנְיֵים שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת,

אֲלֵא עַד בְּלִי דִי כּו': - אֵלֵּה הֵם הַאֲוִפְנִים וְהַמְדְרִיגוֹת בְּעִבּוּדַת ה'

הַבְּאִים מִצֵּד הַשּׁוֹנֵי שֶׁל שׁוֹרֵשׁ נִשְׁמַתָּם לְמַעְלָה, מ"ימין" או

מ"שְּׂמָאל".

יג. "מָה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צִפְנָתָ לִירְאִיךָ וְגו'¹⁴. - פְּסוּק בְּתַהֲלִים, הַמְסַתֵּימִים: "פַּעֲלַת לְחוֹסִים כִּךְ נִגַּד בְּנֵי אָדָם". מִתְחִילַת הַפְּסוּק יוֹצֵא שֶׁהַשֹּׁכֵר צָפוּן וּמוֹסְתָר, וְאֵילוּ מוֹסֵף הַפְּסוּק יוֹצֵא, שֶׁהַשֹּׁכֵר הוּא "נִגַּד בְּנֵי אָדָם", שֹׁכֵר גְּלוּי, נִגַּד בְּנֵי אָדָם הַרוֹאִים אוֹתוֹ. יִסְבִּיר רַבְּנּוּ הַזֶּקֶן, שְׁבַע עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

(הַמְבִיאָה אֶת הַשֹּׁכֵר), יֵשְׁנֵם

אוֹתָם שְׁנֵי אוֹפְנִים: עֲבֹדָה

סְמוּיָה וְעֲבֹדָה גְּלוּיָה.

וּבְלִשׁוֹן רַבְּנּוּ הַזֶּקֶן: הִנֵּה,

בְּכָלֵל עוֹבְדֵי ה' - מְקַיְיֵמי

תּוֹרָה וּמִצְוֹת, יֵשׁ ב' בְּחִינּוֹת וּמְדְרָגוֹת חֲלוּקוֹת

מִצֵּד שְׁרֵשׁ נִשְׁמַתָּם

לְמַעְלָה, מְבַחֲנֵת יָמִין

וּשְׂמָאל. - חֶסֶד וְגְבוּרָה,

שֶׁנִּשְׁמָה אַחַת בָּאָה מִבְּחִינַת

ה"ימין" שֶׁלְּמַעְלָה, וְנִשְׁמָה

שְׁנִיָּה בָּאָה מִבְּחִינַת

ה"שְּׂמָאל" שֶׁלְּמַעְלָה,

דְּהִינָּה, - הַהִשְׁפָּעָה שֶׁבִּכֵּךְ

בְּעִבּוּדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי, הִיא -

שְׁבַחֲנֵת שְׂמָאל הִיא מֵדַת

הַצִּמְצוּם וְהִתְסַתֵּר

בְּעִבּוּדַת ה', - עֲבֹדַת

הַנִּשְׁמָה, הַבָּאָה מִבְּחִינַת ה"שְּׂמָאל" וְה"גְּבוּרָה" לְמַעְלָה - הִיא א

בְּצִמְצוּם, וְב) וּבְהִסְתָּר, בְּעִבּוּדַת ה', כְּמוֹ שְׁפָתוֹכֶם: - בְּנוֹגַע לְהִסְתָּר¹⁵:

"וְהַצְנַע לְכַת כּו'" - עִם ה' אֲלֵקִיךָ, וְכִמוֹ שְׁכָתוּב בְּפְסוּק שְׁנִי¹⁶:

"בְּמִסְתָּרִים תִּכְבֶּה כּו'", - נִפְשִׁי, וְכִמוֹ שְׂאוֹמְרִים רְבוּתֵינוּ ז"ל¹⁷:

"כֹּל הַעוֹסֵק בְּתוֹרָה בְּסֵתֵר כּו'". - שֶׁכֹּל זֶה מְדוּבָר שֶׁהַעֲבֹדָה

הִיא בְּסֵתֵר: בְּמִצְוֹת - "הַצְנַע לְכַת", בְּתַפְלָה - "בְּמִסְתָּרִים תִּכְבֶּה",

וּבְתוֹרָה - "עוֹסֵק בְּתוֹרָה בְּסֵתֵר". לְהֵלֵךְ יֵאֵמַר רַבְּנּוּ הַזֶּקֶן, שֶׁמִּזֵּה בֹא

גַּם כֵּן צִמְצוּם וְהַגְּבָלָה. וְהִנֵּה, מְמַדָּה זוֹ - מ"שְּׂמָאל", נִמְשָׁךְ גַּם

בֵּין בְּחִינַת הַצִּמְצוּם וְהַגְּבוּל בְּעִבּוּדַת ה', כְּמוֹ בְּצַדִּיקָה לְהִיּוֹת

נְדוּן - וְלַחֲשׁוֹב אֶת חוּבָתוֹ, בְּהִשָּׁג יד¹⁸, - לְפִי יִכּוּלְתוֹ, וְ"הַמְכַבֵּז -

בְּצַדִּיקָה, אֵל יִכְבֹּז יוֹתֵר מִחֲמַשׁ"¹⁹, - הִרִי שֶׁהַצַּדִּיקָה שֶׁהוּא נוֹתֵן

הִיא בְּהַגְבָּלָה, וְכֵהָאִי גִּנְאָה - וְכִךְ גַּם, בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְשֵׁאֲרֵי

מִצְוֹת - דִּי לֹא שִׁיּוּצָא יְדֵי חוֹבְתוֹ מִפְּרֵשׁ שְׁחִיבְתוֹ תּוֹרָה

14. תְּהִלִּים לֹא, כ. 15. מִיכָה ו, ח. 16. יִרְמִי' יג, יז. 17. הַעֲרַת כִּי"ק אֲדַמְוִי' שְׁלִיט"א: "רָאָה מוֹי'ק טו, ב: מִבְּפָנִים כּו' בְּסֵתֵר".

18. הַעֲרַת כִּי"ק אֲדַמְוִי' שְׁלִיט"א: טושו"ע רִישׁ ה' צַדִּיקָה". 19. כְּתוּבוֹת נ, א. 20. תְּהִלִּים קִיט, מֵה. 21. כְּתוּבוֹת קג, ב.

יום רביעי י"ג אלול

– כגון: חסד מגבורה וגבורה מחסד, ולכן הם מוקדשות זו בזו, כידוע לידועי חז"ל – ללומדי תורת הקבלה, שלמרות שחסד וגבורה הם הרי הפכיים, מדות מנוגדות אחת לשניה, בכל זאת, מצד זה שחסד יש בה גם מן הגבורה, וגבורה יש בה גם מן החסד – הן

מתאחדות ומיוחדות,

וכדכתיב – וכמו שכתוב²⁵

באברהם, שהוא מדת החסד והאהבה: "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה", – אתה עובד את

השם יתברך במדת היראה

והגבורה, על ידי שלבש

מדת הגבורה, – שלא

היתה ה"עצם" שלו, אלא

כמו לבוש והוספה

לעצמותו, ויעקב את

יצחק בנו, "ויקח את

המאכלת כו"²⁶. – לשחוט

את בנו יחידו, שזה הרי ענין

של תכלית הגבורה. הרי,

שבאברהם, שהיה בעצם

איש חסד, היו אצלו זמנים

שבהם נתגלתה בו מדת

הגבורה, עד לידי נכונות

לשחוט את בנו יצחק, ומה

שאמר הכתוב: "אברהם

אברהם"²⁷ 1 – בפסוק אחר²⁸

נאמר: "פחד יצחק", – שעבודת אברהם היא במדת החסד והאהבה

ועבודת יצחק – במדת הפחד והגבורה, כיצד, איפוא, זה תואם למה

שנאמר קודם, שאברהם עובד את השם יתברך גם במדת הגבורה,

ויצחק עובד את השם יתברך גם במדת החסד והאהבה? הנה

ההפך וההבדל הזה הוא בבחינת גילוי והעלם, שבמדת יצחק

הפחד – והגבורה, הוא בבחינת גילוי והאהבה – והחסד, מסתתר

בבחינת העלם והסתר, וההפך במדת אברהם אבינו עליו

השלום. – שהפחד והגבורה הם אצלו בבחינת העלם והסתר,

והאהבה והחסד בבחינת גילוי.

והנה, כל איש ישראל צריך להיות כלול מב' בחינות אלו, – של "ימין" ו"שמאל", זה שנשמתו באה מבחינת "ימין" וחסד, צריך שתהיה בו גם בחינת "שמאל" וגבורה, וכן להיפך, ואין לך דבר שאין לו מקום. – גם חסד וגם גבורה יש להם מקום וזמן אצל

האדם, מתי יש להשתמש

בהם. ולכן מצינו – מוצאים

אנו, כמה דברים מקולי

בית שמאי ומחמרי בית

הלל, – שבית שמאי מקילים

בהם ובית הלל מחמירים

בהם²², ולמדנו שאף בית

שמאי ששרש נשמתם

מבחינת שמאל העליון²³,

ולכן היו דנין להחמיר

תמיד בכל איסורי התורה,

– להחמיר, הוא ענין של²³⁸

גבורה ודין, שהדבר יהיה

אסור ושלא יוכל להתעלות

בקדושה, ובית הלל שהיו

מבחינת ימין העליון, היו

מלמדו זכות להקל

ולתתיר אסורי בית

שמאי, שהיו מתרים

מאסורם – ל"סטרא

אחרא", איסור הוא הרי

מלשון "אסור וקשור",

שהדבר קשור ל"סטרא

אחרא" ולחיצונים, כפי שאומר בפרק ז' בחלק ראשון של ספר

ה"תניא", ויכלו לעלות למעלה – בקדושה, הרי, למרות שכך היה

הסדר בכלל שבית שמאי החמירו ובית הלל הקילו – אף-על-פי-כן

בכמה דברים היו בית שמאי מקליו, – וזאת מפני התכללות

שרש נשמתם – של בית שמאי, שהוא כלול גם מימין – וחסד,

וכן שרש נשמת בית הלל כלול גם משמאל, – וגבורה, כידוע

דרך ומדות²⁴ – השיעורים והאופנים של קדש העליון, – של

בחינת "קדש" שלמעלה, דלית תמן – שאין שם, קצוץ ופרוד חס

ושלום, וכל המדות – הבאות מ"קדש העליון", כלולות זו מזו,

22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עדות פ"ד-ה". 23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה זח"ג רמה, א". 24. "הלשון צריך עיון

קצת" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"הערות ותיקונים"). 25. וירא כב, יד. 26. שם כב, י. 27. ישעי' מא, ח. 28. וישלח לא, מב.

יום חמישי י"ד אלול

והתפשטות נגד - בפני בני אדם, ולא בבחינת צמצום והסתרה כלל. - בכך מתורץ מה שהפסוק מתחיל ב"אשר צפנת ליראיך", שהחסד צפון ומוסתר, ומסיים ב"פעלת לחוסים כך נגד בני אדם", שהחסד הוא בגילוי, בפני בני אדם - שכן, מדובר כאן אודות שני סוגי חסד: החסד שהוא אצל

"יראיך", שהוא בהסתר והעלם, והחסד שהוא אצל ה"חוסים כך", אצל בעלי הבטחון שהם מבחינת ה"ימין" - והחסד אצלם הוא גלוי. (ומה שכתוב - "אשר צפנת") "ליראיך" ולא "ליראיך", - שהרי, אם מדובר אודות בחינת החסד שישנה אצל יראי השם, היה צריך לומר "ליראיך", אך כשכתוב "ליראיך" נראה הרי שמדובר אודות החסד שלמעלה הניתן כשכר ליראים; הנינו משום שכל מה שהוא בבחינת העלם ככל נשמה, הנה בחינה זו אינה מלבשת תוך הגוף כמותו ולבו, - שכן המוח והלב אינם כלים לקלוט בחינה זו, אלא הוא בבחינת מקיף מלמעלה,

מעל לנשמה, ומשם היא מאירה למוחו ולבו לעתים הצריכים להתעוררות בחינה זו, שתתעורר ותאיר למוחו ולבו, כדי לבא לידי מעשה בפעל ממש). - למשל מי שעבודתו בצדקה היא תמיד בשיעור וגבול, תהיה אצלו אי פעם התגלות המדה מהחסד הנסתר שלו שהוא בלתי מוגבל, לתת צדקה בלי מדה ובלי גבול, וכו'. ואמר על כן, - ולכן הוא אומר, "אשר רב טוב לבית ישראל", הצפון - באלה שהטוב והחסד מוסתרים אצלם, והגלוי, - באלה שהחסד אצלם הוא בבחינת גילוי, הוא בבחינת כלי גבול ומדה לפי ערך נפשותם המלבשת בגוף, - שהרי אין בלי-גבול אמיתי, שכן זה הרי חסד של נברא שבכלל הוא מוגבל, אך לפי ערך נפשותיהם זה הרי בלי גבול, לכן גם אתה ה' תתנהג עמם כמדת חסדך הנגדול - חסד שבבחינת גדולה, חסד שלמעלה מהשתלשלות, כלי גבול ותכלית, הנקרא "רב חסד". - לא חסד סתם של השתלשלות שבבחינת "זעיר אנפין", כי אם חסד שבבחינת "רב חסד" - חסד של "אריך אנפין". דאית חסד ואית חסד³⁰ -

וזהו שאמר דוד המלך עליו השלום: - שהוא בחינת גבורה³¹: "מה רב טובך וגו'". - ומסיים "אשר צפנת ליראיך", כלומר, שפדת הטוב והחסד אשר היא בבחינת העלם והסתרה אצל כל מי ששרש נשמתו מבחינת שמאל, - בחינת הגבורה, הנקרא -

אגרת הקדש

בחינת הגבורה, בשם "יראיך", - שעבודת מי שורש נשמתו מבחינת ה"שמאל" - היא בבחינת יראה, גבורה וצמצום, כמדת בית שמאי, - שכאמור שורשם הוא מבחינת ה"שמאל" והגבורה, אלא שהיא כלולה גם מבחינת הטוב והחסד, הנה אף שהוא טוב הננו וצפון - שכן, מדת היראה והגבורה היא אצלם הרי בגילוי, אף-על-פי-כן הוא רב ונגדול מאד כמו מדת הנגלה והחסד ממש ששבחינת ימין, - כלומר, למרות שאצלם מדת החסד היא זו הכלולה בבחינת הגבורה (שכן שורש נשמתם קב הוא הרי מבחינת הגבורה, אין זה אלא מה שהוא כלול גם מחסד) - בכל זאת גם

בחינה זו של טוב וחסד היא בבחינת "רב" ו"גדול" כמו בחינת החסד שב"ימין". ושתיהן - בחינת החסד שבבחינת ה"ימין", ובחינת החסד הכלולה בבחינת ה"שמאל" והגבורה, שתיהן הן מבחינת גילוי כלי גבול ומדה ושעור. - שזה הרי מדת החסד והגדולה - ענין של גילוי בלי מדה ובלי גבול, שכן המדה והגבול בגילוי זה באים ממדת הגבורה, ואילו מצד מדת החסד, הגילוי הוא בלי מדה ובלי גבול. וזהו שכתוב: "מה רב טובך", כלומר - שזה מוסב על שני הענינים, גם על ה"צפנת" וגם על ה"חוסים כך", כלי גבול ומדה, בין הטוב אשר צפנת ליראיך, - הטוב שבהעלם והסתר, ובין - הטוב, "אשר פעלת לחוסים כך", שהם בעלי הבטחון ששבחינת ימין, - שכן ענין הבטחון קשור לענין האהבה, כלומר, כמו מי שיש לו אוהב שהוא אוהב אותו, הרי הוא בוטח שהלו יעשה לו רק טוב, כך גם ענין הבטחון בא מצד האהבה; הרי אלה שהם מבחינת ה"ימין" ועבודתם היא בבחינת חסד ואהבה - הם בעלי בטחון, וחסדם וטובם הוא גם כן בבחינת גילוי

הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א

המורם מאגרת הקדוש הנ"ל שהיתה על ידי ציר בו' לגביית צדקה דאפילו אלו שהם עובדי ה' בזה ששרשם מהשמאל, ואפילו הם כב"ש – צד"ג (שאין מוכרחים לצדקה (עדמשנית באגה"ק ס"י) "כי לא תמנו") – ר"ב וגדול מאד" החסד שבחם ו"לעתים הצריכים" בא לידו מעשה בפועל ממש".

ובמפורש בסיום האגה"ק שלא נדפס "ע"י הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע"י ה"ל³²;

ואחר הדברים האלה – שבאגרת קודש זה, נפשי בשאלתי לעורך רב טוב – מדת החסד באופן בלתי מוגבל, הגנוז והצפון בלב כל אנשי שלומינו, שיתגלה מן ההעלם אל הגילוי, לבא לידו מעשה – בפועל,

למלאות ידם לה' – על ידי נתינת צדקה, ביד מלאה ורחבה, על ידי ציר – שליח נאמן, מוסר כתב זה בו' – שהיה הישלוחא הרחמנא ששלח רבנו הזקן, ודי למבין, כמו שכתוב באגרת, ואין אני כותבו מחמת שלא נצרך ודי למבין. הכ"ד אוהב נפשם דורש שלומם מלב ונפש חפיצה. שניאור זלמן בן לאדוני אבי מורנו ורבנו הרב ר' ברוך הרבי שליט"א מוסיף: "ע"פ הנ"ל יומתק שייכות ח"א לבאן ודלכאורה צ"ל ההתחלה "הנה כל איש...". ואלא הקשר הוא – מפני שמדובר כאן אודות צדקה.

יש חסד ויש חסד, ישנן שתי בחינות בחסד, אית – יש, חסד עולם, חסד של עולם, כלומר חסד מוגבל, שכן עולם הוא הרי מוגבל, שיש פגגדו ולעמדתו מדת הדין חס ושלום, למעט ולצמצם חסדו וטובו. אבל חסד עליון הנקרא "רב חסד" – אין פגגדו מדת הדין למעט ולצמצם רב חסדו מלהתפשט בלי גבול ותכלית, – הרי במילא כשנמשך מחסד זה, זה חסד וטוב בתכלית, בלי גבול, כי הוא נמשך מקחינת "סוכב פל עלמין" – שלמעלה מ"עולם"

אגרת הקדש

ואית חסד. אית חסד עולם שיש כנגדו ולעומתו מדה"ד ח"ו למעט ולצמצם חסדו וטובו. אבל חסד עליון הנק' רב חסד אין כנגדו מדה"ד למעט ולצמצם רוב חסדו מלהתפשט בלי גבול ותכלית כי הוא נמשך מבחי' סוכ"ע וטמירא דכל טמירין הנק' כתר עליון זו"ש תסתירם כסתר פניך וגו' תצפנם בסוכה וגו':

והגבלה, ו"טמירא דכל טמירין", – בחינה שהיא טמירה ונעלמה גם לגבי העולמות שהם טמירין ונעלמים, הנקרא "כתר עליון". – בחינה של "כתר" ו"מקיף", וזהו שכתוב: – בפסוקים שלאחר מכן³¹: "תסתירם כסתר פניך וגו' תצפנם בסוכה וגו'": – בבחינה של סוכה ומקיף, חסד שלמעלה מהשתלשלות – חסד שמבחינת "כתר" ו"מקיף".

יום שישי ט"ו אלול

לעורך את האהבה הישנה וחתבת ארץ הקדש, – ארץ ישראל, להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמוק, פאלו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו, רוח נדיבה, פהתנדב עם למלאות ידם לה', ביד מלאה ורחבה, פרבוי אחר רבוי, מדי שנה בשנה, –

אגרת הקדש

יד לעורך את האהבה הישנה וחתבת אה"ק להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמוק כאלו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו ורחבה כריבוי אחר ריבוי מדי שנה בשנה הולך ועולה למעלה ראש כמדת קדש העליון המאיר לאה"ק המתחדש ומתרבה תמיד כדכתיב תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה דהאי

יד. רבים מאגרות קודש (הנדפסים בחלק זה "אגרת הקדש") כתב רבנו הזקן בקשר לעורך על ענין הצדקה בכלל, ובמיוחד בקשר לצדקת ארץ ישראל, להחזקת החבריא קדישא של רבי מענדעלע מהורודוק ורבי אברהם מקאליסק ותלמידיהם (שעלו לארץ ישראל), על ידי "כולל חב"ד" שיסד רבנו הזקן.

באגרת הקדוש זה (סימן י"ד), מדגיש רבנו הזקן במיוחד, שהצדקה לארץ ישראל צריכה להינתן כל שנה ביתר חיות באיכות, ובהוספה בנתינות בכמות – כפי שדובר בהמשכה הרוחנית של החיות האלקית בארץ ישראל, שהיא באופן כזה, כפי שיסביר להלן.

רבנו הזקן מתחיל, שהכוונה באגרת זו היא, לעורך את האהבה הישנה והחיבה לארץ הקדוש (ארץ ישראל), שהאהבה תהיה בוערת כרשפי אש, כאילו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו – הרוח הנדיבה לתת ביד רחבה ובכל שנה יותר ויותר.

"האהבה הישנה" משמעותה לכאורה, האהבה והחיבה ששררה בענין צדקה זו מיד בתחילה, כשרבנו הזקן יסד את ה"כולל", שכפי טבעו של דבר חדש, היה זה מתוך אהבה וחיבה מיוחדות, מצד הזכות שזיכה אותם רבנו הזקן במצות הצדקה לארץ ישראל, אך משעבר הזמן נחלשה אהבה זו, לכן כותב רבנו הזקן אגרת זו, כדי לעורך מחדש את האהבה כפי שהיתה בתחילה.

שמבלי הבט שבשנה שעברה נתנו בהוספה, נתנו בשנה השניה בהוספה נוספת – הוספה על הוספה, הולך ועולה למעלה ראש, כמדת "קדש העליון" המאיר לארץ הקדש, – בה מאירה בחינת וספירת ה"חכמה" הנקראת "קודש העליון", המתחדש ומתרבה תמיד, – בחינת

"קדש העליון" המאירה בארץ ישראל, מתחזקת ומתרבה תמיד, היא מאירה ביתר כמות, ומתחדשת באור חדש באיכות, פדכתיב: – כמו שכתוב³³: "תמיד עיני ה' אלתיך פה, – בארץ ישראל, מרשית השנה ועד אחרית שנה"; – "עינים" למעלה, הוא (כפי שיסביר להלן) כינוי לבחינת "החכמה", והיינו שבחינת חכמה, "קדש העליון", היא (מאירה) שם תמיד, מתחילת השנה עד סוף השנה. אך, כדי להסביר איך למדים מהפסוק שבחינת ה"חכמה" המאירה בארץ ישראל, היא בכל פעם ביתר ריבוי והתחדשות – מקדים רבנו

30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "זח"ג קלג, ב". 31. תהלים לא שם ואילך. 32. ראה אגרות קודש אדמו"ר הזקן (קה"ת, תש"מ) ע' מז ואילך. 33. עקב יא, יב.

יורד ומאיר מחכמה עלאה³⁶ – מהחכמה העליונה, אור חדש ומחדש, שלא היה מאיר עדן מעולם לארץ העליונה, – האור הנמשך מ"חכמה" הוא חדש ומחודש, שב"חכמה" עצמה נמשך אור חדש מ"אין סוף" שלמעלה מ"חכמה", ואור זה נמשך ב"ארץ

העליונה", כי אור כל שנה ושנה מסתלק לשרשו בכל ערב ראש השנה – מסתלק האור של השנה החולפת לשורשו בעצמות "אור אין סוף", ב"ששתה" – הלבנה, מתבספה בו, – ראש השנה נקרא "חג שהחדש מתבסס בו"³⁷, הלבנה איננה מאירה אז, ומשמעות הדבר ברוחניות היא, שבחינת "מלכות", האור המחיה את העולמות והנבראים – הנקרא "סיהרא" (לבנה) – מתעלם ומסתלק לשורשו, ואחר כך על ידי תקיעת שופר והתפלות נמשך אור חדש עליון מבחינת עליונה יותר שבמדרגת חכמה עלאה, – חכמה עליונה להאיר לארץ העליונה ולדרים עליה, – כפי הביטוי "המאיר לארץ ולדרים עליה", הם כל העולמות העליונים והתחתונים

חיות מןה, דהינו – מה שהם מקבלים חיות מהבחינה העליונה יותר, אין זה ממנה מצד עצמה, אלא מן האור-אין-סוף ברוך-הוא וחקמתו המלבש בה, – ב"ארץ העליונה", ב"דכתיב: – כמו שכתוב³⁸: "כי עמד מקור חיים, – חכמה עליונה שהיא המקור של חיים, היא "עמך", בטלה ומאוחדת עם "אין סוף", באורף – המאיר מ"חכמה" ל"ארץ העליונה", נראה אור", – האור המאיר מה"ארץ העליונה" לכל הנבראים המקבלים חיותם ממנה, דהינו אור המאיר מחכמה עלאה – מהחכמה העליונה, מקור החיים (וכנודע ליודעי חן, – ליודעי חכמת הקבלה, שבכל ראש השנה היא הנסירה, ומקבלת מחין חדשים עליונים יותר בו). – זה ענין בתורת הקבלה בהקשר לענין בנין המלכות בראש השנה, וכפי שכתוב ביום בריאת האדם (הוא יום ראש השנה): "ויפל אלקים תרדמה על האדם"³⁹ וכו', הפרדת הצלע שממנו נבנתה חוה. כתוב

הזקן בשאלה: דהאי – מה שכתוב, "ועד אחרית בו" אינו מובן לכאורה, שהרי באחרית שנה זו מתחלת שנה שניה, ואם כן הוי ליה למימר – היה צריך לומר, "לעולם ועד": – שהאור של ה"עניים" שלמעלה מאיר שם תמיד?

אך הענין יובן על פי מה שכתוב⁴⁰: "ה' בחכמה יסד ארץ", שישוד ה"ארץ העליונה" – היא בחינת "ממלא כל עלמין", – "מלכות" של עולם ה"אצילות" הנקראת "ארץ" מפני שהיא הספירה האחרונה מהספירות העליונות, והיא מתלבשת בעולמות ובנבראים להחיותם, שזה "הארץ העליונה", ו – ארץ²⁴⁰ – התחתונה – היא "ארץ הפיץ" – ארץ הנקראת "ארץ חפץ", המבונת פנדה – כנגד הארץ העליונה, ממש, ו – ארץ ישראל נקראת על שם הארץ העליונה, "ארץ החיים", הנה – יסוד זה, הוא נמשך מהמשכת והארת חכמה עלאה, – חכמה עליונה, מקור החיים העליונים, – מבחינת חיים" שלמעלה, ב"דכתיב: – כמו שכתוב⁴¹: "החכמה תחיה בעליה

וכו". – הרי שמ"חכמה" נמשך היסוד לארץ זו, שזה "בחכמה יסד ארץ", ומ"חכמה" מאיר בבחינת "ארץ", בארץ שלמעלה – מלכות דאצילות, ובארץ שלמטה – ארץ ישראל. והארה והמשכה זו – המאירה ב"ארץ" מהחכמה העליונה, היא מתחדשת באור חדש ממש בכל שנה ושנה, – שכל שנה מאיר אור חדש שלא היה כמוהו אף פעם אור כזה, כי הוא יתברך וחקמתו אחד בתכלית היחוד, ונקרא בשם "אור-אין-סוף-ברוך-הוא", שאין סוף ואין קץ למעלת נדלת האור והחיות הנמשך ממנו ויתברך ומחכמתו, בעליו אחר עליו, עד אין קץ ותכלית, לרום הפעולות למעלה מעלה. – הרי כיוון שאין סוף ותכלית לעליונות ההמשכות הנמשכות מ"חכמה עלאה", מהחכמה העליונה, הרי מבלי הבט עד כמה נעלה, במדרגה, האור שנמשך בשנה שעברה – יכול להימשך אור נעלה יותר בשנה החדשה, ובכל שנה ושנה

34. משלי ג, יט. 35. קהלת ז, יב. 36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (שה"ש נ, ב): ודאי גם בח"ע נמשך אור"ח זה מלמע' כו". 37. ר"ה ח, א. 38. תהלים לו, י. 39. בראשית ב, כא.

ויום, נמשכין מחין עליונים יותר בכל תפלת השחר, ואינן מחין הראשונים שנסתלקו אחר התפלה, – של אתמול, רק גבוהין יותר. ודרך כלל בכללות העולם – לא רק באדם (כמו בשעת התפלה) אלא בכל העולם, ב"שית אלפי שנין", – בשעת אלפי שנה של קיום העולם⁴⁰, כן הוא בכל ראש השנה וראש השנה. – שבכל ראש השנה נמשכים מוחין חדשים – חיות עליונה וחדשה.

בתורת הקבלה שאדם הכוונה ל"אדם העליון", בחינת ז"א דאצילות (בחינת המדות של עולם האצילות), ו"ויפל אלקים תרדמה" – הסתלקות המוחין מו"א (מהמדות), כפי שהדבר בשעת השינה שהשכל מסתלק, ואז נמשכים מוחין חדשים ל"מלכות" שלא על ידי ז"א (שלא על ידי המדות), שכן, המוחין החדשים האלה הם למעלה מאשר כפי שהיה כש"מלכות" קבלה על ידי ז"א. וכפ"טי פ"טיות, כן הוא בכל יום

אגרת הקדש

הוא בכל יום ויום נמשכין מוחין עליונים יותר בכל תפלת השחר ואינן מוחין הראשונים שנסתלקו אחר התפלה רק גבוהין יותר ודרך כלל בכללות העולם בשית אלפי שנין כן הוא בכל ר"ה ור"ה.

שבת קודש ט"ז אלול

ה"מלכות" עומדת בעליה והסתלקות, ש"ינרד – אחרי התקיעות, אור חדש עליון יותר שלא היה מאיר עדין מימי עולם אור עליון כזה, והוא מתלבש ומסתתר ב"ארץ החיים" שלמעלה – ב"מלכות" של עולם ה"אצילות", מקור כל העולמות והנבראים, ושלמטה, – בארץ ישראל, ההשפעה בעולם זה עוברת דרך ארץ ישראל, בתחילה באה החיות בארץ ישראל, ומארץ ישראל היא נמשכת בכל העולם, להחיות את כל העולמות כל משך שנה זו. אך גלויי מהסתתר הנה, – אור זה נהיה מוסתר בארץ החיים שלמעלה ושלמטה, וכדי שאור זה יתגלה ויושפע שפע חיות בעולמות ובנבראים, הרי זה, תלוי במעשה התחתונים וזכותם ותשובתם בעשרת ימי תשובה, – כפי מדת הזכות שזכו, והתשובה שעשו במשך עשרת ימי

וזהו שכתוב: "תמיד עיני ה' אלהיך בה", ש"ע"ינים הם בנינים להמשכת והארת אור החכמה, שלכן נקראו חכמים "עיני העדה"⁴¹, – שכן בהם מאיר אור החכמה המצויין בכינוי "עינים", ו"אורא דארץ ישראל מחכים"⁴². – האור של ארץ ישראל מחכים, מפני ששם מאירה בחינת ה"חכמה", הרי "תמיד עיני ה' אלקיך" – שתמיד מאירה שם בחינת ה"חכמה". והארה והמשכה זו, אף שהיא תמידית, אף-על-פי-כן אינה גבוהה ומדרגה אחת – ושזה, לבדה מימי עולם, אלא שבכל שנה ושנה הוא אור חדש עליון, כי האור שנתחדש והאיר בר"ה זה הוא מסתלק בער"ה הבאה לשרשו. וז"ש מרשית השנה ועד אחרית שנה לבדה ולכן כתיב מרשית חסר א' רומז שהסתלקות האור שמתלק כליל ר"ה עד אחר התקיעות שיוורד אור חדש עליון יותר שלא היה מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה והוא מתלבש ומסתתר בארץ החיים שלמעלה ושלמטה להחיות את כל העולמות כל משך שנה זו אך גלויי מהסתתר הזה תלוי במעשה התחתונים וזכותם ותשובתם בעשרת ימי תשובה וז"ל:

התשובה, באותה מדה מתגלה האור החדש והנעלה יותר שנמשך בראש השנה, ודי למכין: לסיכום: הוסבר באגרת זו, שהאור האלקי של "החכמה" ד"אצילות" המאיר בארץ ישראל, הוא בכל שנה בחוספה בכמות ובאיכות, יותר אור, ואור נעלה יותר. על דרך זה על הצדקה של ארץ ישראל להיות באופן כזה, שבכל שנה תינתן בחוספה בכמות ובאיכות. מסיים האגרת יוצא, שהדבר נוגע גם להתגלות האור, שהאור שירד באופן של הסתר – הרי כדי שיתגלה יותר ויותר – תלוי הדבר בריבוי מתן הצדקה לארץ ישראל יותר ויותר.

ועד אחרית שנה" לבדה. – ולא כתוב "לעולם ועד", שכן, ההמשכה הנמשכת בראש השנה היא רק לאותה שנה, ובערב ראש השנה היא מסתלקת כדי שיימשך אור חדש ונעלה יותר. ולכן כתיב – כתוב, "מרשית חסר א'" – שהיה צריך להיות כתוב "ראשית" (באל"ף אחרי הרי"ש) וכאן כתוב בלי אל"ף – וטעמו של דבר על פי פנימיות, הוא: רומז על הסתלקות האור שמתלק כליל ראש השנה עד אחר התקיעות, – שאו פנימיות החיות של העולם היא בהסתלקות, שכן אז "עליית המלכות", פנימיות

40. ר"ה לא, א. 41. ראה שלח טו, כד. תענית כד, א. 42. ב"ב קנח, ב.

יום שישי י אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, ששי עם פירש"י.
תהלים: נה"נט. כח"ל.
תניא: וז"ש והי' . . . כל חטאתם.

גדולי זקני חסידי רבינו הזקן היו אומרים, אשר "יחידות" פירושו: קלאר, אָפּגעשטעלט, פאראיינציגט [ברור, קבע, מאוחד]. – מקור ג' פירושים אלו הוא בדרו"ל: שקלים פ"ו מ"ב, יבמות סב א, בראשית רבה פ"ך – .

זאת אומרת כי ענין היחידות הוא לברר את מצבו, ולקבוע אופן עבודתו בסור מרע ולקרב את המדות הטובות, ולהתקשר בהתאחדות גמורה ולמסור עצמו, איבערגעבען זיך מיט אלע [להתמסר עם כל ה] רצונות.

שבת יא אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצא, שביעי עם פירש"י.
תהלים: ס"סה. לא"ג.
תניא: יג. מה רב . . . בסוכה וגו'.

ש"פ תצא תר"ג בשולחן קדוש היום הואיל הצ"צ לאמר: עוה"ז הוא עלמא דשיקרא, [עולם השקר], לכן הנה גם בהטוב מעורב פסולת, וצריך בירור בדרך מלמטה למעלה ובדרך מלמעלה למטה. העוה"ב הוא עלמא דקשוט [עולם האמת] – הנה גם הדברים בדברי תורה המדברים בענינים הנראים לחסרון, הרי כמו שלומדים אותם בגן עדן הם מעלה. – והתחיל לנגן, והראה בידו הקדושה לאות כי ינגנו אתו. בני הצ"צ התחילו לנגן ואחריהם ענו כל החסידים בקול שיר שהלהיב הלבבות. – כשגמר לנגן אמר הצ"צ: בעלמא דין איז דער טייטש פון דעם מאמר (סנהדרין צט. ב) הלומד תורה לפרקים אז ער לערענט תורה צייטענווייז. אין ג"ע טייטשט מען דעם מאמר אז ער לערענט תורה און די תורה נעהמט איהם פאנאדער, די דברי תורה דערנעמען איהם. [בעולם הזה פירושו של המאמר (סנהדרין צט, ב) "הלומד תורה לפרקים" – שלומד תורה לעיתים; בגן עדן מפרשים את המאמר – שלומד תורה והתורה "מפרקת" אותו לפרקים, דברי התורה "תופסים" אותו.]

יום ראשון יב אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבוא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: סו"סח. לד"ו.
תניא: יד. לעורר . . . 240 מעלה.

המשך הגדול, הידוע בשם "בשעה שהקדימו, תער"ב" התחיל אאמו"ר לאמרו יום א' דחה"ש תער"ב בליובאוויטש, וסיימו ש"פ וירא תרע"ו ברוסטוב, במאמר המתחיל וה' אמר המכסה אני מאברהם. ובו קמ"ד מאמרים.
ויש בכתובים חלק שני שלא אמרו, ולא נחלק למאמרים.

יום שני יג אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבוא, שני עם פירש"י.
תהלים: סט"עא. לז"לט.
תניא: ובכל שנה . . . וד"ל.

החסיד ר' הענדיל סיפר: ידוע הי' לכל החסידים, אשר ביחידות הראשונה היתה העברת הערלה, וואָס ניט וואָס, פון ערלת הלב איז מען גלייך פטור געוואָרען [מהשלא-יהיה – מערלת הלב נפטרו מיד].

יום

ראשון

יום

שני

יום

שלישי

יום

רביעי

יום שלישי

יד אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבוא, שלישי עם פירש"י.

תהלים: עב-עו. מ"מב.

תניא: טו. להבין . . . "קכא" הכלולה מהן.

מהוראות אאמו"ר: להנזר ממלחמת תנופה עד קצה האחרון, לא מפני שאין לנו במה לנצח או מפני מורך לב, אלא מפני שאת כל כוחותינו עלינו להקדיש אך ורק לחיזוק בנינינו, בנין התורה והמצות בקדושה ובטהרה. ועל זה עלינו למסור את נפשותינו במס"נ בפועל ולא רק בכח.

יום

חמישי

יום רביעי

טו אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבא, רביעי עם פירש"י.

תהלים: עז-עח. מג-מה.

תניא: אך צריך . . . "קכב" ומליצה.

התיסדות ישיבת "תומכי תמימים": יום א טו אלול תרנ"ז.

התחלת הלימוד בנגלה ודא"ח: יום ד ח"י אלול תרנ"ז.

בליל שמח"ת תרנ"ט אחרי ההקפות הכריז אאמו"ר: הישיבה שמה "תומכי תמימים", ותלמידים הלומדים ומתנהגים ברוחה שמם "תמימים".

יום

שני

יום חמישי

טז אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבוא, חמישי עם פירש"י.

תהלים: עט-פב. מו-מח.

תניא: והנה כללות . . . "קכג" כמו שית'.

רבינו הזקן פי' המאמר כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, אויף א אידען דארף מען קוקען ווי ער שטייט אין מחשבה הקדומה דא"ק, און דאָרטען שטייט יעדער נשמה מיט אלע דורות וואָס קומען ארויס פון איהר ביז ביאת המשיח גואל צדק, און אז מען טוט א אידען אַ טובה, טוט מען אַ טובה אַט די אלע נשמות עד סוף כל כל הדורות.

שבת

קודש

תרגום חפשי

על יהודי יש להביט כפי שהוא "נמצא" במחשבה הקדומה דא"ק [דרגה עילאית ביותר בקדושה, שהיא מקור בו נשמות ישראל אחודות] ושם "נמצאת" כל נשמה עם כל הדורות של צאצאיה עד ביאת המשיח גואל צדק, וכשעושים ליהודי טובה, עושים טובה לכל הנשמות הללו עד סוף כל הדורות.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י' אלול-ט"ז אלול ה'תשס"ו

יום ראשון

הלכות תפלין פרק ב

א. כיצד כותבין את התפלין? של ראש - כותבין ארבע הפרשיות על ארבעה קלפים, וגוללין כל אחד ואחד לבדו, ומניחין אותן בארבעה בתים שהן מחברין בעור אחד; ושל יד - כותבין את ארבע הפרשיות בארבעה דפיין (עמודים) על קלף אחד, וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו, ומניחו בכית אחד.

ב. וצריך להזהר בפרשיות - שאם עשה הסתומה פתוחה [התחיל פרשה סתומה בתחילת השורה] או הפתוחה סתומה [התחיל פרשה פתוחה באמצע או בסוף השורה], פסלן. ושלש הפרשיות הראשונות, כגון פתוחות; ופרשה אחרונה שהיא "והיה אם שמע", סתומה.

ג. וצריך להזהר במלא וחסר, עד שיהיו ארבעתן כתיבות כמו שהן כתיבות בספר תורה הברוק [המוגה]; שאם כתב חסר מלא - פסל, עד שימחק היתר; ואם כתב המלא חסר - פסל, ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו:

ד. פרשה ראשונה - "קדש לי כל בכור" מלא, "זכור" מלא, "בחזק" חסר, "הוציא" מלא, "יציאים" חסר ואו, "יביאך" מלא, "והאמרי" חסר, "והיבוי" מלא, "לאבתיך" חסר ואו, "העבדה" חסר, "מצת" חסר, "השביעי" מלא, "מצות" מלא, "שאר" חסר, "גבלך" חסר, "בעבור" מלא, "לאות" מלא, "ולזכרון" מלא, "עיניך" מלא, "תורת" מלא, "הוצאך" חסר יוד, "החקה" חסר, "למועדה" מלא.

ה. פרשה שניה - "והיה כי יבאך" חסר, "ולאבתיך" חסר ואו, "חמר" חסר, "בכור" מלא, "בחזק" חסר, "הוציאנו" מלא, "ויהרג" חסר, "בכור" מלא, "מבכר" חסר, "ועד בכור" מלא, "זבח" חסר, "וכל בכור" מלא, "לאות" מלא, "ידכה" כתוב בהא, "ולטוטפת" חסר ואו אחרונה, "עיניך" מלא, "בחזק" חסר, "הוציאנו" מלא.

ו. פרשה שלישית - "שמע": "מאדך" חסר, "לכניך" מלא, "בביתך" בלא יוד שניה, "ובקומך" מלא, "לאות" מלא, "ידך" בלא יוד שניה, "לטוטפת" חסר שני ואוין, "עיניך" מלא, "מזוזות" חסר ואו ראשונה, "ביתך" בלא יוד שניה, "ובשעריך" מלא.

ז. פרשה רביעית - "והיה אם שמע" חסר, "מצותי" בנאו אחת, "יורה" מלא, "ומלקוש" מלא, "ותירשך" חסר ואו, "והשתחיתם" מלא, "ובולה" מלא, "הטבה" חסר, "נתן" חסר, "אתם" חסר, "לאות" מלא, "לטוטפת" חסר ואו שניה, "עיניכם" מלא, "אתם" חסר, "בביתך" בלא יוד שניה, "ובקומך" מלא, "מזוזות" מלא, "ביתך" בלא יוד שניה, "ובשעריך" מלא, "לאבתיכם" חסר ואו.

ח. וצריך להזהר בתגין [כתרים] של אותיות, והן כמו זיגין וקופות על האות שיש להן תג, כמו שהן כתובין בספר תורה; ואלו הן האותיות המתגנות שבארבע פרשיות אלו:

ט. פרשה ראשונה - יש בה אות אחת בלבד, והיא מס סתומה של "ממים", עליה שלש זיגין. פרשה שניה - יש בה חמש אותיות, וכל אחת מהן הא, ועל כל הא מממשפן - ארבע זיגין; והן: הא של "ויהרג", והא ראשונה והא אחרונה של "הקשה", והא של "ויהרג", והא של "ידכה". פרשה שלישית - יש בה חמש אותיות, ואלו הן: קוף של "ובקומך", יש עליה שלשה זיגין; וקוף של "ויקשרתם", יש עליה שלשה זיגין; וטית טית פה של "לטוטפת", על כל אחת משלשפן ארבעה זיגין. פרשה רביעית - יש בה חמש אותיות, ואלו הן: פה של "ואספת", יש עליה שלשה זיגין; ותו של "ואספת", יש עליה זין אחד; וטית טית פה של "לטוטפת", על כל אחת משלשפן ארבעה זיגין. כל האותיות המתגנות, שיש עשרה; ואם לא עשה התגין, או הוסיף וגרע בהן - לא פסל.

י. הלוקח תפלין ממי שאינו ממחה [בקי], צריך לכדקן. לקח ממנו מאה קציצות [בתים], בודק מהן שלש קציצות - או שתיים של ראש ואחת של יד, או שתיים של יד ואחת של ראש: אם מצאם כשרים, החזק זה האיש, והרי בלן כשרין, ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחן צבתיים צבתיים [חבילות חבילות] - בלן צריכות בדיקה; שחזקת הצבתיים, מאנשים הרבה לקוחין.

יא. הכותב תפלין בכתב ידו, או שלקחן מן הממחה, או משאר אדם יכדקן והחזיקן לעורן - לעולם אינו צריך לכדקן פעם אחרת, ואפלו אחר כמה שנים; כל זמן שחפזין שלם, הרי הן בחזקתו, ואין חוששין להן שמא נמחקה אות מתוכן או שנקבה. הלל הנקן היה אומר: 'אלו, משל אבי אמא'.

הלכות תפלין פרק ג

א. שמונה הלכות יש במעשה התפלין - בלן הלכה למשה מסיני, ולפיכך בלן מעכבות, ואם שנה באחת מהן, פסל; ואלו הן: שיהיו מרבעות, וכן תפירתן [בגידין] ברבוע [ארכו כרחבו], ואלכסונן ברבוע, עד שיהיה להן ארבע זויות שוות; ושיהיה בעור של ראש, צורת שין מימין ומשמאל; ושיתרף הפרשיות במטלית [בד]; ושיתרף אותן בשער על המטלית, ואחר כך מכניסין בכתיהן; ושיהיו תופרין אותן בגדין; ושעושין להן [לרצועות] מעברת [מקום מעבר] מעור החפוי שתכנס בה הרצועה, עד שתהא עוברת והולכת בתוף תוכך [כעין גולאה] שלה; ושיהיו הרצועות שחרות; ושיהיה הקשר שלהן, קשר דויע בצורת דלת.

רווחת, שיהיו בכל צד שלש תפירות, עד שיהיו הכל שמים עשרה תפירות, בין של יד בין של ראש; ואם עשה התפירות עשר או ארבע עשרה, עושה. וכל התפירות, יהיה החוט שלהן סובב משתי הרוחות [מב' הצדדים].

יא. וצריך שיגיע החרץ [שבין בית לבית] של תפלין של ראש, עד מקום התפר. ואם היה החרץ נכר כדי שיהיו ארבעה ראשים נראין לכל, ואף על פי שאין החרץ מגיע למקום התפר - כשרות; ואם אין חרצן נכר, פסולות. וצריך להעביר בתוף כל חריץ וחרץ על גבי העור, חוט או משיחה להבדיל בין בית לבית; ומנהג פשוט, להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ וחרץ משלשפון.

יב. וכיצד עושין הרצועות? לוקחין רצועה של עור, רחבה כארץ השעורה; ואם הייתה רחבה מזה השעור, כשרה. וארץ רצועה של ראש - כדי שתקיף את הראש ויקשר ממנה הקשר, ותמתח שתי הרצועות מכאן ומכאן, עד שיגיעו לטבור או למעלה ממנו מעט; וארץ רצועה של יד - כדי שתקיף את הזרוע ויקשר ממנה הקשר, ותמתח רצועה אחת על אצבע אמצעית, ויכרך ממנה על אצבעו שלש פריכות ויקשר. ואם היו הרצועות ארוכות יתר על השעורין האלו, כשרות.

יג. ומכניס רצועה של ראש בתוכך שלה [מקום מעבר הרצועה], ומקיף במדת ראשו, וקושר קשר מרבע, כמין דלת. וקשר זה, צריך כל תלמיד חכמים ללמדו, ואי אפשר להודיע צורתו בכתב, אלא בראיית העין. וכן בשל יד, קושר קשר כמין יוד; ותהיה הרצועה של יד עולה ויורדת בתוף הקשר, כדי שירחיב ויקצר בעת שירצה לקשר על ידו.

יד. הרצועות של תפלין, בין של ראש בין של יד - פניהן החיצונים שחרים, וזו היא ההלכה למשה מסיני. אבל אחריו הרצועות, הואיל ומבפנים הן, אם היו ירקות או לבנות, כשרין; אדמות - לא יעשה, שמא תהפוף הרצועה, ויגנאי הוא לו. ולא יהיו אחריו הרצועה לעולם, אלא כעין הקציצה - אם ירקה, ירקין, ואם לבנה, לבנים. ונזאי הוא לתפלין, שיהיו בלן שחרות, הקציצה, והרצועה בלה.

טו. העור שמחפין בו התפלין, ושעושין ממנו הרצועות, הוא עור של בהמה או חיה או עוף הטהורים, ואפלו נבלות וטרפות שלהן. ואם עשה מעור טמאים, או שחפה תפלין בזהב - פסולות. ועור הרצועות, צריך עבוד לשמן. אבל העור שמחפין בו, אינו צריך עבוד כלל - אפלו עשהו מצה [עור שלא נעבד בקמח ומלח], כשר; ומקומות הרבה, נהגו לעשות אותן בעור מצה.

טז. אין עושין התפלין אלא ישראל, שעשיתן ככתיבתן, מפני השין שעושין בעור, כמו שאמרנו; לפיכך, אם חפן גוי, או תפרן - פסולין. והוא הדין לכל הפסול לכתבן, שלא יעשה אותן.

יז. תפלין של ראש, אין עושין אותה של יד, ושל יד, עושין אותה של ראש - לפי שאין מורידין מקדשה חמורה לקדשה קלה. וכן רצועה של תפלין של ראש, אין

ב. כיצד עושין תפלין של ראש? לוקחין עץ מרבע, ארכו כרחבו כגבהו; ואם היה גבהו יתר על רחבו, או פחות ממנו, אין בכך כלום; ואין מקפידין אלא על ארכו, שיהא כרחבו. וחרפין בו שלשה חריצין, כדי שיעשה לו ארבעה ראשים, כגון זה: . ולוקחין עור, ומרטיבין אותו במים, ומחפין בו את העץ, ומכניסין את העור בין כל חריץ וחרץ; ומכמשיין [מקמטים] אותו והוא רטב, מכאן ומכאן, עד שעושין מן העור דמות שין שיש לה שלשה ראשין מימין המניח תפלין, ודמות שין שיש לה ארבעה ראשין משמאל המניח.

ג. ומניחין את העור על העץ, עד שייבש; ואחר כך חולץ העור מעל גבי האמום [דפוס, תבנית] של עץ, ונמצא העור שיש בו ארבעה בתים פנויין. מכניסין פרשה בכל בית ובית, ומחזירין מקצת העור מלמטה; ותופרין אותו מארבע פנותיו, ומניחין מן העור שלמטה מקום שתפגס בו הרצועה, כמו תוכר, והוא הנקרא 'מעברת'.

ד. וכיצד עושין תפלין של יד? לוקחין עץ מרבע, ארכו כרחבו, ויהיה גבהו כאצבע, או יתר על זה מעט; ומחפין אותו בעור רטב, ומניחין את העור על האמום עד שייבש; וחולץ העור, ומכניס ארבע הפרשיות במקום העץ, ומחזיר מקצת העור מלמטה; ותופרו מארבע פנותיו, ומניחין מן העור תוכר, מקום הרצועה.

ה. כיצד סדור הפרשיות בתפלין של ראש? מכניס פרשה אחרונה שהיא "והיה אם שמע" בבית שהוא על ימין המניח; ו"שמע", סמוכה לה; ו"והיה פי ביאף", בבית שלישי סמוכה ל"שמע"; ו"קדש לי", בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפלין - כדי שיהא הקורא שפניו כנגד פני המניח, קורא על הסדר, כגון זה: . ואם התליף סדור זה, פסולות.

ו. תפלין של יד - כותבין אותה בארבעה דפין [עמודים] בעור אחד, ארץ כספר תורה, על סדרן בתורה, כגון זה: ; ואם כתבן על ארבעה עורות והניחן בבית אחד - יצא, ואינו צריך לדבוקן.

ז. כשהוא גולל הפרשיות, בין של ראש בין של יד, גולל אותן מסופן לתחלתן - עד שתמצא כשתפתח הפרשה, תקרא כל שיטה מתחלתה לסופה.

ח. כשמכניסין את הפרשיות בבתים שלהן, כורכין אותן במטלית, ועל המטלית שער, ואחר כך מכניסין אותן בכתיהן. ושער זה, צריך להיות שער בהמה או חיה טהורה, ואפלו מנבלות וטרפות שלהן; וכבר נהגו כל העם, לכתבן בשער זנב העגלים.

ט. כשתופרין את התפלין, אין תופרין אלא בגידין של בהמה או של חיה טהורה, ואפלו מנבלות וטרפות שלהן. לוקחין הגידין שיש בעקב הבהמה או החיה, והן לבנים קשים, ומרכיין אותן באבנים וכיוצא בהן עד שיעשו כפשתן, וטווין אותן ושוזרין אותן; ובהן תופרין התפלין ויריעות ספר תורה.

י. כשתופרין התפלין, תופרין אותן ברבוע. והלכה

לו לספר, ואפלו להשיב שלום לרבו, עד שניגית של ראש; ואם שח, הרי זו עברה, וצריך לברך ברכה שנייה על מצות תפלין, ואחר כך מניח של ראש.

ז. תפלין - כל זמן שמניחן, מברך עליהן, ואפלו חלץ ולבש מאה פעמים ביום. וכל המצות בלן, מברך עליהם קדם עשייתן; לפיכך, צריך לברך על התפלין של יד, אחר הנחה על הקברת קדם קשירה; שקשירתן, היא עשייתן.

ח. כשחולץ אדם תפלו להצניען בכלי, לא ניח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה; מפני שבשעה שהוא רוצה ללבושן, יפגע בשל ראש תחלה, ונמצא שמניחה [עחבה] ומוציא של יד, לפי שאין לובשין של ראש קדם של יד, ואסור לו לאדם להניח מצוה, ולעבר ממנה למצוה אחרת - אלא מצוה שתבוא לידו של אדם בתחלה, בה הוא מתעסק. לפיכך, צריך להניח של יד למעלה, כדי שפגע בה תחלה וילבש על הסדר.

ט. כלי שהכינו [יחד] להניח בו תפלין, והניחן בו - נתקדש, ואסור להשתמש בו בדברי חל; הכינו ולא הניח בו, או שהניח בו עראי [במקרה] ולא הכינו - לא נתקדש, והרי הוא חל כמות שהיה. ואסור לתלות את התפלין, בין ברצועה בין בתפלה עצמה; אבל תולה הוא את הכיס שהתפלין מנחין בו.

י. זמן הנחת תפלין - ביום, לא בלילה, שנאמר: "מימים ומימה" - "חקה" זו היא מצות תפלין. וכן שבתות וימים טובים, אינן זמן תפלין, שנאמר: "והיו לך לאות", ושבתות וימים טובים הן עצמן אות. ומאימתי זמן הנחתן? משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות ויפירהו, עד שתשקע החמה.

יא. מי שהניח תפלין קדם שתשקע החמה, וחסכה והן עליו - אפלו היו עליו כל הלילה, מתר; ואין מורין דבר זה ברבים, אלא מלמדן את הכל, שלא יניחו תפלין עליהן, אלא יחלצו אותן משתשקע החמה. וכל המניח תפלין לכתחלה אחר שתשקע החמה - עובר בלאו, שנאמר: "ושמרת את החקה הזאת למועדה, מימים ומימה".

יב. היה בא בדרך ותפלין בראשו, ושקעה עליו החמה - מניח ידו עליהן עד שהוא מגיע לביתו, וחולץ. והיה יושב בבית המדרש ותפלין בראשו, וקדש [שבת] עליו היום - מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו, וחולץ; ואם יש בית סמוך לחומה שמשפתמרין בו, מניחן שם. ואם לא חלץ תפלו משתשקעה החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן, ונמצאו עליו כדי לשמרן - מתר.

יג. כל הפטור מקרית שמע, פטור מן התפלין. קטן שיועד לשמר תפלין - אביו לוקח לו תפלין, כדי לחנכו במצוות. חולי מעים, וכל שאינו יכול לשמר את נקביו אלא בצער - פטור מן התפלין; וכל השמאין, בלן חביבין בתפלין כשהורין. מצטערין, ומי שאין דעתו נכונה ומצטער עליו - פטור מן התפלין; שהמניח תפלין, אסור לו להסיח דעתו מהן. כהנים בשעת העבודה, והלוויים

עושין אותה לתפלין של יד. במה דברים אמורים? בשלבושן; אבל תפלין של ראש שלא לבושן אדם מעולם, אם רצה להחזירן ליד, מתר. וכיצד הוא עושה? טולה [מכסה] עליה עור עד שתעשה אחת, וקושרה על ידו.

יח. תפלין שנפסקו [נחתכו] התפירות שלהן - אם היו שתי התפירות זו בצד זו [החיצונה והפנימית שכנגדה], או שנפסקו שלש תפירות אפלו זו שלא כנגד זו - הרי אלו פסולות. במה דברים אמורים? בישנות; אבל בתדשות, כל זמן שפני טבלה קנימת [שעדיין מרובעים הם], פשרות. ואלו הן התדשות? כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפלין, והוא חזק ואינו נכרת - הרי אלו תדשות; ואם אין ראוי לתלות בו, אלא והוא נפסק - הרי אלו ישנות.

יט. רצועה שנפסקה - אין קושרין אותה, ואין תופרין אותה, אלא מוציאה וגוננה, ועושה אחרת. ושיירי הרצועה [שמשתלשלת מקשר הראש ולמטה] פסולין, עד שיהיה ארקה ורובה פשעור, או יתר עליו. ולעולם יזהר להיות פני עור הרצועה [הצד העליון] למעלה בעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו.

הלכות תפלין פרק ד

א. היכן מניחין התפלין? של ראש - מניחין אותן על הקדקד, שהוא סוף השער שכנגד הפנים, והוא המקום שמחו של תינוק רופס [רחן] בו; וצריך לבנו אותן באמצע, כדי שיהיו בין העינים, ויהיה הקשר [של תשרי] בגובה הערף, שהוא סוף הגלגלת.

ב. ושל יד - קושר אותה על שמאלו על הקברת, והוא הבשר התפוח [מנופח ועולה] שבמרפק שבין פרק הפתף ובין פרק הזרוע; שנמצא כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו, תהיה תפלה כנגד לבו, ונמצא מקום: "והיו הדברים האלה... על לבבך".

ג. המניח תפלין של יד על פס ידו, או של ראש על מצחו - הרי זו דרך המינות; העושה תפלתו על גבהו, אין בה מצוה כלל. אשר [שמאלו] - מניח תפלין בימינו, שהיא לו כשמאל; ואם היה שולט בשתי ידיו - מניח אותה בשמאלו, שהיא שמאל כל אדם. ומקום קשירת התפלין ומקום הנחתן, מפי השמועה למדום [מסורת ממשה רבינו ע"ה].

ד. תפלין של ראש, אינה מעצבת של יד, ושל יד, אינה מעצבת של ראש - מפני שהן שתי מצוות, זו לעצמה וזו לעצמה. וכיצד מברך עליהן? על של ראש מברך: 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות תפלין'; ועל של יד מברך: 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו להניח תפלין'.

ה. במה דברים אמורים? בשהניח אחת מהן; אבל אם הניח שתיהן - מברך ברכה אחת, והיא להניח תפלין, וקושר של יד תחלה, ואחר כך מניח של ראש. וכשהוא חולץ, חולץ של ראש תחלה, ואחר כך חולץ של יד.

ו. מי שברך 'להניח תפלין' וקשר תפלין של יד - אסור

כב. הנכנס למרחץ - מקום שבני אדם עומדין לבושין, מתר להניח תפלין; ומקום שבני אדם עומדין שם מקצתן ערמין ומקצתן לבושין, אינו חולץ תפלין ואינו מניח שם תפלין לכתחלה; ומקום שבני אדם עומדין ערמין, חולץ תפלין, ואין צריך לומר שאינו מניח.

כג. לא יהלך אדם בבית הקברות ותפלין בראשו, ואפלו בתוף ארבע אמות של מת או של קבר; וצריך לחלץ תפלין, עד שירחיק ארבע אמות. ולא ילבש אדם תפלין, עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו. הנושא משוי על ראשו - חולץ תפלין של ראש, עד שיקסיר המשוי; ואפלו מטפחת, אסור להניח על הראש שיש בו תפלין, אכל צונגה הוא מצנפתו על תפלין.

כד. בית שיש בו תפלין או ספר תורה - אסור לשמש בו משתו, עד שיוציאן, או יניחן בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו פלני; אכל אם היה הכלי השני מזמן להן - אפלו עשרה פלים, ככלי אחד הן חשויבין. ואם הניחן כלי בתוף פלי, מתר להניחן תחת קראשותיו בין פר לכסת שלא כנגד ראשו, כדי לשמרן, ואפלו אשתו עמו במטה.

כה. קדשת תפלין, קדשה גדולה היא; שכל זמן שתפלין על ראשו של אדם, ועל זרועו - הוא ענו ונרא, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו לדברי האמת והצדק. לפיכך, צריך אדם להשתדל להיותו עליו כל היום - שמצותן, כף היא. אמרו עליו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה, או בלא ציצית, או בלא תפלין.

כו. אף על פי שמצותן ללבשן כל היום - בשעת תפלה, יותר מן הכל; אמרו חכמים: 'כל הקורא קריית שמע בלא תפלין, כאלו מעיד עדות שקר בעצמו'. וכל שאינו מניח תפלין, עובר בשמונה עשה - שהרי בארבע הפרשיות צוה על תפלין של ראש, ועל תפלין של יד. וכל הרגיל בתפלין - מאריך ימים, שגאמר: "אדני עליהם - יהיו".

יום שני

הלכות מזוזה פ"ה

א. כיצד כותבין את המזוזה? כותב שתי הפרשיות "שמע" ו"יהיה אם שמע" על דף (עמוד) אחד, ביריעה אחת; ועושה לה רוח מלמעלה ורוח מלמטה, כמו חצי צפרן. ואם כתבה בשנים בשלשה דפין, כשרה - ובלבד שלא יעשה פזנב (רחב למעלה וקצר למטה), או כמו עגול (כתובה בצורה עגולה), או כקבה (כאהל, קצר למעלה ורחב למטה); ואם עשה כאחת מאלו, פסולה. כתבה שלא על הסדר, גזון שהקדים פרשה לפרשה - פסולה. כתבה בשני עורות - אף על פי שתפרן, פסולה. ספר תורה שבילה ותפלין שבילו - אין עושין מהן מזוזה; ולא מן הגליון (הקלף הריק) של ספר, אין כותבין עליו מזוזה, לפי שאין מורדין מקדשה חמורה לקדשה קלה.

ב. ומצוה לעשות הרוח שבין פרשת "שמע" ל"יהיה אם

בשעה שאומרים שיר על הדוכן, וישראל בשעת מעמדן במקדש - פטורים מן התפלה ומן התפלין.

יד. חזב אדם למשמש בתפלין כל זמן שהן עליו, שלא נסיח דעתו מהן אפלו רגע אחד - שקדשתן גדולה מקדשת הציץ; שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהן אחד ועשרים שם של יוד הא בשל ראש, וכמותן בשל יד.

טו. תפלין צריכין גוף נקי באלישע, שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהן עליו. לפיכך, אסור לישן בהם שנת קבע ולא שנת עראי, אלא אם הניח עליהן סודר, ולא היתה עמו אשה - ויש בהן שנת עראי כיצד הוא עושה? מניח ראשו בין ברקיו, והוא יושב וישן (שארין זו שינת קבע)..

טז. היו תפלין פרוכין בידו - מתר לישן בהם אפלו שנת קבע. ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי; אכל אם נכנס לסעודת קבע - חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטל ידיו (מים אחרונים), ואחר כך יניחם, ויברך על מזונו והוא לבוש בהן.

יז. היה לבוש תפלין, והצריך לבית הפסא - לא יניח תפלין בחרין [שבכותל] הסמוכין לרשות הרבים ויכנס, שמה יטלום עוברי דרכים. כיצד יעשה? אפלו הצריך להשתין מים, חולץ תפלין ברחוק ארבע אמות, וגוללן בבגדו כמין ספר תורה, ואוחזן בימינו כנגד לבו; ויזהר כדי שלא תצא רצועה מתחת ידו טפה, ונכנס ועושה צרכיו. וכשיצא, מרחיק ארבע אמות מבית הפסא, ולובשן.

יח. במה דברים אמורים? בבית הפסא הקבוע, שאין ניצוצות נתזות עליו; אכל בית הפסא עראי - לא יכנס בהן כשהן גלולין, אלא חולץ אותן, ונותנן לחברו לשמרן. ואין מי רגלים קלין (מהגוף בלא ניצוצות) אפלו בבית הפסא הקבוע, אלא בישיבה; ואם היה עפר תחוח (ורח), אפלו בעמידה. היה במקום קשה - יעמד במקום מרווח, כדי שלא ינתזו ניצוצות עליו.

יט. היה לבוש תפלין והצריך לבית הפסא לעת ערב, ולא נשאר מן היום כדי ללבשן אחר שיצא - לא יכנס בהן גלולים כנגדו, ואפלו להשתין מים בבית הפסא הקבוע. אלא כיצד יעשה? חולצן ומניחן בכלין (תיק המיוחד להן) אם היה בו טפה, או בכלי שאינו פלני אף על פי שאין בו טפה, ואוחז הכלי בידו, ונכנס. וכן אם הצריך בלילה - מניחן בכלי, ואוחז הכלי בידו, ונכנס.

כ. שכח ונכנס לבית הפסא והוא לבוש תפלין - מניח ידו עליהן עד שיגמר עמוד (קילוח) ראשון, ויוצא וחולץ, אחר כך נכנס ועושה כל צרכיו; שאם יפסיק בעמוד ראשון, בין בגדולים בין בקטנים - יבוא לידי חלאים שיש בהן סכנה גדולה.

כא. שכח ושמש משתו בתפלין - הרי זה לא יאחז לא ברצועה ולא בקציצה (בית), עד שיטל ידיו; ויטלם, מפני שהידיים עסקניות.

והעמיד מן הכל מזוזה הפתח - פסולה, מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזה הפתח.

ט. מזוזה היחיד, נבדקת פעמים בשבוע (שבע שנים), ומזוזה רבים, פעמים ביובל (חמישים שנה) - שמה נקראה ממנה אות או נחקקה; מפני שהיא קבועה בפתלים, מרקבת.

י. הכל חייבין במזוזה, אפלו נשים ועבדים; ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם. השוכר בית בחוצה לארץ, והדר בפונדק (מלון) בארץ ישראל - פטור מן המזוזה שלשים יום; אבל השוכר בית בארץ ישראל, חייב במזוזה מיד.

יא. המשפיר בית לחברו - על השוכר להביא מזוזה ולקבע אותה, אפלו היה נותן שכר על קביעתה; מפני שהמזוזה חובת הדר היא, ואינה חובת הבית. וכשהוא יוצא, לא יטלנה בידו ויצא; ואם היה הבית לגוי, הרי זה נוטלה כשיצא.

הלכות מזוזה פרק ו

א. עשרה תנאין יש בבית, ואחר כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה, ואם חסר תנאי אחד מהן, פטור מן המזוזה; ואלו הן: שיהיה בו ארבע אמות על ארבע אמות או יתר, ושיהיה לו שתי מזוזות (עמודים מב' צידי הפתח), ויהיה לו משקוף, ויהיה לו [לבית] תקרה, ויהיה לו דלתות, ויהיה גבה השער עשרה טפחים או יותר, ויהיה בית חל (פרט לבית כנסת וכיו"ב), ויהיה עשוי לדירת אדם, ועשוי לדירת כבוד (פרט למרחץ וכיו"ב), ועשוי לדירת קבע.

ב. בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה; ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשנה, אף על פי שהוא עגל, או בעל חמש זוויות, ואין צריך לומר, שאם היה ארכו יתר על רחבו - הואיל ויש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, חייב במזוזה.

ג. אכסדרה, והוא המקום שיש לו שלשה פתלים ותקרה - אף על פי שיש לה שני פצימין (עמודים) ברוח רביעית, פטורה מן המזוזה, מפני שהפצימין להעמיד התקרה הן, ולא משום מזוזות נעשו. וכן תקרה שאין לה פתלים, אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן - אף על פי שהיא כתבנית בית, פטורה, לפי שאין לה מזוזות, שאלו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין.

ד. בית שיש לו מזוזה מכאן ומזוזה מכאן, וכפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף - אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יתר - חייב במזוזה; ואם אין בהן עשרה טפחים - פטור, מפני שאין לו משקוף.

ה. בית שאין לו תקרה, פטור מן המזוזה; היה מקצתו מקרה, ומקצתו אינו מקרה - נראה לי, שאם היה הקרוי כנגד הפתח, שהוא חייב במזוזה. ומעמידין הדלתות, ואחר כך קובעין את המזוזה.

שמע, פירשה סתומה [יסיים הראשונה בסוף השורה ויפסיק ריח ט' אותיות ויתחיל השניה באמצע השורה]; ואם עשה אותה פתוחה, כשרה, לפי שאינה סמוכה לה מן התורה. וצריך להזהר בתגין שבה; ואלו הן התגין שעושין במזוזה:

ג. פירשה ראשונה - יש בה שבע אותיות, על כל אות ואות מהן שלשה זינין; ואלו הן: שין ועין של "שמע", ונון ד"נפשה", ושני זינין של "מזוזת", ושני טיתין של "[ל]טטפת" - ופירשה שניה - יש בה שש אותיות, על כל אחת מהן שלשה זינין; ואלו הן: גימל של "דגגד", ושני זינין של "מזוזת", ושני טיתין של "[ל]טטפת", וצדי של "הארץ". ואם לא עשה תגין, או שהוסיף בהן, או גרע מהן - לא פסל. ואם כתבה שלא בשרטוט [קוים ישרים לישור הכתב], או שלא דקדק במלא וחסר, או שהוסיף בה מבפנים אפלו אות אחת - הרי זו פסולה.

ד. מנהג פשוט, שכותבין על המזוזה מבחוץ, כנגד הרוח שבין פירשה לפירשה, 'שדי'; ואין בזה הפסד, לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין בה מבפנים שמות המלאכים, או שמות קדושים, או פסוק, או חותמות (צורות שונות) - הרי הן בכלל מי שאין לו חלק לעולם הבא; שאלו הטפשים, לא די להן שבטלו המצוה, אלא שעושין מצוה גדולה, שהיא יחוד שמו של הקדוש ברוך הוא ואהבתו ועבודתו, באלו הוא קמיע להננת עצמן, כמו שעלה על לבם הסכל שזה דבר המהנה בהכלי העולם.

ה. ומצוה לכתב "על הארץ" בשיטה (שורה) אחרונה, בין בראש השיטה בין באמצע שיטה; ונהגו כל הסופרים לכתב אותה בשמים ועפרים שיטות, ו"על הארץ" בראש שיטה אחרונה. ואלו הן האותיות שבראש כל שיטה ושיטה, על הסדר: שמע, ה', הדיברים, לכניד, ובשכבד, בין, והיה, מצוה, בכל, יורה, עשב, פן, והשתחויתם, השמים, ואבדתם, ושמתם, אתם, אתם, בדרך, ובשעריך, אשר, על הארץ.

ו. כשכופלין אותה, גוללין אותה מסוף השיטה לתחלתה, עד שתמצא כשיפתח הקורא לקרות, יקרא מראש השיטה לסופה. ואחר שגוללה, מכניסה בשפופרת של קנה או של עץ או של כל דבר, ומחבר אותה אל מזוזות הפתח במסמר, או חופר במזוזות הפתח ומכניס בה המזוזה.

ז. וקדם שיקבענה במזוזות הפתח, מברך תחלה: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקבע מזוזה'; ואינו מברך בשעת כתיבתה, שקביעתה היא המצוה.

ח. תליה במקל (העמוד ליד המזוזה) - פסולה, שאין זו קביעה. הניחה אחורי הדלת (בקר), לא עשה כלום. חפר במזוזות הפתח, והכניס המזוזה כמו נגר, והוא כבדים הקרשים בטבעות - (שהכניסה ברוחב המזוזה) פסולה. העמיק לה טפת (חפר עומק טפח וקבעה), פסולה. חתך קנה והכניס בו מזוזה, ואחר כך חבר הקנה אל קנים אחרים,

ברוך הוא - ויזכר אהבתו, ויעור משנתו ושגיתו [עיסוקו] בהכלי הזמן; וידע שאין שם דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו, והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים, כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו, וציצית בכגדו, ומזוזה בפתחו - מחזק לו שלא יחטא; שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטא, שנאמר: "חנה מלאך ה' סביב ליראי, ויחלצם".

הלכות ספר תורה פרק ז

א. מצות עשה על כל איש ואיש מישראל, לכתב ספר תורה לעצמו, שנאמר: "ועתה, כתבו לכם את השירה הזאת", כלומר: כתבו את התורה, שיש בה שירה זו [שירת "האזינו"] - לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואף על פי שהניחו לו לאדם אבותיו ספר תורה, מצוה לכתב משלו. ואם כתבו בידו, כאלו קבלו מסיני; ואם אינו יודע לכתב, אחרים כותבין לו. וכל המגיע בספר תורה אפלו אות אחת - הרי הוא כאלו כתבו כלו.

ב. המלך מצוה לכתב לו ספר תורה אחר לעצמו לשם המלך, יתר על ספר שהיה לו כשהוא הדיוט - שנאמר: "והיה כשכתו על פסא ממלכתו - וכתב לו..."; ומגיהין אותו מספר העזרה, על פי בית דין הגדול. זה שהיה לו כשהוא הדיוט, מניחו בבית גנזיו; וזה שכתב או שנכתב לו אחר שמלך, יהיה עמו תמיד. ואם יצא למלחמה, ספר תורה זה עמו; ונכנס, והוא עמו; יושב בדין, והוא עמו; מסב, והוא כנגדו, שנאמר: "והיתה עמו, וקרא בו כל ימי חייו".

ג. לא היה לו ספר תורה לעצמו קדם שימלך - צריך לכתב אחר שמלך שגיי ספרי תורה: אחד, מניחו בבית גנזיו; והשני, יהיה עמו תמיד - לא יסור מעמו אלא בלילה, או כשיכנס למרחץ, או לבית הכסא, או לישן על מטתו.

ד. ספר תורה שכתבו שלא בשרטוט [מתחת קוים על הקלף לישור הכתב], או שכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף - פסול; אלא או כלו על הגויל, או כלו על הקלף. וכיצד כותבין ספר תורה? כותב כתיבה מתקנת נאה ביותר: גיית בין כל תבה ותבה, כמלא אות קטנה; ובין כל שיטה [שורה] ושיטה, כמלא שיטה; וארץ כל שיטה ושיטה - שלשים אותיות, כדי לכתב 'למשפחותיכם למשפחותיכם' שלשה פעמים, וזה הוא רחב כל דף [עמוד] ודף. ולא תהא השיטה קצרה מזה, כדי שלא יהיה הדף כאגרת; ולא ארפה יתר על זה, כדי שלא יהו עיניו משוטטות [מחפשות הרבה] בכתב.

ה. לא ימעט [יקטין] הכתב, מפני הרוח שביין פרשה לפרשה [לצורך מרווח תשע אותיות בין פרשה לפרשה]. ונדמנה לו תבה בת חמש אותיות - לא יכתב שתיים בתוך הדף ושלש חוץ לדף, אלא כותב שלש בתוך הדף ושתיים חוץ לדף; לא נשאר מן השיטה כדי לכתב שלש אותיות - מניח המקום פנוי, ומתחיל מתחלת השיטה.

ו. הר הבית הלשכות והעזרות, ובתי כנסיות ובתי מדרשות - שאין בהן בית דירה - פטורין, לפי שהן קדש. בית הכנסת של כפרים שהארוחין דרין בו, חזב במזוזה; וכן בית הכנסת של כרפין, אם היה בו בית דירה. כל השערים שהיו במקדש, לא היה להן מזוזות - חוץ משער ניקנור, ושלפנים ממנו, ושל לשכת פלהדרין; מפני שהלשכה הזאת, היתה בית דירה לכהן גדול בשבועת ימי ההפרשה.

ז. בית הספן, בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות [מחטני יין ושמן] - פטורין מן המזוזה, שנאמר: "ביתך" - ביתך המיוחד לך, פרט לאלו וכיוצא בהן. לפיכך, רפת בקר שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה - חזב במזוזה, שהרי יש בה יחוד לדירת אדם. בית שער, אכסדרה, ומרפסת, והגנה, והדיר - פטורין מן המזוזה, מפני שאינן עשויין לדירה; ואם היו בתים החזבין במזוזה פתוחין למקומות אלו, חזבין גם הם במזוזה.

ח. לפיכך, אחד שערי חצרות, ואחד שערי מבואות [רחוב שחצרות פתוחין אליו], ואחד שערי מדינות ועירות - כלן חזבין במזוזה, שהרי בתים החזבין במזוזה פתוחין לתוכן. ואפלו עשרה בתים, זה פתוח לזה, וזה פתוח לזה - הואיל והפנימי חזב במזוזה, כלן חזבין במזוזה; ומפני זה אמרו: 'שער הפתוח מן הגנה לחצר, חזב במזוזה'.

ט. בית הכסא, ובית המרחץ, ובית הטבילה, ובית הכרסקי [בית עיבוד עורות], וכיוצא בהן - פטורין מן המזוזה, לפי שאינן עשויין לדירת כבוד. ספת החג כהג, ובית שבספינה - פטורין מן המזוזה, לפי שאינן עשויין לדירת קבע. שתי סכות של יוצרין [אומנים], זו לפנים מזו - החיצונה פטורה מן המזוזה, מפני שאינה קבועה. וכן החגיות שבשוקים פטורין מן המזוזה, מפני שאינן קבועים לדירה.

י. בית שיש לו פתחים הרבה - אף על פי שאינו רגיל לצאת ולבוא אלא בפתח אחד מהן, חזב לעשות מזוזה בכל פתח ופתח. פתח קטן שבין בית וצליה, חזב במזוזה. חדר שבבית, אפלו חדר בחדר - חזב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי, ועל שער החדר החיצון, ועל שער הבית; שכלן עשויין לדירה, וקבועין.

יא. פתח שבין בית המדרש או בית הכנסת וביתו - אם היה רגיל לצאת ולבוא באותו הפתח, חזב במזוזה. פתח שבין שני בתים, הולכין אחר הציר של דלת [יתד שלמעלה ושלמטה] - מקום שהציר נראה עמו, שם קובעין את המזוזה.

יב. והיכן קובעין את המזוזה? בתוך חלל הפתח, בטפח הסמוך לחוץ, בתחלת שליש העליון של גבה השער. ואם קבעה למעלה מזה, כשירה, והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח. על ימין הנכנס לבית; ואם קבעה משמאל, פסולה. ובית של שתיים, חזב במזוזה.

יג. חזב אדם להזהר במזוזה, מפני שהיא חובת הכל תמיד. וכל עת שיכנס ויצא, יפגע ביחוד שמו של הקדוש

יב. ספר תורה שאינו מגה, אסור לשהותו יותר על שלשים יום; אלא יתקן, או יגנוז. ספר תורה שיש בו שלש טעויות בכל דף ודף, יתקן; ארבע, יגנוז. ואם היה רב הספר מגה, והשאר יש בו ארבע טעויות בכל דף, ונשאר אפלו דף אחד מאותו השאר המשבש בלא ארבע טעויות - הרי זה יתקן.

יג. במה דברים אמורים? שכתב המלא חסר, שנמצא תולה האותיות ששכח ביני השיטות; אבל אם כתב החסר מלא, אפלו יש בכל דף ודף כמה טעויות, הרי זה מתקנו, מפני שהוא גורד ואינו תולה.

יד. מתר לכתב התורה חמש חמש, כל חמש בפני עצמו, ואין בקו קדשת ספר תורה הם; אבל לא יכתב מגלה בפני עצמה, שיהיה בה (רק כמה) פרשיות. ואין כותבין מגלה לתינוק להתלמד בה; ואם דעתו להשלים עליה חמש, מתר. כתב מגלה שלש שלש תבות בשיטה אחת, מתר.

טו. מתר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד, ומניח בין כל חמש וחמש ארבע שיטין, ובין כל נביא ונביא שלש שיטין, ובין כל נביא ונביא משנים עשר שלש שיטין - שאם בא לחתף, חותף. וסדורן של נביאים, כך הוא: יהושע, ושופטים, שמואל, ומלכים, ורמיה, ויחזקאל, ושעזיה, ותרי עשר; וסדר הכתובים: רות, ותלים, ואיוב, ומשלי, וקהלת, ושיר השירים, וקנינות, ודניאל, ומגלה, ועזרא, ודברי הימים.

טז. כל כתבי הקדש - אין כותבין אותן אלא בשרטוט (מתחת קוים ישרים לישור הכתב), אפלו כמתבן על הגר. ומתר לכתב שלש תבות בלא שרטוט; יתר על זה, אסור.

יז. כרך זה שיש בו ספר תורה נביאים וכתובים - אין קדשתו כקדשת ספר תורה, אלא כחמש מן החמשין; דין [ספר] היתר [על חמשה חומשי תורה], כדין [הספר] הקסר [מחמשת החומשים].

יום שלישי

הלכות ספר תורה פקח ח

א. פרשה פתוחה, יש לה שתי צורות: אם גמר באמצע השיטה, מניח שאר השיטה פנוי, ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השנייה, כגון זה: במה דברים אמורים? שנשאר מן השיטה רוח כשעור תשע אותיות; אבל אם לא נשאר אלא מעט, או אם גמר בסוף השיטה - מניח שיטה שנייה פלה פנויה בלא כתב, ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שיטה השלישית, כגון זה:

ב. ופרשה סתומה, יש לה שלש צורות: אם גמר באמצע השיטה, מניח רוח כשעור [תשע אותיות], ומתחיל לכתב בסוף השיטה מתחלת הפרשה שהיא סתומה, עד שימצא הרוח באמצע, כגון זה: ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הרוח כשעור ולכתב בסוף השיטה תבה אחת - ניח הפל פנוי, וניח מעט רוח מראש שיטה שנייה, ויתחיל לכתב הפרשה הסתומה מאמצע שיטה, כגון זה: ואם גמר בסוף השיטה, מניח מתחלת שיטה השנייה

ו. נודמנה לו תבה בת שתי אותיות - לא יורקנה [יכתבנה] בין הדפין [בין העמודים], אלא יחזר לתחלת השיטה. נודמנה לו בסוף השיטה תבה בת עשר אותיות, או פחות או יתר, ולא נשאר מן השיטה כדי לכתב את פלה בתוך הדף - אם יכול לכתב חצייה בתוך הדף וחצייה חוץ לדף, כותב; ואם לאו, מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת השיטה.

ז. ומניח בין כל חמש וחמש, ארבע שיטין פנויות בלא כתיבה, לא פחות ולא יתר; ויתחיל החמש מתחלת שיטה חמישית. וכשיגמר התורה, צריך שיגמר באמצע שיטה שבסוף הדף; ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה, מקצר ועולה, ויתחיל מתחלת השיטה, ולא יגמר את השיטה ומתפנן, עד שיהיה "לעיני כל ישראל" באמצע שיטה בסוף הדף.

ח. ויזהר באותיות הגדולות, ובאותיות הקטנות, ובאותיות הנקודות [שיש ניקוד מעליהם], ובאותיות שצורתן משנות כגון הפיין הלפופות [מקופלות], והאותיות העקמות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בתגין [כתרים] וכמנינן - יש אות שיש עליה תג אחד, ויש אות שיש עליה שבעה; וכל התגין - כצורתן וזן הן, דקין פחוט השערה.

ט. כל הדברים האלו, לא נאמרו אלא למצוה מן המבחר; ואם שנה בתקון זה, או שלא דקדק בתגין, וכתב האותיות פלן פתקנו, או שקרב את השיטין, או הרחיקן, או האריך בקו, או קצרן - הואיל ולא הרביקן אות לאות, ולא חסר ולא הותיר, ולא הפסיד צורת אות אחת, ולא שנה בפתוחות וסתומות [כדלקמן] - הרי זה ספר כשר.

י. יש דברים אחרים, שלא אמרו אותן בתלמוד - נהגו בהם הסופרים, וקבלה היא בגדם איש מפי איש; והן: שיהיו מנין השיטין שבכל דף ודף, לא פחות משמונה וארבעים, ולא יתר על ששים; ושיהיה הרוח שבין כל פרשה ופרשה, כמו תשע אותיות 'אשר אשר אשר'; ושיהיה בראש השיטין למעלה משירת הים: הבאים ביבשה, ה', מת, במצרים - חמש שיטין; ולמטה מן השירה - חמש שיטין, תחלת כל שיטה מהן כך: ותקח, אתריה, סוס, ויצאו, ויבאו; ויהיה בראשי השיטין למעלה משירת האזינו: ואעידה, אחרי, הדרך, באחרית, להכעיסו, קהל - שש שיטין; ולמטה מנה - חמש שיטין; ויבא, לדבר, אשר, הזאת, אשר.

יא. וכל הדברים האלו, למצוה מן המבחר; ואם שנה לא פסל. אבל אם כתב המלא חסר, או הקסר מלא; או שכתב מלה שהיא קרא [נקראת אחרת מכתבתה] וכתב כקראתה, כגון שכתב "וישכבנה" במקום "וישגלנה", ו"ובטחורים" במקום "ובצעפלים", וכיוצא בהן; או שכתב פרשה פתוחה סתומה, או שכתב סתומה פתוחה; או שכתב השירה [שירת הים או שירת האזינו] כשאר הכתב, או שכתב פרשה אחת כשירה - הרי זה פסול, ואין בו קדשת ספר תורה כלל, אלא כחמש מן החמשין שמלמדן בקו התינוקות.

פתוחות; אלה בני שעיר - סתומה; ואלה המלכים, וישב יצקב, ויהי בעת - שלשתן פתוחות; ויוסף הורד מצרימה - סתומה; ויהי אחר הדברים, ויהי מקץ - שתייהן פתוחות; ויש אליו, ואלה שמות, ואת יהודה - שלשתן סתומות; ויהי אחרי הדברים, ויקרא יצקב, שמעון ולוי, יהודה, זבולן, יששכר - כלן פתוחות, והן שש; דן, גד, מאשר, נפתלי, בן פרת יוסף - חמשתן סתומות; בנימין - פתוחה. מנין הפתוחות, שלש וארבעים; והסתומות, שמונה וארבעים; הכל, אחת ותשעים פרושיות.

ספר ואלה שמות: ויקם מלך חדש, וילך איש, ויהי בימים הרבים - שלשתן פתוחות; ומשה היה רעה - סתומה; וילך משה, ויאמר ה' אל אהרן - שתייהן פתוחות; וידבר אלהים אל משה - סתומה; וידבר ה' אל משה, וידבר ה' אל אהרן - שתייהן פתוחות; ואלה ראשי בית אבותם, וידבר ה' אל משה - שתייהן סתומות; ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך, ויאמר ה' אל משה ואל אהרן - שתייהן פתוחות; ויאמר ה' אל משה כבוד, ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן - שתייהן סתומות; ויאמר ה' אל משה בא - פתוחה; ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן, ויאמר ה' אל משה השכם - שתייהן סתומות; ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה, ויאמר ה' אל משה ואל אהרן - שתייהן פתוחות; ויאמר ה' אל משה השכם - סתומה; ויאמר ה' אל משה, ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה - שתייהן פתוחות; ויאמר ה' אל משה נטה ידך - סתומה; ויאמר... ויהי חשף, ויאמר... עוד נגע אחר - שתייהן פתוחות; ויאמר משה, ויאמר ה' אל משה, ויאמר ה' אל משה ואל אהרן - שלשתן סתומות; ויקרא משה - פתוחה; ויהי בחצי הלילה - סתומה; ויסעו בני ישראל, ויאמר ה' אל משה ואהרן - שתייהן פתוחות; ויהי בעצם - סתומה; וידבר... קדש לי, והיה פי יבאך - שתייהן פתוחות; ויהי בשלח - סתומה; וידבר ה'... וישבו ויחנו, ויאמר ה' אל משה מה תצדק, ויאמר ה' נטה את ידך, אז ישיר משה, ותקח מקים - חמשתן פתוחות; ויסע משה, ויבאו אילמה, ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר - שלשתן סתומות; וידבר ה' אל משה - פתוחה; ויאמר ה' אל משה - סתומה; ויסעו כל עדת, ויבא עמלק, ויאמר ה' אל משה כתב, וישמע יתרו, בחדש השלישי - חמשתן פתוחות; וידבר אלהים את כל הדברים, אנכי, לא תשא - שלשתן סתומות; ויכור - פתוחה; כבוד, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב, לא תענה, לא תחמד, לא תחמד - כלן סתומות, והן שבע; וכל העם - פתוחה; ויאמר ה' אל משה - סתומה; ואלה המשפטים - פתוחה; וכי ימכר, מכה איש, וכי יזד, ומכה אביו, וגנב איש, ומקלל אביו, וכי יריבן, וכי יכה איש, וכי ינצו אנשים, וכי יכה איש - כלן סתומות, והן עשר; וכי יגח שור - פתוחה; וכי יפתח, וכי יגף, פי יגנב איש, פי יבצר איש, פי תצא אש, פי תתן, פי תתן איש - כלן סתומות, והן שבע; וכי ישאל - פתוחה; וכי יפתח, מכשפה, וזבח לאלהים - שלשתן סתומות; אם קסף -

כשעור הרוח, ומתחיל לכתב הסתומה מאמצע השיטה, כגון זה: . נמצאת אומר, שפרשה פתוחה, תחלמה בתחלת השיטה לעולם; ופרשה סתומה, תחלמה מאמצע השיטה לעולם.

ג. ספר תורה שאינו מגה במלא וחסר, אפשר לתקנו ולהגיהו כמו שבארנו; אבל אם טעה ברוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה, או סתומה פתוחה, או שהפסיק ברוח והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, או שכתב כדרך ולא הפסיק ברוח במקום הפרשה, או ששנה צורת השירות (שירת הים והאזינו) - הרי זה פסול, ואין לו תקנה, אלא לסלק את כל הדרך שטעה בו.

ד. ולפי שראיתי שבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסורות שכותבין ומתבררין להודיע הסתומות והפתוחות, נחלקין בדברים אלו, במחלקת הספרים שסומכין עליהן - ראיתי לכתב הנה כל פרשיות התורה, הסתומות והפתוחות, וצורות השירות, כדי לתקן עליהן כל הספרים ולהגיה מהן. וספר שסמכנו עליו בדברים אלו, הוא הספר הידוע במצרים, שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים (כל התורה נביאים וכתובים), שהיה בירושלים מפמה שנים להגיה ממנו הספרים, ועליו היו הכל סומכין, לפי שהגיהו בן אשר, ודקדק בו שנים הרבה, והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו. ועליו סמכתי בספר תורה שכתבתי בהלכתו.

ספר בראשית: יהי רקיע, וקרו המים, יהי מארת, ושרצו המים, תוצא הארץ, ויכלו, אלה תולדות השמים - כלן פתוחות, והן שבע פרשיות; אל האשה אמר, ולאדם אמר - שתייהן סתומות; ויאמר ה' אלהים - פתוחה; והאדם ידע, זה ספר, ויחי אנוש, ויחי קינן, ויחי מהללאל, ויחי ירד, ויחי חנוף, ויחי מתושלח, ויחי למך, ויחי נח - אחת עשרה פרשיות אלו, כלן סתומות; וירא ה', אלה תולדות נח - שתייהן פתוחות; ויאמר אלהים לנח, וידבר אלהים אל נח, ויאמר אלהים אל נח - שלשתן סתומות; ויהיו בני נח, ואלה תולדות בני נח - שתייהן פתוחות; וכנען ילד, ולשם ילד - שתייהן סתומות; ויהי כל הארץ, אלה תולדות שם - שתייהן פתוחות; וארפכשד חי, ושלח חי, ויחי עבר, ויחי פלג, ויחי רעו, ויחי שרוג, ויחי נחור, ויחי תרח - כלן סתומות, והן שמונה פרשיות; ויאמר ה' אל אברהם, ויהי רעב, ויהי בימי אמרפל - שלשתן פתוחות; אחר הדברים, ושרי אשת אברהם, ויהי אברהם, ויאמר אלהים אל אברהם - ארבעתן סתומות; וירא אליו - פתוחה; ויסע משם, וה' פקד - שתייהן סתומות; ויהי בעת ההוא, ויהי אחר, ויהי אחרי הדברים, ויהיו חיי שרה - ארבעתן פתוחות; ואברהם יזן - סתומה; ויסף אברהם, ואלה תולדות ישמעאל, ואלה תולדות יצחק, ויהי רעב - ארבעתן פתוחות; ויהי עשו, ויהי פי יזן יצחק, ויצא יצקב - שלשתן סתומות; וישלח יצקב - פתוחה; ויבא יצקב, ותצא דינה - שתייהן סתומות; ויאמר אלהים, וירא אלהים, ויהיו בני יצקב, ואלה תולדות עשו - ארבעתן

אשה - פתוחה; ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם, ואיש כי ימרט, והבגד - שלששתן סתומות; וינדבר דזאת תהיה - פתוחה; ואם דל - סתומה; וינדבר דכי תבאו, וינדבר דדברו אל בני ישראל - שתייהן פתוחות; ואיש כי תצא - סתומה; ואשה כי תהיה - פתוחה; ואשה כי יזוב - סתומה; וינדבר דאחרי מות, וינדבר דדבר אל אהרן, וינדבר דדבר אל בני ישראל - שלששתן פתוחות; איש איש, ערות אביה, ערות אשת אביה, ערות אחות אביה, ערות אחות אמה, ערות אחי אביה, ערות פלתי, ערות אשת אחיה, ערות אשה וכתה - כלן סתומות, והן שתיים עשרה; וינדבר דדבר אל כל עדת, וכי תבאו אל - שתייהן פתוחות; וכי יגור - סתומה; וינדבר דאשר יתן מזרעו, ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים - שתייהן פתוחות; והכהן הגדול, וינדבר דדבר אל אהרן - שתייהן סתומות; וינדבר דוינצורו, וינדבר דדבר אל אהרן ואל בניו - שתייהן פתוחות; וינדבר דשור או קשב - סתומה; וינדבר דדבר אל בני ישראל, אלה מועדי ה', וינדבר דכי תבאו אל הארץ - שלששתן פתוחות; וספרתם לכם - סתומה; וינדבר דבחדש השביעי - פתוחה; וינדבר דאף בעשור - סתומה; וינדבר דבחמשה עשר יום, וינדבר דצו את בני ישראל, ולקחת סלת - שלששתן פתוחות; ויצא בן אשה - סתומה; וינדבר דהוצא את המקלל, וינדבר דבהר סיני - שתייהן פתוחות; וספרת לה, כי ימוף אחיה, ואיש כי ימכר, וכי ימוף אחיה ומטה, וכי ימוף אחיה עמף, וכי תשיג יד - כלן סתומות, והן שש; אם בחקתי, ואם לא תשמעו לי - שתייהן פתוחות; ואם בזאת - סתומה; וינדבר דאיש כי יפלא - פתוחה; ואם בהמה - סתומה. מגן הפתוחות, שתיים וחמשים; והסתומות, שש וארבעים; הכל, שמונה ותשעים.

ספר במדבר סיני: ויהיו בני ראובן - סתומה; לבני שמעון, לבני גד, לבני יהודה, לבני יששכר, לבני זבולון, לבני יוסף, לבני מנשה, לבני בנימין, לבני דן, לבני אשר, לבני נפתלי, אלה הפקדים, וינדבר דאף את מטה לוי, וינדבר דאיש על דגלו - כלן פתוחות, והן ארבע עשרה; דגל מחנה דן - ארבעתן סתומות; אלה פקודי, ואלה תולדות, וינדבר הקרב, וינדבר ואני, וינדבר דפקד - חמשתן פתוחות; ולקחת, ויאמר דפקד - שתייהן סתומות; וינדבר דקח, וינדבר דנשא, וינדבר דאל תכריתו, וינדבר דנשא - ארבעתן פתוחות; לבני מררי, ופקודי בני גרשון - שתייהן סתומות; וינדבר דצו, וינדבר דאיש או אשה כי יעשו, וינדבר דאיש כי תשטה, וינדבר דאיש או אשה כי יפלא, וינדבר דדבר אל אהרן - חמשתן פתוחות; ובכרך, גאר, ישא, ושמוי, ויהי ביום פלות משה, ויהי המקריב - כלן סתומות, והן שש; ביום השני, ביום השלישי, ביום הרביעי, ביום החמישי, ביום הששי, ביום השביעי, ביום השמיני, ביום התשיעי, ביום העשירי, ביום עשתי עשר, ביום שנים עשר, זאת חנכת, וינדבר דבהעלתך, וינדבר דקח את הלויים

פתוחה; אלהים לא תקלל, לא תשא, כי תפגע, כי תראה, לא תטה - חמשתן סתומות; הנה אנכי - פתוחה; לא תהיה משפלה - סתומה; ואל משה אמר - פתוחה; ויאמר ה' - סתומה; וינדבר ה' - פתוחה; ועשו ארון - סתומה; ועשית שלחן, ועשית מגרת - שתייהן פתוחות; ואת המשכן - סתומה; ועשית את הקרשים - פתוחה; ועשית פרכת, ועשית את המזבח, ועשית את חצר המשכן, ואתה תצוה, ואתה הקרב - חמשתן סתומות; ועשו את האפד - פתוחה; ועשית משבצת, ועשית חשן, ועשית את מעיל, ועשית ציץ, וזה הדבר, וזה אשר מעשה - כלן סתומות, והן שש; ועשית מזבח, וינדבר דכי תשא, וינדבר דועשית כיוור, וינדבר דבשמים - ארבעתן פתוחות; ויאמר דקח לך סמים, וינדבר דראה קראתי - שתייהן סתומות; ויאמר ה' - פתוחה; ויתן אל משה - סתומה; וינדבר דלך רד, ויפן וינד - שתייהן פתוחות; וינדבר דלך עלה - סתומה; ויאמר משה, ויאמר ה' אל משה פסל, ויאמר ה' אל משה כתב - ארבעתן פתוחות; ויקהל משה - סתומה; ויאמר משה, ויאמר משה אל בני ישראל - שתייהן פתוחות; ויעשו כל חכם לב - סתומה; ויעש זריעת - פתוחה; ויעש את הקרשים - סתומה; ויעש בצלאל, ויעש את השלחן, ויעש את המנרה, ויעש את מזבח הקטרת - ארבעתן פתוחות; ויעש את מזבח העלה, ויעש את הכיוור, ויעש את החצור, אלה פקודי, כל הזהב - חמשתן סתומות; ויעש את האפד - פתוחה; ויעשו את אבני - סתומה; ויעש את החשן, ויעש את מעיל - שתייהן פתוחות; ויעשו את הכתנת שש, ויעשו את ציץ, ותכל - שלששתן סתומות; ויביאו את המשכן, וינדבר דכיום החדש - שתייהן פתוחות; ויהי בחדש הראשון, ויקח, ויתן את השלחן, וישם את המנרה, וישם את מזבח, וישם את מסך, וישם את הכיר, ויקם את החצר - כלן סתומות, והן שמונה; ויכס הענן - פתוחה. מגן הפתוחות, תשע וששים; ומגן הסתומות, חמש ותשעים; הכל, מאה וארבע וששים פרושיות.

ספר ויקרא: ואם מן הצאן - סתומה; ואם מן העוף - פתוחה; ונפש כי תקריב, וכי תקרב, ואם מנחה על המזבח, ואם מנחת מרחשת, ואם מקריב - חמשתן סתומות; ואם זבח, ואם מן הצאן, ואם עז, וינדבר, ואם כל עדת, אשר נשיא, ואם נפש, ואם כבש, ונפש כי תחטא - כלן פתוחות, והן תשע; ואם לא תשיג, וינדבר ה' - שתייהן סתומות; ואם נפש, וינדבר דנפש, וינדבר דצו - שלששתן פתוחות; וזאת תורת - סתומה; וינדבר דזה קרבן, וינדבר דדבר אל אהרן, וזאת תורת האשם, וזאת תורת זבח, וינדבר דדבר אל בני ישראל, וינדבר דקח את אהרן - כלן פתוחות, והן שש; ויהי ביום השמיני - סתומה; וינדבר ה' אל אהרן, וינדבר משה, וינדבר ה' אל משה - שלששתן פתוחות; וזה לכם, וכי ימות - שתייהן סתומות; וינדבר דאשה פי תזריע, וינדבר דאדם פי יהיה, נגע צרעת, ובשר - ארבעתן פתוחות; או בשר - סתומה; ואיש או

ולא תנאף, ולא תגנב, ולא תענה, ולא תחמד, ולא תתאנה, את הדברים - בלן סתומות, והן אחת עשרה; שמע ישראל - פתוחה; והיה כי יביאך, לא תנסו, כי ישאלך בך, כי יביאך - ארבעתן סתומות; והיה עקב - פתוחה; כי תאמר - סתומה; כל המצנה, והיה אם שכלת תשפח, שמע ישראל, בעת ההוא, ועתה ישראל - חמשתן פתוחות; כי הארץ, והיה אם שמע, כי אם שמר תשמרון, ראה אנכי, והיה כי יביאך, כי ירחיב, כי יכרית - בלן סתומות, והן שבע; כי יקום - פתוחה; כי יסיתך, כי תשמע, בניס אתם, לא תאכל, את זה תאכלו, כל צפור טהרה - בלן סתומות, והן שש; עשר תעשר - פתוחה; מקצה שלש שנים, מקץ שבע שנים, כי יהיה בך אביון, כי ימכר לך - ארבעתן סתומות; כל הבכור, שמור את חדש - שתיקה פתוחה; שבצה שבעת - סתומה; חג הסכת - פתוחה; שפטים ושטרים, לא תטע לך, לא תזבח, כי ימצא בקרבך - ארבעתן סתומות; כי יפלא - פתוחה; כי תבא, לא יהיה לפנהיגים, וזה יהיה, וכי יבא הלוי, כי אתה בא, כי יכרית - בלן סתומות, והן שש; וכי יהיה איש - פתוחה; לא תסיג, לא יקום עד, כי תצא למלחמה, כי תקרב אל עיר, כי תצור - חמשתן סתומות; כי ימצא חלל - פתוחה; כי תצא למלחמה, כי תהיין לאיש, כי יהיה לאיש, וכי יהיה באיש, לא תראה את שור, לא תראה את חמור, לא יהיה כלי גבר - בלן סתומות, והן שבע; כי יקרא - פתוחה; כי תבנה, לא תחרש, גדלים, כי יקח איש, ואם אמת היה, כי ימצא איש, כי יהיה נער(ה) בתולה, ואם בשדה ימצא, כי ימצא, לא יקח איש, לא יבא פצוע, לא יבא ממזר, לא יבא עמוני, לא תתעב אדמי, כי תצא מנהג, לא תסגיר, לא תהיה קדשה, לא תשיף, כי תדר נדר, כי תבא בכרם, כי תבא בקמת, כי יקח איש אשה, כי יקח איש אשה תדשה, כי ימצא, השמר בנגע הצרעת, כי תשה ברעף, לא תעשק שכיר עני, לא יומתו אבות, לא תטה, כי תקצר, כי תחבלט, כי יהיה ריב, כי ישבו אחים, כי ינצו אנשים, לא יהיה לך בכיסף - בלן סתומות, והן חמש ושלשים; זכור את אשר עשה, והיה כי תבוא - שתיקה פתוחה; כי תכלה לעשר, היום הזה - שתיקה סתומות; ויצו משה וזקני ישראל - פתוחה; וידבר משה, ויצו משה את העם, ארור האיש אשר יעשה פסל, ארור מקלה, ארור מסיג, ארור משגה, ארור מטה, ארור שכב עם כל בהמה, ארור שכב עם אחרת, ארור שכב עם חתנתו, ארור מכה, ארור לקח שחד, ארור אשר לא יקים - בלן סתומות, והן שלש עשרה; והיה אם שמע, והיה אם לא תשמע - שתיקה פתוחה; אלה דברי הברית - סתומה; ויקרא משה, אתם נצבים - שתיקה פתוחה; והיה כי יבאו, כי המצנה, ראה נתתי - שלשתן סתומות; ויילף משה - פתוחה; ויקרא משה - סתומה; ויאמר ה' אל משה הן, האזינו השמים, ויבא משה, וידבר ה' אל משה בעצם, וזאת הברכה - חמשתן פתוחה; וזאת ליהודה - סתומה; ויללוי - פתוחה; לבנימן, וליוסף, ולזבולן, ולגד, ולדן, וילאשר,

- בלן פתוחות, והן ארבע עשרה; וידבר דואת אשר ללויים - סתומה; וידבר דויעשו, וידבר דכי יהיה טמא - שתיקה פתוחה; וביום הקים - סתומה; וידבר דעשה לך, והיה בשנה השנית - שתיקה פתוחה; ויאמר משה לחבב, והיה בנסע - שתיקה סתומות; והיה העם כמתאננים, ויאמר דאספה לי, ויאמר דהינני ה' תקצר, ותדבר מרים - ארבעתן פתוחה; ויאמר ה' פתאם - סתומה; ויאמר ויאביה, וידבר דשלח לך, ויאמר דעד אנה ינאצני, וידבר דעד מתי, וידבר דכי תבאו, וידבר דבבאכם - בלן פתוחה, והן שש; וכי תשגו, ואם נפש אחת - שתיקה סתומות; והיו בני ישראל - פתוחה; ויאמר דמות יומת - סתומה; ויאמר דויעשו להם, ויקח קרח - שתיקה פתוחה; וידבר דהבדלו, וידבר דהעלו, וידבר דאמר אל אלעזר - שלשתן סתומות; וילנו - פתוחה; וידבר דהרמו - סתומה; וידבר דוקח מאתם, ויאמר דהשב, ויאמרו בני ישראל - שלשתן פתוחה; ויאמר ה' אל אהרן - סתומה; וידבר ה' אל אהרן - פתוחה; ולבני לוי - סתומה; וידבר דואל הלויים, וידבר דואת חקת, ויבאו בני ישראל, וידבר דקח את המטה - ארבעתן פתוחה; ויאמר דיען לא האמנתם, וישלח משה - שתיקה סתומות; ויסעו מקדש - פתוחה; וישמע הכנעני - סתומה; ויסעו מהר החר - פתוחה; אז ישיר - סתומה; וישלח ישראל - פתוחה; וירא בלק - סתומה; וישב ישראל, וידבר דפיניחס, וידבר דצרוה, ויאמר ה' - ארבעתן פתוחה; בני שמעון, בני גד, בני יהודה, בני יששכר, בני זבולן, בני יוסף, אלה בני אפרים, בני בנימן, אלה בני דן, בני אשר, בני נפתלי - בלן סתומות, והן אחת עשרה; וידבר ה' - פתוחה; ואלה פקודי הלוי, ותקרבנה - שתיקה סתומות; ויאמר דכן בנות צלפחד, ויאמר דעלה - שתיקה פתוחה; וידבר משה - סתומה; וידבר דצו, וביום השבת, ויבאשי חדשיכם - שלשתן פתוחה; ובחודש הראשון, וביום הבכורים - שתיקה סתומות; ובחודש השביעי - פתוחה; ויבצעשור, ובחמשה עשר, וביום השני, וביום השלישי, וביום הרביעי, וביום החמישי, וביום הששי, וביום השביעי, ביום השמיני - בלן סתומות, והן תשע; וידבר משה, וידבר ה' - שתיקה פתוחה; ויצאו משה ואלעזר, ויאמר אלעזר, ויאמר דשא - שלשתן סתומות; ומקנה רב - פתוחה; ויאמרו אם מצאנו, ויגשו אליי - שתיקה סתומות; ויאמר אליהם משה, אלה מסעי - שתיקה פתוחה; וישמע הכנעני, וידבר דבערבת - שתיקה סתומות; וידבר דצו את בני ישראל, וידבר דאלה שמות האנשים, וידבר דבערבת מואב, וידבר דדבר אל בני ישראל, ויקרבו ראשי - חמשתן פתוחה. מנין הפתוחות, שטים ותשעים; והסתומות, שש וששים; הכל, מאה ושמונה וחמשים פרושיות. ספר אלה הדברים: ויאמר ה' אלי, ונפן ונעבר, וידבר ה', ויאמר ה' אלי ראה, ואתחנן - חמשתן סתומות; ועתה ישראל, כי תוליד בנים, אז יבדיל, ויקרא משה - ארבעתן פתוחה; אנכי, לא תשא, שמור, כבוד, לא תרצה,

לדף, שתי אצבעות. לפיכך, צריך שניית בתחלת כל יריעה ובסופה, רחב אצבע אחת וכדי תפירה - שגמץא קשתתפר היריעה, יהיה בין כל דף ודף בכל הספר כלו, שתי אצבעות. ויניח מן העור בתחלת הספר ובסופו, כדי לגל עמוד. וכל השעורין האלו, למצוה; ואם חסר או הויתר, לא פסל.

ג. כיצד תפון אדם, עד שיעשה הספר שיהיה ארכו כהקפו? מתחיל ומרבע העורות בשנה (ברחבם), ועושה רחב כל עור מהן ששה טפחים, קצב [מדנה] אחד לכל. ואחר כך גולל העורות, ועושה מהן כרף אחד, מהדק ופה ופה; ומוסיף בעורות ומהדק, עד שיעשה הקף הכרף ששה טפחים, שהוא רחב העור. ומודד בחוט של שני, שמקיפו על הכרף.

ד. ואחר כך יעשה כנה שנה, יהיה ארבה ארבעים או חמשים אצבעות; ויחלק אצבע אחת מהן בכנה לשנים ולשלישה ולארבעה חלקים, כדי שידע בו שעור חצי אצבע, ורביע אצבע, וכיוצא בזה החלק. וימדד כל עור ועור בכנה זו, עד שידע כמה אצבע יש בכל עור ועור, כדי שידע כמה אצבע בארף כל הכרף.

ה. ואחר כך לוקח עורות אחרים, שנים או שלשה, לבדק בהן שעור הכתב, וכותב בהן דף אחד. ודבר ידוע, שארף הדף שבע עשרה אצבעות, לפי שהוא מניח גליון למעלה שלש, ולמטה ארבע; אבל רחב הדף, הוא לפי הכתב - אם דק אם עבה. וכן מנין השיטות שבדף, יבואו לפי הכתב, לפי שבין שיטה לשיטה, כמלא שיטה.

ו. ואחר שכותב הדף שבדק בו לפי מה שירצה, ימדד רחב הדף באצבעות הכנה; ויוסיף על רחב הדף שתי אצבעות שבין דף ודף, ויחשב כמה דפין יבואו בכרף שגלל מאותו הכתב שבדק בו, וידע חשבון הדפין. וינראה כמה נכתב בדף זה שבדק בו מן התורה כלה, ומשער לפי הספר שהוא כותב ממנו. ומחשב - אם עלתה כל התורה לפי מנין הדפין, זה הוא הכתב שכותב בו בכרף; ואם הוציא החשבון שהדפין יותר מן התורה [עודף דפים על הכתב], ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין הדפין, ויבדק בדף אחר; ואם הוציא החשבון שהתורה יתר מן הדפין, ימעט בכתב עד שירבה במנין הדפין, ויבדק בדף אחר. וכן בדף אחר דף, עד שיקבא החשבון אחד. מאחר שידע רחב הדפין ושעור הכתב, מתחיל באותו הכרף.

ז. ומחלק כל עור ועור, דפין דפין בשרטוט, כפי רחב הדף שבדק בו, ועלה בחשבון. וכשישאר לו מן העור שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה שבריעה, מניח ממנו רחב אצבע וכדי תפירה, ויקץ השאר ואל יחוש - שבאחרונה יתוסף עורות אחרות על הכרף שגלל, כנגד כל התוספות שקוצץ מכל עור ועור; ואינו צריך לחשב דבר זה, שהכתב מושכו לפי מנין הדפין [מנין הדפים הוא כרוחב הכתב].

ח. וכן הרוצה לעשות רחב הספר יותר על ששה או פחות מששה, על הכרף הזאת הוא מחשב, ויצא ארכו

ועל משה - כלן סתומות, והן שבע. מנין הפתוחות של ספר זה, ארבע ושלשים; והסתומות, מאה ארבע ועשרים; הכל, מאה שמונה וחמשים. ומנין הפתוחות של כל התורה, מאתים ותשעים; והסתומות, שלש מאות ותשעה ושבעים; הכל, שש מאות ששים ותשעה.

צורת שירת האזינו - כל שיטה ושיטה, יש באמצעה רוח אחד [של תשע אותיות] כצורת הפרשה הסתומה, ונמצאת כל שיטה חלוקה לשתיים; וכותבין אותה בשבע ושלשים שיטות. ואלו הן התבות שבראש כל שיטה ושיטה: האזינו, יערף, כשעירם, כי, הצור, אל, שחת, הלה, הלווא, זכר, בהנחל, יצב, כי, ימצאהו, יסבכהו, כנשר, ה', ירפכהו, ויגכהו, חמאת, בני, ודם, שמנת, וינבל, בתועבת, אלהים, לא, ותשפח, מפעס, אראה, בנים, כעסוני, בגוי, ותיקד, ותלהט, חצי, וקטב, עם, גם, אשביטה, פן, ולא, ואין, יבינו, ושנים, ויה', ואיבינו, ומשדמת, אשקלת, וראש, חתום, לעת, וחס, ועל, ואפס, צור, ישותו, יהי, ואין, מחצתי, כי, אם, אשיב, אשכיר, מדם, הרנינו, ונקם. ואלו הן התבות שבראש חצי כל שיטה אחרונה, שהן באמצע הדף: ותשמע, תזל, וכרכיבים, הבו, כי, צדיק, דור, עם, הוא, שאל, בהפרידו, למספר, יעקב, ובתהו, יצנהו, יפרש, ואין, ויאכל, ושמן, עם, עם, וישמן, ויטש, יקנאהו, יזכחו, חדשים, צור, וירא, ויאמר, כי, הם, ואני, כי, ותאכל, אספה, מזי, ושן, מחוץ, אמרתי, לולי, פן, כי, לוי, איכה, אם, כי, כי, ענבמו, חמת, הלא, לי, כי, כי, ואמר, אשר, יקומו, ראו, אני, ואין, ואמרתי, ותאחזו, ולמשנאי, וחרבי, מראש, כי, וכפר.

יב. שירת היס - כותבין אותה בשלשים שיטה: שיטה ראשונה, כדרךה; ושאר השיטות, אחת מניחין באמצעה רוח אחד, ואחת מניחין הרוח בשני מקומות באמצעה, עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש, ונמצא רוח כנגד הכתב וכתב כנגד הרוח. וזו היא צורתה:

כל התורה כלה, בין בשירות בין בשאר הכתב, יתפון שתהא אות סמוכה לחברתה ביותר, ולא תדבק בה ולא תתרחק ממנה - כדי שלא תראה התבה כשתי תבות, אלא יהיה בין אות לאות בחוט השערה; ואם הרחיק אות מאות, כדי שתראה התבה כשתי תבות לתינוק שאינו רגיל, הרי זה פסול, עד שיתקן.

הלכות ספר תורה פירק ט

א. אין עושין ספר תורה, לא ארכו יתר על הקפו, ולא הקפו יתר על ארכו. וכמה הוא ארכו? בגויל [קלף עבה] - ששה טפחים, שהם ארבע ועשרים אצבע ברחב הגודל של יד; ובקלף [שהוא דק יותר] - או פחות או יותר, והוא שיהא ארכו כהקפו. וכן אם עשה בגויל פחות מששה ומעט את הכתב, או יתר על הששה והרחיב בכתב, עד שיהיה ארכו כהקפו - הרי זה כמצוה.

ב. שעור הגליון [שוליים. קלף ריק ללא כתב] מלמטה, ארבע אצבעות; ולמעלה, שלש אצבעות; ובין דף [עמוד]

כחמש מן החמשין שמלמדין בהן התינוקות, ואין בו קדשת ספר תורה, ואין קורין בו ברכים; ואלו הן: (א) אם נכתב על עור בהמה טמאה; (ב) שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעבד; (ג) או שהיה מעבד שלא לשם ספר תורה; (ד) שנכתב שלא במקום פתיכה, על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שער; (ה) שנכתב מקצתו על הגויל, ומקצתו על הקלף; (ו) שנכתב על דוכסוסטוס [חלק העור הפנימי בבהמה]; (ז) שנכתב בלא שרטוט; (ח) שנכתב שלא בשחר העומד [המתקיים זמן רב]; (ט) שנכתב בשאר לשונות; (י) שכתבו גוי וכיוצא בו משאר פסולין; (יא) שכתב האזכרות בלא פונה [שמות הקב"ה]; (יב) שחפר אפלו אות אחת; (יג) שהוסיף אפלו אות אחת; (יד) שנגעה אות באות; (טו) שנפסדה צורת אות אחת, עד שלא תקרא כל עקר, או תדמה לאות אחרת - בין בעקר [בתחילת] הפתיכה, בין בנגב [שניקבה האות], בין בקרע, בין בטשטוש [נמחקה מקצת האות]; (טז) שהחתיק או הקריב בין אות לאות, עד שתראה התכה כשתי תבות, או שתי תבות פתכה אחת; (יז) ששנה צורת הפרשיות; (יח) ששנה צורת השירות; (יט) שכתב בשאר הפתב כשירה; (כ) שתפר היריעות שלא בגידי טהורה. ושאר כל הדברים - למצוה, לא לעכב.

ב. ספר תורה הכשר - נוהגין בו קדשה יתרה וכבוד גדול. ואסור לו לאדם למכר ספר תורה, אפלו אין לו מה יאכל, ואפלו היו לו ספרים רבים, ואפלו ישן לקח בו חדש. לעולם אין מוכרין ספר תורה, אלא לשני דברים - שילמד תורה בדמיו, או שישא אשה בדמיו: והוא, שלא יהיה לו דבר אחר למכר.

ג. ספר תורה שבלה, או שנפסל - נוהגין אותו בכלי חרש, וקורין אותו אצל תלמיד חכמים; וזו היא גניזתו. מטפחות [מעילין] ספרים שבלו, עושין אותן תכריכין למת מצוה; וזו היא גניזתן.

ד. תיק שהוכן לספר תורה, והנח בו; וכן המטפחות, והארון, או המגדל [בימה להנחת הס"ת בעת קריאתו] שמניחין בו ספר תורה, אף על פי שהספר בתוך התיק; וכן הפסא שהוכן להניח עליו ספר תורה, והנח עליו ספר תורה - הפל תשמישי קדשה הן, ואסור לזרקן; אלא כשיבלו או כשישברו, נגזזין. אבל הבימות שעומד עליהן אוזו ספר תורה, והלוחות [הבריות] שכותבין בהן לתינוק להתלמד - אין בהן קדשה. וכן רמוגי כסף וזהב וכיוצא בהן, שעושין לספר תורה לנואי - תשמישי קדשה הן; ואסור להוציאן לחל, אלא אם כן מכר אותן לקנות בדמיהן ספר תורה או חמש.

ה. מתר להניח ספר על גבי ספר, ואין צריך לומר על גבי החמשין. ומניחין חמשין על גבי נביאים וכתובים, אבל אין מניחין נביאים וכתובים על גבי החמשין, ולא חמשין על גבי ספר תורה. וכל כתבי הקדש, אפלו הלכות והגדות - אסור לזרק אותן. הקמיעין [קלפים עם שמות הקודש לסגולה] שיש בהם ענינים של כתבי הקדש - אין

בהקפדו, בלא פחות ולא יותר - והוא, שלא יטעה בהשבון. ט. רחב הגודל האמור בכל השעורין האלו ובשאר שעורי תורה בלה, והוא הבינוני - כפר דקדקנו בשעורו, ומצאנוהו רחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדחק; והן כארץ שמי שעורות ברוח. וכל טפח האמור בכל מקום, הוא ארבע אצבעות מזו; וכל אמה, ששה טפחים. י. ספר תורה שכתבתי אני - רחב כל דף ודף מדפיו, ארבע אצבעות; ושירת הים ושירת האזינו, רחב כל דף משתייהן שש אצבעות; ומגין השיטין שבכל דף ודף, אחת וחמשים; ומגין הדפין של כל הספר, מאתים ששה ועשרים דף; וארץ כל הספר, אלה ושלו מאות וששים ושש אצבעות, בקרוב.

יא. אלו השש אצבעות היתרות בהשבון, לגליון שבתחלת הספר ושבסופו. והעורות שכתבנו בהם, עורות אילים. ובזמן שתראה לכתב על פי המדות האלו, או קרוב להן מעט, הן חסר דף אחד או שנים או שלשה, או יתר דף או שנים או שלשה - לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון, אלא מיד יבוא לך ארכו בהקפדו.

יב. אין עושין ביריעה פחות משלשה דפין, ולא יתר על שמונה דפין; ונדמנה לו יריעה בת תשעה דפין, חולק אותה ארבעה לכאן וחמשה לכאן. במה דברים אמורים? בתחלת הספר, או באמצעו; אבל בסוף הספר, אפלו פסוק אחד בדרך אחד, עושין אותו דף אחד לבדו, ותופרין אותו עם שאר היריעות.

יג. כשתופרין היריעות, אין תופרין אותן אלא בגידין של בהמה או חיה טהורה, ואפלו מנבלות וטרפות שלהן, כדרך שתופרין התפלין; ודבר זה, הלכה למשה מסיני. לפיכך, אם תפרן שלא בגידין, או בגידי בהמה טמאה - פסל, עד שיתיר ויחזור ויתפר בהלכה.

יד. כשתופרין היריעות, אינו תופר כל היריעה בלה מתחלתה ועד סופה, אלא מניח מעט מלמעלה ומעט מלמטה בלא תפירה, כדי שלא תקרע היריעה באמצעה כשיגלגל. ועושה לו שני עצמדים של עץ, אחד בתחלתו ואחד בסופו. ותופר העור ששיר בתחלה ובסוף על העצמדים בגידין, כדי שיהא נגלל עליהן; וירחיק בין העמוד והכתב שבדף.

טו. ספר תורה שנקרעה בו יריעה - בתוך שתי שיטות [בתוך הכתב בין אות לאות], יתפר; בתוך שלש, לא יתפר. במה דברים אמורים? בישן שאין עפצו [מי פרי האלו שבו עובד הקלף] נפר; אבל אם נפר הגויל שהוא עפיץ - תופר, ואפלו קרע הבא בתוך שלש. וכן בין דף לדף, ובין תכה לתכה - יתפר. וכל הקרעים - אין תופרין אותן, אלא בגידין שתופרין בהן היריעות זו לזו; ובכל הקרעים - יתפר שלא תחסר אות אחת, או תשתנה צורתה.

הלכות ספר תורה פרק י

א. נמצאת למד, שעשרים דברים הן, שכל אחד מהן פוסל ספר תורה; ואם נעשה בו אחד מהן - הרי הוא

א. 'ציצית', מפני שהוא דומה לציצית הראש, שנאמר: 'ויקחני בציצת ראשי'. וזה הענף - הוא הנקרא 'לָבָן'. מפני שאין אנו מצוין לצבועו. ואין לחוט הענף מנין מן התורה.

ב. ולוקחין חוט צמר שנצבע בעין הרקיע, וכורכין אותו על הענף; וחוט זה, הוא הנקרא 'תכלת'. ואין למנין הכריכות שכורף חוט זה שיעור מן התורה.

ג. נמצאו במצוה זו, שתי צוויות - שיעשה על הפנף ענף יוצא ממנה, ושיכרף על הענף חוט תכלת, שנאמר: "ועשו להם ציצת... ונתנו על ציצת הפנף, פתיל תכלת".

ד. התכלת, אינו מעכב את הלָבָן; והלָבָן, אינו מעכב את התכלת. כיצד? הרי שאין לו תכלת, עושה לָבָן לבדו; וכן אם עשה לָבָן ותכלת, ונפסק הלָבָן, ונתמעט עד הפנף, ונשאר התכלת לבדו - כשר.

ה. אף על פי שאין אחד מהן מעכב את חברו, אינן שתי מצוות, אלא מצות עשה אחת היא; והלובש טלית שיש בה לָבָן, או תכלת, או שניהם כאחד - הרי קיים מצות עשה אחת. אמרו חכמים הראשונים: "והיה לכם לציצת", מלמד ששניהם מצוה אחת. וארבע הציציות מעכבות זו את זו, שארבעתן מצוה אחת.

ו. כיצד עושין הציצית? מתחיל מן טלית שהיא סוף הצריג, ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה, ולא פחות מקשר גודל [מפרק ראשון של האצבע עד הציפורן]; ומכניס שם ארבעה חוטין, וכופלן באמצע - נמצאו שמונה חוטים משלשלין [משתלשלים], תלויין מן הקרן. וארף החוטין השמונה, אין פחות מארבע אצבעות; ואם היו יותר על כן, אפלו אמה או שתיים - כשרות. וכל האצבעות [שיעורן -], בגודל ויהיה אחד משמונת החוטין, חוט תכלת; והשבעה, לָבָן.

ז. ולוקחין חוט אחד מן הלָבָן, וכורף בו פריכה אחת על שאר החוטין בצד [בשפת הפגד, ומניחו; ולוקחין חוט התכלת, וכורף בו שתי פריכות בצד פריכה של לָבָן, וקושר. ואלו השלש פריכות, הם הנקראין 'חליה'. ומרחיק מעט, ועושה חליה שנייה בחוט של תכלת לבדו; ומרחיק מעט, ועושה חליה שלישית; וכן עד חליה אחרונה, שהוא כורף בה שתי פריכות של תכלת, וכריכה אחרונה של לָבָן - מפני שהתחיל בלָבָן, מסיים בו, שמעלין בקדש, ולא מורדין. ולמה יתחיל בלָבָן? כדי שיהא סמוך לפנף מינה [מיו הכנף]. ועל דרך זו, הוא עושה בארבע הפנפות.

ח. כמה חליות הוא עושה בכל פנף? לא פחות משבע, ולא יותר על שלש עשרה; וזו היא מצוה מן המבחר. ואם לא כרף עליה אלא חליה אחת, כשרה; ואם כרף התכלת על רב הציצית, כשרה. ונזאי התכלת - שיהיו כל החליות בשליש החוטין המשלשלין, ושני שלישיהן ענף [שאינו כרוך]. וצריך לפרדו [שהיה החוטים נפרדים], עד שיהיה בציצית שער הראש.

ט. העושה לָבָן בלא תכלת - לוקחין אחד משמונת החוטין, וכורף אותו על שאר החוטין עד שלישיהן, ומניח

וכנסיין בהן לבית הכסא, אלא אם כן היו מחפות עור. ו. לא יאחו אדם ספר תורה בזרועו, ויכנס בו לבית המרחץ, או לבית הכסא, או לבית הקברות - אף על פי שהוא כרוף במטפחות, ונתון בתוף התיק שלו. ולא יקרא בו, עד שירחיק ארבע אמות מן הקבר, או מן המת, או מבית הכסא. ולא יאחו הספר כשהוא ערם. ואסור לישוב על מטה שספר תורה עליה.

ז. בית שיש בו ספר תורה - אסור לשמש מטתו בו, עד שיוציאנו, או עד שניחננו בכלי, ויתן הכלי בכלי אחר שאינו מזמן לו [מיוחד, מיוחד]; אבל אם היה מזמן לו - אפלו עשרה פלים זה בתוף זה, בכלי אחד הן. או עד שיעשה לו מחצה גבוהה עשרה טפחים, אם אין לו בית אחר; אבל אם יש לו בית אחר - אסור לשמש מטתו, עד שיוציאנו.

ח. כל הטמאין, ואפלו נדות, ואפלו גוים - מתרין לאחו ספר תורה, ולקרות בו; שאין דברי תורה מקבלין טמאה. והוא, שלא יהיו ידיו מטופות, או מלכלכות בטיט; אלא ירחצו ידיהן, ואחר כך יגעו בו.

ט. כל הרואה ספר תורה כשהוא מהלך, חייב לעמד מפניו. ויהיו הכל עומדין, עד שיעמד זה שהוא מהלך בו, כשיגיעו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם; ואחר כך, יהיו מתרין לישוב.

י. מצוה ליחד לספר תורה מקום, ולכבד אותו המקום, ולהדרו יתר מדי; ודברים שבלוחות הברית, הן הן שפכל ספר וספר. לא ירק אדם כנגד ספר תורה, ולא יגלה ערוותו כנגדו, ולא יפשוט רגליו כנגדו, ולא יניחנו על ראשו כמשוי. ולא יחזיר אחוריו לספר תורה, אלא אם כן היה גבוה ממנו עשרה טפחים.

יא. היה מהלך ממקום למקום וספר תורה עמו - לא יניח ספר תורה בתוף השק, ויניחנו על גבי החמור וירכב עליו; ואם היה מתפחד מן הגנבים, מתר. ואם אין שם פחד - מניחו בחיקו כנגד לבו, והוא רוכב על הבהמה והולך.

יג. כל מי שיושב לפני ספר תורה, ישוב בכבוד ראש ובאימה ופחד, שהוא העד הנאמן על כל באי עולם, שנאמר: "והיה שם בך לעד"; ויכבדנו כפי כחו. אמרו חכמים הראשונים: 'כל המחלל את התורה, גופו מחלל על הבריות; וכל המכבד את התורה, גופו מכבד על הבריות'.

ברוך רחמנא דסייען

יום רביעי

הלכות ציצית

מצות עשה אחת, והיא - לעשות ציצית על כנפי הכסות. ובאור מצוה זו - בפרקים אלו.

הלכות ציצית פרק א

א. ענף שעושין על כנף הפגד ממין הפגד - הוא הנקרא

תופרה במקומה; בתוך שלש, לא יתפר. נתמעטה וזית של בגד שבין חוטי הציצית ובין סוף האריג - אפלו לא נשאר מן האריג אלא כל שהוא, כשרה. וכן אם נתמעטו חוטי הציצית - אפלו לא נשתיר מהן אלא פדי עניבה, כשרה; ואם נפסק החוט מעקרו, אפלו חוט אחד - פסולה.

הלכות ציצית פ"ב

א. תכלת האמורה בתורה בכל מקום, היא הצמר הצבוע כפתוף שבכחל (כצבע כחול המעורב בצבע לבן); וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין בטהרו של רקיע (כשהוא ללא עננים). והתכלת האמורה בציצית, צריך שתהא צביעתה צביעה ידועה, שעומדת בפניה, ולא תשתנה. וכל שלא נצבע באותה הצביעה, פסול לציצית; אף על פי שהוא כעין הרקיע, כגון שצבעו באיסטיס (מין צבע) או בשאר המשחירין (הצובעים בצבע כחול חזק) - הרי זה פסול לציצית. ורחל בת עז (שאמה עז ואביה איל), צמרה פסול לציצית.

ב. כיצד צובעין תכלת של ציצית? לוקחין הצמר, ושוּרין אותו בסיד; ואחר כך מכבסין אותו, עד שיהיה נקי; ומרתיחים אותו באהל (מין צמח) וכיוצא בו, כדרך שהצבועין עושין פדי שיקלט את העין (הצבע). ואחר כך מביאין דם חלזון, והוא דג שדומה עינו (מראהו) לעין (צבע) הים, ודמו שחר פדיו, וכן המלח הוא מצוי. ונותנין את הדם ליורה, ונותנין עמו סממנין (מיני צבעים); כמו הקמונא וכיוצא בה, כדרך שהצבועין עושין; ומרתיחין אותו, ונותנין בו הצמר, עד שיעשה כעין הרקיע. וזו היא צורת תכלת של ציצית.

ג. תכלת של ציצית, צריכה צביעה לשמה; ואם צבעה שלא לשמה, פסולה. והיורה שיש בה הצבע - אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו, נפסלה היורה בלה. אלא כיצד יעשה? לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן, ומניח בו מעט צמר שבדק בו; ושורף את שבדק, שהרי נצבע לבדיקה. ושורף הצבע שבכלי שבדק בו, שהרי פגמו ופסלו; וצובע התכלת בשאר הצבע, שלא נפגם.

ד. התכלת אינה נלקחת אלא מן הממחה - חוששין, שמא לא נצבעה לשמה. ואף על פי שנלקחה מן הממחה, אם נבדקה ונדע שנצבעה באחד משאר צבוענין המשחירין שאינן עומדין - פסולה.

ה. כיצד בודקין אותה עד שידע אם נצבעה כהלכתה, אם לאו? לוקחין תבן וריר (נחל) של שבלול (מין שרץ), ומי ורגלים שנתחמצו (שעברו עליהם) ארבעים יום; ושוּרין התכלת בכלן, מצת לעת. אם עמדה בעינה (בצבעה) ולא פקת (כחתה), כשרה. ואם פקת - לוקחין בצק של שעורין שמעפשיין (מחמיצים) אותו למוריס (מיין דגים), ונותנין את זה התכלת שנסתנת בתוכו, ואופה בצק פתנור; ומוציאין התכלת מן הפת, ורואין אותה: אם פקת ממה שהיתה, פסולה; ואם הוסיף עינה (התחזק צבעה), והשתרה יותר ממה שהיתה קדם אפיה - כשרה.

שני שלישיהן ענף. וכריכה זו - אם רצה לכוף אותה חליות חליות, כעין שכורף בתכלת - הרשות בידו, וזה הוא מנהגנו; ואם רצה לכוף בלא מנין חליות, עושה. כללו של דבר - יתפנו להיות הכרוף שלישי, והענף שני שלישי. ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן; ואם כרוף הלכן על רב החוטין, או שלא כרוף אלא חלקה אחת - כשרה.

י. אחד חוטי הלכן, ואחד חוטי התכלת - אם רצה לעשות שזורין (מכמה חוטים), עושה; אפלו היה החוט כפול משמונה חוטין, ושזור עד שנעשה פתיל אחד - אינו נחשב אלא חוט אחד.

יא. חוטי ציצית, בין לבן בין תכלת - צריכין טויה לשם ציצית. ואין עושין אותן, לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצין ביניהן, ולא מן הנימין (שערות) הנתלשין מן בהמה, ולא משיורי שתי שהאורג משיר בסוף הבגד - אלא מן הגזה של צמר, או מן הפשתן. ואין עושין אותן, לא מן הצמר הגזול, ולא משל עיר הגדחת (שעבדה עבודה זרה), ולא משל קדשים; ואם עשה, פסולה. המשתתה לבהמה, צמרה פסול לציצית; אבל המשתתה לפשתן הנוטע - הרי זה כשר, שהרי נשתנה.

יב. ציצית שעשה אותה גוי - פסולה, שנאמר: "דבר אל בני ישראל... ועשו להם ציצת"; אבל אם עשה אותה ישראל בלא פונה, כשרה. וציצית שנעשת מן העשוי מקדם, פסולה.

יג. כיצד? הביא כנף (מבגד אחר) שיש בה ציצית, ותפרה על הבגד - אפלו יש באותה הכנף אמה על אמה, פסול, שנאמר: "ועשו להם ציצת", ולא מן העשוי - שהרי זה דומה למי שנעשת מאליה. ומתיר להתיר ציצית מבגד זה, ולתלותה בבגד אחר, בין לבן בין תכלת.

יד. תלה החוטין בין שתי כנפים מזו לזו, וקשר כנף זו כהלכתה וכנף זו כהלכתה, ואחר כך חתכן באמצע, ונפרדו זה מזה - פסול; שהרי בעת שקשרן היו פסולין, לפי ששתי הכנפים מערות (מחוברות) זו בזו בחוטין שביניהן, ובשעה שפסקן, נעשו שתי ציציות - נמצא עושה מן העשוי.

טו. הטיל ציצית על ציצית (ארבע ציציות בנוסף לארבע ציציות) - אם נתפנו לבטל את הראשונה - מתיר הראשונה או חתכה, וכשרה. ואם נתפנו להוסיף - אף על פי שחתך אחת משתיהן, הרי זו פסולה; שהרי כשהוסיף פסל הכל, וכשהתיר או חתך התוספת, נמצא השאר נעשה מן עשוי, שעשיתו הראשונה פסולה היתה.

טז. וכן המטיל לבעלת שלש (כנפים), ואחר כך השלימה לארבע (הוסיף כנף רביעית), והטיל לרביעית - בלה פסולה, שנאמר: "תעשה", ולא מן העשוי.

יז. אין כופלין את הטלית לשנים, ומטילין ציצית על ארבע כנפיה כשהיא כפולה, אלא אם כן תפרה בלה, ואפלו מרוח אחת.

יח. נפסק הכנף שיש בה הציצית - חוץ לשלש אצבעות,

ה. כסות של צמר - עושין לכן שלה חוטי צמר; וכסות של פשתן - עושין לכן שלה חוטי פשתן, ממינה. ושאר בגדים, עושין לכן של כל מין ומין ממינו - כגון חוטי משי לכסות משי, וחוטי נוצה [צמר עזים] לכסות נוצה. ואם רצה לעשות לכן של שאר מינים מצמר או מפשתים, עושה; מפני שהצמר והפשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן. ושאר מינין - במינן, פוטרין; שלא במינן, אין פוטרין.

ו. ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן, או חוטי פשתן בכסות של צמר, אף על פי שהוא לכן לבדו, בלא תכלת? בדין הוא שיהא מתר, שהשעטנו מתר לענין ציצית, שהרי התכלת צמר היא, ומטילין אותה לפשתן. ומפני מה אין עושין כן? מפני שאפשר לעשות הלכן שלה ממינה, וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם יכול אתה לקיים את שניהם, הרי מוטב; ואם לאו, יבוא עשה וידחה את לא תעשה. וכאן, אפשר לקיים את שניהם.

ז. כסות של פשתן - אין מטילין בה תכלת, אלא עושה הלכן בלבד של חוטי פשתן; לא מפני שהציצית נדחית מפני השעטנו, אלא גזירה זו מדברייהם [מדבריו], שמא יתפסה בה בליילה שאינו זמן חיוב ציצית, ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה - שחובת הציצית ביום, ולא בלילה, שנגאמר: "וראייתם אתו", בשעת ראיה. וסומא, חייב בציצית - אף על פי שאינו רואה, אחרים רואין אותו.

ח. מתר לאדם ללבש ציצית בלילה, בין בחל בין בשבת, ואף על פי שאינו זמנה, ובלבד שלא יברך; ומאימתי יברך על הציצית בשחר? משיכיר בין תכלת שבה ללכן שבה. וכיצד מברך עליה? 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו להתעטף בציצית'. וכל זמן שמתעטף בה ביום, מברך עליה קדם שיתעטף; ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה, מפני שסוף המצוה הוא שיתעטף בה.

ט. ומתר להכנס בציצית לבית הפסא ולבית המרחץ. נפקו לו חוטי לכן, או תכלת - זורקן באשפה, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה. ואסור למכר טלית מצוצת לגוי, עד שיתיר ציציותיה; לא מפני שיש בגופה קדושה - אלא שמא תעטף בה, ויתלוה עמו ישראל, וידמה שהוא ישראל, ויהרגנו. נשים ועבדים וקטנים, פטורין מן הציצית מן התורה; ומדברי חכמים, שכל קטן שיודע להתעטף, חייב בציצית, כדי לחנכו במצוות. ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית, מתעטפים בלא ברכה; וכן שאר מצוות עשה שהנשים פטורות מהן - אם רצו לעשות אותה בלא ברכה, אין ממחין בינן. בטמאים ובנדבונגוס [ספקי זכר ספקי נקבה], חייבין בכלן [בכל המצוות] מספק; לפיכך אין מברכין, אלא עושין בלא ברכה.

י. היאך חיוב מצות הציצית? כל אדם שהוא חייב לעשות מצוה זו - אם יתפסה בכסות הראויה לציצית - יטיל לה

ו. חצר [כפר או מושב] שמוכרין בה התכלת, והיו מחזקין בכשרות - לוקחין ממנה סתם, ואין צריך בדיקה, והרי היא בחזקתה, עד שתחשד. המפקיד תכלת אצל הגוי - הרי זו פסולה, שמא החליפה. ואם היתה בכלי, והיה חתום בשני חותמות [שני סימני סגירה], חותם בתוף חותם - כשרה; בחותם אחד, פסולה.

ז. המוצא תכלת בשוק, אפלו מצא חוטי מן הפסקין [מופרדים] ושוורין [כחוטי ציצית] - פסולה. הלוקח טלית מצוצת מן השוק מישראל, הרי היא בחזקתה. מן הגוי - מן התגר [סוחר], כשרה; מן ההדיוט [שאינו סוחר], פסולה.

ח. טלית שהיא בלה אדמה, או ירקה, או משאר צבעונין - עושה חוטי לכן שלה כעין צבעה: אם ירקה, ירקין; ואם אדמה, אדמין. היתה בלה תכלת - עושה לכן שלה משאר צבעונין, חוץ מן השחר, מפני שהוא נראה בתכלת; וכורף על הכל חוט אחד תכלת, כדרך שעושה בשאר ציציות שאינן צבועין.

ט. קשה עגש מי שאינו מניח לכן, ותר מעגש מי שלא הניח תכלת: לפי שהלכן, מצוי לכל; והתכלת, אינה מצויה לכל - לפי שאינה מצויה בכל מקום ולא בכל זמן, מפני הצבע שאמרנו.

הלכות ציצית פרק ג

א. כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה - היא כסות שיש לה ארבע פנפים, או יותר על ארבע; ונתהיה מדתה, כדי שיתפסה בה ראשו ורבו של קטן המהלך לבדו בשוק, ואינו צריך אחר לשמרו ולילף עמו; ונתהיה הכסות של צמר או של פשתים, בלבד.

ב. אכל טלית של שאר מינין - כגון בגדי משי, ובגדי צמר גפן, ובגדי צמר גמלים, וצמר ארנבים, ונוצה [צמר] של עזים, וכיוצא בהן - אין חייבין במצות ציצית אלא מדברי חכמים, כדי להזהר במצות ציצית; והוא, שתהיה מרבעת או יותר על ארבע, ויהיה שעורה כשעור שאמרנו. שכל הבגדים האמורים בתורה סתם, אינם אלא צמר ופשתים בלבד.

ג. "על ארבע פנפות כסותך" - "ארבע", ולא בעלת שלש. אם כן - "ארבע", ולא בעלת חמש? תלמוד לומר: "אשר תכסה בה", אפלו בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחייב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש, ושתייהן אינן בעלי ארבע פנפות? מפני שיש בכלל חמש, ארבע. לפיכך, כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש, אינו עושה אלא לארבע הפנפים המרחקות זו מזו מאותן החמש או השש בלבד, שנגאמר: "על ארבע פנפות כסותך אשר תכסה בה".

ד. כסות של בגד, וכנפיה של עור - חייבת; היא של עור, וכנפיה של בגד - פטורה; שאין הולכין אלא אחר עקר הכסות. כסות של שני שתפין - חייבת, שנגאמר: "על כנפי בגדיהם"; לא נאמר "כסותך", אלא למעט השאולה - שהטלית השאולה, פטורה מן הציצית שלשים יום; מכאן ואילך, חייבת.

ו. וְכַל הַבְּרֵכּוֹת בְּלֵן, גְּאָמְרִין בְּכָל לְשׁוֹן; וְהוּא, שְׂיֵאמֵר כַּעֲנָן שֶׁתִּקְנֶה חֲמָמִים. וְאִם שָׁנָה אֶת הַמְטָבֵעַ, הוּאִיל וְהַזְכִּיר אֶזְכְּרָה וּמַלְכוּת וְעַנְיָן הַבְּרֵכָה, אֶפְלוּ בְּלִשׁוֹן חַל, יֵצֵא.

ז. כָּל הַבְּרֵכּוֹת בְּלֵן, צְרִיף שְׂיִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מֵה שֶׁהוּא אוֹמֵר; וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יֵצֵא - בֵּין שֶׁהוּצִיא בְּשִׁפְטָיִי, בֵּין שֶׁבֶרֶף בְּלִבּוֹ.

ח. כָּל הַבְּרֵכּוֹת בְּלֵן, לֹא יִפְסִיק בֵּין הַבְּרֵכָה וּבֵין דְּבַר שֶׁמְבַרְכִין עָלָיו בְּדְבָרִים אַחֲרָיִם. וְאִם הִפְסִיק, צְרִיף לְחֹזֵר וּלְבָרֵךְ שְׁנִיָּה; וְאִם הִפְסִיק בְּדְבָרִים שֶׁהֵן מַעֲנִין דְּבַר שֶׁמְבַרְכִין עָלָיו, אֵינּוּ צְרִיף לְבָרֵךְ שְׁנִיָּה. פִּיזָד? כַּגֹּן שֶׁבֶרֶף עַל הַפֶּתַח, וְקָדָם שְׂיֵאכַל אָמַר: 'הִבְיֵאוּ מִלַּח', 'הִבְיֵאוּ תַבְשִׁיל', 'תָּנוּ לְפָלוּגִי לְאֶכֶל', 'תָּנוּ מֵאֶכֶל לְבַהֲמָה', וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלוּ - אֵינּוּ צְרִיף לְבָרֵךְ; וְכֵן כָּל פִּיּוֹצֵא בְּזֶה.

ט. כָּל הַבְּרֵכּוֹת בְּלֵן, מִתֵּר לְטַמֵּא לְבָרֵךְ אוֹתוֹ, בֵּין שֶׁהִנִּיחַ טַמֵּא טַמֵּאָה שֶׁהוּא יָכוֹל לַעֲלוֹת [לִיטְהַר] מִמֶּנָּה בּוֹ בְּיָוִם [בַּטְבִּילָה], בֵּין טַמֵּאָה שֶׁאֵינּוּ יָכוֹל לַעֲלוֹת מִמֶּנָּה בּוֹ בְּיָוִם. וְאִסּוּר לְמַבְרָךְ לְבָרֵךְ כֶּשֶׁהוּא עָרֵם, עַד שֶׁיִּכַּסֶּה עֲרוֹתוֹ. בְּמָה דְבָרִים אָמּוּרִים? בְּאִישׁ; אֲבָל אִשָּׁה - יוֹשֵׁבֶת וּפְנִיָּה [שְׁלֹמֹתָה] טוֹחוֹת [דְּבוּקוֹת] בְּקַרְקַע, וּמְבַרְכָתָה.

י. כָּל הַבְּרֵכּוֹת בְּלֵן, אֵף עַל פִּי שֶׁבֶרֶף וְיֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, מִתֵּר לוֹ לְבָרֵךְ לְאַחֲרָיִם שְׂלֵא יֵצְאוּ יְדֵי חוֹבְתוֹ, כְּדִי לְהוּצִיאוֹ - חוּץ מִבְּרַכַּת הַהִנְיָה שֶׁאֵין בָּהּ מִצְוָה, שֶׁאֵינּוּ מְבַרְכֵךְ לְאַחֲרָיִם אֲלֵא אִם כֵּן נִהְיָה עִמָּהּ. אֲבָל בְּרַכַּת הַהִנְיָה שְׂיֵשׁ בָּהּ מִצְוָה - כַּגֹּן אֲכִילַת מִצָּה בְּלִילֵי הַפֶּסַח, וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם - תְּרֵי זֶה מְבַרְכֵךְ לְאַחֲרָיִם וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינּוּ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה עִמָּהּ.

יא. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בְּרֵכָה מִן הַבְּרֵכּוֹת מִתְחַלְתָּה וְעַד סוֹפָהּ, וְנִתְפָּן לְצֵאתָ בָּהּ יְדֵי חוֹבְתוֹ - יֵצֵא, וְאֵף עַל פִּי שְׂלֵא עָנָה 'אָמֵן'; וְכָל הַעוֹנֶה 'אָמֵן' אַחֲרֵי הַמְבַרְכֵךְ, תְּרֵי זֶה כְּמַבְרָךְ - וְהוּא, שֶׁיְהִיֶּה הַמְבַרְכֵךְ חֵיב בְּאוֹתָהּ בְּרֵכָה. הִנֵּה הַמְבַרְכֵךְ חֵיב מִדְּבַרֵי סוֹפְרִים, וְעוֹנֶה חֵיב מִן הַתּוֹרָה - לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, עַד שֶׁיִּעֲנֶה 'אָמֵן', אוֹ יִשְׁמַע מִמִּי שֶׁהוּא חֵיב בָּהּ מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹתוֹ.

יב. רַבִּים שֶׁנִּתְעַדוּ [הַתְּכַנְסוּן] לְאֶכֶל פֶּתַח, אוֹ לְשִׁתּוֹת יַיִן, וּבֶרֶךְ אַחַד מֵהֶן, וְעָנּוּ בְּלֵן 'אָמֵן' - תְּרֵי אֵלוּ מִתְרִין לְאֶכֶל וְלְשִׁתּוֹת; אֲבָל אִם לֹא נִתְפָּנוּ לְאֶכֶל כְּאַחַד, אֲלֵא זֶה בָּא מִעֲצָמוֹ וְזֶה בָּא מִעֲצָמוֹ - אֵף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין מִכֶּפֶר אַחַד, כָּל אַחַד וְאַחַד מְבַרְכֵךְ לְעֲצָמוֹ. בְּמָה דְבָרִים אָמּוּרִים? בְּפֶתַח וַיִּזֵּן בְּלֶכֶד; אֲבָל שְׂאֵר אֲכָלִים וּמִשְׁקִין, אֵינּוּ צְרִיכִין הַסְּבָה [הַתְּכַנְסוֹת לֵאכּוֹל יַחַד], אֲלֵא אִם בֶּרֶךְ אַחַד מֵהֶן, וְעָנּוּ בְּלֵן 'אָמֵן' - תְּרֵי אֵלוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, אֵף עַל פִּי שְׂלֵא נִתְפָּנוּ לְהִסָּב כְּאַחַד.

יג. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אַחַד מִיִּשְׂרָאֵל מְבַרְכֵךְ בְּרֵכָה מִכָּל הַבְּרֵכּוֹת בְּלֵן - אֵף עַל פִּי שְׂלֵא שָׁמַע הַבְּרֵכָה כְּלָה מִתְחַלְתָּה וְעַד סוֹפָהּ, וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵינּוּ חֵיב בְּאוֹתָהּ בְּרֵכָה - חֵיב לַעֲנוֹת 'אָמֵן'; וְאִם הִנֵּה הַמְבַרְכֵךְ גּוֹי, אוֹ מִיִּן [אַפִּיקוֹרְטִין], אוֹ פּוֹתֵי [שׁוּמְרוֹנִין], אוֹ תֵינוֹק הַמִּתְלַמֵּד, אוֹ שֶׁהִנֵּה גְדוֹל וְשָׁנָה מִטְּבַע בְּלֵן 'אָמֵן' - תְּרֵי אֵלוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, אֵף עַל פִּי שְׂלֵא נִתְפָּנוּ לְהִסָּב כְּאַחַד.

ציצית, ואחר כך יתבססה בה; ואם נתבססה בה בלא ציצית, תרי בטל מצות עשה. אבל הבגדים הראויים לציצית - כל זמן שלא יתבססה בהן אדם, אלא מקפלין ומנחזין - פטורין מן הציצית; שאינה חובת הטלית, אלא חובת האיש שיש לו טלית.

יא. אף על פי שאין אדם מחיב לקנות טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית - אין ראוי לאדם חסיד לפטר עצמו ממצוה זו; אלא לעולם ישתדל אדם להיות עטוף בכסות המחייבת בציצית, כדי שיקיים מצוה זו. ובשעת התפילה, צריך להזהר ביותר; ויגנאי גדול הוא לתלמיד חכמים, שיתפלה והוא אינו עטוף בציצית.

יב. לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית, שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות בלן, שנאמר: "וראייתם אתו, וזכרתם את כל מצות ה'".

ברוך רחמנא דסייען

יום חמישי

הַלְכוֹת בְּרֵכּוֹת

מצות עשה אחת, והיא לברך את שם הקדוש ברוך הוא אחר אכילה. ובאור מצוה זו - בפ' אלו.

הַלְכוֹת בְּרֵכּוֹת פֶּרֶק א

א. מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון, שנאמר: "ואכלת ושבעת, וברכת את ה' אלהיך". ואינו חיב מן התורה, אלא אם שבע, שנאמר: "ואכלת ושבעת, וברכת"; ומדברי סופרים [מדברנו], שאפלו אכל פזית, מברך אחריו.

ב. ומדברי סופרים, חיב אדם לברך על כל מאכל תחלה, ואחר כך יתנה ממנו. וכן אם הריח ריח טוב, לברך ואחר כך יתנה ממנו. ואפלו נתפון לאכל או לשותת כל שהוא, מברך ואחר כך יתנה; וכל הנהנה מן העולם בלא ברכה, מעל [כאילו גזל מהקדש]. וכן מדברי סופרים, לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה - והוא שישתה רביעית, והוא שיאכל פזית. ומטעמת [טעימה לשם בדיקת הטעם] - אינה צריכה ברכה, לא לפניה ולא לאחריה, עד רביעית. ג. ויחשם שמברכין על הנהנה - כן מברכין על כל מצוה ומצוה, ואחר כך יעשה אותה. ובכרות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה, ודרך בקשה, כדי לזכר את הבורא תמיד, אף על פי שלא יתנה ולא עשה מצוה.

ד. נמצאו כל הבכרות בלן, שלשה מינין: בכרות ההנהה, ובכרות המצוה, ובכרות היראה - שהן דרך שבח והודיה ובקשה, כדי לזכר את הבורא תמיד וליראה ממנו.

ה. ונסח כל הבכרות, עזרא ובית דינו תקנום. ואין ראוי לשנותן, ולא להוסיף על אחת מהן, ולא לגרע ממנה; וכל המשנה ממטבע [נוסח] שטבעו חכמים בבכרות, אינו אלא טועה. וכל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות [ה'] אלוקינו מלך העולם - אינה ברכה, אלא אם כן היתה סמוכה לחברתה.

ה'טוב והמטיב'. ברכה ראשונה, משה רבנו תקנה; שניה, תקנה יהושע; שלישית, תקנה דוד ושלמה בנו; וברכה רביעית, חכמי משנה תקנוה.

ב. הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית, ואכלו פתן - אין מברכין לפניה, ומברכים לאחר סעודתן שתי ברכות בלבד, כדי שלא יבטלו ממלאכת בעל הבית: ברכה ראשונה - בתקנה; שניה - פותח בברכת 'הארץ', וכולל 'בונה ירושלים' בברכת 'הארץ', וחותר בברכת 'הארץ'. ואם היו עושין בסעודתן (עובדים תמורת מזון) בלבד, או שהיה בעל הבית מסב עמקן - מברכין בתקנה ארבע ברכות, כשאר כל אדם.

ג. ברכת 'הארץ' - צריך לומר הודיה בתחלתה ובסופה, וחותר בה על הארץ ועל המזון; וכל שלא אמר 'ארץ' חמדה טובה ורחבה' בברכת 'הארץ', לא יצא ידי חובתו. וצריך להזכיר בה ברית ותורה, ולהקדים ברית לתורה; שהברית הזאת שאומרים בברכת 'הארץ', היא ברית מילה שנקרת עליה שלש עשרה בריתות; והתורה כלה נקרת עליה שלש בריתות, שנאמר: "אלה דברי הברית... מלבד הברית", "אתם נצבים... לעברך בברית ה'".

ד. ברכה שלישית - פותח בה 'רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך', או 'נחמנו ה' אלהינו בירושלים עירך'; וחותר בה 'בונה ירושלים', או 'מנחם עמו בבגין ירושלים' - ולפיכך נקראת ברכה זו 'נחמה'. וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו - לא יצא ידי חובתו, מפני שהיא ענין הברכה; שאין נחמה גמורה, אלא בחזרת מלכות בית דוד.

ה. בשבתות ובקמים טובים, מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, ואומר קדשת היום באמצע. ביצד? מתחיל: 'נחמנו ה' אלהינו בציון עירך', או 'רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך'; ומסיים: 'מנחם עמו בבגין ירושלים', או 'בונה ירושלים'. ואומר באמצע בשבת: 'אלהינו ואלהי אבותינו, רצה והחליצנו ממצותיך וממצות יום המנוח השביעי הזה, ונשבת בו וננוח בו כמצות רצונך, ואל תהא צרה ונגון ביום מנוחתנו'. ובקמים טובים אומר 'יעלה ויבוא'; וכן בראשי חודשים ובחלו של מועד, מוסיף באמצע ברכה שלישית 'יעלה ויבוא'.

ו. בחגגה ופורים, מוסיף באמצע ברכת 'הארץ' על הנסים, בדרך שמוסיף בתפלה. ויום טוב או ראש חודש שחל להיות בשבת, מזכיר 'רצה והחליצנו' תחלה, ואחר כך 'יעלה ויבוא'; וכן ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, מזכיר 'על הנסים' בברכת 'הארץ', ו'רצה והחליצנו' ו'יעלה ויבוא' בנחמה.

ז. ברכה רביעית, צריך להזכיר בה שלש מלכות. וכשמברך האורח אצל בעל הבית, מוסיף בה ברכה לבעל הבית. ביצד מברכו? אומר: 'הי רצון שלא תבוש בעל הבית בעולם הזה, ולא תכלם לעולם הבא'; ויש לו רשות להוסיף בברכת בעל הבית, ולהאריך בה.

ח. וכשמברכין בבית האבל, אומר בברכה רביעית:

יד. כל העונה 'אמן' - לא יענה לא אמן חטופה [בהבלעת האל"ף], ולא אמן קטופה [בהבלעת הנו"ן], ולא אמן קצרה, ולא אמן ארקה, אלא בינונית; ולא יגביה קולו יותר מן המברך. וכל מי שלא שמע הברכה שהוא חייב בה, לא יענה 'אמן' בכלל העונים.

טו. כל המברך ברכה שאינה צריקה, הרי זה נושא שם שמים לשוא; והרי הוא כנשבע לשוא, ואסור לענות אחריו 'אמן'. התינוקות, מלמדין אותן הברכות בתקנה; ואף על פי שהן מברכין לבטלה בשעת למידה, הרי זה מותר. ואין עונין אחריו 'אמן'; והעונה אחריו 'אמן', לא יצא ידי חובתו.

טז. כל העונה 'אמן' אחר ברכותיו, הרי זה מגנה; והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות, הרי זה משבח - כגון אחר 'בונה ירושלים' בברכת המזון, ואחר ברכה אחרונה של קרית שמע ערבית. וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות, עונה בה 'אמן' אחר עצמו.

יז. ולמה יענה 'אמן' בבונה ירושלים, והרי אחריה ברכת 'הטוב והמטיב'? מפני שבברכה זו בימי חכמי משנה תקנוה, וכאלו היא תוספת; אבל סוף עקר הברכות של מזון, היא 'בונה ירושלים'. ולמה לא יענה 'אמן' אחר 'אהבת עולם'? מפני שהיא סוף ברכות ראשונות. וכן כל פיוצא בה, מברכות שמברכין אותן תחלה לדבר, כגון ברכות שמברכין לפני קריאת המגילה, והדלקת נר חנוכה - לא יפסיק ב'אמן' בין הברכה ובין הדבר שברך עליו.

יח. ולמה לא יענה 'אמן' אחר ברכת הפרות וכיוצא בה? מפני שהיא ברכה אחת; ואין עונין 'אמן' אלא אחר ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת, או ברכות, כגון ברכות מלך [במוצאי שמיטה], וברכות כהן גדול [ביוהכ"פ], וכיוצא בהן - להודיע שבכר השלים כל ברכותיו, ולפיכך עונה 'אמן'.

יט. כל האוכל דבר האסור, בין בידון בין בשגגה - אינו מברך עליו לא בתחלה, ולא בסוף. ביצד? הרי שאכל טבל [שלא הופרש תרומות ומעשרות], ואפלו טבל דדבריהם [מדרבנות], או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו כל תרומותיו, או מעשר שני והקדש שלא נפדו מהלכתן - אינו מברך; ואין צריך לומר, אם אכל גבלות וטרפות, או שטה יין נסך, וכיוצא בהן.

כ. אבל אם אכל דמאי [תבואת עם הארץ, שספק אם הופרשה], אף על פי שאינו ראוי אלא לעניים, או מעשר ראשון שנטלה תרומתו, אף על פי שלא נטל ממנו חשבון תרומה גדולה, והוא שהקדימו בשבליים [הקדים הלוי את הכהן ונטל חלקו כשעדיין התבואה בשבליה], או מעשר שני והקדש שנפדו, אף על פי שלא נתן את החמש [הדרוש בפדייתם] - הרי זה מברך תחלה וסוף; וכן כל פיוצא בהן.

הלכות ברכות פרק ב

א. סדר ברכת המזון, כך היא: ראשונה ברכת 'הזן', שניה ברכת 'הארץ', שלישית 'בונה ירושלים', רביעית

ידע אם ברך או לא ברך - חוזר ומברך; והוא, שלא נתאבל המזון שבמעיו.

הלכות ברכות פרק ג

א. תמשה מינין הן - החטין, והשעורין, והפסמין (חיטים מדבריות), ושבלת שועל (שעורה מדברית), והשפון.

הפסמין, ממין החטין; ושבלת שועל והשפון, ממין השעורין. ותמשת המינין האלו - כשהן שבלים, נקראים 'תבואה' בכל מקום; ואחר שדשין וזורין אותן (ברוח לנקות), נקראין 'דגן'; וכשטוחנין את אחד מהן ולשין את קמחו ואופין אותו, נקרא 'פת'. והפת הנעשית מאחד מהן, היא הנקראת 'פת' בכל מקום, בלא לניה [ללא שם נוסף].

ב. האוכל פת - תיב לברך לפניו: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, המוציא לחם מן הארץ'. אכל דגן שלוק [מבושל] כמות שהוא - מברך לפניו 'בורא פרי האדמה', ולאחריו 'בורא נפשות רבות'. אכל קמח - מברך לפניו 'שהכל', ולאחריו 'בורא נפשות'.

ג. קמח של אחד מתמשת המינין, שקלהו וערכו במים או בשאר משקין - אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה, ולעטו - מברך עליו בתחלה 'בורא מיני מזונות'; ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתייה - מברך עליו בתחלה 'שהכל', ולבסוף 'בורא נפשות'.

ד. קמח של אחד מתמשת המינין שבשלו בקדרה, בין לבדו בין שערכו עם דברים אחרים - כגון לביבות (עוגת סולת) וכיוצא בהן, וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה - כגון הריפות וגרש פרמל [חיטים בצורות שונות] וכיוצא בהן, וכל זה הוא הנקרא 'מעשה קדרה', וכן כל תבשיל שערב בו אחד מתמשת המינין, בין קמח בין פת - בתחלה, מברך עליו 'בורא מיני מזונות'.

ה. במה דברים אמורים? כשהיה אותו המין חשוב אצלו, ולא היה טפלה; ואכל את אחד מתמשת המינין שערב טפלה - אינו מברך אלא על העקר, ופותר את הטפלה. וזה כלל בברכות - כל שהוא עקר ועמו טפלה, מברך על העקר ופותר את הטפלה, בין שהיתה הטפלה מערכת עם העקר, בין שלא היתה מערכת.

ו. כיצד היא הטפלה המערכת? לפת [מין ירק] או כרוב שבשלו וערב בו קמח של אחד מתמשת המינין כדי לדבוק [לעשותו סמיר] - אינו מברך עליו 'בורא מיני מזונות', שהלפת הוא העקר וקמח זה טפלה; שכל דבר שמערכין אותו כדי לדבק, או כדי לתן ריח, או כדי לצבע התבשיל - הרי זה טפלה לו; אבל אם ערב כדי לתן טעם בתערבת, הרי הוא עקר. לפיכך, מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבק, ועושין מהן מיני מתקה - אינו מברך עליו 'בורא מיני מזונות', מפני שהדבש הוא העקר.

ז. כיצד היא הטפלה שאינה מערכת? הרי שצריך לאכל דג מליח, ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק המליח גורנו ולשוננו - מברך על המליח ופותר את הפת, מפני שהפת טפלה לו; וכן כל פיוצא בזה.

המלך החי, הטוב והמטיב, אל אמת, דין אמת, שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו, שאנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנו תביין להודות לו ולברכו; ומבקש רחמים על האבל לנחמו כפי מה שיירצה, וגומר 'הרחמן'.

ט. בבית חתנים, מברכין ברפת חתנים אחר ארבע ברכות אלו, בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם; ואין מברכין ברכה זו לא עבדים, ולא קטנים. ועד כמה מברכין אותה? אם היה אלמון שנשא אלמנה, מברכין אותה ביום ראשון בלבד; ואם היה בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה, מברכין אותה כל שבועת ימי המשטה.

י. ברכה זו שמוסיפין בבית חתנים, היא ברכה אחרונה משבע ברכות של נשואין. במה דברים אמורים? בשעה שהאוכלין הם שעמדו בברכת נשואין, ושמעו הברכות; אבל אם היו האוכלין אחרים שלא שמעו ברפת נשואין בשעת נשואין, מברכין בשבילם אחר ברפת מזון שבע ברכות, כדרך שמברכין בשעת נשואין - והוא שיהיו עשרה, וחתנים מן המנין.

יא. אלו הן שבע ברכות: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שהכל ברא לכבודו'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יוצר האדם'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנן עדי עד; ברוך אתה ה', יוצר האדם'; 'שוש תשיש ותגל עקרה, בקבוץ בניה לתוכה בשמחה; ברוך אתה ה', משמח ציון בבניה'; 'שמח תשמח רעים אהובים, כשמחך יצירך מקדם כגן עדן; ברוך אתה ה', משמח עמו ובונה ירושלים'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה ורנה אהבה ואהבה שלום ורעות. מהרה ה' אלהינו ישמע מערי יהודה ומחוצות ירושלים, קול ששון קול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חפת חתנים ממשטה ונערים מנגינתם; ברוך אתה ה', משמח חתן עם הכלה'.

יב. שכח ולא הזכיר בשבת או ביום טוב קדשת היום - אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית - בשבת אומר: 'ברוך אשר נתן שבת מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קדש, ברוך אתה ה' מקדש השבת'; ביום טוב אומר: 'ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים'. ומתחיל בברכה רביעית, וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית - פוסק וחוזר לראש, שהוא ברפת ה'.

יג. בראשי חודשים, שכח ולא אמר 'עלה ויבוא' - אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית - אומר: 'ברוך אשר נתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון', ואינו חותם בה; ומתחיל בברכה רביעית, וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל ברכה רביעית - גומר אותה, ואינו חוזר. וכן בכל של מועד. ובחגגה ובפורים, שכח ולא הזכיר הענין בברפת המזון - אינו חוזר.

יד. מי שאכל, ושכח ולא ברך - אם נזכר קדם שיתאכל המאכל שבמעיו, חוזר ומברך. וכן אם געלם ממנו, ולא

חזר ומברך, מפני שאינה מן התורה. שכח לברך 'המוציא' - אם נזכר עד שלא גמר סעודתו, חזר ומברך; ואם לאחר שגמר, אינו חוזר ומברך.

ג. הנה אוכל בבית זה, ופסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקרא לו חברו לדבר עמו, ויצא לו לפתח ביתו וחזר - הואיל ושנה מקומו, צריך לברך למפרע על מה שאכל, וחזר ומברך בתחלה 'המוציא', ואחר כך גומר סעודתו.

ד. חברים שהיו יושבין לאכל, ויצאו לקראת חתן או לקראת פלה - אם הניחו שם זקן או חולה - חוזרין למקומן וגומרין סעודתן, ואינן צריכין לברך שניה. ואם לא הניחו שם אדם - פשהו יוצאין, צריכין ברכה למפרע; וקשהו חוזרין, צריכין ברכה לכתחלה.

ה. וכן אם היו מסבין לשתיה, או לאכילת פרות; שכל המשנה מקומו, הרי פסק אכילתו, ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל, וחזר ומברך שניה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכל. והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד, אינו צריך לחזר ולברך. אבל במזרחת של [עמ] תאנה וקא לאכל במערבה, צריך לחזר ולברך.

ו. ברך על הפת, פטר את הפרפרת [מיני לפת] שאוכלין בהן הפת, ממיני התבשיל ופרות, וכיוצא בהן; אבל אם ברך על הפרפרת, לא פטר את הפת. ברך על מעשה קדרה [מיני דגן שנחבשלו בקדירה], פטר את התבשיל [שלא ממיני דגן]; ברך על התבשיל, לא פטר את מעשה קדרה.

ז. גמר בלבו מלאכל או מלשתות, ואחר כך נמלך לאכל או לשתות - אף על פי שלא שנה מקומו, חזר ומברך; ואם לא גמר בלבו, אלא דעתו לחזר לשתות או לאכל - אפלו פסק כל היום בלו, אינו צריך לברך שנית.

ח. היו שותין, ואמרו: 'בואו ונברך ברפת המזון', או 'בואו ונקדש קדוש היום' - נאסר להם לשתות, עד שייברכו או יקדשו; ואם רצו לחזר ולשתות קדם שייברכו או יקדשו, אף על פי שאינם רשאים - צריכין לחזר ולברך 'בואו פרי הגפן', ואחר כך ישתו. אבל אם אמרו: 'בואו ונבדיל', אינן צריכין לחזר ולברך.

ט. היו מסבין לשתות יין, וקא להן מין יין אחר, כגון שהיו שותין אדם והביאו שחר, או ישן והביאו חדש - אינן צריכין לברך ברפת היין פעם שניה; אבל מברכין: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הטוב והמטיב'.

י. אין מברכין על אכל מפל האכלין, ולא על משקה מפל המשקין, עד שיבוא לפניו; ואם ברך ואחר כך הביאו לפניו, צריך לחזר ולברך. נטל אכל וברך עליו, ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר - נוטל אחר וחזר ומברך עליו, אף על פי שהוא מאותו המין; וצריך לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' על ברכה ראשונה, כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה. עומד אדם על אמת [תעלת] המים, ומברך ושותה, אף על פי שהמים שהיו לפניו בשעת הברכה, אינן המים ששתה - מפני שלקף נתפנו מתחלה.

ח. הפת שפתת אותה פתים [פיררה לפירורים], ובשלה בקדרה או לשה במקרק - אם יש בפתיתין פזית, או שנבר שהן פת ולא נשתנת צורתה - מברך עליה בתחלה 'המוציא'; ואם אין בהן פזית, או שעברה צורת הפת בבשול - מברך עליה בתחלה 'בואו מיני מזונות'.

ט. עסה שנאפת בקרקע כמו שהערביים שוכגי המדברות אופין - הואיל ואין עליה צורת פת, מברך עליה בתחלה 'בואו מיני מזונות'; ואם קבע סעודתו עליה, מברך 'המוציא'. וכן עסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב, או שערב בה מיני תבלין ואפאה, והיא הנקראת 'פת הפאה בכיסנין' [עשו כיסים כיסים ובתוכם דבש וכיו"ב] - אף על פי שהוא פת, מברך עליה 'בואו מיני מזונות'; ואם קבע סעודתו עליה, מברך 'המוציא'.

י. ארו שבשלו, או שעשה ממנו פת - בתחלה מברך עליו 'בואו מיני מזונות', ולבסוף 'בואו נפשות'; ובלבד שלא יהא מערב עם דבר אחר, אלא ארו לבדו. אבל פת דחן, או פת של שאר מיני קטניות - בתחלה מברך 'שהכל', ולבסוף 'בואו נפשות רבות'.

יא. כל שמברכין עליו בתחלה 'המוציא', מברכין לאחריו ברפת המזון כסדרה ארבע ברכות; וכל שמברכין עליו בתחלה 'בואו מיני מזונות', מברכין לאחריו ברכה אחת מעין שלש - חוץ מן הארו.

יב. במה דברים אמורים? שאכל מפזית ולמעלה; אבל האוכל פחות מפזית, בין מן הפת בין משאר אכלין, והשותה פחות מרביעית, בין מן היין בין משאר משקין - מברך בתחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולבסוף אינו מברך כלל.

יג. וזו היא ברכה אחת שמעין שלש: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת את אבותינו; רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משפן כבודך, והעלנו לתורה ושמחנו בבגונה ונברך עליה בקדשה ובטהרה; ברוך אתה ה', על הארץ ועל המחיה. ובשבתות וימים טובים, אומר בברכה זו בכללה מעין קדשת היום, כדרך שמזכיר בברכת המזון.

יום שישי

הלכות ברכות פרק ד

א. כל המברך ברפת המזון או ברכה אחת מעין שלש, צריך לברך אותה במקום שאכל. אבל פשהו מהלך - ישב במקום שפסק, ויברך; אבל פשהו עומד - ישב במקומו, ויברך. שכח ברפת המזון, ונזכר קדם שיתאכל המזון במעיו - מברך במקום שנוצר; ואם היה מזיד, חזר למקומו ומברך, ואם ברך במקום שנוצר, יצא ידי חובתו. וכן אם ברך פשהו עומד, או פשהו מהלך - יצא ידי חובתו; ולכתחלה, לא יברך ברפת המזון, ולא ברכה שמעין שלש, אלא פשהו יושב, ובמקום שאכל.

ב. מי שנסתפק לו אם ברך 'המוציא' או לא ברך - אינו

שנים עשר חדש, מברך 'שהשמחה במעונו'.

ו. הכל תיבין בברכת הזמון, פדרך שתיבין בברכת המזון - אפלו כהנים שאכלו קדשי קדשים בעזרה. וכן כהנים וישראלים שאכלו כאחד, ואכלו הכהנים תרומה וישראל חלין - תיבין בזמון. נשים ועבדים וקטנים, תיבין בזמון כחיובין בברכת המזון.

ז. נשים ועבדים וקטנים - אין מזמנין עליהן [אין מצרפים לזימון], אבל מזמנין לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים, מפני הפריצות - אלא נשים לעצמן, או עבדים לעצמן, או קטנים לעצמן; ובלבד שלא זמנו בשם. אנדרוגינוס [שיש בו סימני נקבות וזכרות] מזמן למינו, ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים, מפני שהוא ספק. והטקטום [שאינו בו לא סימני נקבות ולא זכרות] אינו מזמן כלל. קטן היודע [מבין] למי מברכין - מזמנין עליו, ואף על פי שהוא כבן שבע או כבן שמונה; ומצטרף בין למזן שלשה בין למזן עשרה לזמן עליו. והנכרי, אין מזמנין עליו.

ח. אין מזמנין אלא על מי שאכל מפני פת ומעלה. שבעה שאכלו פת, ושלשה אכלו עמהן ירק או ציר [מיין מאכלים מבושלים] וכיוצא בזה - מצטרפין לזמן בשם; והוא, שיהא המברך מאוכלי הפת. אבל ששה שאכלו פת, וארבעה ירק - אין מצטרפין, עד שיהיו אוכלי הפת רב הנפר. במה דברים אמורים? בעשרה; אבל בשלשה - צריך שיאכל כל אחד מהן פניית פת, ואחר כך מזמנין. ט. שנים שאכלו ונמרו מלאכל, ובא שלישי ואכל - אם יכולין לאכל עמו כל שהוא אפלו משאר אכלין, מצטרף עמהן. וחקם גדול שבמסבין - הוא שמברך לכלן, אף על פי שלא בא אלא באחרונה.

י. שלשה שאכלו כאחד, אינן רשאין לחלק ולברר כל אחד בנפרד; וכן ארבעה, וכן חמשה. ששה, יש [מותר] להן לחלק [לשתי קבוצות], עד עשרה; עשרה אינן רשאין לחלק, עד שיהיו עשרים; שכל זמן שיתלקו ותהיה ברכת הזמון לכל חלק וחלק בזמון הכל, יש להם לחלק.

יא. שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה, אינן רשאין לחלק [ומחמנים אף שלא אכלו יחד]; ואם כבר זמן כל אחד ואחד מהן בתורה שלו, רשאין לחלק, ואינן תיבין בזמון, שכבר זמנו עליהן. שלשה שישבו לאכל - אף על פי שכל אחד ואחד אוכל משלו, אינן רשאין לחלק.

יב. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד - בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, מצטרפין לזמון אחד; ואם לאו, אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. ואם יש שמש אחד ביניהם, שהוא הולך ומשמש מתחבורה זו לתחבורה זו - מצטרפין לזמון אחד, אף על פי שאין מקצת אלו רואין מקצת אלו; והוא, שישמעו שתיהן כל דברי המברך בבאור [בבהירות].

יג. שלשה שאכלו, ויצא אחד מהן לשוק - קוראין לו, כדי שיכונן לשמע מה שהן אומרים, ומזמנין עליו והוא

יא. דברים הבאים בתוך הסעודה, והן מחמת הסעודה [כגון בשר ודגים] - אינן צריכין ברכה לא לפנייהן ולא לאחריהן; אלא ברכת 'המוציא' שבתחלה, וברכת המזון שבסוף, פוטרין הכל, שהכל טפלה לסעודה. ודברים שאינן מחמת הסעודה [כגון פירות], שבאו בתוך הסעודה - טעונין ברכה לפנייהן, ואין טעונין ברכה לאחריהן. ודברים הבאים לאחר הסעודה, בין מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה - טעונין ברכה לפנייהן ולאחריהן. יב. בשבתות וימים טובים, ובסעודת הקזת הדם, ובעת שיצא מן המרחץ, וכיוצא בהן, שאדם קובע סעודתו על היין - אם ברך על היין שלפני המזון, פטר את היין ששומה לאחר המזון קדם שיברך ברכת המזון; אבל בשאר הימים, צריך לחזור ולברך בתחלה על היין שלאחר המזון. בא להן יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו, שאין בית הבליעה פנוי, שיענו הכל אחר אחד 'אמן'; ואינו פוטר את היין שלאחר המזון.

הלכות ברכות פרק ה

א. נשים ועבדים, תיבין בברכת המזון; וספק יש בדרך אם הן תיבין מן התורה, לפי שאין קובע לה זמן, או אינן תיבין מן התורה. לפיכך, אין מוציאין את הגדולים ידי חובתן. אבל הקטנים, תיבין בברכת המזון מדברי סופרים, כדי לחנכן במצוות.

ב. שלשה שאכלו פת כאחד, תיבין לברך ברכת הזמון קדם ברכת המזון. ואי זו היא ברכת הזמון? אם היו האוכלין משלשה עד עשרה, מברך האחד מהן, ואומר: 'ברך שאכלנו משלו'; והכל עונין: 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו', והוא חוזר ומברך: 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו'.

ג. ואחר כך מתחיל ואומר: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הוון, עד שגומר ארבע הברכות; והן עונין 'אמן' אחר כל ברכה וברכה.

ד. היו האוכלין מעשרה ולמעלה, מזמנין בשם. כיצד? המברך אומר: 'ברך לאלהינו שאכלנו משלו', והן עונין: 'ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו', והוא חוזר ואומר: 'ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו', ומתחיל ברכת המזון.

ה. הסועד בבית חתנים - משייתחילו להתעסק בצרכי סעודת נשואין ולהכניח, ועד שלשים יום אחר הנשואין - מברך: 'ברך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו', והן עונין: 'ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו', והוא חוזר ואומר: 'ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו'. ואם היו עשרה - מברך: 'ברך לאלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו', והם עונין: 'ברוך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו', והוא חוזר ואומר: 'ברוך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו'. וכן סעודה שעושין אותה אחר הנשואין מחמת הנשואין עד

העולה [המשלים] למידת המקנה [מ' טאה], עולה לשעור רביעית.

ה. כל הצריף נטילת ידים - אם הטביל ידיו במי מקנה, אינו צריף דבר אחר; ואם הטבילן במים שאין בהן שעור מקנה, או במים שאובין שבקרקע, לא עשה כלום, שאין המים השאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה.

ו. כל הנוטל ידיו, צריף להזהר בארבעה דברים: במים עצמן, שלא יהיו פסולין לנטילת ידים; ובשעור, שיהיה בהן רביעית לכל שתי הידים; ובכלי, שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי; ובנוטל, שיהיו המים באין מכח נותן.

ז. ארבעה דברים פוסלין את המים - שנוי מראה, וגלוי, ועשיית מלאכה בהן, והפסד שמונע את הבהמה מלשתות מהן. ביצר? מים שנשפנו מראיהן - בין בכלים בין בקרקעות, בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן - הרי אלו פסולין. וכן אם נתגלו גלוי האוסר אותן מן השתיה, נפסלו לנטילת ידים [שמא נחש נתן בהם ארטן].

ח. כל מים שנעשה בהן מלאכה - נעשו שופכין, ופסולין לנטילת ידים. ביצר? מים שאובין שהדיח בהן בלים, או ששרה בהן פתו, וכיוצא בזה, בין בכלים בין בקרקעות - פסולין לנטילת ידים. הדיח בהן בלים מודחין או תדשים, לא פסולין. מים שהנחתום מטבל בהן את הכעכין [עוגות יבשות], פסולין; ושהוא חופן [נוטל בכפו] מהן בשעת לישה, כשרין - שהמים שבחפניו, הן שנעשו בהן מלאכה, אכל המים שחופן מהם, הרי הן בכשרותן.

ט. וכל מים שנפסלו משתיית הכלב - כגון שהיו מרים או מלוחין או עכורין או ריחן רע, עד שלא ישתה אותן הכלב - בכלים, פסולין לנטילת ידים; ובקרקעות, כשרין להטביל בהן. חמי טבירה - במקומן, מטבילין בהן את הידים; אכל אם נטל מהן בכלי, או שהפליג מהן אמה [משר מהן תעלה] למקום אחר - אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא אחרונים, מפני שאינן ראויין לשתית הבהמה.

י. יש לנוטל [לכתחילה] לתן על ידיו מעט מעט, עד שיתן כשעור; ואם נתן הרביעית פלה בשטיפה אחת, כשר. נוטלין ארבעה [אין] חמשה [בני אדם] זה בצד זה, או יד על גבי יד זה, בשטיפה אחת - ובלבד שיירפו ידיהן [לא ידחקו ידיהם זו לזו], כדי שיבוא ביניהן המים, ויהיה באותה השטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד.

יא. אין נוהגין לידיים לא בדפנות הפלים [שנשברו], ולא בשולי [תחתית] הפחץ [כלי חרס גדול], ולא בתרסים [שברי חרס], ולא במגופת [מכסה] הקבית. ואם תקן [הרחיב] המגופה לנטילה, נוהגין ממנה לידיים; וכן החמת [נוד] שתקנה, נוהגין בה לידיים. אכל שק וקפה - אף על פי שתקנו, אין נוהגין מהן לידיים. ולא יתן לתברו בחפניו, שאין חפניו כלי. וכלים שנשברו שביהר המטהרת אותן מידי טמאה - אין נוהגין בהם לידיים, מפני שהן שברי בלים.

יב. בכל הפלים נוטלין לידיים, אפלו כלי גללים וכלי

בשוק, ויצא ידי חובתו; ולכשיחזור למקומו, יברך ברפת המזון לעצמו. אכל עשרה שאכלו, ויצא אחד מהן - אין מזמנין עליו, עד שיחזור וישב במקומו עמהן.

יד. שלשה שאכלו פאחד, וקדם אחד מהן וברך לעצמו - מזמנין עליו, ויצאו השנים ידי חובת זמון; והוא לא יצא בזמון זה, שאין זמון למפרע [אחד ברהמ"ז].

טו. שנים שאכלו, כל אחד ואחד מברך לעצמו; ואם היה אחד יודע ואחד אינו יודע, זה שידע מברך בקול רם, והשני עונה 'אמן' אחר כל ברכה וברכה, ויוצא ידי חובתו. וכן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה, ויוצאין ידי חובתן; אכל אמרו חכמים: 'תבוא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו'.

טז. כמה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן? בזמן שאכלו ולא שבעו, שהן חייבין לברך מדברי סופרים, ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן. אכל אם אכל ושבע, שנתחייב בברכת המזון מן התורה - אין אשה או קטן או עבד מוציאין אותו מידי חובתו; שכל החייב בדבר מן התורה - אין מוציאין אותו מידי חובתו, אלא החייב באותו הדבר מן התורה כמותו.

יז. הנכנס אצל אחרים, ומצאן מברכין ברפת הזמון - אם מצא המברך אומר 'ברוך', הוא עונה 'ברוך' ומברך; ואם מצא האוכלים עונים 'ברוך' שאכלנו, הוא עונה אחריהן 'אמן'.

הלכות ברכות פרק ו

א. כל האוכל הפת שמברכין עליה 'המוציא' - צריף נטילת ידים תחלה וסוף, ואף על פי שהיא פת חלין; ואף על פי שאין ידיו מלכלכות, ואינו יודע להן טמאה - לא יאכל, עד שישטל שתי ידיו. וכן כל דבר שטבולו במשקין - צריף נטילת ידים תחלה.

ב. כל הנוטל ידיו - בין לאכילה, בין לקרית שמע, בין לתפלה - מברך בתחלה 'אשר קדשנו במצוותיו וצננו על נטילת ידים'; שזו מצות חכמים היא, שנצטיינו בתורה לשמע מהן, שנאמר: "על פי התורה אשר יורוד" ומים אחרונים - אין מברכין עליהן, שאינן אלא מפני הסכנה; ולפיכך חייב אדם להזהר בהן ביותר.

ג. נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל, רשות - רצה נוטל, רצה אינו נוטל. ופרות של חלין - אינן צריכין נטילת ידים, לא בתחלה ולא בסוף; וכל הנוטל ידיו לפרות, הרי זה מגסי הרוח [גאוותנים]. כל את המלח, צריף נטילת ידים באחרונה - שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו פטבע מלח סדומית, ויצעבר ידיו על עיניו ויסמא; מפני זה חייבין לטל ידים בסוף כל סעודה, מפני המלח. ובמחנה, פטורין מנטילת ידים בתחלה, מפני שהן טרודין במלחמה; וחיבין באחרונה, מפני הסכנה.

ד. עד היכן היא נטילת ידים? עד הפרק [חיבור כף היד והזרוע]; וכמה שעור המים? רביעית לכל שתי הידים. וכל שחוצץ בטבילה, חוצץ בנטילת ידים; וכל [סוג מים]

שבת קודש

הלכות ברכות פירק ז

א. מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה, וכלן דרף ארץ; ואלו הן: כשנכנסין לסעודה, גדול שבכלן נוטל ידיו תחלה, ואחר כך נכנסין, ויושבין מסבין. וגדול מסב בראש, ושני לו למטה ממנו; היו שלש מטות, גדול מסב בראש, ושני לו למעלה ממנו, ושלישי לו למטה ממנו.

ב. בעל הבית מברך 'המוציא', ומשלים [מסיים] הברכה ואחר כך בוצע; והאורח מברך ברכת המזון, כדי שיברך לבעל הבית. ואם היו בלן בעלי הבית - גדול שבכלן בוצע, והוא מברך ברכת המזון.

ג. אין הבוצע רשאי לבצע, עד שיביאו מלח ולפתן נכל דבר הנאכל עם הפת [לפני כל אחד ואחד, אלא אם כן נתפגנו לאכל פת חרבה [כמות שהיא]]. ואינו בוצע לא פרוסה קטנה, מפני שהוא נראה כצור עין, ולא פרוסה יתור מפביצה, מפני שגראה כרעבתן; ובשבת יש לו לבצע פרוסה גדולה. ואינו בוצע, אלא במקום שבש [נאפה] יפה יפה.

ד. מצוה מן המבחר, לבצע מפפר שלמה; אם הייתה שם שלמה של שעורים ופרוסה של חטים, מניח פרוסה בתוך שלמה, ובוצע משתייהן, כדי שיבצע מחטים ומשלמה. בשבת ובקמים טובים, חיב לבצע על שתי כפרות; נוטל שתייהן ביחד, ובוצע אחת מהן.

ה. הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד, והאחד נוטל ביחד; ואינו נותן ביחד האוכל, אלא אם כן היה אכל. והבוצע, הוא פושט ידיו תחלה ואוכל; ואין המסבין רשאים לטעם, עד שיטעם המברך; ואין הבוצע רשאי לטעם, עד שיכלה 'אמן' מפי רב המסבין. ואם רצה הבוצע לחלק כבוד לרבו, או למי שהוא גדול ממנו בחכמה, ויניחנו לפשט ידו קדם לו - הרשות בידו.

ו. שנים, ממתניין זה לזה בקצרה [אם אחד הפטיק לצורך שתיה וכיו"ב]; שלשה, אין ממתניין. גמרו [הפטיק] מהן שנים, השלישי מפסיק עמהן; גמר אחד מהן, השנים אין מפסיקין לו, אלא אוכלין והולכין, עד שגומרין. אין משיחין בסעודה, כדי שלא יבוא לידי סננה. ומפני זה, אם בא להן יין בתוך המזון - כל אחד ואחד מברך לעצמו, שאם ברוך אחד ויענה העונה 'אמן' בשעת הבליעה, יבוא לידי סננה. ואין מסתפלין בפני האוכל, ולא במקנתו, שלא לבישו.

ז. השמש העומד לפני המסבין, אינו אוכל עמהן; ודרך רחמנות היא לתן לתוך פיו מכל תבשיל ותבשיל, כדי לישוב דעתו. ואם נתנו לו יין, מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו, מפני שאין שתייתו תלויה ברוצונו, אלא ברוצונם.

ח. יצא אחד מן המסבין להשתין מים, נוטל ידו אחת [זו שנגעה] ונכנס; דבר עם חברו והפליג [שהח], נוטל שתי ידיו ונכנס. ואם היו מסבין לשתייה, נכנס וישוב במקומו

אדמה - והוא, שיהיו שלמים. כלי שאינו מחזיק רביעית, או שאין בו רביעית - אין נותנין ממנו לידים.

יג. הכל פשרין לתן לידים, אפלו חרש שוטה וקטן. אם אין שם אחר - מניח הפלי בין ברפיו, וצק על ידיו, או יטה החבית על ידיו, ויטל; או נוטל ידו אחת וצק בזה על זו, וחוזר וצק בראשונה על השניה. והקוף, נוטל לידים.

יד. השקת [אבו חלולה] שדולה האדם [מים] בינו או בגלגל ונותן לתוכה, והמים נמשכין ממנה באמה והולכין ומשקין הירקות או הבהמה, והניח ידיו בשקת, ועברו המים ושטפו על ידיו - לא עלתה לו נטילה, שהרי אין כאן נותן על ידיו; ואם היו ידיו קרובות לשפיכת הדלי, עד שנמצאו המים שטפו על ידיו מכת נתינת האדם - עלתה לו נטילה.

טו. מים שנסתפק לו אם נעשה מהן מלאכה או לא נעשה, אם יש בהן כשעור או שאין בהן, אם הן טהורין או טמאין, ספק נוטל ידיו ספק לא נוטל ידיו - ספקו טהור; שכל ספק שבטהרת ידים, טהור.

טז. מים ראשונים - צריך שיגביה ידיו למעלה, שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים; ואחרונים - צריך שישפיל ידיו למטה, כדי שיצא כל כח המלח שעל ידיו. מים ראשונים, נוטלים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע; ואחרונים, אינן נוטלין על גבי קרקע. מים ראשונים, בין בחמי האור [שהוחמו באש] בין בצונן אחרונים, אינן נוטלין בחמין - והוא, שיהיו חמים שהיה סולדת בהן, מפני שאין מעבירין את ההזמא, שאינו יכול לפשפש בהן; אבל אם היו פושרין, נוטלין מהן באחרונה. יז. נוטל אדם ידיו שחרית, ומתנה [מכורין] עליהן כל היום, ואינו צריך לטל ידיו לכל אכילה ואכילה; והוא, שלא הסיח דעתו מהן; אבל אם הסיח דעתו מהן, צריך לטל ידיו בכל עת שצריך נטילה.

יח. לט אדם את ידיו במפה, ואוכל בהן פת או דבר שטבולו במשקה, אף על פי שלא נוטל ידיו. המאכיל לאחרים, אינו צריך נטילת ידים; והאוכל, צריך נטילת ידים, אף על פי שאינו נוגע במאכל, אלא אחר הוא המאכילו. והוא הדין לאוכל במגנפה [כעין מזלג], שצריך נטילת ידים.

יט. אסור להאכיל מי שלא נוטל ידיו, אף על פי שהוא נותן לתוך פיו. ואסור לזלזל בנטילת ידים; וצוויים הרבה צווי חכמים על נטילת ידים, והזהירו על הדבר. אפלו אין לו מים אלא כדי לשותות, נוטל ידיו במקצתן, ואחר כך אוכל, ושותה מקצתן.

כ. צריך אדם לנגב את ידיו, ואחר כך יאכל; וכא האוכל בלא נגוב ידים, פאוכל לחם טמא. וכל הנוטל ידיו באחרונה, מנגב ואחר כך מברך. ומכף לנטילת ידים, ברפת המזון - לא יפסיק ביניהם בדבר אחר; אפלו לשותות מים אחר שנטל ידיו באחרונה, אסור עד שיברך ברפת המזון.

עד שתכלה ברכת המזון והיין, וישתו.

הלכות ברכות פֶּרֶק ח

א. כל פרות האילן - מברכין עליהן בתחלה 'בורא פרי העץ', ולבסוף 'בורא נפשות רבות'; חוץ מחמשת המינים הפתויבין בתורה, והן ענבים ורמונים ותאנים וזיתים ותמרים - שהיא מברך עליהן בסוף ברכה אחת מעין שלש. וכל פרות הארץ והירקות - מברכין עליהן בתחלה 'בורא פרי האדמה', ולבסוף 'בורא נפשות רבות'. ודברים שאין גדולין מן הארץ, כגון בשר וגבינה ודגים וביצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן - בתחלה מברך 'שהכל', ולבסוף 'בורא נפשות רבות'. והשתיה מים שלא לרוות צמאו - אינו טעון ברכה, לא לפניו ולא לאחריו.

ב. הסוחט פרות והוציא מהן משקין - מברך עליהן בתחלה 'שהכל', ולבסוף 'בורא נפשות'; חוץ מן הענבים והזיתים - שעל היין הוא מברך בתחלה 'בורא פרי הגפן', ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, ועל השמן הוא מברך בתחלה 'בורא פרי העץ'. במה דברים אמורים? שהנה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות נירקות מבושלים וכיוצא בהן, שהרי נהנה בשתייתו; אבל אם שתה השמן לבדו, או שלא הנה חושש בגרונו - מברך עליו 'שהכל', שהרי לא נהנה בטעם השמן.

ג. פרות או ירקות שדרבן להאכל חיים - אם בשלן או שלקן [בישולם הרבה ונימוחו], מברך עליהן בתחלה 'שהכל', ולבסוף 'בורא נפשות'. וירקות שדרבן להאכל שולקין, כגון רובב ולפת [מיו ירק] - אם אכלן חיים, מברך עליהן בתחלה 'שהכל'. ודברים שדרבן להאכל חיים ומבשלין - אכלן בין חיים בין מבשלין - מברך עליהן בתחלה ברכה הראויה להן: אם היו פרות עץ, מברך 'בורא פרי העץ'; ואם היו פרות אדמה או ירקות, מברך 'בורא פרי האדמה'.

ד. ירקות שדרבן להשלק ששלקן - מברך על מי שלק שלקן 'בורא פרי האדמה'; והוא, ששלקן לשתות מימיהן, שמימי שלקות כשלקות, במקום שדרבן לשתותן. דבש תמרים, מברכין עליו תחלה 'שהכל'. אבל תמרים שמעבן בידו, והוציא גרעינין שלהן, ועשן כמו עסה - מברך עליהן בתחלה 'בורא פרי העץ', ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.

ה. הקנים המתוקים שסוחטין אותן, ומבשלין מימיהן עד שיקפא [ייעשה גושין] וידמה למלח - כל הגאונים אמרו, שמברכין עליו 'בורא פרי האדמה', ומקצתם אמרו, 'בורא פרי העץ'; וכן אמרו, שהמוצץ אותן קנים, מברך 'בורא פרי האדמה'. ואני אומר שאין זה פרי, ואין מברכין עליו אלא 'שהכל'; שלא יהיה דבש אלו הקנים שנשתנה על ידי האור [ע"י בישול באש], גדול מדבש תמרים שלא נשתנה, ומברכין עליו 'שהכל'.

ו. הקור, והוא ראש הדקל שהוא כמו עץ לבן - מברך עליו בתחלה 'שהכל'. קפרס [עלים] של צלף [מיו אילן] -

ונוטל ידיו, ואחר כך מחזיר פניו לאורחין; ולמה נוטל במקומו? שמא ידמו שלא נטל ידיו, מפני שאין שם אכילה.

ט. אין מניחין בשר חי [שאינו מבושל] על הפת, ואין מעבירין כוס מלא [משקין] על הפת, ואין סומכין את הקערה בפת. ואין זורקין את הפת, ולא את התתיכות; ולא את האכלין שאין להן קלפין, כגון תותים ותאנים וענבים, מפני שהן נמאסין. ומתיר להמשיך [להזרים] יין בצנורות בבתי חתנים; וזורקין לפנייהם קליות ואגוזים בימות החמה, אבל לא בימות הגשמים, מפני שנמאסין. ואין נוטלין ידים ביין, בין חי בין מווג. וכן אין מפסידין שאר אכלין ומשקין, דרך בזוי ובעיטה [לזולל].

י. אסור לאורחין לטל כלום ממה שלפניהם, ולתן בידו בנו או בתו של בעל הבית - שמא יתביש בעל הסעודה, שהרי אין לו אלא מה שהביא לפנייהם, ונמצאו הקטנים נוטלין אותו והולכין. לא ישלח אדם לחברו חבית יין, ושמן צף על פניה - שמא ישלח לו אדם חבית שכלה שמן, וידמה שהיא יין, ושמן הוא שעל פניה בלבד, ויזמן אורחים, ויתביש. וכן כל פיוצא בדברים אלו, המביאין לידי בוששה לבעל הסעודה - אסורין.

יא. גמרו מלאכל - מסלקין את השלחן ומכבדין [מסאטאים] את המקום שאכלו בו, ואחר כך נוטלין את ידיהן; שמא ישאר שם פרווין שיש בהן פזית, שאסור להלך עליהן ולרחץ עליהן; אבל פרווין שאין בהן פזית, מתיר לאבדן ביד.

יב. הביאו להם מים לנטילה - כל שמברך ברכת המזון, הוא נוטל ידיו תחלה, כדי שלא ישב הגדול וידיו מזהמות, עד שיטל אחר. ושאר הסועדין, נוטלין ידן בסוף זה אחר זה; ואין מכבדין בדבר זה [טול לפניך], שאין מכבדין בידים מזהמות, ולא בדברים, ולא בגשמים [ומור לגדול "לך לפניך"] - אלא בפתח הראוי למזונה, ובשעצת פניסה.

יג. גמרו לטל את ידיהן, ונגבו ידיהן, וברכו ברכת המזון, והביאו את המגמר [בשמנים] - הגדול שברך ברכת המזון, הוא מברך על המגמר, וכלן עונין 'אמן'.

יד. אם היה שם יין - מביאין כוס מחזיק רביעית, או קטר על רביעית, ומביאין מין בשמים; או חזו את היין בימינו, ואת הבשמים בשמאלו, ומברך ברכת המזון; ואחר כך מברך על היין, ואחר כך מברך על הבשמים. אם היה הבשמים שמן ערב וכיוצא בו, טחו בראש השמש [מנגב ריח הבשמים על ראש שמשו]; ואם היה השמש תלמיד חכמים, טחו [מנגבו] בכתל, כדי שלא יצא מבשם לשוק.

טו. אף על פי שאין ברכת המזון טעונה יין, אם ברך על היין כפנהג שאמרנו, צריך שידית כוס של ברכה מבפנים, וישטף אותו מבחוץ; וימלאנו יין חי, וכיין שהגיע לברכת 'הארץ', נותן לתוכו מעט מים, כדי שיהא ערב לשתיה. ואין משיחין על כוס של ברכת המזון, אלא הכל שותקין,

והשבועה, הן האמורין בפסוק זה: "אָרְץ חֹטֵה וְשֹׁעֵרָה, וְגִפְן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן; אָרְץ זֵית שֶׁמֶן, וְדָבָשׁ". ודבש זה, הן התמרים; והתמרים קודמין לענבים - שהתמרים שני ל'אָרְץ' [השני שבפסוק], והענבים שלישי ל'אָרְץ' [הראשון].

יד. ברכה אחת שמעין שלש של חמשת מיני הפרות ושל יין, היא של מיני הדגן; אלא שעל הפרות הוא אומר: 'על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ המדה וכו'; ועל היין הוא אומר: 'על הגפן ועל פרי הגפן'. וחותם בשתייהן: 'על הארץ ועל הפרות'; ואם היה בארץ ישראל, חותם בהן: 'על הארץ ועל פרותיה'. ויש מי שמוסיף בברכה שמעין שלש, קדם חתימה: 'כי אל טוב ומטיב אתה', שהוא מעין ברכה רביעית; ויש מי שאומר שלא תקנו ברכה רביעית אלא בברכת המזון בלבד.

טו. שתי יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של חמשת מיני דגן, מברך באחרונה ככה: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, על המחיה ועל הפלילה, ועל הגפן ועל פרי הגפן, ועל העץ ועל פרי העץ, ועל תנובת השדה, ועל ארץ המדה...'; וחותם: 'ברוך אתה ה', על הארץ, ועל המחיה, ועל הפרות'.

טז. אכל אם אכל בשר ושתה יין - מברך בסוף על זה בפני עצמו, ועל זה בפני עצמו. אכל תאנים או ענבים, ותפוחים ואגסים וכיוצא בהן - מברך בסוף ברכה אחת מעין שלש, והיא כוללת הכל, מפני שכלן פרות העץ הן. וכן כל כיוצא בהן.

הלכות ברכות פ"ק ט

א. כשם שאסור לו לאדם להנות במאכל או במשקה קדם ברכה - כך אסור לו להריח ריח טוב קדם ברכה. וכיצד מברכין על ריח טוב? אם היה זה שיש לו הריח עץ או מין עץ, מברך עליו 'בורא עצי בשמים'; ואם היה עשב או מין העשב, מברך 'בורא עשבי בשמים'; ואם היה לא מעץ ולא מאדמה, כגון המור [מיו דס] שהוא מן התה [שבהודו] - מברך 'בורא מיני בשמים'; ואם היה פרי הראוי לאכילה, כגון אתרוג ותפוח - מברך 'שנתן ריח טוב בפרות'. ועל הכל - אם אמר 'בורא מיני בשמים', יצא.

ב. אין מברכין על המגמר [בשמים המונחים על גחלים בוערות להדיף ריחם], עד שתעלה תימורתו [עשנו]. וכיצד מברכין עליו? אם היה זה הנשרף שנתן ריח עץ, מברכין 'עצי בשמים'; ואם היה עשב, מברכין 'עשבי בשמים'; ואם היה ממין חיה וכיוצא בה, מברכין 'בורא מיני בשמים'.

ג. שמן של אפרסמון וכיוצא בו, מברך עליו 'בורא שמן ערב'; אבל שמן זית שפכשו או ששחגו עד שחזר ריחו גודף, מברך עליו 'בורא עצי בשמים'. שמן שבשמו [ערבו עם בשמים] כעין שמן המשחה, מברך עליו 'בורא מיני בשמים'. הביאו לפניו שמן והדס, מברך על ההדס ופטר

מברך עליו 'בורא פרי האדמה', מפני שאינו פרי; והאבינות [גרגירים] של צלף, הן הפרי שהן בצורת תמרים דקים קטנים - ומברך עליהן 'בורא פרי העץ'.

ז. הפלפלין והזנגביל [מיו קינמון] - בזמן שהן רטבין, מברך עליהן תחלה 'בורא פרי האדמה'; אבל בשיון, אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן - מפני שהן תכלין, ואינן אכל. וכן אכלין שאינן ראויין לאכילה, ומשקין שאינן ראויין לשתיה - אינן טעונין ברכה, לא לפניהן ולא לאחריהן.

ח. הפת שעפשה, והיין שהקריס [החמין], ותבשיל שעברה צורתו, והנובלות [פירות שנשרו מהעץ] שהן פגין [קודם שהתבשלן], והשכר, והחמץ, והגובאי [מיו חגב], והמלח, והכמהין [מיו פטריות], והפטריית - על כלן הוא מברך תחלה 'שהכל'. וכל שמברכין לפניו 'שהכל', מברכין לאחריו 'בורא נפשות רבות על כל מה שבא, חי העולמים'. וכל הטעון ברכה לאחריו, טעון ברכה לפניו. **ט.** שמרים [של יין] שנתן עליהם שלשה [מדות] מים, והוציא ארבעה - מברך עליהן 'בורא פרי הגפן', שזה יין מזוג הוא; הוציא פחות מארבעה - אף על פי שיש בהן טעם יין, מברך עליהן תחלה 'שהכל'.

י. ברוך על פרות האילן 'בורא פרי האדמה' - יצא; ועל פרות הארץ 'בורא פרי העץ' - לא יצא. ועל הכל, אם ברוך 'שהכל' - יצא, ואפלו על הפת ועל היין.

יא. לקח כוס של שכר בידו, והתחיל הברכה על מנת לומר 'שהכל', וטעה ואמר 'בורא פרי הגפן' - אין מחזירין אותו. וכן אם היו לפניו פרות הארץ, והתחיל הברכה על מנת לומר 'בורא פרי האדמה', וטעה ואמר 'בורא פרי העץ' - אין מחזירין אותו. וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן, ופתח וברך על מנת לומר 'בורא מיני מזונות', וטעה ואמר 'המוציא לחם' - יצא; מפני שבשעה שהזכיר השם והמלכות, שהן עקר הברכה, לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין, והואיל ולא היה בעקר הברכה טעות, אף על פי שטעה בסופה - יצא, ואין מחזירין אותו.

יב. כל הברכות האלו שנסתפק לו בהן אם ברוך אם לא ברוך - אינו חוזר ומברך, לא בתחלה ולא בסוף; מפני שהן מדברי סופרים. שכח והקניס אכלין לתוף פיו בלא ברכה - אם היו משקין - בולען, ומברך בסוף; ואם היו פרות שאם ורקן ומאסו, כגון תותים וענבים - מסלקן לצד אחד ומברך, ואחר כך בולען; ואם אינן ומאסין, כגון פולים ואפונים - פולטן מפיו עד שיברך ופיו פנוי, ואחר כך אוכל.

יג. היו לפניו מינין הרבה - אם היו ברכותיהן שוות - מברך על איזה מהן שירצה, ופטר את השאר; ואם אין ברכותיהן שוות - מברך על כל אחד מהן ברכה הראויה לו, ואי זה מין שירצה להקדים מקדים. ואם אינו רוצה בזה יותר מזה - אם יש ביניהן אחד משבעת המינין, עליו הוא מברך תחלה; וכל הקודם בפסוק, קודם לברכה.

בהן - 'בורא עצי בשמים'.

ז. שלשה מיני ריח טוב, אין מברכין עליהן; ואלו הן: ריח טוב שאסור להריח בו, וריח טוב העשוי להעביר ריח רע, וריח טוב שלא נעשה להריח בעצמו של ריח זה.

ח. כיצד? בשמים של עבודה זרה, ובשמים שעל ערוה מן העריות - אין מברכין עליהן, לפי שאסור להריח בהן. בשמים של מתים, ובשמים של בית הכסא, ושמן העשוי להעביר את הזנה - אין מברכין עליהן, לפי שנעשו להעביר ריח רע. מגמר שמגמרין בו את הכלים ואת הבגדים - אין מברכין עליו, לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מגמר. וכן המריח בבגדים המגמרין, אינו מברך, לפי שאין שם עקר בשם, אלא ריח בלא עקר.

ט. בשמים של מסכה [סעודה] של גוים - אין מברכין עליהן; שסתם מסכת גוים, לעבודה זרה. הנה מהלך חוץ לברך והריח ריח טוב - אם רב העיר גוים, אינו מברך; ואם רב ישראל, מברך. נתערב ריח שמברכין עליו, בריח שאין מברכין עליו - הולכין אחר הרב.

את השמן, מפני שברכה אחת לשניהן, והיא 'עצי בשמים'.

ד. היו לפניו בשם שהוא עץ ובשם שהוא עשב, אין ברכת אחד מהן פוטרת את חברו, אלא מברך על זה לעצמו, ועל זה לעצמו. הביאו לפניו זין ושמן - אויזו זין בימינו, ושמן בשמאלו; ומברך על הזין ושותהו, וחוזר ומברך על השמן ומריח בו, וטחו בראש השמש [שלא יצא לשוק בידיים מבושמות]; ואם הנה השמש תלמיד תכמים, טחו בפתל.

ה. דבר שהוא ספק אם מן העץ אם מן האדמה, מברך עליו 'בורא מיני בשמים'; בשם שערבו הרוכל ממנין הרבה, מברך עליו 'בורא מיני בשמים'. נכנס לחנותו של בושם שיש בה מינין הרבה, מברך 'בורא מיני בשמים'. אם ישב שם כל היום בלו, אינו מברך אלא אחת; נכנס ויצא נכנס ויצא, מברך על כל פעם ופעם.

ו. השושנה וחלפי הזים [צמחים שבשפת הים], מברכין עליהן 'בורא עצי בשמים'. נרגס [מין צמח] של גנה, 'בורא עצי בשמים'; ושל שדה, 'בורא עשבי בשמים'. הנרד, ומי הנרד, והלבונה, והמצטכי [שרף היוצא מעץ השרף], וכיוצא

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום — י' אלול-ט"ז אלול ה'תשס"ו

יום ראשון

הלכות דעות פרק ה'

א. כשם שהחכם נכר בחכמתו וברעותיו, והוא מברך בהן משאר העם - כך צריך שיהיה נכר במעשיו, במאכלו ובמשקו ובבעילותו ובפעולותיו וברבנותו ובהלוכו ובמלוכותו ובכלכלו דבריו [- הנהלת עניו] ובמשאו ובמתנו; ויהיו כל המעשים האלו, נאים ומתקנים ביותר. כיצד? תלמיד תכמים לא יהיה גרמן [זולל וסובא], אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יהא רודף למלאת בטנו, כאלו שמתמלאין ממאכל ומשקה עד שתפוח כרסן; ועליהם מפרש בקבלה: "וזריתי פרוש על פניכם, פרוש חגיכם" - אמרו תכמים: 'אלו בני אדם שאוכלין ושותין, ועושין כל ימיהם כחגים'. והן האומרים: "אכול ושתה, פי מחר נמות". וזה הוא מאכל הרשעים; ושלחנות אלו, הם שגגה הפתוב ואמר: "פי כל שלחנות מלאו קיא צואה, בלי מקום". אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים, ואוכל ממנו כדי חיו ודיו; הוא שאמר שלמה: "צדיק - אכל לשבע נפשו".

ב. כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו. ולא יאכל בהנות ולא בשוק אלא לפי צרך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבריות; ולא יאכל אצל עמי הארץ, ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום, ואפלו עם התכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קבוץ הרבה. ואין ראוי לו לאכל

אלא בסעודה של מצוה בלבד, כגון סעודת ארוסין ונשואין - והוא שיהיה תלמיד תכמים שנשא בת תלמיד תכמים. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מעולם מסעודה שאינה שלהם.

ג. כשחכם שותה זין, אינו שותה אלא כדי לשרות [לרכך] אכילה שבמעיו [ויתעכל היטב]. וכל המשתפר, הרי זה חוטא ומגנה ומפסיד חכמתו; ואם משתפר בפני עמי הארץ, הרי זה חלל את השם. ואסור לשתות בצחקים ואפלו מעט, אלא אם היה בכלל האכילה, שהשתיה שבכלל האכילה אינה משפרת, ואין נזהרין אלא מין שלאחר המזון.

ד. אף על פי שאשתו של אדם מתרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד תכמים שיהיג עצמו בקדושה; ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול, אלא מלילי שבת לילי שבת, אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה [משוחח], לא יספר לא בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא, ולא בסוף הלילה כשהוא רעב - אלא באמצע הלילה, כשיתאכל המזון שבמעיו. ולא יקל ראשו ביותר, ולא יגבל את פיו בדברי הבאי, ואפלו בינו לבניה; הרי הוא אומר בקבלה: "מגיד לאדם מה שחוו" - אמרו תכמים: 'אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו, עתיד לתן עליה את הדין'. ולא יהיו שניהם לא שכורים, ולא עצלנים, ולא עצבנים; ולא אחד מהן. ולא תהיה לשנה; ולא יאנס אותה, והיא אינה רוצה - אלא ברצון שניהם, ובשמחתם. יספר מעט וישחק עמה מעט, כדי שתתישב נפשו; ויבעל בבושה ולא בעזות, ויפרש מיד.

לובשיו - אלא בגדים בינוניים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו [בגדיו], כמו בגדי הפשתן הקלים [דקים שקופים] ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ, כמו בגדי גסי הרוח, אלא עד עקבו; ובית יד שלו [השרוול], עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו, מפני שנואה בגסי הרוח, אלא בשבת בלבד, אם אין לו להחליף. ולא ינעל מנעלים מטלאים כבגד טלאי על גבי טלאי, בימות החמה; אבל בימות הגשמים, מתר אם היה עני. לא יצא תלמיד חכמים מבשם לשוק, ולא בבגדים מבשמים; ולא ישים בשם בשער. אבל אם משח בשרו בבשם כדי להעביר את הנהמה, מתר. וכן לא יצא יחיד בלילה, אלא אם היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו. כל אלו, מפני החשד.

י. תלמיד חכמים, מכלל דבריו במשפט, אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדי [בהוצאות מרובות]. צווי חכמים בדרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון [לפעמים], שגאמר: "כי תאנה נפשך לאכל בשר". די לו לבריא לאכל מערב שבת לערב שבת; ואם היה עשיר כדי לאכל בשר בכל יום, אוכל. צווי חכמים ואמרו: לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו, וילבש כראוי לו, ויכבד אשתו ויבניו יתר מן הראוי לו.

יא. דרך בעלי דעה [שכל], שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה - שגאמר: "מי האיש אשר בנה בית... אשר נטע כרם, ולא חללו... אשר ארש אשה". אבל הטפשי, מתחילין לשא אשה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזר לבקש אמנות או תפרנס מן הצדקה; וכן הוא אומר בקלות: "אשה תארש... בית תבנה... כרם תטע" - כלומר: יהיו מעשיך הפוכין, כדי שלא תצליח דרכיך. ובברכה מה הוא אומר? - "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, וה' עמו".

יב. ואסור לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו, ויטריח על הבריות. ולא ימכר שדה, ויקנה בית; ולא ימכר בית, ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו; אבל מוכר הוא מטלטלין, וקונה שדה. כללו של דבר: ישים מגמתו להצליח נכסיו - לא להתנאות מעט לפי שעה או להנות מעט, ויפסיד הרבה.

יג. משאן ומתנן של תלמידי חכמים, באמת ובאמונה: אומר על לאו 'לאו' ועל הן 'הן', מדקדק על עצמו בחשבון, ונותן ומותר לאחרים פשיקח מהן, ולא ידקדק עליהן; ונותן דמי הלךח לאלתר, ואינו נעשה לא ערב [על הלוואה] ולא קבלן [פקדונות], ולא יבא בהרשאה [ישמש מורשה ממלווה לגבות חובו]. מתיב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חיבה אותו תורה, כדי שיעמד בדבורו ולא ישגהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין, מאריך להן ומוחל להן; ומלנה, וחונן. ולא ירד לתוף אמנות חברו, ולא יצר לאדם לעולם בחזיו. כללו של דבר - יהיה

ה. כל הנוהג מנהג זה - לא די שקדש נפשו, וטהר עצמו, ותקן דעותיו; אלא שאם היו לו בנים - הוין בנים נאים ובישנים, ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשף - הוין לו בנים כמו אותם העם.

ו. צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן: לא יתבוז, ולא יגלו ראשן ולא גופן. ואפלו בשעה שיכנס לבית הפסא, יהא צנוע, ולא יגלה בגדיו עד שישוב, ולא יקנח בימין. ויתרחק מפל אדם, ויכנס חדר בחדר לפניו מן המערה, ונפנה שם. ואם נפנה אחורי גדר, ירחיק כדי שלא ישמע חברו קולו אם נתעטש. ואם נפנה בבקעה, ירחיק כדי שלא יראה חברו פרועו. ולא ידבר כשהוא נפנה, אפלו לצרף גדול. וכדרך שנוהג צניעות בבית הפסא ביום, כך נוהג בלילה. ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד, כדי שלא יתרחק [יזדקק להרחיק ממקום אנשים].

ז. תלמיד חכמים - לא יהא צועק וצונח בשעת דבורו כבהמות וכחיות; ולא יגביה קולו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכשידבר בנחת, יזהר שלא יתרחק [לקיצוניות השניה] עד שיראה כדברי גסי הרוח. ומקדים לשלום כל אדם, כדי שתהא רוחן נוחה הימנו. וזן את כל האדם לכף זכות - מספר בשבח חברו, ואינו מספר בגנותו כלל. אוהב שלום, ורודף שלום. אם רואה מקום שדבריו מועילים ונשמעים, אומר; ואם לאו, שותק. כיצד? לא יצא את חברו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדו [אל יחפס פתח להתירו] בשעה שגדר עד שתתקרה דעתו וינח; ולא ינחמו בשעה שמתו מטל לפניו, מפני שהוא כהול עד שיכבר. וכן כל פיוצא באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו [כשלונו], אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן. כללו של דבר - אינו מדבר אלא באמת או בגמילות חסדים, או בדברי חכמה, וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק, אפלו היא אשתו או אחותו או בתו.

ח. לא יחלף תלמיד חכמים בקומה זקופה וגרון נטוי, כענין שגאמר: "ותלכנה נטויות גרון, ומשקרות עינים"; ולא יחלף עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח, כענין שגאמר: "הלודף וטפוף תלכנה, וברגליהם תעפסנה". ולא ירוץ ברשות הרבים, וינהג בשגעון. ולא יכפף קומתו כבעלי חסות [נגבות]; אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה, ומחלף בשנה כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם במהלכו של אדם נכר, אם חכם בעל דעה הוא, או שוטה וסכל; וכן אמר שלמה בחכמתו: "וגם בדרך כששכל הלך, לבו חסר; ואמר לכל, סכל הוא" - מודיע לכל על עצמו שהוא סכל.

ט. מלבוש תלמיד חכמים, מלבוש נאה נקי; ואסור לו שימצא כבגדו פתם או שמנונית וכיוצא בה. ולא ילבש לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתפלין בהן, ולא מלבוש עניים, שהוא מבזה את

שנאה שבלב; אבל המכה את חברו, והמחרף את חברו - אף על פי שאינו רשאי, אינו עובר משום "לא תשנא".

ו. כשיחטא איש לאיש - לא ישטמנו וישתק, כמו שנאמר בפרשעים: "ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב, כי שנא אבשלום את אמנון"; אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: 'למה עשית לי כן וכן, ולמה חטאת לי בדבר פלוני? שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". ואם חזר ובקש ממנו למחל לו - צריך שימחל, ולא יהא המוחל אכזרי, שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים" [על אבימלך].

ז. הרואה את חברו שחטא, או שהוא הולך בדרך לא טובה - מצוה להחזירו למוטב, ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". המוכיח את חברו - בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום - צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובקלון רפה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו, ולהביאו לחיי העולם הבא. אם קבל ממנו, מוטב; ואם לאו, יוכיח פעם שניה ושלישית. וכן תמיד חיב להוכיח, עד שיבהו החוטא ויאמר לו: 'איני שומע! וכל שאפשר בידו למחות ואינו ממחה, הוא נתפש [נענש] בעון אלו כלם שאפשר לו למחות בהם.

ח. המוכיח את חברו תחלה [פעם ראשונה] - לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר: "ולא תשא עליו חטא". כן אמרו חכמים: יכול את מוכיחו, ופניו משתנות? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא"; מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל, וכל שכן ברבים. אף על פי שהמכלים את חברו אינו לוקה, עון גדול הוא. כן אמרו חכמים: 'המלפין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא'. לפיכך, צריך אדם להזהר בדבר זה, שלא יבייש חברו ברבים, בין קטן בין גדול; ולא יקרא לו בשם שהוא בש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בש ממנו. במה דברים אמורים? בדברים שבינו אדם לחברו; אבל בדברי שמים - אם לא חזר בו בסתר - מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו בפניו ומבזין ומקללין, עד שיחזר למוטב; כמו שעשו כל הנביאים לישראל.

ט. מי שחטא עליו חברו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום, מפני שהיה החוטא הדיוט ביותר או שהיתה דעתו משבשת, ומחל לו בלבד, ולא שטמו ולא הוכיחו - הרי זו מדת חסידות; לא הקפידה תורה, אלא על המשטמה [שנאה כבושה בלב].

י. חיב אדם להזהר ביתומים ואלמנות - מפני שנפשו שפלה למאד ורוחן נמוכה, אף על פי שהן בעלי ממון. אפלו אלמנותו של מלך ויתומיו של מלך - מזוהרים אנו עליהן, שנאמר: "כל אלמנה ויתום לא תענון". והיאך נוהגין עמהן? לא ידבר אליהן אלא רכות, ולא ינהג בהן אלא מנהג פבוד; ולא יכאיב גופם בעבודה ולא לבם בדברים, ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטין, או המכעיסין, או הכאיב לבן, או רדה בהן

מן הנרדפין, ולא מן הרודפין; מן הנעלבים, ולא מן העולבים. ואדם שהוא עושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן, עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי: עבדי אתה; ישראל, אשר בך אהפא".

יום שני

הלכות דעות פרק ו

א. דרך בריתו של אדם - להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו. לפיכך, צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמד ממצעשיהם; ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמד ממצעשיהם. הוא ששלמה אומר: "הולך את חכמים, יחכם; ורעה כסילים, ירוע". ואומר: "אשרי האיש וגו'". וכן אם היה במדינה שמהגותיה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה - ילך למקום שאנשי צדיקים, ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמננו זה, או שאינו יכול לילך למדינה שמהגותיה טובים, מפני הגזרות או מפני החלי - ישב לבדו יחידי, כענין שנאמר: "ישב בדרך ידים". ואם היו רעים ותשאים, שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמם ונוהג במנהגם הרע - יצא למערות ולחוחים [חוחים, קוצים] ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חסאים, כענין שנאמר: "מי יתנני במדבר מלון ארזים".

ב. מצות עשה להדבק בחכמים, כדי ללמד ממצעשיהם, שנאמר: "ובו תדבק"; וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה? אלא כן אמרו חכמים בפרוש מצוה זו: 'הדבק בחכמים ותלמידיהם'. לפיכך, צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכמים, וישיא בתו לתלמיד חכמים, ולאכל ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטא [עסקים] לתלמידי חכמים, [בממונם] ולהתחבר להן בכל מיני חבור - שנאמר: "ולדבקה בו". וכן צונו חכמים ואמרו: 'והוי מתאבק בעפר רגליהם, ושותה בצמא את דבריהם'.

ג. מצוה על כל אדם לאהב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך". לפיכך, צריך שיספור בשבחו ולחוס על ממונו, כמו שהוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו; והמתפבד בקלון חברו, אין לו חלק לעולם הבא.

ד. אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה, שתי מצוות עשה: אחת מפני שהוא בכלל רעים, ואחת מפני שהוא גר, והתורה אמרה: "ואהבתם את הגר". צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת שמו, שנאמר: "ואהבת את ה' אלהיך"; הקדוש ברוך הוא אוהב גרים, שנאמר: "ואהב גר".

ה. כל השונא אחד מישראל בלבד - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבד"; ואין לוקין על לאו זה, לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה, אלא על

שמתוך טובתו, בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש, כלומר שאינו מדבר בשנאה; הוא ששלמה אומר: "כמתלהלה [מסתתה] הירה זיקים - חצים ומנות... ואמר: הלא משחק אני". וכן המספר בלשון הרע דרך רמיות, והוא שספר לתמו כאלו אינו יודע שדבר זה לשון הרע הוא, אלא כשמתחין בו, אומר: "איני יודע שאלו מעשיו של פלוני" או "שזה לשון הרע".

ה. אחד המספר בלשון הרע בפני חברו, או שלא בפניו; והמספר דברים שגורמין (יכולים להזיק) אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו, אפלו להצר לו או להפחידו - הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה, כבר נשמע הדבר ונודע, ואם ספר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע; והוא, שלא יתפון להעביר הקול ולגלותו יותר.

ו. כל אלו - הם בצעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם, וכל שכן לישיב עמם ולשמע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד.

ז. הנוקם את חברו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תקם". ואף על פי שאינו לוקה, דעה [מידה] רעה היא עד מאד; אלא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם - שהכל אצל המבינים דברי הקל והבאי, ואינן פדאי לנקם עליהם. כיצד היא הנקימה? אמר לו חברו: 'השאלני קרדמך' [גרזן], אמר לו: 'איני משאילך'; למחר צרף לשאל ממנו, אמר לו: 'השאלני קרדמך', אמר לו: 'איני משאילך, כדרךך שלא השאלתני כששאלתי ממך' - הרי זה נוקם. אלא פשיבוא לשאל, יתן בלב שלם, ולא יגמל בפאשר גמל לו; וכן כל פיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות: "אם גמלתי שולמי רע".

ח. וכן כל הנוטר לאחד מישראל - עובר בלא תעשה, שנאמר: "ולא תטר את בני עמך". כיצד? ראובן שאמר לשמעון: 'שכר לי בית זה', או 'השאלני שור זה', ולא רצה שמעון; לזמים צרף שמעון לראובן לשאל ממנו או לשכר, ואמר לו ראובן: 'הא לך, תריני משאילך, ואיני כמותך, ולא אשלם לך פמעשיך' - העושה כזה, עובר ב"לא תטר". אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו; שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבוא לנקם - לפיכך הקפידה תורה על הנטירה, עד שימחה העין מלבו ולא יזכרנו; וזו היא הדעה [המידה] הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ, ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה.

בריה רחמנא דסייען

יום רביעי

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצוות עשה - (א) ראשונה, ללמד תורה; (ב) שנייה, לכבד מלמדיה ויודעייה. ובאור שתי מצוות אלו - בפסקים אלו.

[שיעבוד], או אבד ממונו - הרי זה עובר בלא תעשה; וכל שכן המכה אותם, או המקללן. ולא זו, אף על פי שאין לוקין עליו, הרי ענשו מפרש בתורה: "וחרה אפי, והרגתי אתכם בתרב". ברית פרת להן מי שאמר והיה העולם, שכל זמן שהם צועקים מחמס - הן נענין, שנאמר: "כי אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו". במה דברים אמורים? בזמן שענה אותן לצרכי עצמו; אבל ענה אותן הרב כדי ללמדן תורה או אמונות, או להוליכן בדרך ישראל - הרי זה מותר. ואף על פי כן, לא ינהג בהן מנהג כל אדם; אלא יעשה להן הפרש, וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד, "כי ה' יריב ריבם"; אחד יתום מאב, ואחד יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה? עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך לו [- לגדלם] לאמנן ולהטפל בהן, אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים.

יום שלישי

הלכות דעות פרק ז

א. המרגל [מרכל] בחברו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תלך רכיל בעמך". ואף על פי שאין לוקין על לאו זה, עון גדול הוא, וגורם להרג נפשות רבות מישראל; לכה נסמך לו: "לא תעמד על דם רעך". צא ולמד, מה ארע לדואג האדומי [שבגללו חרבה נוב].

ב. איזה הוא רכיל? זה שהוא טוען דברים, והולך מזה לזה ואומר: 'כה וכה אמר פלוני', 'כה וכה שמעתי על פלוני'; אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע; והוא המספר בגנות חברו, אף על פי שאמר אמת. אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו; נקרא. אבל בעל לשון הרע - זה שיושב ואומר: 'כה וכה עשה פלוני, וכה וכה היו אבותיו, וכה וכה שמעתי עליו', ואומר דברים של גנאי - על זה הפתוב אומר: "יכרת ה' כל שפתי חלקות, לשון מדברת גדולות".

ג. אמרו חכמים: 'על שלש עברות נפרעין מן האדם בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא - עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים; ולשון הרע, כנגד כלם'. ועוד אמרו חכמים: 'כל המספר בלשון הרע - כאלו כופר בעקר, שנאמר: "אשר אמרו: ללשוננו נגביר, שפתינו אתנו, מי אדון לנו"'. ועוד אמרו חכמים: 'שלישה לשון הרע הורגת - האמרו, והמקבלו, וזה שאומרין עליו; והמקבלו, יותר מן האמרו'.

ד. ויש שם דברים שהן אבק [מעין] לשון הרע. כיצד? - 'מי יאמר [מי פילל] לפלוני, שיהיה כמות שהוא עתה; או שיאמר: 'שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה ארע ומה היה'; וכיוצא בדברים האלו. וכן המספר בטובת חברו בפני שונאיו - הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להן שישפרו בגנותו; ועל ענין זה אמר שלמה: "מברך רעהו בקול גדול בפקר השפם - קללה תחשב לו" -

הלכות תלמוד תורה פרק א

א. נשים ועבדים - פטורים מתלמוד תורה; אבל קטן - אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר: "ולמדתם אתם את בניכם, לדבר בם". ואין האשה חייבת ללמד את בנה, שכל החיב ללמד חיב ללמד.

ב. כשם שאדם חיב ללמד את בנו - כך הוא חיב ללמד את בן בנו, שנאמר: "והודעתם לבניך, ולבני בניך". ולא בנו וכן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם וחסם מישראל ללמד את כל התלמידים, אף על פי שאינן בניו, שנאמר: "ושננתם לבניך" - מפי השמועה [מחבר"ה] למדו, 'בניך' - אלו תלמידיך, שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר: "ויצאו בני הנביאים". אם כן, למה נצטוו על בנו, ועל בן בנו? להקדים בנו לבן בנו, וכן בנו לבן חברו.

ג. וחיב לשכר מלמד לבנו ללמדו, ואינו חיב ללמד בן חברו אלא בחנם. מי שלא למדו אביו - חיב ללמד את עצמו כשפייר [כשיבוא לידי הכרח], שנאמר: "ולמדתם אתם, ושמרתם לעשותם". וכן אתה מוצא בכל מקום, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד.

ד. הנה הוא ללמד תורה ויש לו בן ללמד תורה, הוא קודם לבנו. ואם הנה בנו נבון ומשכיל מה שילמד יותר ממנו, בנו קודם; ואף על פי שבנו קודם, לא יבטל הוא - שכשם שמצוה עליו ללמד את בנו, כך הוא מצוה ללמד את עצמו.

ה. לעולם ילמד אדם תורה, ואחר כך ישא אשה - שאם נשא אשה תחלה, אין דעתו פנויה ללמד. ואם הנה יצרו מתגבר עליו, עד שנמצא שאין לבו פנוי - ישא אשה, ואחר כך ילמד תורה.

ו. מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה? משיתחיל לדבר, מלמדו: "תורה צוה לנו משה", ופסוק ראשון מפרשת "שמע"; ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים, עד שיהיה בן שש או בן שבע לפי בריו [בריאותו], מוליכו אצל מלמד התינוקות.

ז. הנה מנהג המדינה לקח מלמד התינוקות שכר, נותן לו שכרו; וחיב ללמדו בשכר, עד שיקרא תורה שבכתב בלה. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר, מתר ללמד בשכר. אבל תורה שבבעל פה, אסור ללמד בשכר, שנאמר: "ראה למדת אתכם" - מה אני בחנם למדתי, אף אתם בחנם למדתם ממני; וכן כשתלמדו לדורות - בחנם, כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם - ילמד בשכר, שנאמר: "אמת קנה". יכול ללמד לאחרים בשכר? תלמוד לומר: "ואל תמכר" - הא למדת, שאסור לו ללמד בשכר, אף על פי שלמדו רבו בשכר.

ח. כל איש מישראל חיב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהנה זקן גדול שתשש כחו, אפלו עני המחזר על הפתחים, ואפלו בעל אשה ובנים - חיב לקבוע לו זמן ללמד תורה ביום ובלילה, שנאמר: "והגית בו יומם ולילה".

ט. גדולי חכמי ישראל - היו מהן חוטבי עצים, ומהן שואבי מים, ומהן סומיין, ואף על פי כן היו עוסקים בתורה ביום ובלילה; והן מפלל מעתיקי השמועה [מעבירי תושבע"פ מדור לדור], איש מפי איש מפי משה רבנו.

י. עד אימתי חיב אדם ללמד תורה? עד יום מותו, שנאמר: "ויפן יסורו מלבבך כל ימי חייך"; וכל זמן שלא יעסק בתלמוד, הוא שוכח.

יא. וחיב לשלש [לחלק לשלוש] את זמן למידתו: שליש בתורה שבכתב; ושליש בתורה שבבעל פה; ושליש יבין וישיביל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שיגיע היאף הוא עקר המדות והיאף יוציא האסור והמתיר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה - וענין זה, הוא הנקרא 'תלמוד'.

יב. כיצד? הנה בעל אמנות - הנה עוסק במלאכה שלש שעות ביום, ובתורה תשע. אותן התשע - קורא בשלש מהן בתורה שבכתב; ובשלש שעות בתורה שבבעל פה, ובשלש - מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ודברי קבלה [גמ'], בכלל תורה שבכתב הן; ופרושין, בכלל תורה שבבעל פה; והענינות הנקראין 'פרדס' [מעשה בראשית ומרכבה], בכלל התלמוד. במה דברים אמורים? בתחלת תלמודו של אדם; אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך ללמד תורה שבכתב, ולא לעסק תמיד בתורה שבבעל פה - יקרא בעתים מזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה [משניות וכיו"ב], כדי שלא ישכח דבר מדברי תורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד, לפי רחב לבו וישוב דעתו.

יג. אשה שלמדה תורה, יש לה שכר; אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטווה, וכל העושה דבר שאינו מצוה עליו, אין שכרו כשכר המצוה שעשה אלא פחות ממנו. אף על פי שיש לה שכר, צוה חכמים שלא ללמד אדם את בתו תורה; מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, והן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים: 'כל המלמד את בתו תורה, כאלו למדה תפלות'. במה דברים אמורים? בתורה שבבעל פה. אבל תורה שבכתב, לא ילמד אותה לכתחלה; ואם למדה, אינו כמלמדה תפלות.

יום חמישי

הלכות תלמוד תורה פרק ב

א. מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה, ובכל פלך ופלך [מחו ומחו]. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן - מחרימין את אנשי העיר, עד שמושיבין מלמדי תינוקות; ואם לא הושיבו - מחריבין את העיר; שאין העולם מתקיים, אלא בהקבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

ב. מכניסין את התינוקות להתלמד כבן שש כבן שבע, לפי כח הבן ובנין גופו; ופחות מבן שש, אין מכניסין אותו. ומכה אותן המלמד, להטיל עליהן אימה. ואינו

ג. אין לך מצוה בכל המצוות בלון, שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות בלון - שהתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך, התלמוד קודם למעשה בכל מקום.

ד. היה לפנינו עשיית מצוה ותלמוד תורה - אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים, לא נפסיק תלמודו; ואם לאו, נעשה המצוה ונחזור לתורתו.

ה. תחלת דינו של אדם, אינו נדון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו; לפיכך אמרו חכמים: 'לעולם יעסק אדם בתורה, אפילו שלא לשמה - שמתוך שלא לשמה, בא לשמה'.

ו. מי שנשארו לבו לקיים מצוה זו כראוי לה, ולהיות מכתר בכתרה של תורה - לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד באחד. כך הוא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ועל הארץ תישן, ותני צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ולא עליך כל המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל; אבל אם הרבית תורה, הרבית שכר, והשכר - לפי הצער.

ז. שמא תאמר: 'עד שאקבץ ממון, ואחזר ואקרא', 'עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי, ואחזר ואקרא' - אם תעלה מחשבה זו על לבך, אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם; אלא עשה תורתך קבע, ומלאכתך עראי, ואל תאמר: 'לכשאפנה אשנה', שמא לא תפנה.

ח. כתוב בתורה: "לא בשמים היא" [הוא]... ולא מעבר לים היא [היא] [הוא]: "לא בשמים היא", לא בגסי הרוח היא מצויה; "ולא מעבר לים היא", לא במהלכי מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים: 'לא כל המרבה סחורה מחכים'; וצוה ואמרו: 'הוי מעט עסק, ועסק בתורה'.

ט. דברי תורה נמשלו במים, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" - לומר לך: מה המים אין מתפנסין במקום מדרון (שיפוע), אלא נחלין מעליו ומתקבצין במקום אשכנח (שקע) - כך דברי תורה, אינן נמצאין בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב; אלא בדכא וישפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים, ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו, ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חיי, אם לא היה לו מה יאכל, וישאר יומו ולילו, עוסק בתורה.

י. כל המשים על לבו שיעסק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה - הרי זה חלל את השם, ובהנה את התורה, וכבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חיי מן העולם הבא; לפי שאסור להנות בדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים: 'כל הנהנה מדברי תורה, נטל חיי מן העולם'. ועוד צוה ואמרו: 'לא תעשם עטרה להתגדל בהן, ולא קרדם לחפר בהן'. ועוד צוה ואמרו: 'אהב את המלאכה, וישנא את הרבנות. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה; וסוף אדם זה, שיהא מלסטם את הבריות'.

יא. מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומדת חסידים הראשונים היא; ובנה זוכה לכל כבוד

מפה אותן מפת איב, מוסר אכזרי; לפיכך, לא יבה אותן בשוטים ולא במקלות, אלא ברצועה קטנה. ויושב ומלמדן כל היום בלון, ומקצת מן הלילה - כדי לחנכן ללמד ביום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות כלל, חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף היום, ובגמים טובים; אבל בשבת, אין קורין לכתחלה (לימוד ראשוני), אבל שונין לראשון (חזרה ראשונית). ואין מבטלין התינוקות, ואפילו לבגין בית המקדש.

ג. מלמד תינוקות שהוא מניח את התינוקות ויוצא, או שהוא עושה מלאכה אחרת עמה, או שהוא מתרשל בתלמודו - הרי הוא בכלל "ארו עשה מלאכת ה' רמיה". לפיכך, אין ראוי להושיב מלמד, אלא בעל יראה, מהיר לקרות ולדקדק.

ד. ומי שאין לו אשה - לא ילמד תינוקות, מפני אמותיהן שהן באין אצל בגיהן; וכן אשה - לא תלמד תינוקות, מפני אבותיהן שהן באין אצל הבנים.

ה. עושים וחקמיה תינוקות, למדים אצל מלמד אחד. היו יתר על חמשה ועשרים - עד ארבעים, מושיבין עמו אחר כדי לסייעו בלמודו; היו יתר על ארבעים, מעמידין להם שני מלמדי תינוקות.

ו. מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו (חכם מחנו ברזי ההוראה), בין במקרא בין בדיקדוק. במה דברים אמורים? בששהו שניהן בעיר אחת, ולא היה הנקה מפסיק ביניהן; אבל מעיר לעיר, או מצד נהר לצדו אפילו באותה העיר - אין מוליכין את הקטן, אלא אם בן היה בגין פריא על גבי הנקה, בגין שאינו ראוי לפל במהרה.

ז. אחד מבני מבוי (דיירי הרחוב) שבקש להעשות מלמד, אפילו אחד מבני החצר - אין יכולין שכניו למחות בידו. וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו תינוקות אחרים לו, או כדי שיבואו מתינוקות של זה אצל זה - אינו יכול למחות בידו, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר".

יום שישי

הלכות תלמוד תורה פרק ג

א. בשלשה פתרים נכתרו ישראל - פת תורה, וכתר פהנה, וכתר מלכות. פת פהנה - זכה בו אהרן, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו, ברית פהנת עולם". פת מלכות - זכה בו דוד, שנאמר: "זרעו לעולם יהיה, וכסאו פשמש נגדי". פת תורה - הרי הוא מנח ועומד ומוכן לכל, שנאמר: "מורשה קהלת יעקב" - כל מי שירצה, יבוא וישל. שמא תאמר, שאותן הפתרים גדולים מכתר תורה? הרי הוא אומר: "בי מלכים ימלכו... בי שרים ישרו". הא למדת, שכתר התורה גדול מכתר פהנה וכתר מלכות.

ב. אמרו חכמים: 'ממזר תלמיד חכמים, קודם לכהן גדול עם הארץ, שנאמר: "קרה היא מפנינים" - יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני לפנים'.

ממנו, עד שיחזור למוטב, שנגמר: "כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא". אמרו חכמים: 'אם דומה הרב למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו; אם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו'.

ב. כיצד מלמדין? הרב יושב בראש, והתלמידים לפניו מקפין עטרה, כדי שיהיו פלן רואין את הרב ושומעין דבריו. ולא יושב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע, אלא או הפלל על הארץ, או הפלל על הכסאות. ובראשונה, היה הרב יושב והתלמידים עומדין; ומקדם חרבן בית שני, נהגו הפלל ללמד לתלמידים, והן יושבין.

ג. אם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים, מלמד. ואם היה מלמד על ידי מתרגם [מתורגמן לשפת המקום] - המתרגם עומד בינו ובין התלמידים, והרב אומר למתרגם, והמתרגם משמיע לכל התלמידים; וכשהן שואלין למתרגם, הוא שואל לרב, והרב משיב למתרגם, והמתרגם משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם; ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב, יותר מקול הרב. אין המתרגם רשאי לא לפחת ולא להוסיף ולא לשנות, אלא אם כן היה המתרגם אביו של חכם, או רבו. אמר הרב לתרגמן: 'כף אמר לי רבי', או 'כף אמר לי אבא מרי' - כשאומר המתרגם הדברים לעם, אומרן בשם החכם, ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו, ואומר: 'כף אמר רבאנא פלוני', אף על פי שלא הזכיר החכם שמו; שאסור לו לקרות לרבו או לאביו בשמו.

ד. הרב שלמד ולא הבינו התלמידים, לא יכעס עליהן וינגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפלו פעמים, עד שיבינו עמק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד 'הבינתי', והוא לא הבין; אלא חוזר ושואל, אפלו פעמים. ואם כעס עליו רבו, ונגז - יאמר לו: 'רבי, תורה היא, ואלמד אני צריך, ודעתי קצרה'.

ה. לא יהיה התלמיד בוש מחברו שלמד מפעם ראשונה או שנייה, והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים; שאם נתביש מדבר זה - נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש, והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים: 'אין הבישן למד, ולא הקפדן מלמד'. כמה דברים אמורים? בזמן שלא הבינו התלמידים את הדבר מפני עמקו, או מפני דעתן שהיא קצרה; אבל אם נפר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן, ולפיכך לא הבינו - חייב לרגז עליהן ולהקלימן בדברים, כדי לחדדן [לשוררם]; ובענין זה אמרו חכמים: 'זרק מרה (הטל אימה) בתלמידים'. לפיכך, אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים, ולא לשחק בפניהן, ולא לאכל ולשתות עמיהן - כדי שתהא אימתו עליהן, וילמדו ממנו בהרה.

ו. אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש, עד שתתישב דעתו עליו; ואין התלמיד שואל כשיכנס, עד שישב וינחם. ואין שואלין שנים קאחד. ואין שואלין את הרב מענין אחר, אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו, כדי שלא יתביש. ויש לרב להטעות התלמידים בשאלותיו,

וטובה שבעולם הזה, ולעולם הבא, שנגמר: 'יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך' - "אשריך" בעולם הזה, ו"טוב לך" לעולם הבא שפלו טוב.

יב. אין דברי תורה מתקמין במי שמרפה עצמו עליהן [מתעצל], ולא באלו שלומדין מתוך עיון ומתוך אכילה ושתיה - אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו תמיד, ולא יתן שנת לעיניו, לעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרף רמז: "זאת התורה, אדם פי ימות באהל" - אין התורה מתקמת, אלא במי שממית עצמו באהלי התקמה. וכך אמר שלמה בחכמתו: "התרפית ביום צרה - צר כחכה"; ועוד אמר: "אף חכמתי עמדה לי" - חכמה שלמדתי באף, עמדה לי. אמרו חכמים: 'ברית פרוטה, שכל היגע בתלמודו בבית הפנסת, לא במהרה הוא משפח; וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנגמר: 'ואת צנועים חכמה". וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, תלמודו מתקים בידו; אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח'.

יג. אף על פי שמצוה ללמד ביום ובלילה, אין אדם למד רב חכמתו אלא בלילה; לפיכך, מי שרצה לזכות בכתר התורה, יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפלו אחד מהן בשנה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים, אין גרנה [רינה] של תורה אלא בלילה, שנגמר: "קומי רני בלילה". וכל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנגמר: "יומם יצוה ה' חסדו, ובלילה שירה עמי". וכל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה, אש אוכלתו. "כי דבר ה' בזה" - זה שלא השגיח על דברי תורה כל עקר. וכן כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, או שקרא ושנה ופרש להכלי עולם והניח תלמודו וזנחו - הרי זה בכלל בונה דבר ה'. אמרו חכמים: 'כל המבטל את התורה מעשר, סופו לבטלה מעני; וכל המקיים את התורה מעני, סופו לקימה מעשר'. וענין זה מפרש הוא בתורה; הרי הוא אומר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב - מרב כל, ועבדת את איבך"; ואומר: "למען ענתך, ולמען נסתך - להטיבך באחריתך".

שבת קודש

הלכות תלמוד תורה פרק ד

א. אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם [שאינו ידוע מהותו]. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב, ומנהיגין אותו בדרך ושרה, ובדקין אותו; ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש, ומלמדין אותו. אמרו חכמים: 'כל השונה לתלמיד שאינו הגון, פאלו זרק אבן למרקוליס [עבודה זרה שזו צורת עבודתה], שנגמר: "כפזרו אבן במרגמה, בן נותן לכסיל כבוד", ואין "כבוד" אלא תורה, שנגמר: "כבוד, חכמים ינתלו". וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה - אף על פי שחכם גדול הוא, וכל העם צריכין לו - אין מתלמדין

נזקקין לקל וחמרי. היו השואלין אחד חכם ואחד תלמיד, נזקקין לחכם; תלמיד ועם הארץ, נזקקין לתלמיד. שניהן חכמים, שניהן תלמידים, שניהן עמי הארץ, שאלו שניהן בשתי הלכות, או בשתי שאלות, שתי השובות, שתי מעשים - הרשות ביד המתרגם מעתה.

ט. אין לשנים בבית המדרש. וכל המתמננם בבית המדרש, חקמתו נעשית קרעים קרעים; וכן אמר שלמה בַּחֲכָמָתוֹ: "וּקְרָעִים, תִּלְבִּישׁ נֹמֵה". ואין משיחין בבית המדרש, אלא בדברי תורה בלבד. אפלו מי שנתעטש, אין אומרים לו 'רפואה' בבית המדרש; ואין צריך לומר, שאר הדברים. וקדשת בית המדרש, חמורה מקדשת בתי כנסיות.

ובמעשים שעושה בפניהן, כדי לחדדן, וכדי שידע אם זוכרין הן מה שלמדן או אינן זוכרין. ואין צריך לומר, שיש לו רשות לשאל אותן בענין אחר שאינן עוסקין בו, כדי לרדן.

ז. אין שואלין מעמד, ואין משיבין מעמד; ולא מגבות ולא מרחוק, ולא מאחורי הנקנים (היושבים בסמוך לרב, כדי שיראוהו). ואין שואלין את הרב אלא בענין, ואין שואלין אלא מיראה; ולא ישאל בענין יותר משלש הלכות.

ח. שנים ששאלו - שאל אחד בענין ושאל אחד שלא בענין, נזקקין לענין (מטפלים בשאלה שבענין); מעשה (הלכה למעשה) ושאינו מעשה, נזקקין למעשה; הלכה ומדרש, נזקקין להלכה; מדרש והגדה, נזקקין למדרש; הגדה וקל וחמרי, נזקקין לקל וחמרי; קל וחמרי וגזרה שוה,

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - י' אלול-ט"ז אלול ה'תשס"ו

בענין זה (שם יא, כ); ודיני מצוה זו כלם נתבארו בפירק ג' ממנחות (דף לא ואילך).

המצוה הי"ח — הצווי שנוצטוינו שיהא לכל-זכר ממנו ספר תורה לעצמו. ואם יכתבו בידו — הרי זה משבח מאד והוא עדיף, כמו שאמרו (מנחות ל): "כתבו, מעלה עליו הפתוב כאלו קבלו מהר סיני". ואם אי אפשר לו לכתבו בידו — חיב הוא לקנותו או יבקש שייכתבו בשבילו, והוא אמרו יתעלה: "כתבו לכם את-השירה (שירת האזינו) הזאת" (שם לא, ט) (ומתוך הצווי על כתיבת פרשת השירה נלמד על חיוב כתיבת כל פרשיות פרשיות (ובעל-כרחך חייב בכתיבת התורה כולה). ואכן רצונו באמרו "את-השירה הזאת" — כל-התורה הפוללת את-השירה הזאת. ולשון גמרא סנהדרין (כא:): "אמר רבא: אף-על-פי שהניחו לו לאדם אבותיו ספר תורה — מצינו לכתב משלו, שנאמר: יצתה פתבו לכם את השירה הזאת. איתבה (הקשה על דבריו) אביי: (נאמר במשנה שמלך) כותב לו ספר תורה לשמו, כדי שלא יתנאה בשל אבותיו — (מכאן ש)מלך אין (כן), הדיוט לא?!" וקאה התשובה: "התם לא נצרכה (שם לא בא הפסוק ללמד) אלא לשתי תורות, כדתנא: 'וכתב לו את-משנה התורה' — שתי תורות"; כלומר, שהחלוק בין מלך להדיוט הוא, שכל-אדם חיב לכתב ספר תורה אחד,

יום ראשון

מצות עשה יג.

המצוה הי"ג — הצווי שנוצטוינו במעשה תפלין של יד, והוא אמרו יתעלה: "וקשרתם לאות על ידך" (שם); וגם הצווי במצוה זו נכפל ארבע פעמים. והראיה שתפלין של ראש ושל יד שתי מצות — הוא אמרם בגמרא מנחות (מד.) על דרך התמה על מי שסובר, שתפלין של ראש ושל יד לא תונח אחת מהן בלי האחרת, אלא כשיהיו שתיהן בנמצא, וזה לשונם: "מאן דלית לה שתי מצות, חדא מצוה לא לעבד?!" כלומר: מי שאי אפשר לו לעשות שתי מצות לא יעשה [לפחות] אחת?! לא, אלא יעשה את-המצוה שבידו, ולפיכך גינת איזו מהן שבנמצא. הנה נתבאר לך, שקראו לתפלין של יד ושל ראש שתי מצות. ושתי מצות אלו אין הנשים חיבות בהן, שהרי אמר יתעלה בטעם חיובן: "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט) — ונשים אינן חיבות בתלמוד תורה, וכך בארו במכלתא. וכבר נתבארו כל-דיני שתי המצות האלה בפירק ד' ממנחות (לא: ואילך).

יום שני

מצות עשה טו. יח.

המצוה ה"ט"ו — הצווי שנוצטוינו במעשה מזוזה, והוא אמרו יתעלה: "וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך" (דברים ו, ט). וכבר נכפל הצווי

יום חמישי

מצות עשה יט.

המצוה הי"ט — הצווי שנגצטוינו להודות לו יתעלה אחר פל-אכילה, והוא אמרו יתעלה: "ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלהיך וגו'" (דברים ח, י). ולשון התוספתא (ברכות ריש פרק ו): "ברכת המזון מן-התורה, שנגמר: ואכלת ושבעת וברכת את-ה'". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות במסכת ברכות.

יום שישי

מצות עשה יט.

המצוה הי"ט — הצווי שנגצטוינו להודות לו יתעלה אחר פל-אכילה, והוא אמרו יתעלה: "ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלהיך וגו'" (דברים ח, י). ולשון התוספתא (ברכות ריש פרק ו): "ברכת המזון מן-התורה, שנגמר: ואכלת ושבעת וברכת את-ה'". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות במסכת ברכות.

שבת קודש

מצות עשה יט.

המצוה הי"ט — הצווי שנגצטוינו להודות לו יתעלה אחר פל-אכילה, והוא אמרו יתעלה: "ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלהיך וגו'" (דברים ח, י). ולשון התוספתא (ברכות ריש פרק ו): "ברכת המזון מן-התורה, שנגמר: ואכלת ושבעת וברכת את-ה'". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות במסכת ברכות.

והמלך שני ספרי תורת, כמו שנתבאר בפרק ב' מסנהדרין. וכבר נתבארו דיני פתיבת ספר תורה ונתאיו בפרק ג' ממנחות (ל ואילך) וכריש (בבא) בתרא (יג-יד). ושבת (קלג:).

יום שלישי

מצות עשה יז.

המצוה הי"ז — הצווי שנגצטוינו שפל-מלך היושב אצלנו על פסא המלכות יכתב ספר תורה לעצמו ולא יפרד ממנו, והוא אמרו יתעלה: "והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את-משנה התורה הזאת" (שם יז, יח). וכבר נתבארו פל-דיני מצוה זו בפרק ב' מסנהדרין (כא:).

יום רביעי

מצות עשה יד.

המצוה הי"ד — הצווי שנגצטוינו במעשה ציצית, והוא אמרו יתעלה: "ועשו להם ציצת וגו' ונתנו על-ציצת הפנף פתיל תכלת" (במדבר טו, לח). אף אינה נמנית בשתי מצות, אף-על-פי שהפלל הוא אצלנו (מנחות לח:): "התכלת אינה מעבכת את-הלכן והלכן אינו מעכב את-התכלת", שכן אמרו בספרי (פרשת שלח שם): "יכול שהן שתי מצות: מצות תכלת ומצות לבן? תלמוד לומר: והיה לכם לציצת — מצוה אחת היא ואינה שתי מצות". וזו אין הנשים חייבות בה, כמו שנתבאר בתחלת גמרא קדושין (לג:). וכבר נתבארו פל-דיני מצוה זו בפרק ד' ממנחות (לח. ואילך).

לקוטי תורה (מבואר) אני לדודי (פרק ד)

אע"פ שחטא ישראל הוא", שגם החוטא עדיין שם "ישראל" עליו, וכנ"ל בפירוש שם "ישראל" - "שר א-ל", שיש בו הארת בחינת "א-ל" אלא שהיא בעולם ובגלות.

ולא עוד אלא שעדיין נקרא במעלות ומדריגות השר, שהוא בחינת ישראל הנ"ל, כי אינו דומה מעלת השר עם היותו בשביה למעלת ההדיוט, כי עדיין ניכר וידוע מעלתו של השר, ובתנועה אחת יכול שיהפך מן ההיפך אל ההיפך לגמרי לחזור לקדמותו כו".

ולא עוד אלא שבחינה זו ד"א-ל" היא עדיין "שר" (כפירוש שם ישראל - "שר א-ל"), שהיא המושלת בו. שלכן, אע"פ שהוא בגלות נקל ביותר עבורו לחזור ולגלות בחינה זו, כמו שר הנמצא בשבי שגם בהיותו בשבי לא נאבדה מעלתו (לגבי איש הדיוט) ובתנועה אחת יכול לחזור לקדמותו.

אך מזה שאינו מרגיש בנפשו הכאב והפגם היינו מפני שפגם כ"ב עד שנפרד ונכרת משרשו לגמרי.

וא"כ גם החוטא צריך להרגיש את הכאב והרחמנות שעל הניצוץ האלקי שבו, וכשאינו מרגיש הרי זה סימן שנכרת לגמרי משרשו (כצפורן לאחרי שכבר נחתך מן הגוף).

ומזה אדרבה יעורר רחמים יותר גדולים, עם היות שאינו מרגיש הרחמנות על עצמו.

ההתבוננות בזה גופא תביאו לבקש מאת הקב"ה לרחם עליו ברחמים רבים עוד יותר על נשמתו שנכרתה משרשה (אע"פ שהוא עצמו אינו שייך להרגיש הרחמנות, מאחר שנכרת לגמרי משרשו).

כמ"ש במ"א על מאמר ברחמיך הרבים רחם עלינו, פירוש, מפני שאנחנו אין שכלנו הדל משיג גודל הרחמנות וכו'.

בקשת רחמים זו - שמבקש רחמים אף שאינו מרגיש בליבו הרחמנות - היא ע"ד מה שמבואר במ"א בפירוש התפילה "ברחמיך הרבים רחם עלינו", שהדיוק בזה הוא "ברחמיך הרבים", שאנו מבקשים רחמי הקב"ה גם כשאין אנו מבינים גודל הרחמנות - וכמו"כ כאן, דאף שאין אנו מרגישים את גודל הרחמנות מ"מ רחם עלינו, ברחמיך הרבים.

תוכן הפרק: עצות לאדם שנפל כל כך עד שנכרת משרשו ואינו מרגיש את גודל הרחמנות שעליו [בפרק זה יבאר מה יעשה אדם שאינו מרגיש את הרחמנות שעל ניצוץ האלקי שבו - כיצד יוכל להצליח "לבקש" ולחפש את ה' אלקיך, לגלות את הניצוץ האלקי שבו:]

אך האדם אשר יפשפש במעשיו ולא יתעורר בו מדת הרחמנות ולא יתמרמר לבו בקרבו, עם היות שמעמיק במחשבתו איך נפל ניצוץ אלהות בגלות בתוך נפשו, זאת ישים אל לבו ונשא עליו המשל הזה.

[אדם זה שאינו מרגיש את הרחמנות שעל ניצוץ האלקי שבו, עליו להתבונן בסיבת דבר זה גופא, מדוע אינו מרגיש - והיינו:]

כי היות טבע האדם כשכואב לו אפילו צפורן רגלו, מחמת שנגף באבן, מרגיש הכאב במוחו ומצטער, אך היינו כשאבר הנגוף עודנו מחובר בו טרם נחתך, אבל כשחותכין האבר אין המוח מרגיש את הכאב מפני שהוא נכרת ונפרד משרשו.

אפילו צפורן הרגל שאין בו חיות כמו אברי הגוף (ואינו אלא כצומח, שצומח מקטנות לגדלות), מכל מקום היות והוא מחובר לגוף הרי הוא קשור לנפש וחיות הגוף, ולכן מרגיש המוח הכאב שבצפורן; והעדר הרגשת הכאב הוא הוכחה שכבר נחתך ונפרד מן הגוף ואין לו חיבור עם שרשו.

כך אנחנו בני מחוברים ודבקים בו ית', ולכן צריכים אנחנו להרגיש הכאב והפגם שפגמנו והורדנו בגלות ניצוץ אלהות ית'.

כך בנמשל, דגם נשמות פחותי הערך שבכני ישראל (שהם בדוגמת צפרני הרגל) מחוברות עם שרשן ומקורן באלקים חיים, ובמילא צריכים להרגיש את ה"כאב" הרוחני של הניצוץ האלקי שבתוכנו כשהוא נפגם על ידי חטאים והורד לגלות תוך הקליפות.

כי אע"פ שחטא כו', ויש לו בחינת ניצוץ אלהות הנ"ל ואיננו מסתלק ממנו, אלא שהוא בגלות.

כי אפילו מי שחטא ופגם והוריד הניצוץ האלקי בגלות, עדיין מחובר לשרשו, וכמאמר רז"ל "ישראל

ילבינו, שהחטא נקרא אדום, וכן כל המעשים והדבורים והמחשבות שבכל עניני העולם נקראים גם כן אדום לפי שחמה מחשבות היצר ותחבולותיו, יתהפך לגוון חורר שהוא בחינת כשלג ילבינו על ידי בחינת אש.

והענין: ההפיכה מצבע אדום לצבע לבן ענינה הפיכת החטאים והמעשים אשר לא לה' המה לטוב, כענין שנאמר "אם יהיו חטאיכם כשנים, כשלג ילבינו", והפיכה זו היא ע"י העבודה ד"אש", המזכך ומטהר (כמו "ליבון") את האדם.

והנה יש אש שלמעלה ואש שלמטה, ואש שלמעלה לא כל אדם זוכה לזה, אך אש שלמטה הוא ענין סיגופים ותעניות למעט חלבו ודמו שהם מסטרא דקליפת נוגה, ואז יאר ה' פניו בחינת הארת פנים כנ"ל.

ענין העבודה ד"אש" הוא יסורים הממקים את נפש האדם. אך הנה אמרו חז"ל שיש אש שלמעלה ואש שלמטה, דיש יסורין הבאין מלמעלה לזכך את האדם, אמנם לא כל אדם זוכה לזה (וכמו שנאמר "כי את אשר יאהב ה' (דוקא) יוכיח"). ועל כן צריך האדם לזכך את עצמו ע"י תעניות וסיגופים הממעטים חלב ודם הגוף שחיותם היא מקליפה - ואז יזכה להארת פנים דלמעלה.

כי מדת רחמנות מדתו של יעקב מבריה מן הקצה אל הקצה.

הטעם שיכולים לבקש רחמים אף שנמצאים במדרגה נמוכה כזאת שאין מרגישים הרחמנות, הוא מפני שזוהי מעלת מידת הרחמים, מידתו של יעקב, שעלי' נאמר "מבריה מן הקצה אל הקצה", היינו שהיא מגיעה עד לקצה התחתון ביותר, שרחמי הקב"ה מגיעים עד לאדם שפל כזה שאינו מרגיש אפילו גודל הרחמנות שעליו.

ואם גם בזאת לא יתעורר בו מדת רחמנות הנ"ל, הנה זאת העצה היעוצה, דהנה כתיב הרועה בשושנים, ופירש בזהר מה שושנה אתהפך מגוון סומק לגוון חורר ע"י אשא כו'.

והנה אם גם לאחר ההתבוננות הזאת אינו מרגיש כלום בליבו, ובמילא אינו יכול לבקש רחמי שמים, שהרי עכ"פ הבקשה לרחמי שמים צריכה להיות באמת ובלב שלם, ואילו הוא נמצא בדרגה נמוכה כזאת שאינו מרגיש שום מרירות בליבו על כך שאינו מרגיש הרחמנות - על זה ממשך בכתוב "אני לדודי ודודי לי" הרועה בשושנים", ומפרש בזהר "מה שושנה אתהפך מגוון סומק לגוון חורר על ידי אשא" (השושנה מתהפכת מצבע אדום לצבע לבן ע"י אש).

כך הנה כתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג

פרק ג משנה יז

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה, אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה, אם אין דעת אין בינה, אם אין בינה אין דעת, אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר: כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה: לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר: והיה כערער בערבה, ולא יראה כי יבוא מוב, ושכן חררים במדבר, ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה: לאילן, שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר: והיה כעץ שתול על מים, ועל יובל ישלח שרשיו, ולא יראה כי יבא חם, והיה עלהו רענן, ובשנת בצרת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי.

נקודות משיחות קודש

זה ראוי היה להשוות חכמה לשורשים ומעשים לענפים? ! להבנת הענין יש להביא את דברי הגמרא³, "שורש זו הנשמה וענף זה הגוף". ויש לעיין, כיצד משווים ענף ושורשים לגוף ונשמה; שכן, בעוד הענפים צומחים מן השורשים, הגוף אינו נברא מן הנשמה (אלא הם נבראים שונים שחברו יחדיו)? ההסבר הוא: באומרה "ענף זה הגוף", אין כוונת הגמרא לגוף הגשמי, אלא לחלק מן הנשמה (עצמה) היורד ו"מתלבש" בתוך הגוף⁴. את החלק הזה בנשמה משווה הגמרא ל"ענף", כי אמנם השורש של חלק זה הוא באותו חלק עיקרי של הנשמה, שכידוע⁵ אינו יורד למטה להתלבש בגוף.

ההבדל בין שני חלקי הנשמה מתבטא בהשפעתם על גוף האדם: החלק בנשמה ש"מתלבש" בגוף הגשמי, הוא מוגבל (בהתאם למגבלות הגוף) ועל-כן גם השפעתו על הגוף מוגבלת. לעומת זאת אותו חלק בנשמה שאיננו "מתלבש" בגוף, הוא למעלה ממגבלות הגוף וממילא גם השפעתו עליו - בדרך של "מקיף" - היא בלתי מוגבלת.

על-דרך זה הוא בעבודת האדם: ההשפעה שיש לאותו חלק בנשמה המתלבש בגוף, על האדם, היא השפעה מוגבלת ש"על-פי טעם ודעת". לעומת זאת עיקר הנפש, שאינו מתלבש בגוף מביא את האדם לביטול ולהתמסרות לקב"ה באופן מוחלט, ללא כל מגבלות, למעלה מטעם ודעת.

דרגת ביטול זו, שמקורה בעיקר הנשמה (שכאמור, אינה מוגבלת) מתבטאת במיוחד בעבודת ה' בדרך של "קבלת עול". עבודה כזאת מסמלת ביטול והתמסרות לקב"ה באופן שלמעלה מטעם ודעת ולמעלה מכל מדידה והגבלה שזה מסמל את ענין המעשה.

לפי זה מובנים דברי המשנה, המשווה חכמה לענפים, ומעשה - לשורשים :

עבודת ה' המבוססת על שכל האדם - "חכמתו" - מקורה באותו חלק הנשמה (ה"מתלבש" בגוף הגשמי) ומשול ל"ענף" הנמשך מעיקר הנשמה. לעומת זאת עבודת המעשה = קבלת עול - מקורה בעיקר הנשמה (שאינו "מתלבש" בגוף הגשמי) המשול ל"שורשים".

(לקוטי ישיחות, כרך ד, עמ' 1210)

בלשון המשנה קיים לכאורה סתירה, כקושיית המפרשים: כי באמרו אם אין תורה אין דרך ארץ נראה, שאי אפשר לקנות הדרך ארץ אם לא שקדמה אליה קניית התורה מקודם, ואחר כך אומר אם אין דרך ארץ אין תורה, שאי אפשר לקנות התורה אם לא שקדם אליה מתחילה דרך ארץ?!

יש שתירצו, שאמנם אין מדובר בקדימה ואיחור, אלא שצריכים את שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה². ומה שבחרה המשנה להתחיל בתורה דוקא, הוא משום שרוב בני ישראל שייכים לדרך ארץ יותר מאשר לתורה, ומכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן תחילה מדברת המשנה לאלו ה"בעלי דרך ארץ" שידעו, שאם אין תורה אין דרך ארץ! ואח"כ מדברת המשנה ל"בעלי תורה" שהם המיעוט, שידעו שאם אין דרך ארץ אין תורה.

אלא שלפי זה אין מובן סוף המשנה "אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח", שגם כאן צריך לומר שאין זה קדימה ואיחור, כי אם שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה. אבל היאך אפשר להסביר טעם להקדמת קמח לתורה, שהרי על פי פירוש הנ"ל צריך לפרש כך:

מכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן ראשית מדברים לרוב בני ישראל ה"בעלי תורה" שאם אין קמח - אין תורה, ואח"כ למיעוט ה"בעלי קמח" שאם אין תורה אין קמח. והרי לדאבונו אי אפשר לומר שהרוב הם בעלי תורה שצריך להזהיר אותם שאם אין קמח אין תורה.

ועל כן נראה לפרש להיפך, שהעיקר וההתחלה היא בתורה, כהסדר במשנה, וכוונת המשנה לומר שבלי תורה אין שום דבר ולכן "אם אין תורה, אין דרך ארץ" אלא כדי שלא נאמר שיש להסתפק בתורה לבד, לכן מבהירה המשנה ש"אם אין דרך ארץ, אין תורה" ולכן צריך גם דרך ארץ. אבל הוא צריך להיות מושתת ומיוסד על התורה.

(שיחות קודש תשל"א - פרשת אהו"ק)

התנא משווה חכמה לענפים, ומעשים לשורשים. לכאורה, ההשוואה היתה צריכה להיות הפוכה בדיוק - שהרי החכמה היא המקור והשורש לכל המעשים שבאים רק לאחר מכן; לפי

1) מדרש שמואל. 2) עיין תוספות יו"ט. 3) סנהדרין קי, ב. 4) "עד שמתפעלת ומקבלת שינויים משינויי הגוף" (שער היחוד והאמונה פ"ז). 5) לקוטי-תורה שלח מ, ב.

ג הנהגת בית הפסא ובו כה סעיפים:

ויעמד וישב, ויעמד וישב עד שיפנה, או יסית דעתו מדברים אחרים:

ה לא יפנה בעמידה:

ו לא יגלה עצמו, כי אם: מלאחריו — טפח ולא יותר, משום צניעות, ומלפניו — טפחים, דמתוך שהוא דוחק את עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים, וצריך טפחים משום קלות מי רגלים הנפתים למרחוק. ואשה לא תגלה עצמה, כי אם: מלאחריה — טפח, ומלפניה — ולא כלום:

ז וכשישב — יכונן שיהיו פניו לדרום ואחוריו לצפון, או אפסא. אבל לא ישב בין מזרח למערב, בין שפניו למזרח בין שפניו למערב, מפני שהשכינה במערב, לפיכך לא יעשה צרכיו למערב, ולא למזרח, מפני שהוא כנגד המערב. במה דברים אמורים? במסוף את רגליו, אבל להטיל מים — מתר אפלו פניו למערב, אף-על-פי שמגלה את עצמו [מ]לפניו:

א בכל פעם שיפנס לבית הפסא — יאמר להמלאכים המלוים אותו: "התפכדו מכבדים כו'". ועכשו לא נהגו לאמרו, מפני שאין מחזיקין את עצמנו ליראי שמים שהמלאכים מלוים אותנו:

ב והא צנוע בבית הפסא, ולא יגלה את עצמו עד שישוב. ולא ילכו שני אנשים ביחד, כי אינו מדרך הצניעות. ואם מתפחד לישב יחידי — יוכל אחר להניח ידו על ראשו דרך חלון. ולא ידבר שם, ויסגר הדלת בעדו, משום צניעות:

ג אם רוצה למשמש בפי הטבעת בצרור או בקיסם כדי לפתח נקביו — משמש קדם שישוב, ולא משמש אחר שישוב, מפני שקשה לכשפים:

ד אם הצריך לפנות ואינו יכול — ילך ארבע אמות וישב,

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע מליובאוויטש

טובתם ורשעתם של גויים – פרק קכ"ט

זכור לנו הסיפור על אמיצותו של ר' משה שהצליח לסתום פיות כמרים משולהבים באספה שבה הועלתה האשמה כי יהודים חיללו את פסל אותו האיש בכך שהורידו אותו ממקומו במרכז העיר והשליכוהו לאשפה. ר' משה, כראש המשלחת היהודית, דחה בתוקף ובגאון את האשמה והצליח למנוע את האסון הגדול שארב ליהודי פוזנא (ראה בהרחבה בפרק קכ"ה).

ראש הכמרים החל לחקור את האשמת הנגד של ר' משה שלפיה לא אחר מאשר אותו כומר צעיר שהסית ברעש גדול כנגד היהודים, יותר משאר חבריו, הוא הוא שביצע מעשה זה.

כאשר התברר שאכן כך היה לא יכלו הכמרים לסלוח לו על כך. הם אמנם הסכימו לכוונתו הרצויה כמזימה מוצלחת לפגוע ביהודים, אך המעשה שעשה כאשר ניתן במו ידיו את הפסל והשליכו לאשפה היה חמור מאד בעיניהם כמעשה שלא יכופר. גם הכמרים הצעירים, חבריו של הכומר, החלו להתרחק ממנו.

הכומר החוטא הצעיר, נזוף על-ידי הקשישים ומרוחק על ידי הצעירים, החליט לעזוב את פוזנא. הוא נסע אל המרכז הנוצרי ברומא.

בוותיקן שפר חלקו. אחת-עשרה שנה שהה שם, ובמשך הזמן הזה השתלם באמנות ההטפה והצליח בביצוע משימות שונות. כאשר הגיעה אל האפיפיור, לאחר מכן, ידיעה על מות הבישוף של פוזנא, נבחר למשרה זו לא אחר מאשר הכומר הכשרוני הצעיר, שהיה יליד פוזנא.

כשנודעה ליהודי פוזנא זהותו של הבישוף החדש פשטה אצלם החרדה לעתיד, מתוך הנחה ששונא ישראל זה יעשה כל מאמץ לגרום רעה ליהודים.

להפתעת הכל החל הבישוף החדש להטיף לטובת היהודים ולקרוא לגויים להתקרב יותר אל היהודים. בדבריו הרחיק לכת עד כדי כך שקרא לנוער הגויי להתערב עם היהודים כדי להיות עם אחד. בהיותו נואם מבריק היתה לבישוף החדש השפעה גדולה על ההמון, ותוך שנה כבר התגלתה ידידות בין בני נוער יהודיים לבין בני נוער גויים, לצערם הגדול של הרבנים וראשי הקהל וכל שלומי אמוני ישראל.

לא עבר זמן רב ולבית-הדין של פוזנא הגיע צעיר גוי כשבפיו בקשה לגיורו.

בית הדין דחה את בקשתו, בהתאם להלכה הקובעת מתי ניתן לגייר ומתי לא ניתן הדבר. המאורע התפרסם במהירות רבה ועורר סערה בחוגי הכמורה וההנהגה הנוצרית: חוצפה שכזו! לדחות בקשה להצטרף למחנה היהודי?!

יהודי פוזנא היו נבוכים. מעולם לא אירע דבר כזה: צעירים נוצריים ירצו להתגייר - והכמרים יעמדו על כך שיהודים יקבלו אותם?!

במיוחד היה ר' משה, ראש הקהילה, שרוי במבוכה, כאדם המכיר את העולם בכלל, ואת העולם הנוצרי בפרט, ידע היטב עד כמה להוטה הכנסיה הנוצרית אחרי ציד נפשות יהודיות. לפתע מעוניינת הכנסיה שצעירים משלה יהפכו ליהודים, וכשהדבר לא מתקבל היא משמיעה קול צעקה! תמיהתה היתה גדולה במיוחד כיוון שידע שכל זה נובע מן הבישוף. הוא זכר היטב את שנאתו ליהודים בשנים שעברו, ואת העובדה כי הלה המיט כמעט אסון על יהודי הקהילה. ברור שהבישוף לא נעשה לפתע

לאוהב ישראל, אין ספק שמשוהו מסתתר מאחורי הפיכת עורו והטפתו לחברות בין יהודים לנוצרים, ר' משה יכל אמנם לשער שהכוונה האמיתית היא להביא יהודים להמרת דתם ולא להיפך, אך לא הצליח להגיע לחקר התופעה לאשורה. כל הענין נראה מסתורי בעיניו.

כעבור זמן הזדמנה לר' משה נסיעה עסקית לחוץ-לארץ, כפי שהזדמנו לו פעמים רבות. במסגרת זו היה עליו לבקר בגרמניה, צרפת ואיטליה. בהיותו באיטליה ביקר גם ברומא, וכדרכו תמיד נפגש עם מדענים ואנשי רוח. בין השאר התגלגלו הדברים שביקר גם בוותיקן ושוחח עם אישים אקדמיים בכירים שם בעניני אמונה וענינים כלליים אחרים. כך היתה לו האפשרות לחקור את פשר הטקטיקה החדשה של הבישוף מפוזנא בכיוון של ידידות עם היהודים. ר' משה לא הסתיר את העובדה שיהודי פוזנא אינם רגועים מתופעה מוזרה זו.

להשתוממותו הרבה של ר' משה התברר לו כי לאמתו של דבר אין הדבר נובע מן הבישוף של פוזנא, זה שבעבר הסית נגד היהודים, כי אם מן הוותיקן עצמו. הכנסיה הקתולית, שניסתה שנים רבות לכפות שמד על יהודים בכוח הזרוע, נוכחה לדעת בסופו של דבר כי בדרך זו לא תשיג דבר, וככל שמחמירים ומציקים ליהודים גדלה יותר עקשנותם. הגזירות הקשות ביותר של הכמרים לא קירבו שום יהודי לנצרות. משום כך הגיעו הללו לידי מסקנה כי יש לנהוג עם היהודים ביד נדיבה. יש להתייחס אליהם כאל שווים ולא לדבר סרה בדת היהודית. בהקשר זה בא גם מתן האפשרות לנוצרים להיות יהודים אם ירצו. החישוב היה שגם אם פה ושם יעבור נוצרי לדת היהודית הרי הפתיחות הזאת תביא לידי כך שתמורת זאת יעברו עשרות יהודים לנצרות. המגמה הכללית היתה, איפוא, לצוד יהודים בדרך הרכה ביתר הצלחה מאשר בדרך הקשה.

ר' משה נסער כולו. נודעה לו סוף סוף המזימה האפלה של הכנסיה. מה אפשר לעשות?

בינתיים, בהעדר ר' משה בפוזנא, המשיך הבישוף להשמיע את נאומיו שופעי הידידות, כביכול, כלפי היהודים, בהצהירו בפירוש כי יש להתקרב אל היהודים ולהתערב עמם, גם אם הדבר כרוך במחיר קבלת הדת היהודית.

לאחר מקרה הצעיר הנוצרי שבקשת ההתגיירות שלו נדחתה - הופיעה צעירה נוצרית עם בקשה דומה. גם בקשתה שלה נדחתה בהסברים שונים.

והנה התרחש מאורע שהסעיר לגמרי את הרוחות בין יהודי פוזנא והסביבה:

בכפר סמוך לפוזנא, שבו דרו מספר משפחות יהודיות, ירש צעיר יהודי את בית המרזח לאחר שהוריו נפטרו. הצעיר היה עם-הארץ מוחלט. אביו, שהוא עצמו היה כפרי גס ומגושם, לא שלח את בנו למלמד, כך שלא ידע אפילו צורת אות. כשקיבל לידיו את בית המרזח נוכח לדעת כי טוב שיהיה לו עזר כנגדו.

בבית המזרח עבדה צעירה גויה, שנראתה בעיניו מוכשרת לניהול עסקיו. עמד זה והציע לה נישואין, וזו הסכימה. הם סיכמו ביניהם שכל אחד מהם ישאר בדתו שבה נולד.

כשנודע הדבר בין יהודי הכפר, החלו הללו להטיף מוסר לצעיר ולקנתרו על המעשה אשר עשה. - "מה לכם?" - השיב להם הצעיר - "הרי במו אזני שמעתי את הכומר האומר כי מותר ליהודים ולגויים להינשא ביניהם, וכי גם הרבנים התירו זאת!"

כשהוסבר לו כי ה"היתר" בא רק מצד הכמרים סירב תחלה להאמין, אך לאחר מחשבה אמר: "אם אמנם נכון שרק הכמרים התירו את הדבר, פירוש הדבר שרק הם אנשים נבונים. וכי מה פסול יש בנישואי תערובת?"

היתה זו פירצה חמורה בחומה המבדילה בין יהודים לגויים, תוצאה ראשונה מהשפעת הכנסייה הנוצרית, הודות ליחסה הטוב, כביכול, כלפי היהודים.

כאשר חזר ר' משה מנסיעתו מצא את כל קהלת פוזנא כמרקחה. זעם גדול שרר אצל המנהיגים היהודיים האחראיים והרציניים, שנוכחו לדעת כי הכנסייה פרשה רשת נוראה לרגלי יהודים חלשי אופי.

הרבנים והדיינים והפרנסים ניהלו אסיפות רצופות, עד שהגיעו למסקנה כי יש לנקוט צעדים נמרצים כדי לחסום את הדרך בפני יהודים העלולים להידרדר להתבוללות. הוצאו כרוזים בנושא זה אל הצבור היהודי, ולאחריהם הוכרז חרם חמור על כל נסיון לפרוץ את החומה. נאסר באופן מוחלט על היהודים לבוא במגע עם הגויים מלבד בעניני מסחר. בד בבד פנתה קהילת פוזנא במחאה חריפה אל הכמרים על פעולותיהם לציד נפשות בקרב היהודים.

השפעת הצעדים האמורים על היהודים היתה חזקה ומיידית היהודים החלו להתרחק מן הכמרים, ומן הנוצרים בכלל, מלבד בענינים עסקיים.

הבישוף מפוזנא נוכח לדעת כי כל עמלו לרכוש את לבבות היהודים בדרכי נועם עלה בתוהו. שוב לא היתה לו עתה כל סיבה שלא לגלות את פרצופו האמיתי. מיד בא אל מושל העיר בעלילה פשוטה וגלויה על היהודים.

העלילה היתה כי היהודים חירפו את הדת הנוצרית. כדי להוכיח את דבריו הגיש למושל תרגום של הכרוז שהפיצה קהילת פוזנא נגד ההתבוללות וההתערבות בגויים. מובן שהתרגום היה מלא סילופים, כדי להוכיח ממנו את אשר רצה להוכיח.

דרישתו התקיפה של הבישוף היתה להתייחס אל היהודים בחומרה רבה וביד חזקה, ולהטיל עליהם עונש כספי כבד מאד, "די והותר התייחסנו אליהם ביד רכה" - טען - "והגיעה השעה ללמדם לקח".

החלה סדרה של גזירות ורדיפות. את יהודי פוזנא פקדו צרה אחר צרה, שונאי ישראל פעלו בכל המרץ וללא הרף באופנים שונים כדי לגרום רעות ליהודים. שנתיים תמימות - שנת תע"ח ושנת תע"ט - נאבקו פרנסי היהודים קשה עם שונאיהם. כל הדרכים נוצלו כדי להגן על קיום יהודי הקהילה, אך כאשר חדלה צרה אחת באה מיד אחריה צרה שניה. כל מאמצי ותחבולות ר' משה לא הועילו להפריע את מזימות הבישוף וחבריו, במיוחד בתחום הכלכלי.

ר' משה ראה בביורור כי יש כאן מגמה ברורה ועקבית של הכמרים להביא, צעד אחר צעד, להתרוששות יהודי פוזנא, ולחמוס את עשירי הקהילה עד שיגיעו לחוסר ישע מוחלט. ככל שעבר זמן נוסף כך נעשה המצב גרוע יותר.

ר' משה כינס, איפוא, אסיפה של כל מנהיגי קהילת פוזנא וחיווה את דעתו כי אין ברירה ונותרה רק דרך אחת ויחידה - לעקור מפוזנא.

"יש לנצל את האפשרות להציל מה שניתן להציל" - הציע ר' משה - "שכן כעבור זמן לא ישאר דבר מכל רכושכם ועמלכם".

כדי שלא לעורר תשומת לבם של שונאי ישראל הציע ר' משה שההעברה של כל הקהילה ורכוש אנשיה תיעשה בזהירות רבה ובחשאיות מוחלטת, שכן האויבים ארכו ליהודים על כל צעד ושעל.

באסיפה עובדה תכנית מקיפה ומושלמת שהיציאה מפוזנא תיעשה בצורה מסודרת ומתוכננת היטב. הוחלט להפיל גורל מי יצא מוקדם יותר.

כו א וְהָיָה כִּי־תבוא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וַיְרַשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבַּתָּ
 בָּהּ רַשׁ"י: ב וּלְקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | פֶּלֶא פְרֵי הָאֲדָמָה
 אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 לָךְ וְשַׁמֶּת בַּטָּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
 יבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם רַשׁ"י:
 ג וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְהוָה בְּיָמִים הָהֵם
 וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
 כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
 לֵאבֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ רַשׁ"י: ד וּלְקַח הַכֹּהֵן הַטָּנָא
 מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רַשׁ"י:
 ה וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי
 אֲבָד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיַּגֵּר שָׁם בְּמַתִּי מֵעַם
 וַיְהִי־שָׁם לְגֹוי גָּדוֹל עָצוּם וְרַב רַשׁ"י: ו וַיִּרְעוּ
 אֶתְנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיְהִינוּ עֲלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: ז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה

א ויהי ארי תעול לארץ די יי
 אלהך זהב לך אחסנא ותרתה
 ותיתב בה: ב ותסב מריש כל
 אבא דארעא די תעל מארעך די
 יי אלהך זהב לך ותשוי בסלא
 ותהך לאתרא די יתרעי יי אלהך
 לאשראה שכנתה תמן: ג ותיתי
 לות כהנא די יהי פיומא קאנון
 ותימר לה תיתי יומא דין קדם
 יי אלהך ארי עלית לארעא די
 קיים יי לאבכהתנא לתמן לנא:
 ד ויסב כהנא סלא מידך ויצאננה
 קדם מדבחה דיי אלהך:
 ה ותתיב ותימר קדם יי אלהך
 לבן ארמאה בעא לאובדא ית
 אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם
 זער והנה תמן לעם רב תקיף
 וסגי: ו ואבאישוי לנא מצרים
 ועננא ויהבו עלנא פלחנא
 קשיא: ז וצלינא קדם יי אלהא

רַשׁ"י

(א) והנה כי־תבוא וגו' וירשיתה וישבת בה. (קידושין לו) מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה: (ב) מראשית. (מנחות פ"ד ב. ספרי) ולא כל ראשית, שאין כל הפרות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד, נאמר פאן "ארץ", ונאמר להלן: (לעיל ח) "ארץ חטה ושעורה וגו'", מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, אף פאן שבח ארץ ישראל, שהם משבעה מינין: זית שמן. זית אגורי, ששמנו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית. (ברכות לט. בכורים פ"ג. ספרי) אדם יורד לתוף שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורף עליה גמי לסימן, ואומר: 'הרי זה בכורים': (ג) אשר יהיה

בימים ההם. (ראש השנה כה ב. ספרי) אין לך אלא כהן שבמקד, כמו שהוא: ואמרת אליו. (ספרי) שאינך כפוי טובה: הגדתי היום. (שם) פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף אותו. כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף (ספרי. סוכה מז). (ה) וענית. לשון הרמת קול (עיי'ן סוטה דף לב עב): ארמי אבד אבי. מזכיר חסדי המקום: "ארמי אבד אבי", לבן בקש לעקר את הכל כשרדף אחר יעקב, ובשביל שחשב לעשות (ליעקב), חשב לו המקום כאלו עשה, שאומות עובדי כוכבים, חושב להם הקדוש ברוך הוא מחשבה כמעשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שאחרי זאת, ירד יעקב

אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קִלְנוּ וַיֵּרָא
 אֶת־עַנְיָנוּ וְאֶת־עַמְלָנוּ וְאֶת־לַחֲצָנוּ: ה וַיּוֹצֵאֲנוּ
 יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה
 וּבְמַרְא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּיּוֹם: ט וַיִּבְאֲנוּ
 אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ רִש"י: י וְעַתָּה הִנֵּה
 הִבְאֵתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
 נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנְחֹתוּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רִש"י: יא וְשִׂמַּחְתָּ
 בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וּלְבֵיתְךָ אֹתָהּ וְהֵלֹוּי וְהִגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ רִש"י: ס
 שְׁנֵי יב כִּי תִכְלֶה לְעֹשׂוֹר אֶת־כָּל־מַעְשֵׂוֹר
 תְּבוֹאֲתֶךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעְשֵׂוֹר וְנָתַתָּה לְלוּי לַגֵּר לִיתוֹם

דאבהתנא וקביל יי צלותנא וגלי
 קדמוהי עמלנא ולאותנא
 ודוחקנא: ח ואפקנא יי ממצרים
 בידי תקיפא ובדרעא מרממא
 ובחזונא רבא ובאתין ובמופתין:
 ט ואיתנא לאתרא קדין ויהב
 לנא ית ארעא קדא ארעא עבדא
 חלב ודבש: י וכען הא איתתי
 ית ריש אבא דארעא דיהבת לי
 יי ומצנענה קדם יי אלהיך ותסגוד
 קדם יי אלהיך: יא ותחדי בכל
 טבתא די יהב לך יי אלהיך
 ולאנש ביתך את ולואי וגיורא די
 בינך: יב ארי תשצי לעשרא ית
 כל מעשר עללך בשתא
 תלימאה שנת מעשרא ותתן
 ללואי לגיורא ליתמא ולארמלא

רש"י

וגו", נאמר כאן "מקץ", ונאמר להלן: "מקץ שבע
 שנים", לענין הקהל, מה להלן רגל, אף כאן רגל.
 אי מה להלן חג הסוכות, אף כאן חג הסוכות?
 תלמוד לומר: "כי תכלה לעשר", מעשרות של
 שנה השלישית, רגל שהמעשרות פלין בו וזהו
 פסח, שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות,
 נמצאו מעשרות של שלישית פלין בפסח של
 רביעית, וכל מי ששקה מעשרותיו, הצריכו הפתוב
 לבצרו מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג
 בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי
 שנים שלפניה, ששנה ראשונה ושניה של שמיטה
 נוהג בהן מעשר ראשון, כמו שנאמר: (במדבר יט)
 "כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר", ומעשר
 שני, שנאמר: (לעיל יד) "ואכלת לפני ה' אלהיך
 מעשר דגנך תירושך ויצהרך", הרי שתי מעשרות,
 ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג
 מאותן שתי מעשרות אלא האחד, ואי זה? זה

למצרים: במתי מעט. בשבעים נפש: (ט) אל-
 המקום הזה. (ספרי) זה בית המקדש: ויתן לנו
 את הארץ. כמשמעו: (י) והנחתו. מגיד שנוטלו
 אחר הנפת (ספריים אחרים: הנחת) הכהן, ואוחז
 בידו כשהוא קורא, וחוזר ומניף (ספרי. בכורים פ"ג):
 (יא) ושמת בכל הטוב. (בכורים שם) מכאן
 אמרו: אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה:
 הינו מעצרת ועד הקג, שאדם מלקט תבואתו
 ופרותיו וינינו ושמןו, אבל מהחג ואילך, מביא
 ואינו קורא: אפה והלוי. אף הלוי חייב בכורים,
 אם נטעו בתוך עריהם: והגר אשר בקרבך. (שם).
 מכות יט) מביא ואינו קורא, שאינו יכל לומר:
 "לאבותינו": (יב) כי תכלה לעשר את כל-
 מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמר
 להפריש מעשרות של השנה שלישית, קבע זמן
 הבעור והודוי בערב הפסח של שנה הרביעית,
 שנאמר: (דברים יד) "מקצה שלש שנים תוציא

וַיִּכְלוּ בְּקִרְיֵי וַיִּשְׁבְּעוּן: יג וְתִימַר קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ פְּלִתִי קֹדֶשׁ מִעֲשָׂרָא מִן בֵּיתָא וְאַף יִהְיֶה לְלוֹאֵי וּלְגִיּוֹרָא לִיתְמָא וְלֹאֲרַמְלָא כָּכֵל פְּקוּדָךְ דִּי פְּקִידְתָּנִי לָא עֲבָרִית מִפְּקוּדֵיךָ וְלֹא אֲתַנְשִׁיתִי: יד לָא אֲכִלִית בְּאֲכִלֵי מִנְהָ וְלֹא פְּלִתִי מִנְהָ בְּדַמְסָאָב וְלֹא יִהְיֶה מִנְהָ לְמִית קַבְּלִית לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֵי עֲבָדִית כָּכֵל דִּי פְּקִידְתָּנִי: טו אֲסַתְּכִי מִמְדוֹר קֹדֶשְׁךָ מִן שְׂמִיָּא וּבְרַךְ יְתַ עֲמָךְ יְתַ יִשְׂרָאֵל וְיְתַ אֲרַעָא דִּי יִהְיֶה לְנָא כְּמָא דִּי קִימְתָא לְאַבְהֶתְנָא אֲרַע עֲבָדָא חֲלָב

וְלֹאֲלַמְנָה וְאֲכָלוּ בְּשַׁעְרֵיךָ וְשָׁבְעוּ רַשׁׁי: יג וְאֲמַרְתָּ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי וְלִגֵּר לִיתָוּם וְלֹאֲלַמְנָה כְּכֹל־מִצּוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי רַשׁׁי: יד לֹא־אֲכָלְתִּי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בְעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמַת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי עֲשׂוֹתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי רַשׁׁי: טו הַשְּׁקִיפָה מִמַּעוֹן קֹדֶשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ אֶרֶץ זָבֶת

רשׁׁי

מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן, וְתַחַת מַעֲשֵׂר שְׁנִי יִתֵּן מַעֲשֵׂר עֲנִי, שְׁנַאֲמַר כָּאֵן: "וְנִתְּתָה לְלוֹי" אֵת אֲשֶׁר לוֹ, הָרִי מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן: לִגֵּר לִיתָוּם וְלֹאֲלַמְנָה. זֶה מַעֲשֵׂר עֲנִי: וְאֲכָלוּ בְּשַׁעְרֵיךָ וְשָׁבְעוּ. תֵּן לָהֶם כְּדֵי שְׁבָעוּן, (פאה. ספרי) מְכָאֵן אָמְרוּ: 'אֵין פּוֹחֲתִין לְעֲנִי בַגֵּרָן פְּחוֹת מִחֲצִי קַב חֲטִיִּם וְכוּ': (יג) וְאֲמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ. (סוטה לב) הַתְּוֹדָה שְׁנַתְּתָּ מַעֲשֵׂרוֹתֶיךָ: בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת. (ספרי) זֶה מַעֲשֵׂר שְׁנִי וְנִטַע רְבָעִי, וְלִמְדָךְ שְׂאֵם שִׁיחָה מַעֲשֵׂרוֹתֵינוּ שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הָעֵלֶם לִירוּשָׁלַיִם, שְׁצַרְיָךְ לְהַעֲלוֹתָם עֲכָשׁוּ: וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי. (שם) זֶה מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן, וְגַם, לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּבַכּוֹרִים: וְלִגֵּר לִיתָוּם וְלֹאֲלַמְנָה. זֶה מַעֲשֵׂר עֲנִי: כְּכֹל־מִצְוֹתֶיךָ. נִתְּתִים כְּסֻדְרָן, וְלֹא הַקְּדַמְתִּי תְּרוּמָה לְבַכּוֹרִים, וְלֹא מַעֲשֵׂר לְתְּרוּמָה, וְלֹא שְׁנֵי לְרֵאשׁוֹן, שֶׁהַתְּרוּמָה קְרוּיָה 'רֵאשִׁית', שֶׁהִיא רֵאשׁוֹנָה מִשְׁנַעֲשֶׂה דָגָן, וּכְתִיב: (שמות כב) "מְלֶאֱתָךְ וְדַמְעָךָ לֹא תֵּאָחֵר", לֹא תִשְׁנֶה אֵת הַסֵּדֶר: לֹא־עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ. לֹא הִפְּרַשְׁתִּי מִמֶּיִן עַל שְׂאִינוֹ מִיָּנוּ, וּמִן הַחֹדֶשׁ עַל הַיָּשׁוּן, (וְלֹא

מִן הַתְּלוּשׁ עַל הַמַּחְבֵּר, וְלֹא מִן הַמַּחְבֵּר עַל הַתְּלוּשׁ): וְלֹא שָׁכַחְתִּי. מְלַבְּרָךְ עַל הַפְּרִשְׁת מַעֲשֵׂרוֹת: (יד) לֹא־אֲכָלְתִּי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ. מְכָאֵן שְׂאִסוֹר לְאוֹנָן: וְלֹא־בְעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא. בֵּין שְׂאֲנֵי טָמֵא וְהוּא טְהוֹר. בֵּין שְׂאֲנֵי טְהוֹר וְהוּא טָמֵא, וְהֵיכָן הַזְּהָר עַל כֶּף? (לעיל יב) "לֹא תוּכַל לְאָכַל בְּשַׁעְרֵיךָ", (יבמות עד. מכות י) זֶה אֲכִילַת טָמֵא, כְּמוֹ שְׁנַאֲמַר בְּפִסְוִלֵי הַמַּקְדָּשִׁים: (לעיל טו) "בְּשַׁעְרֵיךָ תֹאכְלוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר וְגו'", אֲכַל זֶה לֹא תוּכַל לְאָכַל דָּרָךְ אֲכִילַת שְׁעָרֶיךָ הָאֲמוֹר בְּמִקּוֹם אַחֵר: וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמַת. (ספרי) לַעֲשׂוֹת לוֹ אַרְוֹן וְתִכְרִיכִין: שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי. (מעשר שני פ"ה) הִבִּיאֹתִיו לְבַיִת הַבְּחִירָה: עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי. שְׁמַחְתִּי וְשְׂמַחְתִּי בּוֹ: (טו) הַשְּׁקִיפָה מִמַּעוֹן קֹדֶשְׁךָ. (ספרי) עֲשִׂינוּ מַה שְׁגִזְרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה אִתָּה מַה שְׁעָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת, שְׂאֲמַרְתָּ (ויקרא כו): "אִם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם": אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ. לְתַת לָנוּ, וְקִימְתָּ, "אֶרֶץ זָבֶת חֲלָב

חֶלֶב וּדְבַשׁ רש"י: ס שלישי טז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִצְוֶנְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרַת וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־ לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ רש"י: יז אֶת־יְהוָה הָאֱמֹרֶת הַיּוֹם לַהּיּוֹת לָךְ לְאֱלֹהִים וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשָׁמֵר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשָׁמַע בְּקוֹלוֹ רש"י: יח וַיְהִי הָאֱמִירָה הַיּוֹם לַהּיּוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וּלְשָׁמֵר כָּל־ מִצְוֹתָיו רש"י: יט וּלְתַתֵּךְ עֲלוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהַלָּה וּלְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת וּלְהִיְתוֹךְ עִם־קֹדֶשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר רש"י: כ רביעי כז א וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעַם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אִתְּכֶם הַיּוֹם רש"י: כו וְהָיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תִּעֲבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשִׁדַּתְּ אֹתָם בְּשִׂיד רש"י: כז וְכִתַּבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֵבֶרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תִּבְאֵ

וּדְבַשׁ: טז יומא הדין יי אלקהך מפקדך למעבד ית קימא האלין וית דיניא ותטר ותעבד יתהון בכל לבך ובכל נפשך: יז ית יי חטבת יומא דין למתוי לך לאלה ולמטהך בארחון דתקנן קדמוהי ולמטר קימוהי ופקודוהי ודינוהי ולקבלא במימרה: יח ויי חטבך יומא דין למתוי לה לעם חביב כמא די מליל לך ולמטר כל פקודוהי: יט ולמתנך עלאה על כל עממיא די עבד לתשפחא ולשום ולרבו ולמהו עם קדיש קדם יי אלקהך כמא די מליל: א ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר טר ית כל תפקדא די אנא מפקד יתכון יומא דין: ב ויהי כיומא די תעברון ית ירדנא לארעא דיי אלקהך יתב לך ותקים לך אבנין וברכין ותסוד יתהון כסידא: ג ותכתוב עליהון ית כל פתגמי אורייתא קדא כמעברך בדיל די תעול לארעא דיי אלקהך יתב לך ארעא עבדא חלב ודבש כמא די מליל יי אלהארץ אשר יהוה

רש"י

וּדְבַשׁ" (טז) הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מִצְוֶנְךָ. בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעִינֶיךָ חֲדָשִׁים, כָּאֵלוּ בוּ בַיּוֹם נִצְטוּיִת עֲלֵיהֶם: וְשִׁמְרַת וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם. פת קול מברכתו: 'הבאת בפורים היום, תשנה לשנה הבאה': (יז) הָאֱמֹרֶת וְהָאֱמִירָה. אין להם עד מוכיח כמקרא, ולי נראה שהוא לשון הפרשה והקבלה: הקבלתי לך מאלהי עובדי כוכבים להיות לך לאלהים, והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגלה. (ומצאתי להם עד, והוא לשון 'תפארת', כמו: (תהלים צד) "יתאמרו כל פועלי און" (יח) כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ. (שמות יט) "והייתם לי סגלה": (יט) וְלַהּיְתוֹךְ עִם־קֹדֶשׁ וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר. (ויקרא כ) "והייתם לי קדושים": (א) שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה. לשון הנה, גרדנ"ט בלע"ז (בעאבאכטענד): (ב) וְהִקְמַתָּ לָךְ. בירדן, ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בחר עיבל. נמצאת אתה אומר: שלשה מיני אבנים היו: שתיים עשרה בירדן, וכנגדן בגלגל וכנגדן בחר

אֱלֹהֶיךָ | נָתַן לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אַבְרָהָם לְךָ: ה' וְהָיָה בְּעִבְרֹכֶם
 אֶת־הַיְרֵדָן תִּקְיֹמוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
 אָנֹכִי מַצִּיחַ אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבֶל וְשַׁדְתָּ
 אוֹתָם בְּשִׂיד: ה' וּבָנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא־תִנְיֶף עֲלֵיהֶם בְּרוֹל:
 וְאֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְהֵעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:
 וְזִבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֵׁם וְשִׂמַחְתָּ לִפְנֵי
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ה' וְכִתַּבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־
 דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב רש"י: ס
 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר הִסְכַּת | וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה
 נְהִייתָ לְעַם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ רש"י: י' וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וַעֲשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקֵּיו
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצְוֶיךָ הַיּוֹם: ס חֲמִישִׁי י"א וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
 אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: יב' אֵלֶּה יַעֲמְדוּ
 לְבָרֶךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִים בְּעִבְרֹכֶם אֶת־
 הַיְרֵדָן שְׁמַעוֹן וְלוֹוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשַׁכֵּר וַיּוֹסֵף
 וּבְנִימָן רש"י: יג' וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבֶל רְאוּבֵן גַּד וְאֲשֶׁר

אֵלֶּה דְאֶבְהֶתֶךָ לָךְ: ד' וַיְהִי
 בְּמַעֲבְרֹכֹן יַת יְרֵדָנָא תִקְיִמוּן יַת
 אֲבָנִיא הָאֵלִין דִּי אָנָּא מִפְקִיד
 יַתְכוֹן יוֹמָא דִּין בְּטוֹרָא דְעֵיבֶל
 וְתַסוּד יַתְהוֹן בְּסִידָא: ה' וְתַבְנִי
 תַמָּן מִדְּבַחַא קָדָם י" אֵלֶּהֶךָ
 מִדְּבַח אֲבָנִין לֹא תִרִים עֲלֵיהוֹן
 פְּרִזְלָא: ו' אֲבָנִין שְׁלֵמִין תַבְנִי יַת
 מִדְּבַחַא דִּי אֵלֶּהֶךָ וְתַסַּק עֲלוּהִי
 עֲלוֹן קָדָם י" אֵלֶּהֶךָ: ז' וְתַכּוּס
 נְכַסַּת קוֹדֶשִׁין וְתִיכּוּל תַמָּן וְתַחֲדִי
 קָדָם י" אֵלֶּהֶךָ: ח' וְתַכְתּוּב עַל
 אֲבָנִיא יַת כָּל פְּתַגְמֵי אוּרִיתָא
 הָדָא פֶּרֶשׁ גֵּאוֹת: ט' וּמְלִיל מִשָּׁה
 וְקַהֲנִיא לְוָאִי לְכָל יִשְׂרָאֵל לְמִימַר
 אֲצִית וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הַדִּין
 הוּיתָא לְעַמָּא קָדָם י" אֵלֶּהֶךָ:
 י' וְתַקְבַּל לְמִימְרָא דִּי אֵלֶּהֶךָ
 וְתַעֲבֵד יַת פְּקוּדוּהִי וְיַת קְנִימוּהִי
 דִּי אָנָּא מִפְקִידָךְ יוֹמָא דִּין:
 יא' וּפְקִיד מִשָּׁה יַת עַמָּא בְּיוֹמָא
 הַהוּא לְמִימְרָא: יב' אֵלִין יְקוּמוּן
 לְבָרְכָא יַת עַמָּא עַל טוֹרָא דְגְרִזִים
 בְּמַעֲבְרֹכֹן יַת יְרֵדָנָא שְׁמַעוֹן וְלוֹוִי
 וַיהוּדָה וַיִּשְׁשַׁכֵּר וַיּוֹסֵף וּבְנִימָן:
 יג' וְאֵלִין יְקוּמוּן עַל לְוִטְיָא
 בְּטוֹרָא דְעֵיבֶל רְאוּבֵן גַּד וְאֲשֶׁר

רש"י

עֵיבֶל, כְּדַאֲיִתָּא בְּמַסְכַּת סוּטָה (דף לה): (ח) בְּאֵר
 הַיֵּטֵב. (שם) בְּשִׁבְעֵים לְשׁוֹן: (ט) הִסְכַּת.
 כְּתַרְגוּמוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה נְהִייתָ. בְּכָל יוֹם יְהִי בְּעִינְיָךְ
 כְּאֵלוֹ הַיּוֹם בְּאֵת עַמּוֹ בְּבִרִית: (יב) לְבָרֶךְ אֶת־
 הָעָם. כְּדַאֲיִתָּא בְּמַסְכַּת סוּטָה: (דף לו) 'שָׁשָׁה
 שְׁבֻטִים עָלוּ לְרֵאשׁ הַר גְּרִזִים, וְשָׁשָׁה לְרֵאשׁ הַר

עֵיבֶל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאֲרֹן לְמִטָּה, בְּאֲמַצְעֵ.
 הִפְכוּ לְוִיִּם פְּנִיָּהֶם כְּלִפְּי הַר גְּרִזִים וּפְתַחוּ בְּבִרְכָה:
 "בְּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסְכָּה וְגוֹ",
 וְאֵלֹו וְאֵלֹו עוֹנִין אָמֵן, חֲזָרוּ וְהִפְכוּ פְּנִיָּהֶם כְּלִפְּי הַר
 עֵיבֶל וּפְתַחוּ בְּקְלָלָה, וְאוֹמְרִים: "אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וְגוֹ", וְכֵן כָּלֶם עַד "אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא

וזבולן דן ונפתלי: יד ויתיבון
 לואי ויימרון לכל אנש ישראל
 קלא רמא: טו ליט גברא די
 יעבד צלם ומתבא מרחקא קדם
 יי עבד ידי אמן ומשוי בסתרא
 ויתיבון כל עמא ויימרון אמן:
 טז ליט דינקלי אבוהי ואמה
 ויימר כל עמא אמן: יז ליט
 דישיני תחומא דחברה ויימר כל
 עמא אמן: יח ליט דיטעי עידיא
 בארשא ויימר כל עמא אמן:
 יט ליט דינקלי דין דיר יתמא
 וארמלא ויימר כל עמא אמן:
 כ ליט דישפוב עם אתת אבוהי
 ארי גלי פנפא דאבוהי ויימר כל
 עמא אמן: כא ליט דישפוב עם
 כל בעידיא ויימר כל עמא אמן:
 כב ליט דישפוב עם אהתה בת
 אבוהי או בת אמה ויימר כל
 עמא אמן: כג ליט דישפוב עם
 תמותה ויימר כל עמא אמן:
 כד ליט דימחי לחברה בסתרא
 ויימר כל עמא אמן: כה ליט די
 מקבל שחדא למקטל נפש דם
 זפי ויימר כל עמא אמן: כו ליט
 די לא יקום ית פתגמי אורייתא
 הדא למעבד יתהון ויימר כל
 עמא אמן: א ויהי אם קבלא

וזבולן דן ונפתלי: יד וענו הלויים ואמרו
 אל-כל-איש ישראל קול רם: טו ארור
 האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה
 מעשה ידי חרש ושם בפתר וענו כל-העם
 ואמרו אמן: טז ארור מקלה אביו ואמו
 ואמר כל-העם אמן רש"י: טז ארור מסיג גבול
 רעהו ואמר כל-העם אמן רש"י: טז ארור
 משגה עור בדרך ואמר כל-העם אמן רש"י: טז
 ארור מטה משפט גר-יתום ואלמנה ואמר
 כל-העם אמן: כ ארור שכב עם-אשת אביו
 כי גלה פנוף אביו ואמר כל-העם אמן: טז
 ארור שכב עם-כל-בהמה ואמר כל-העם
 אמן: טז ארור שכב עם-אחתו בת-אביו או
 בת-אמו ואמר כל-העם אמן: טז ארור
 שכב עם-חתנתו ואמר כל-העם אמן: טז
 ארור מכה רעהו בפתר ואמר כל-העם
 אמן רש"י: טז ארור לקח שחד להכות נפש
 דם נקי ואמר כל-העם אמן: טז ארור אשר
 לא-יקום את-דברי התורה-הזאת לעשות
 אותם ואמר כל-העם אמן רש"י: פ כח א ויהי אם-שמוע תשמע

רש"י

יקום" (טז) מקלה אביו. מזולל, לשון (לעיל כה)
 "ונקלה אחיד" (יז) מסיג גבול. מחזירו
 לאחוריו וגונב את הקרקע, לשון: (ישעיה נט)
 "והוסג אחור": (יח) משגה עור. הסומא בדבר,
 ומשיאו עצה רעה: (כד) מכה רעהו בפתר. על

לשון הרע הוא אומר. ראיתי ביסודו של רבי משה
 הדרשן: "א ארורים יש פאן פנגד י"א שבטים,
 וכנגד שמעון לא פתב ארור, לפי שלא היה בלבבו
 לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים, לכוף לא
 רצה לקללו: (כו) אשר לא-יקום. פאן פלל את

בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם וּנְתַנְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עֲלוֹזָן עַל כָּל־גּוֹי הָאָרֶץ: וּבָאוּ עֲלֶיךָ
כָּל־הַבְּרוּכֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְבָרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה
בְּשָׂדֶה: וְבָרוּךְ פְּרִי־בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ וּפְרִי
בְּהֵמָתְךָ שֹׁגֵר אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ רש"י:
ה בְּרוּךְ טַנְאָךָ וּמִשְׁאֲרֵיךָ רש"י: ו בְּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצִאתְךָ רש"י: ששי ז יתן יְהוָה
אֶת־אוֹבֶיךָ הַקָּמִים עֲלֶיךָ נֹפְלִים לְפָנֶיךָ בְּדַרְךָ
אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבִשְׂבַעַה דְרָכִים יָנוּסוּ
לְפָנֶיךָ רש"י: ח יֵצֵאוּ יְהוָה אֶתְךָ אֶת־הַבְּרָכָה
בְּאִסְמֶיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ וּבְרַכְךָ בְּאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ
לַעֲם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָךְ כִּי תִשְׁמֹר
אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו:
י וּרְאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא
עֲלֶיךָ וּרְאוּ מִמֶּךָ: יא וְהוֹתֵרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה
בְּפְרִי בִטְנֶךָ וּבְפְרִי בְּהֵמָתְךָ וּבְפְרִי אֲדָמָתְךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע

תקבל למימרא דיי אלקה למטר
למעבד ית כל פקודיה די אנא
מפקדך יומא דין ויתנגד יי אלקה
עלי על כל עממי ארעא:
ב וייתון עלך כל ברכתא האלין
וידיקנך ארי תקבל למימרא דיי
אלקה: ג בריך את בקרמא ובריה
את במקלא: ד בריך ולדא דמעך
ואבא דארעך וולדא דבעירך
בקרי תוריה ועדרי ענה: ה בריך
סלך ואצותך: ו בריך את
במעלך ובריה את במפקך: ז יתן
יי ית בעלי דכבך דקנימין עלך
תבירין גדמך בארמא חד יפקון
לותך ובשבועא ארעון יערקון
מקדמך: ח יפקד יי עמך ית
ברכתא באוצרך ובכל אושטות
ידך ויברכך בארעא דיי אלקה
יחב לך: ט יקימך יי לה לעם
קדיש כמא די קיים לך ארי תטר
ית פקודיא דיי אלקה ותהך
בארעון דתקנן גדמוהי: י ויתזון
כל עממי ארעא ארי שמא דיי
אתקרי עלך ויידחלון מנך:
יא ויתרנך יי לטבא בולדא
דמעך ויבולדא דבעירך ובאבא

רש"י

כל התורה פלה, וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:
(ד) שֹׁגֵר אֲלֶפֶיךָ. ולדות בקרך, שהבהמה משגרת
ממעיה: וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ. כתרגומו. ורבותינו
דרשו: למה נקרא שמם 'עשתרות'? שמעשירות
בעליהן ומחזיקות אותם פעשתרות הללו, שהן
סלעים חזקים: (ה) בְּרוּךְ טַנְאָךָ. פרותיך. דבר

אחר: "טנאך", דבר לח שאמה מסגן בסלים:
ומשארתך. דבר יבש, שנשאר בפלי ואינו זב:
(ו) בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצִאתְךָ. (כ"מ)
קז) שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא, כביאתך
לעולם: (ז) וּבִשְׂבַעַה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ. כן
דרך הנבטלים לברח, להיות מתפזרין לכל צד:

יהוה לא־בתיך לתת לך: יב יפתח יהוה א לך
 את־אוצרו הטוב את־השמים לתת מטר־
 ארצך בעתו ולברך את כל־מעשה ידך
 והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: יג ונתנך
 יהוה לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא
 תהיה למטה כִּי־תשמע אל־מצות א יהוה
 אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר
 ולעשות: יד ולא תסור מכל־הדברים אשר
 אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת
 אחרי אלהים אחרים לעבדם: טו והיה
 אם־לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר
 לעשות את־כל־מצותיו וחקתיו אשר אנכי
 מצוך היום ובאו עליך כל־הקללות האלה
 והשיגוך: טז ארוור אתה בעיר וארוור אתה
 בשדה: יז ארוור טנאך ומשארתך: יח ארוור
 פרי־בטנך ופרי אדמתך שגר אלפיך
 ועשתרת צאנך: יט ארוור אתה בכאך וארוור
 אתה בצאתך: כ ישלח יהוה א בך את־
 המארה את־המהומה ואת־המגערת בכל־
 משלח ידך אשר תעשה עד השמדך ועד־
 אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר
 עזבתני רשׁ: כא ידבק יהוה בך את־הדבר עד
 בלתו אתך מעל האדמה אשר־אתה בא־שמה לרשתה: כב יבכה

רשׁ

(כ) המארה. חסרון, כמו: (ויקרא יג) "צרעת (כב) בשחפת. שבשרו נשחף ונפוח: ובקדחת.
 ממארת": המהומה. שגוש קול בהלות: לשון: (דברים לב) "כי אש קדחה באפני", והוא אש

יְהוָה בַּשְּׁחֶפֶת וּבַקִּדְחַת וּבַדְלָקָת וּבַחֲרָחַר
 וּבַחֲרָב וּבַשְּׂדֵפוֹן וּבִירְקוֹן וּרְדִפוֹךָ עַד
 אֲבָרְךָ רש"י: כג וְהָיוּ שְׂמִיךְ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ
 נַחֲשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחֲתֶיךָ בְרוּל רש"י: כד יִתֵּן
 יְהוָה אֶת־מְטֵר אֲרָצְךָ אֲבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם
 יֵרֵד עֲלֶיךָ עַד הַשְּׂמַרְךָ רש"י: כה יִתְנַף יְהוָה א
 נֶגְף לִפְנֵי אֵיבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו
 וּבַשְּׂבָעָה דְרָכִים תִּנּוּם לִפְנֵינוּ וְהָיִית לְזַעֲוָה
 לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ רש"י: כו וְהָיִיתָ נִבְלָתְךָ
 לְמֵאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ
 וְאִין מַחְרִיד: כז יִכָּכָה יְהוָה בַּשְּׁחִין מְצָרִים

ובקדחתא ובדלקתא ובחרחרא
 ובחרבא ובשדפוןא ובירקונא
 וירדפוןך עד דתיבדך: כג ויהיון
 שמיך די עלוי רישך חסינין
 פנחשא מלאחתא מטרא וארעא
 די תחותך תקיפא כפרזלא
 מלמעבד פריין: כד יתן יי נת
 מטר ארעך אבא ועפרא מן
 שמיא גחות עלך עד דתשתמי:
 כה יתנף יי תביר גדם סנאך
 בארעא חדא תפוק לותה
 ובשבועא ארחן תערוק מקדמוהי
 ותהי לזיע לכל מלכות ארעא:
 כו ותהי נבלתך משגרא למיכל
 לכל עופא דשמיא ולבעירת
 ארעא ולית דמניד: כז ימחנך יי

רש"י

בפחושא, שלא יהיו השמים מזיעין בדרך שאין
 הברזל מזיע, ומתוך כך יהא חרב בעולם, והארץ
 תהא מזיעה בדרך שהנחשת מזיעה, והיא מרקבת
 פרותיה, וכאן הוא אומר: שמיך נחשת וארעך
 ברזל, שיהיו שמים מזיעין, אף על פי שלא יריקו
 מטר, מפל מקום לא יהיה חרב של אבדן בעולם,
 והארץ לא תהא מזיעה בדרך שאין הברזל מזיע
 ואין הפרות מרקבין, ומפל מקום קללה היא בין
 שהיא פנחשת בין שהיא כברזל, לא תוציא פרות,
 וכן השמים לא יריקו מטר: (כד) מטר ארעך
 אבק ועפר. (תענית ג) זיקא דבתר מטרא. מטר יורד
 ולא פל צרפו, ואין בו כדי להרביץ את העפר,
 והרוח באה ומעלה את האבק, ומכסה את עשב
 הזרעים שהן לחים מן המים, ונדבק בהם ונעשה
 טיט ומתבבש, ומרקבין: (כה) לזעוה. לאימה
 ולזיע, שזועו פל שומעי מפותיך מך, ויאמרו:
 'אוי לנו, שלא יבא עלינו בדרך שבא על אלו':
 (כז) בשחין מצרים. רע היתה מאד: לח מבפנים
 ויבש מבחוץ, פדאיתא בככורות (דף מא): גרב.

של חולי, מלוויי בלע"ז (פיבער היטץ), שהיא
 חמה מאד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת, ומיני
 חלאים הם: ובחרחר. חלי המחממו תוך הגוף,
 וצמא תמיד למים, ובלע"ז לשון: (איוב ל) "ועצמי
 חרה מני חרב", (ירמיה ו) "נחר מפוח מאש":
 ובחרב. יביא עליך גיסות: ובשדפון ובירקון.
 מפת תבוואה שבשדות: שדפון. רוח קדים,
 אשילד"ה בלע"ז (זאנענפערבראנט). ירקון. יבש,
 ופני התבוואה מכסיפין ונהפכין לירקון, קמ"א
 בלע"ז (געלב): עד אבךך. תרגום: 'עד דתיבד',
 כלומר עד אבוד אותך, שתכלה מאליך:
 (כג) והיו שמיך אשר על-ראשך נחשת. קללות
 הללו, משה מפי עצמו אמרן, ושבהר סיני מפי
 הקדוש ברוך הוא אמרן כמשמען. וכן נאמר:
 (ויקרא כו) "ואם לא תשמעו לי, ואם תלכו עמי
 קרי", וכאן הוא אומר: "לקול ה' אלהיך, ידבק ה'
 בך... יככה ה'", הקל משה בקללותיו לאמרן
 בלשון יחיד, וגם פן בקללה זו הקל, שבראשונות
 הוא אומר: (שם) "את שמיכם פברזל וארצכם

כתיב ובעפלים קרי וּבְטַחְרִים וּבְגָרְבִי וּבְחָרְסִי אֲשֶׁר
 לֹא־תוּכַל לְהִרְפֹּא רש"י: כח יִכְכָּה יְהוָה בְּשֹׁנְעוֹן
 וּבְעִירוֹן וּבְתַמְהוֹן לִבְבִי רש"י: כט וְהָיִית מִמַּשֵּׁשׁ
 בַּצְּהָרִים כַּאֲשֶׁר יִמַּשֵּׁשׁ הָעוֹר בְּאִפְלָה וְלֹא
 תִצְלִיחַ אֶת־דַּרְכֶיךָ וְהָיִית אִךְ עֲשׂוֹק וְגָזוּל
 כָּל־הַיָּמִים וְאִין מוֹשִׁיעַ רש"י: ל אִשָּׁה תֵאָרֵשׁ
 וְאִישׁ אַחֵר כתיב ישגלנה קרי יִשְׁכַּכְנָה בֵּית תְּבִנָּה
 וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כָּרֶם תִּטָּע וְלֹא תַחֲלִלְנָה רש"י:
 לא שׁוֹרֶךְ טְבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
 חֲמֹרֶךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יֵשׁוּב לָךְ צֹאנֶךָ
 נְתִנּוֹת לְאֵיבֶיךָ וְאִין לָךְ מוֹשִׁיעַ: לב בְּנִיךָ
 וּבְנֵתֶיךָ נְתָנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רְאוֹת וְכָלוֹת
 אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאִין לְאֵל יִדְּךָ רש"י: לג פְּרִי
 אֲדָמְתְךָ וְכָל־יְגִיעֶךָ יֹאכַל עִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
 וְהָיִית רַק עֲשׂוֹק וְרָצוּן כָּל־הַיָּמִים: לד וְהָיִית
 מְשֻׁנֵּעַ מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: לה יִכְכָּה
 יְהוָה בְּשַׁחִין רָע עַל־הַבְּרָכִים וְעַל־הַשְּׂקִים
 אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהִרְפֹּא מִכַּף רַגְלֶךָ וְעַד
 קַדְקֹדְךָ: לו יוֹלֶךְ יְהוָה אֶתְךָ וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר
 תִּקִּים עֲלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אֶתָּה
 וְאַבְתִּיךָ וְעַבְדְּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אַחֵרִים עֵץ

בְּשַׁחֲנָא דְמַצְרִים וּבְטַחְרִין
 וּבְגָרְבָא וּבְחָרִיס נְבִישׁ דִּי לֹא
 תְכוּל לְאַתְסָאָה: כח יִמְחַנֵּךְ יְיָ
 בְּטַפְשׁוֹתָא וּבְסַמִּיתָא וּבְשֻׁעַמְמוֹת
 לְבָא: כט וְתַהֵי מִמַּשֵּׁשׁ בְּטִיחְרָא
 כְּמָא דִּי מַשֵּׁשׁ עִוְרָא בְּקַבְלָא וְלֹא
 תִצְלַח יְת אַרְחֻתֶיךָ וְתַהֵי כָרֶם
 עֲשִׂיק וְאַנְיָס כָּל יוֹמָא וְלִית
 דְּפָרִיק: ל אֶתְתָא תִירוֹס וּגְבַר
 אַחֵרוֹן יִשְׁכַּכְנָה בֵּיתָא תְבִנֵי וְלֹא
 תִיחַב בָּהּ כְּרָמָא תַצוּב וְלֹא
 תַחֲלִלְנָה: לא תוֹרֶךְ יְהִי נָכֶס
 לְעֵינֶיךָ וְלֹא תִיכּוּל מְנָה חֲמֹרֶךָ
 יְהִי אָגֶס מְקַדְמֶךָ וְלֹא יְתוּב לָךְ
 עֲנָךְ מְסִירִין לְבַעֲלֵי דְבָבְךָ וְלִית
 לָךְ פְּרִיק: לב בְּנִיךָ וּבְנֵתֶיךָ
 מְסִירִין לְעַמָּא אַחֵרוֹן וְעֵינֶיךָ חֲזוֹן
 וַיִּסּוּפְן בְּגַלְלָהֶן כָּל יוֹמָא וְלִית
 חִילָא בִידְךָ: לג אַבָּא דְאַרְעֶךָ וְכָל
 לְאוֹתְךָ וְכוּל עַמָּא דִּי לֹא יָדַעְתָּ
 וְתַהֵי כָרֶם עֲשִׂיק וְרַעִיעַ כָּל
 יוֹמָא: לד וְתַהֵי מִשְׁטָטָה מַחֲזוּ
 עֵינֶיךָ דִּי תַחֲזִי: לה יִמְחַנֵּךְ יְיָ
 בְּשַׁחֲנָא בִישָׂא עַל רַכְבֵּיא וְעַל
 שְׂקֵיא דִּי לֹא תְכוּל לְאַתְסָאָה
 מִפְּרַסַת רַגְלֶךָ וְעַד מוֹחֶךָ:
 לו גְּלִי יְיָ יִתֵּךְ וְיִתְּ מִלְּכָךְ דִּי
 תִקִּים עֲלֶךָ לְעַם דִּי לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה
 וְאַבְתִּיךָ וְתַפְלַח תַמְן לְעַמְמֵיא
 פְּלַחֵי טַעוֹתָא אַעָא וְאַבְנָא:

רש"י

שַׁחִין לח: חָרַס. שַׁחִין יָבֵשׁ כְּחָרַס: לְשַׁכָּה, (מגילה כה) וְתִקּוֹן סוּפְרִים הוּא
 (כח) וּבְתַמְהוֹן לִבְבִי. אֶטֶם הַלֵּב, אֲשֶׁר תִּרְדִּישׁוּן זֶה: תַּחֲלִלְנָה. בְּשָׁנָה הַרְבִּיעִית, לְאָכַל פְּרִי:
 בְּלַע"ז: (כט) עֲשׂוֹק. בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיֶה עָרְעוֹר: (לב) וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם. מְצַפּוֹת אֲלֵיהֶם שְׂיִשׁוּבוּ,
 (ל) יִשְׁגַּלְנָה. לְשׁוֹן שְׂגַל פִּילְגָשׁ, וְהַפְתּוּב כְּנָהוּ וְאִינָם שְׁבִים. כָּל תּוֹחֲלַת שְׂאִינָה בָּאָה, קְרוּיָה:

לו ותהי לצדו למתל ולשועי
 בכל עממא די ידברנה יי לתמן:
 לח בר זרע סגי תפק לחקלא
 וזער תכנוש ארי יחסלנה גובא:
 לט פרמין תצוב ותפלה ותמרא
 לא תשתי ולא תכנוש ארי
 תיכלנה תלעתא: מ זיתין יהון
 לה בכל תחומך ומשחא לא
 תסוך ארי יתרון זיתך: מא בגין
 ובגין תוליד ולא יהון לה ארי
 יהכון בשביא: מב כל אילנה
 ואפא דארעך יחסננה סקאה:
 מג תותב ערל די בינה יהי סליק
 על מנה לעלא לעלא ואת תהי
 גחת לתחתא לתחתא: מד הוא
 יוזפנה ואת לא תוזפנה הוא יהי
 לתקיף ואת תהי לחלש:
 מה זיתון עלך כל לוטא האלין
 וירדפנה וירדפנה עד דתשתאי
 ארי לא קבלתא למימרא די
 אלהך למטר פקודהי וקנימוהי
 די פקדך: מו ויהון בך לאת
 ולמופת ובבניה עד עלם:
 מז חלה די לא פלחא קדם יי
 אלהך בחדא ובשפירות לבא
 מסגי כלא: מח ותפלה ית בעלי
 דבך די יגנה יי בך בכפנא
 ובצחותא ובערטילתא ובחסירות
 פלא ויתן ניר פרזלא על צוארך

ואבן: לו והיית לשמה למשל ולשנינה בכל
 העמים אשר ינהגך יהוה שמה רש"י: לח זרע
 רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו
 הארבה רש"י: לט פרמיום תטע ועבדת ויין לא
 תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת:
 מ זיתים יהיו לה בכל גבולך ושמן לא תסוך
 כי ישל זיתך רש"י: מא בנים ובנות תוליד
 ולא יהיו לה כי ילכו בשבי: מב כל עצה ופרי
 אדמתך יירש הצלצל רש"י: מג הגר אשר
 בקרבך יעלה עִלְיָךְ מעלה מעלה ואתה תרד
 מטה מטה: מד הוא ילוך ואתה לא תלונו
 הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב: מה ובאו
 עליך כל הקללות האלה וירדפוך והשיגוך
 עד השמרך כי לא שמעת בקול יהוה
 אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוך:
 מו והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם:
 מז תחת אשר לא עבדת את יהוה אלהיך
 בשמחה ובטוב לבב מרב כל רש"י: מח ועבדת
 את אויביך אשר ישלחנו יהוה בך ברעב
 ובצמא ובעירם ובחסר כל ונתן על

רש"י

כ'ליון עינים': (לז) לשמה. אש"ו
 אשטורדישון, כל הרואה אותך ישום עליך:
 למשל. כשתבא מפה רעה על אדם, יאמרו: זו
 דומה למכת פלוני: ולשנינה. לשון (לעיל ו)
 "ושננתם", ידברו בך, וכן תרגומו: 'ולשועי',
 לשון ספור ואשתעי: (לח) יחסלנו. וצל
 שם בך נקרא 'חסיל', שמכלה את הכל:

(מ) כי ישל. ישיר פרוטיו, לשון (לעיל יט)
 "ונשל הפרזל": (מב) יירש הצלצל. יעשנו
 הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני: הצלצל. מין
 ארבה, ואי אפשר לפרש יירש לשון רשה, שאם
 פן הנה לו לכתב: יירש, ולא לשון הורשה
 וגירושין, שאם פן הנה לו לכתב: יירש:
 (מז) מרב כל. בעוד שהיה לה כל טוב:

בְּרוּל עַל־צוֹאֲרֹךְ עַד הַשְּׁמִידוֹ אֹתָךְ: מִטּ יִשָּׂא
 יְהוָה עָלֶיךָ גְּוֵי מִרְחֵק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
 יֵדָאָה הַנָּשֵׁר גְּוֵי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ רַשׁ"י:
 נ גְּוֵי עֵז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָּנִים לְזֶקֶן וְנֶעַר
 לֹא יִחֹן: נא וְאֹכֵל פְּרִי בְהֵמְתֶךָ וּפְרִי־אֲדָמְתֶךָ
 עַד הַשְּׁמִדָּךְ אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂאִיר לָךְ דָּגָן תִּירוֹשׁ
 וַיִּצְהָר שֹׁנֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתִּירַת צֹאנֶךָ עַד
 הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ: נב וְהֵצֵר לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד
 רֶדֶת הַמִּתְיָף הַגְּבֵהֶת וְהַבְּצֹרוֹת אֲשֶׁר אֵתָה
 בְּטַח בָּהֶן בְּכָל־אֲרָצֶךָ וְהֵצֵר לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ
 בְּכָל־אֲרָצֶךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ רַשׁ"י:
 נג וְאֹכֵלֹת פְּרִי־בְטָנֶךָ בֶּשֶׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר
 נָתַן לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר־
 יֵצִיק לָךְ אֹיְבֶךָ רַשׁ"י: נד הָאִישׁ הָרֹךְ בָּךְ וְהָעֹנֵג
 מְאֹד תִּרַע עֵינָיו בְּאָחִיו וּבְאִשְׁתּוֹ חִיקוֹ וּבֵיתוֹ
 בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר רַשׁ"י: נה מִתַּת אֶל לְאֶחָד מֵהֶם
 מִבֶּשֶׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלֵי הַשְּׂאִיר־לוֹ כֹּל
 בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ אֹיְבֶךָ בְּכָל־
 שְׁעָרֶיךָ: נו הָרֶבֶה בָּךְ וְהָעֹנֵה אֲשֶׁר

עד דישתצי יתך: מט ייתי יי
 עלך עם מרחיק מספי ארעא
 כמא די משתדי נשרא עמא די
 לא תשמע לישנה: נ עם תקיף
 אפין די לא יסב אפין לסבא ועל
 ינקא לא מרחם: נא ויכול ולדא
 דבעירך ואבא דארעך עד
 דתשתצי די לא ישאר לך עבורא
 חמרא ומשחא בקרי תוריק
 ועדרי ענה עד דיובד יתך:
 נב ויעק לך בכל קרויך עד
 דיקפש שוריק רמא וכריכיא די
 אף רחץ לאשתובא בהן בכל
 ארעך ויעק לך בכל קרויך בכל
 ארעך די יתב יי אלהך לך:
 נג ותיכול ולדא דמעך בשר בניך
 ובנותיך די יתב לך יי אלהך
 בצירא ובעקתא דיעק לך סנאך:
 נד גברא דרפיק בך ודמפנא
 לחדא תבאש עינה באחוי די
 ובאפת קימה ובשאר בנוהי די
 ישאר: נה מלמתן לחד מנהון
 מבשר בנוהי די ייכול מדלא
 אשתאר לה כלא בצירא ובעקתא
 די יעק לך סנאך בכל קרויך:
 נו דרפיקא בך ודמפנא די לא

רש"י

הרף הוא הענג, לשון פנוק, ו"מהתענג ומרף", מוכיח עליהם ששניהם אחד, אף על פי שהוא מפנק ודעתו קצה בדבר מאוס, ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו, עד כי תרע עיניו בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו - אחיהם, אשר יאכל. דבר אחר: "הרף בך", הרחמני ורף הלכב, מרב רעבתנות ותאכזרו, ולא יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים: (נו) תרע עינה

(מט) כאשר ידאה הנשר. פתאם, ודרף מצלחת ונקלו סוסיו: לא־תשמע לשנו. שלא תפיר לשונו, וכן: (בראשית מא) "תשמע חלום לפתר אותו", וכן: (שם מב) "כי שומע יוסף", אינטינדר"י בלע"ז (פערשטעהען): (נב) עד רדת המתיף. לשון רדוי וכבוש: (נג) ואכלת פרי בטנך בשר בניך וגו' במצור. מחמת שיהיו צרין על העיר, ויהיה שם מצוק, עקת רעבון: (נד) הרף בך והענג. הוא

לֹא־נִסְתָּה כִּפְּרִי־רִגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מִהֲתַעֲנַג
 וּמִרְךָ תִּרְעַ עֵינָהּ בְּאִישׁ חִיקָהּ וּבִבְנֵיהָ
 וּבְבִתָּהּ רַשׁ"י: נז וּבְשִׁלְיֹתָהּ הַיּוֹצֵאת | מִבֵּין רִגְלֶיהָ
 וּבְבִנְיָהּ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֶם בְּחֶסֶר־כָּל
 בְּסֹתֵר בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ אִיבָךְ
 בְּשַׁעֲרֶיךָ רַשׁ"י: נח אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־
 כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה
 לְיִרְאָה אֶת־הַשָּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: נט וְהִפְלֵא יְהוָה אֶת־מִכְתָּרְךָ וְאֶת
 מִכּוֹת זִרְעֶךָ מִכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחֲלִים
 רָעִים וְנֶאֱמָנִים רַשׁ"י: ס וְהִשִּׁיב בְּךָ אֶת כָּל־מְדוּהָ
 מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִגְרַת מִפְּנֵיהֶם וּדְבָקוּ בְּךָ רַשׁ"י:
 סא גַּם כָּל־חֲלֵי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב
 בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם יְהוָה עָלֶיךָ עַד
 הַשְּׂמֹדֶךְ רַשׁ"י: סב וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמַתִּי מְעֻט תַּחַת
 אֲשֶׁר הֵייתֶם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב כִּי־לֹא
 שָׁמַעַת בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רַשׁ"י: סג וְהָיָה
 בְּאֲשֶׁר־שָׁשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יִשְׁיֵשׂ

נסיאת פרסת רגלה לאתתא על
 ארעא ממפנקו ומרפכו תבאש
 עינה בגבר קנמה ובכרה
 ובכרתה: נז ובזער בנהא דיפקון
 מנה ובכנהא די תליד ארי
 תיכלנזן בחסירות כלא בסתר
 בצירא ובצקתא די זעק לך סנאך
 בקרודך: נח אם לא תטר למעבד
 ית כל פתגמי אורייתא קדא
 דכתיבין בספרא הדין למדחל ית
 שמא שקירא ודחילא הדין ית יי
 אלהך: נט ונפרש יי ית מחתך
 וית מחת בגוף מחזן ברבזן
 ומהימנן ומכתשין בישין
 ומהימנין: ס ויתב בך ית כל
 מכתשי מצרים די דחלתא
 מקדמיהון וידבקון בך: סא אף
 כל מרע וכל מחא די לא כתיבין
 בספרא דאורייתא קדא יתנזן יי
 עלך עד דישתצף: סב ותשתארזן
 פעם זער חלף די הויתזן ככוכבי
 שמיא למסגי ארי לא קבלתא
 למימרא דיני אלהך: סג ויהי
 כמא דחדי יי עליכון לאוטבא
 יתכון ולאסגאה יתכון כן יחדי יי

רש"י

תדע שפן כתיב: (שמות טו) "והיה אם שמע תשמע וגו', כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך", אין מיראין את האדם, אלא בדבר שהוא גור ממנו: (סא) יעלם. לשון עליה: (סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו'. מועטין חלוף מרבין: (סג) כן ישיש ה'. (מגילה י) את אויביכם עליכם, להאביד וגו': ונסחתם. לשון עקינה, וכן: (משלי טו) "בית גאים יסח ה'":

באיש חיקה ובכנה ובכתה. הגדולים: (נז) ובשלייתה. בניה הקטנים. בכלן תהא עינה צרה בשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הפשר: (נט) והפלא ה' את-מכתך. מפלאות ומבדלות משאר מכות: ונאמנות. ליסרך, לקים שליחותם: (ס) אשר יגרת מפניהם. מפני המכות, כשהיו ישראל רואים מכות משנות הפאות על מצרים, היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם,

יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וְלַהֲשִׁיב אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־אַתֶּה בְּא־שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ רש"י: סד וְהַפִּיּוּצָה יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ וְעַבְדְּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעַתְּ אֹתָהּ וְאַבְתִּיךָ עֵץ וְאֶבֶן רש"י: סה וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגָּע וְלֹא־יִהְיֶה מָנוּחַ לְכַפ־רִגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שָׂם לֵב רָגֹז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדֹאבוֹן נַפְשׁ רש"י: סו וְהָיוּ חַיִּיךָ תְּלָאִים לְךָ מִנְּגַד וּפְחַדְתָּ לַיְלָה וַיּוֹמֶם וְלֹא תֵאֱמִין בְּחַיִּיךָ רש"י: סז בְּבִקְרָתְךָ תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עָרֵב וּבַעֲרֵב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בְּקָר מִפֶּחֶד לְבַבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה רש"י: סח וְהַשִּׁיבְךָ יְהוָה | מִצְרַיִם בְּאֲנִיּוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תִסִּיף עוֹד לְרִאֲתָהּ וְהִתְמַפְרֹתֶם שָׂם לְאִיבוֹךָ לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת וְאִין קִנְיָה רש"י: ס

עליכון לאובדא ותכון ותשלטון מעל ארעא דאת עלל לתמן למירתה: סד ויבדרנך יי בכל עממיא מספיי ארעא ועד ספיי ארעא ותפלה תמן לעממיא פלחי טעונתא די לא ידעת את ואבדתך אעא ואבנא: סה ובעממיא האנון לא תנוח ולא יהא מנח לפרסת רגלך ויתן יי לך תמן לב דחל וחסכת עינין ומפחן נפש: סו ויהוון חייך תלן לך מקבל ותהי תוה ליליא ויממא ולא תהימין בחיך: סז בצפרא תימר מן יתן רמשא וברמשא תימר מן יתן צפרא מתנהות לבך די תהי תוה ומחזו עיניך די תהי חזו: סח ותיבנך יי מצרים בספינן בארשא די אמרית לך לא תוסף עוד למחזיה ותודבנן תמן לבעלי דבבך לעבדין ולאמהן ולית דקנה: סט אלין פתגמי סט אלה דברי הברית

רש"י

(סד) ועבדת שם אלהים אחרים. פתרגומו, לא עבודת אלהות ממש, אלא מעלים מס ונגלגליות לכמרי עבודת פוכבים: (סה) לא תרגיע. לא תנוח, כמו: (ישעיה כח) "וזאת המרגעה": לב רגז. לב חרד, פתרגומו: 'דחל', כמו: "שאוּל מתחת רגזה לך", (שמות טו) "שמעו עמים רגזוּן". (שמואל-ב כב) "מוסדות השמים רגזוּ": וכליון עינים. מצפה לישועה, ולא תבא: (סו) חייך תלאים לך. על הספק, כל ספק קרוי 'תלוי': 'שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו'. (מנחות ק"ג) ורבותינו דרשו: זה הלוקח תבואה מן השוק; ולא תאמין בחיך. זה הסומך על הפלטור:

(סז) בבקר תאמר מי־יתן ערב. (סוטה מט) ויהיה הערב של אמש: ובערב תאמר מי־יתן בקר. של שחרית, שהצרות מתחזקות תמיד, וכל שעה מרבה קללתה משלפניה: (סח) באניות. בספינות בשביה: והתמפרתם שם לאיביך. אתם מבקשים להיות נמפרים להם לעבדים ולשפחות: ואין קנה. כי יגזרו עליך הרג וכליון: והתמפרתם. בלעז איפורונדריין ווי"ש (און איהר וועט זיך אליין פערקייפען), ולא יתכן לפרש "והתמפרתם", בלשון 'ונמפרתם' על ידי מוכרים אחרים, מפני שנאמר אחריו: "ואין קנה": (סט) לכרת את־בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה באלה

אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה לְכַרֵּת אֶת-בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִזְבֵּחַ מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר-
 כָּרַת אִתְּם בְּחֹרֵב רִשׁ"י: פ שביעי כמ"א ויקרא
 מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲתֶם
 רְאִיתֶם אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לַפְּרֹעָה וּלְכָל עֲבֹדוֹתֶיהָ וּלְכָל
 אֲרָעָה: ב נסי וברבניא די חזקה
 עֵינֶיךָ אֶתְּנָא וּמוֹפְתֵיךָ וּבְרִבְנֵיךָ
 הָאֵנוּן: ג וְלֹא יָהֵב יְיָ לְכוֹן לְפָא
 לְמַדְעָא וְעֵינֶיךָ לְמַחְזִי וְאֲדִינִי
 לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא הַדִּין:
 ד ודברית יתכון ארבעין שנין
 בַּמִּדְבָּר לֹא בְּלִיאַת פְּסוּתִיכֹן
 מִנְּכוֹן וּמִסְנָךְ לֹא עֲדוּ מַעַל רַגְלֶךָ:
 ה לַחֲמָא לֹא אַכְלִיתוּן וְחִמְרֵי חֲדַת
 וְעַתִּיק לֹא שְׁתִּיתוּן בְּדִיל דְּתִדְעוּן
 אַרְי אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵיכֹן: ו וְאֶתִּיתוּן
 לְאַתְרָא הַדִּין וְנִפְקֵי סִיחוֹן מִלְּפָא
 דְּחִשְׁבוֹן וְעוּג מִלְּפָא דְּמַחְבֵּן
 לְקַדְמוֹתְנָא לְאַגְחָא קַרְבָּא
 וּמְחֻוּנוֹן: ז וְנִסְבְּנָא יְת אֲרַעְהוֹן
 וַיִּהְבְּנָה לְאַחְסָנָא לְשִׁבְטָא דְרֵאוּבֵן
 וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפִלְגוֹת שִׁבְטָא
 דְּמְנַשֶּׁה: ח וְתַטְרוּן יְת פְּתַגְמֵי
 וְלַגְדֵי וְלַחְצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשִּׁי: ח וְשִׁמְרֹתֶם אֶת-דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת

רש"י

וגו', היום הזה הכנתי שאתם דבקים וחספצים
 במקום: (ו) ותבאו אל-המקום הזה. עתה אתם
 רואים עצמכם בגדלה וכבוד, אל תכעטו במקום
 ואל ירום לבבכם, ושמרתם את דברי הברית הזאת.
 דבר אחר: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת", (ע"ז ה)
 שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחקמת
 משנתו עד ארבעים שנה, ולפיכך לא הקפיד
 עליכם המקום עד היום הזה, אכל מפאן ואילך
 יקפיד, ולפיכך: (ח) ושמרתם את-דברי הברית
 הזאת וגו':

חסלת פרשת תבא

ובשבועה: מלבד הברית. קללות שבתורת כהנים
 שנאמרו בסיני: (ג) ולא-נתן ה' לכם לב לדעת.
 להפיר את חסדי הקדוש ברוך הוא, ולידבק בו:
 עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה
 ספר התורה לבני לוי, כמו שנאמר: (לקמן לא)
 "ויתנה אל הכהנים בני לוי", באו כל ישראל לפני
 משה ואמרו לו: משה רבינו, אף אנו עמדנו בסיני,
 וקבלנו את התורה ונתנה לנו, ומה אתה משליט
 את בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר: 'לא
 לכם נתנה, לנו נתנה?' ושם משה על הדבר, ועל
 זאת אמר להם: (לעיל כז) "היום הזה נהיית לעם

וְעִשְׂיֹתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכְּלוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
 קִיָּמָה הָדָא וְתַעֲבְדוּן יְתַהוֹן בְּדִיל
 דְּתַצְלַחוּן יַת כָּל דִּי תַעֲבְדוּן:
 פ פ פ

תַּעֲשׂוּן רש"י: פכפ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עִזְרַחִים היא לפחזיקים פה, וְתִמְכִּיחַ מֵאֲשֶׁר. דְּרַכִּיחַ דְּרַכִּינַעַם, וְכַל־נְתִיבְתִיחַ שְׁלוֹם. אַרְךָ יָמִים בְּיַמִּינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְכְבוֹד. יְהוֹה חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיֹאדִיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנַבִּיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם
 הַנֹּאמְרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁנָה עֲבָדוּ וּבִישְׂרָאֵל עָמּוּ
 וּבְנַבִּיאֵי הָאֵמַת וְצַדִּיק:

הפטרת כי תבוא בישעיה פרק 8

8 א קוּמִי אוּרִי כִּי בָא אוֹרְךָ וְכְבוֹד יְהוָה עֲלֶיךָ זָרַח: ב כִּי־תִהְיֶה הַחֹשֶׁךְ יִכְסֶה־אֶרֶץ וְעַרְפָּל
 לְאֲמִים וְעֲלִיף יִזְרַח יְהוָה וְכְבוֹדוֹ עֲלֶיךָ יֵרָאֶה: ג וְהִלְכּוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זָרַח:
 ד שְׂאִי־סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאִי כָלֶם נִקְבְּצוּ בְּאוֹרְךָ בְּנֵיךָ מֵרְחוֹק יָבֹאוּ וּבְנִתִיךָ עַל־צַד תִּאֲמַנָה:
 ה אַז תִּרְאִי וְנִהְרַת וּפְתַח וּרְחֹב לְבַבְךָ כִּי־יִהְיֶה עֲלֶיךָ הַמֶּזֶן יָם חֵיל גוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ: ו שְׁפַעַת
 גְּמִלִים תִּכְסֹּף בְּכָרִי מִדִּין וְעִיפָה כָלֶם מִשְׁבָּא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבֹנָה יִשְׂאוּ וּתְהַלֹּת יְהוָה
 יִבְשְׂרוּ: ז כַּל־צֶאֱן קָדָר יִקְבְּצוּ לָךְ אֵילֵי נְבוֹת יִשְׂרָתֶיךָ יַעֲלוּ עַל־רְצוֹן מִזְבְּחֵי וּבֵית תִּפְאֲרֹתֵי
 אֲפָאָר: ח מִי־אֵלֶּה פַעֵב תַּעֲוִפִּינָה וּכְיוֹנִים אֶל־אַרְבְּתֵיהֶם: ט פִּי־לִי אֵיִים יִקְוּ וְאַנְיֹת
 תִּרְשִׁישׁ כְּרֵאשִׁינָה לְהִבִּיא בְּנֵיךָ מֵרְחוֹק פִּסְפָּם וּזְהָבֶם אֹתָם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוּשׁ
 יִשְׂרָאֵל כִּי פִּאֲרָךְ: י וּבָנוּ כְּנִי־נֶכֶר חֲמִתֶיךָ וּמְלִכֵיהֶם יִשְׂרָתֶיךָ כִּי בְּקִצְפִי הִפִּיתֶיךָ וּבְרְצוֹנִי
 רַחֲמִתֶיךָ: יא וּפְתַחוּ שְׁעָרֶיךָ תָּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסְגְּרוּ לְהִבִּיא אֵלֶיךָ חֵיל גוֹיִם וּמְלִכֵיהֶם
 יב כִּי־תִהְיֶה וְהַמְּלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבְדוּךָ יִאֲבְדוּ וְהַגּוֹיִם חָרַב יִחָרְבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן

אלהיך יבוא ברוש תדרה ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד: י והלכו
 אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על-כפות רגליך כל-מנאצריך וקראו לך עיר יהוה ציון
 קרוש ישראל: טו תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיד לגאון עולם משוש
 דור ודור: טז וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי אני יהוה מושיעך וגאלך
 אביר יעקב: יז תחת הנחשת אביא זהב ותחת הכרזל אביא כסף ותחת העצים נחשת
 ותחת האבנים ברזל ושמתי פקדתיך שלום ונגשיך צדקה: יח לא-ישמע עוד חם בארצך
 שד ושבר בגבולך וקראת ישועה חומתיך ושערך תהלה: יט לא-יהיה לך עוד השמש
 לאור יומם וללנה תירח לא-יאיר לך והיה-לך יהוה לאור עולם ואלהיך לתפארתך:
 כ לא-יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה-לך לאור עולם ושלמו ימי אבליך:
 כא ועמד כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מפעי מעשה ידי להתפאר: כב תקטן יהיה
 לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם, צור כל העולמים, צדיק בכל
 הדורות, האל הנאמן האומר ועושה, המדבר ומקיים, שכל דבריו
 אמת וצדק:

נאמן, אתה הוא יהוה אלהינו ונאמנים דבריה, ודבר אחד מדבריה אחר
 לא ישוב ריקם, כי אל מלך נאמן ורחמן אתה. ברוך אתה יהוה,
 האל הנאמן בכל דבריו:

רחם, על ציון כי היא בית חיינו, ולעלובת נפש תושיע ותשמח במהרה
 בקיינו. ברוך אתה יהוה. משמח ציון בבניה:

שמחנו, יהוה אלהינו, באלהינו הנביא עבדך, ובמלכות בית דוד משיחך,
 במהרה יבוא ויגל לבנו, על כסאו לא ישב זר, ולא ינחלו עוד
 אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו, שלא יכפה נרו לעולם ועד:
 ברוך אתה יהוה, מגן דוד:

על התורה, ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה, שנתת לנו
 יהוה אלהינו לקדשה ולמנוחה, לכבוד ולתפארת. על הכל, יהוה
 אלהינו אנחנו מודים לך, ומברכים אותך. יתברך שמך בפני כל חי תמיד
 לעולם ועד: ברוך אתה יהוה, מקדש השבת:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל-אויב ואורב ולסטים וחיזות רעות בדרך ומפל-פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל-מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל-רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל-פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרה (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachasidus@dvarmalchus.org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס